

Henk Krijnen

BRIEVEN NAAR DE GROENE HEL

Colofon

ISBN In aanvraag

NUR 402

Omslagontwerp: André Vaarwater, WebDsigns

www.brievennaardegroenehel.nl

© 2013 Stichting Chagos

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopiëren, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Dit bestand mag niet worden gekopieerd behoudens voor eigen gebruik. Het mag niet op enigerlei wijze (per email, via internet of met andere methoden) worden doorgestuurd naar of doorgegeven aan andere personen.

Uitgave van 'Brieven naar de groene hel' is een samenwerking tussen Stichting Chagos en Uitgeverij Servo.

PDF 'Brieven naar de groene hel' Versie 1.0 (28 juni 2013)

Verantwoording

De reden voor het schrijven van dit boek was de drang om verslag te doen van een bijzondere en inspirerende periode in mijn werkzame leven, een periode met scherpe contrasten, fascinerende ervaringen, diepe vriendschappen en heftige gebeurtenissen, waarvan ik er zeker één nooit zal vergeten.

Vanzelfsprekend is dit op persoonlijke titel geschreven. Hoewel een gedeelte van het verhaal niet los gezien kan worden van de zakelijke activiteiten van mijn werkgever, heeft deze part noch deel gehad in de totstandkoming van dit boek, noch in de motivatie ervoor. Het gaat het hier uitsluitend om de individuele ervaring van het werken in de geschetste jongensboekachtige omstandigheden en mijn fascinatie voor de missie die mijn toenmalige vriendin en huidige vrouw zichzelf opdroeg in een van de armste landen van de wereld.

Ik heb getracht alles zo goed mogelijk te reconstrueren maar heb ook daarbij de leesbaarheid voor een buitenstaander in het oog gehouden. Natuurlijk kan het zijn dat de werkelijkheid net iets anders is geweest. Namen van veel personen heb ik veranderd omwille van de privacy. Mochten er mensen zijn die zich toch menen te herkennen, dan kan dat heel goed op een misverstand berusten. Hier en daar heb ik mij enige dichtertelijke vrijheden gepermitteerd.

Mijn dank gaat uit naar Ewald, Jenny, Klaas, Margreet, Kees, Hielke en Martijn die bereid waren om zich door allereerste versies heen te worstelen. Uit hun commentaren putte ik enige hoop dat het nog iets zou kunnen worden. Voor het omzetten naar een mogelijk echt leesbaar boek zijn de adviezen van Bram onontbeerlijk geweest. Dank daarvoor.

Tenslotte dank ik Gé, die het project altijd heeft ondersteund, zeer bruikbare tips gaf en mij menig uur kwijt is geweest.

Proloog

Zomer 2009

Op een lome vrijdagmiddag in het late voorjaar van 2009 maak ik mijn wekelijkse treinreis van Rijswijk naar Assen. Gé staat met haar auto achter het station te wachten. We rijden in tien minuten naar ons huis in een klein dorp onder de rook van de Drentse hoofdstad. Onze woning bevindt zich in een lommerrijk wijkje waar we al jaren wonen. Het dorp, waarvan de kern wordt gevormd door enkele voormalige boerderijen uit de negentiende en begin twintigste eeuw, telt slechts vijf straten. Het grenst aan de oostzijde aan een sfeervol houtwallenlandschap. De westzijde is getekend door een ruilverkaveling maar leent zich wel voor prachtige wandelingen met fraaie vergezichten.

Martijn is nog naar voetbaltraining. We zetten ons getweeën aan de avondmaaltijd in de serre, die uitkijkt op de tuin. De paarse bloesems van de rododendrons zijn aan hun laatste dagen bezig, de vlier staat nog in volle bloei en het gras is lang. We nemen als gebruikelijk de gebeurtenissen van de week door.

‘Is die reis nu definitief geboekt?’ vraag ik.

‘O ja, inderdaad, ik heb de bevestiging ontvangen,’ antwoordt Gé.

Pas ruim ná het Journaal komt Martijn dampend thuis. In zijn natte trainingspak verschijnt hij via de garage en keuken in de huiskamer. Zijn piekhaar plakt en zijn sokken trekken twee vochtige sporen over het parket.

‘Hoi,’ zegt hij achteloos.

‘Hoe was de training?’

‘Goed.’

Hij haalt zijn bord met eten uit de magnetron en installeert zich aan de ronde tafel tegenover de televisie.

‘Hé Martijn, weet je al dat het nu definitief is, die reis naar Tanzania?’ vraag

ik enthousiast.

‘Ja, weet ik. Vet!’

Als hij wat later zijn bord leeg heeft, vraag ik hem de opgenomen DVD aan te zetten. Hij had beloofd de uitzending van Editie NL van RTL4 op te nemen, de avond ervoor. Hierin is Gé te zien in een programma over de Mexicaanse griep. Ze wordt gepresenteerd als deskundige en ondervraagd over de methoden om de verspreiding van een eventuele epidemie te kunnen monitoren. De uitzending lijkt een tegenwicht te willen bieden aan de vele rapportages die de afgelopen tijd de beeldbuis hebben overspoeld en die de mogelijke gevolgen van een eventuele griepgolf in apocalyptische toonaarden duiden. De antwoorden die Gé geeft lijken te passen in de bedoeling van het programma, het aan de orde stellen van de vraag of al die commotie wel terecht is.

‘Tevreden?’ vraag ik.

‘Dat weet ik niet. Er is veel uitgeknipt, maar ja, dat gaat altijd zo. Hoe vind jij het?’

‘Nou, prima.’

We spelen de uitzending nog eens af, Gé knijpt haar ogen half dicht.

‘Heb je van de week die viroloog nog gezien in dat praatprogramma?’ vraag ik, ‘er is blijkbaar zelfs een computerspel waarin je je de grote bestrijder van een pandemie kunt wanen.’

‘Ja, daar heb je het weer, allemaal van de industrie!’

Als Gé het heeft over ‘de industrie’ dan bedoelt ze de farmaceutische industrie.

‘Is het nu een hype, of niet?’ vraag ik.

‘Tja, ik denk het wel. Het is weliswaar een nieuwe variant, maar eigenlijk lijkt de griepgolf niet anders te verlopen dan in andere jaren.’

‘Maar het virus zou toch naar een gevaarlijke vorm kunnen muteren?’

‘Ja, as is verbrande turf. Al die voorzorgsmaatregelen kosten nu wel héél veel geld. Meer dan zeshonderd miljoen aan vaccins! Geen enkel ander land doet het zo. Typisch Nederlands om alle risico’s maar af te dekken.’

Ik vind het tijd om een fles wijn open te trekken, en zet NOVA aan. We concentreren ons verder op de actualiteiten van de week en het half spottende lachje van de presentatrice.

Groningen

Voorjaar 1982

Met mijn attachékoftje in de rechterhand beklom ik de zeven treden voor de hoofdingang van het centraal kantoor in Den Haag. De geüniformeerde portier achter de ruit met gaatjes bekeek mijn identiteitskaart zorgvuldig. Het kostte me vervolgens enige moeite om de uit flink wat hout bestaande draaideur in beweging te krijgen. Ik liep de statige marmeren trap op, bekleed met een donkerrode loper. In de nissen rond de trap waren taferelen van glas in lood te zien, ik stopte even om ze te bekijken. Taferelen van plekjes in verre, exotische gebieden: een Aziatische rivier, een Oosterse stad, een raffinaderij in een landschap aan zee, rijstvelden, een boortoren in het oerwoud. Ik klom de trap verder op, liep de zijgang aan de rechterkant in en keek nog even op het briefje in mijn broekzak voor het kamernummer.

Mijn oudere collega's hadden gezegd dat het verstandig was om ruim van te voren te proberen het een en ander aan de weet te komen. Over hoe dat ging, een uitzending, en vooral, over waar naartoe. Anders kon je zo maar te horen krijgen dat je de volgende maand naar Borneo moest, of naar Den Haag. En zeker dat laatste was niet de bedoeling. Na afloop van het gesprekje met de dame van Personeelszaken ging ik via een ondergrondse gang naar het andere, veel hogere en modernere gebouw aan de overkant van de straat, waar voornamelijk de technische disciplines gehuisvest waren. Hier nam ik de lift naar de tweede verdieping en zocht de kamer van Jan Beltman op. Hij zat te schrijven achter zijn bureau. Een rijzige, gezag uitstralende Fries, met een blozend gezicht en wat grijzende slapen, gekleed in het typische tenue van die tijd, een strakke grijze pantalon, blauwe blazer en wit overhemd. Hij was mijn disciplinehoofd. Godfather noemden ze dat. Enigszins gespannen nam ik

plaats voor zijn houten bureau dat een teken was van zijn gevorderde status in de bedrijfshiërarchie. In zijn kantoor stond echter ook een HP-computer, op een verrijdbaar tafeltje. Dat deze computer ook aanstond was weer een bewijs dat hij het handwerk niet schuwde, integendeel, hij besteedde graag een deel van zijn tijd aan het ontwikkelen van handige BASIC-programmaatjes.

Achter hem aan de muur hing een grote wereldkaart, volgeprikt met gele pinnetjes. Die stelden ‘zijn’ mensen voor, uitgezonden naar de betreffende geografische locaties. Hij keek me breed lachend aan, met een twinkeling in zijn ogen. Na een korte inleidende conversatie kwam hij ter zake:

‘We moeten het even hebben over de planning voor jou, daar kwam je voor,’ en hij wierp een blik achter zich, naar zijn kaart, en wees losjes met zijn duim. Ik knikte gespannen.

‘Dat Tanzania is dus al vergeven, aan Tony. Daar zat je verloofde geloof ik?’

‘Nou ja, die gaat erheen.’

‘Okay, als je eerder gebeld had, dan had dat misschien gekund.’

‘En nu?’ vroeg ik.

‘Wel, ik ga je voor de leeuwen gooien...’

Hij pauzeerde even.

‘Wat dacht je van Nieuw-Guinea?’

Ik bleef stil. Nieuw-Guinea. Daar hadden al diverse collega’s voor bedankt. Dat was hardship, zeiden ze. En weigeren, dat was iets dat je in je loopbaan maar één keer zou kunnen doen.

Zonder mijn antwoord af te wachten, vervolgde hij: ‘Het is een bijzondere baan. Dat weet ik. De verhalen die ik van Dries heb gehoord, van zijn audit, liegen er niet om. Echt niet makkelijk. Maar ik denk dat je het kunt. En je zit daar als vrijgezel, er worden geen families heen gestuurd. Dat betekent dat je veel verlof hebt en regelmatig naar je verloofde in Tanzania kunt reizen. Het is een eind, maar het kan.’

Verloofde, zei hij. Misschien wat voorbarig, maar hij moest er voor zichzelf ook een draai aan geven. Hij vertelde verder over de operaties die daar gaande waren, en wat zoal de uitdagingen zouden zijn.

‘Deze zomer, dan word je er verwacht, kijk maar hoe het precies past met vakanties en zo.’

Enigszins beduusd nam ik afscheid. Allerlei gedachten spookten door mijn

hoofd op de wandeltocht naar het Centraal Station van Den Haag. Dit was wel héél exotisch. Het leek me spannend. Het kon mij niet schelen dat anderen het niet zagen zitten. Het klonk ver weg, mysterieus, wild en onontgonnen. Was daar een aantal jaren geleden niet een of andere Amerikaan opgegeten? In de trein terug naar Groningen keek ik alleen maar uit het raam. Ik las geen letter in mijn opengeslagen boek.

Op een schrale dag in april reden we in mijn roestige Fiat over de slingerende dijk, die ooit het oude land van de kop van Overijssel tegen de nukken van de Zuiderzee moest beschermen. Van het falen van de dijk in deze taak zijn verscheidene diepe kolken de stille getuigen. Het autootje zat volgepropt met een rugzak, koffers, grotere en kleinere tassen. In ons huis in Groningen was een slagveld achtergebleven.

‘Straks moet ik die rotzooi alleen opruimen,’ mopperde ik.

‘Afscheid nemen kost nu eenmaal tijd,’ was het antwoord.

Nog een eind voor het karakteristieke torentje van de hervormde kerk draaide ik de auto de dijk af, naar beneden, het erf van de hoeve op. Binnen was het grootste deel van de familie al verzameld. Er kwam onmiddellijk koffie. Aan Gé gerichte goede raad werd afgewisseld met de laatste wetenswaardigheden uit het dorp. Het leek op een verjaardagsvisite. Familie, buren en naaste vrienden uit het dorp kwamen en gingen. Flesjes bier kwamen op tafel, en berenburg, huisgemaakte advocaat, jus uit een pak, nootjes, kaasstengels. Het aanstaande vertrek was een voldongen feit. Drie jaar. Het was niet zeker of er een tussentijds bezoek aan Nederland in zou zitten. In voorlopig de laatste nacht samen deelden we het bed dat Gé in haar jeugd beslapen had. Veel meer dan allebei naar het plafond staren deden we niet, elk met eigen gedachten. We wisten dat het letterlijk de vooravond was van een heel onbestemde en bijzondere periode, met ongetwijfeld boeiende nieuwe ervaringen, maar ook met veel onzekerheid. Waren we niet veel te naïef om te denken dat dit vol te houden zou zijn? Zou er niet door een van beiden binnen een half jaar een ik-heb-er-nog-eens-over-nagedacht-brief geschreven worden?

De volgende dag reden we met mijn schoonouders naar Schiphol. Vrienden die toevallig in de buurt waren, kwamen ook nog afscheid nemen. Het liefst had ik Gé nog een kwartiertje alleen gehad, maar dat zat er niet in. Gé was in deze laatste dagen van iedereen. We wachtten totdat we het KLM-toestel daadwerkelijk zagen opstijgen.

In de stromende regen parkeerde ik mijn Fiat 127 langs de stoep van de typische straat-in-een-nieuwbouwwijk in Paddepoel. Enkele plekken verderop stond de oude rode Renault van Gé. Die zou een vriend een keer komen ophalen. Ik liep tussen twee huizenblokken door het pleintje op waar ons rijtjeshuis stond. Hier hadden we samen een jaar en drie maanden gewoond. Gé werkte als studentenarts in Groningen, ik als beginnend ingenieur in Assen.

Gehaast vanwege de regen opende ik de voordeur en liep de gang in. Het was een huis als dertien in een dozijn. Rechts de doorzonwoonkamer, in het verlengde van de gang het keukentje, uitkomend op een kleine tuin. Boven drie slaapkamers en een badkamer, dan daarboven nog een zolderkamer. In de gang stond een serie halfopen vuilniszakken met spullen die weg mochten. Twee ervan lagen om, de inhoud gedeeltelijk in het gangpad. Ik legde mijn jas op de trap en deed de deur naar de woonkamer open. De vloer was bezaaid met losse stukjes van de biezen tegels die er hadden gelegen. Her en der lagen nog dozen met rommeltjes. Er stonden drie stoelen met metalen poten en vervelozige zittingen. De gordijnen aan de voorkant hingen er nog. Tegen de muur lag een stapeltje kranten en daarnaast wat losse boeken. Ik liep naar het raam en keek naar de regen die op tegelpaadje in de tuin kletterde. De maggiplant was al wat uitgelopen en bewoog onder de gesel van het hemelwater heen en weer. Ik ging op een stoel zitten en raapte een van de boekjes van de grond. Gezondheidsvoorlichting voor studenten, voeding, overspannenheid, seks, quasi-leuk met plaatjes en korte tekstjes. Ernaast lag een schriftje. Ik bladerde het door. Het bleek onze boekhouding te zijn, wie wat voor wie had betaald, of wat er aan eten was uitgegeven, of aan stofzuigerzakken. Na een paar maanden hield het op, toen deden we alles in en uit één pot. Ik besloot het schriftje te bewaren.

Het was een intens jaar geweest, in dit huis. Bomvol met activiteiten, weekenden weg, bezoekers, fietstochten, feestjes. De gierende verliefdheid, de heftigheid van de voor beiden eerste zich bestendigende relatie. En die plannen. De tropen, de uitzending, Afrika, Nieuw-Guinea. Het leek ons te overkomen, als een onvermijdelijkheid. Geen keuze. Die was al veel eerder gemaakt. Het moest en zou, geen weg meer terug, daarin verschilden we niet. We hadden een rotsvast vertrouwen dat het goed zou komen. We wilden elkaar niet opgeven, maar ook die plannen niet. Het ging gebeuren.

Ik liep naar het raam dat uitkeek over het pleintje en schoof het gordijn

recht. Het regende niet meer. Een man die ik niet kende liep langs en knikte. Ik dacht aan de opmaat naar het vertrek, met discussies tussen ons, verbazing bij anderen, berusting bij de familie. En nu die akelige leegte, het holle geluid van mijn voetstappen in de woonkamer, of beter, de voormalige woonkamer. Hier wilde ik niet meer zijn. Alleen over twee weken zou ik hier nog wel een keer moeten komen, om de laatste rommel op te ruimen. Ik liep terug, sloot de deur achter mij en ging naar boven, waar ik nog een bed en een paar stoelen had. De rest was al weg, in de opslag in Wageningen.

Het was de tijd van de moeizame nadagen van het kabinet Van Agt II, de stijgende werkloosheid en de Falklandoorlog. De jaren zeventig waren voorbij. De jaren die de context hadden gevormd van ons volwassen worden. De jaren van de post-'68 generatie, die het échte niet had meegemaakt maar nog steeds precies wist hoe het moest. Een zekere betweterigheid kon ons niet ontzegd worden. De jaren van het opkomende individualisme. 'Go your own way' zong Fleetwood Mac.

Maar dat was nu voorbij, een nieuw tijdsgewricht diende zich aan. We hadden een baan. Den Uyl had plaats gemaakt voor Van Agt. Er leken veranderingen op til te zijn. Het tijdperk van Reagan en Thatcher was aangebroken, er begon een neoliberale wind door de wereld te waaien. Er werd puingeruimd.

Een mooie tijd om weg te gaan. Dit had ik jaren gewild. De wereld lag nu binnen mijn bereik, klaar om ontdekt te worden. Maar dan wel via het bedrijfsleven, alle mooie overwegingen tijdens de studie ten spijt. Gé was standvastiger geweest. Tanzania was geen toevallige keuze. Dat was hét land om heen te gaan, en dat bleef zo. Het grote voorbeeld in ontwikkelingskringen. Ze had de tropencursus bij het Koninklijk Instituut voor de Tropen gevolgd en een baan als arts gevonden via de stichting Memisa in een missieziekenhuis in het dorp Bukumbi, bij het Victoriameer. Toch hadden we fundamenteel dezelfde nieuwsgierigheid naar verre landen en vreemde volkeren. Het was mooi dat we ongeveer gelijktijdig uit Nederland vertrokken. Als een van de twee alleen achterbleef, dan zou dat heel anders zijn geweest.

Met een mengeling van weemoed en gespannen verwachting ontruimde ik in de twee volgende weken ons huis in Groningen. Ik vertrok naar Den Haag om daar nog een paar maanden op het hoofdkantoor te gaan werken. Vrij snel kwamen begin mei de eerste brieven uit Bukumbi.

Na twee dagen Bukumbi hier een eerste bericht. Het programma zit van de vroege morgen tot de late avond vol, zodat er vrijwel geen vrije tijd over zal blijven, de eerste weken.

Zoals blijkt ben ik goed aangekomen. Wel enig oponthoud onderweg vanwege een lekke band. Op het Kilimanjarovliegveld werd dit ontdekt en moest er dus geplakt worden. Met de Afrikaanse slag duurde dat drie uur. Ik was dan ook verbaasd dat ik in Dar es Salaam toch werd opgehaald door Wilma. Ze had me een week van tevoren geschreven dat ze uit Dar vertrokken zou zijn, maar programma's zijn hier even veranderlijk als het weer in Nederland. Dat was een prettige ontvangst, te meer daar we mee konden rijden met andere Nederlanders naar de stad. Daarna hebben we samen gegeten in het Kilimanjarahotel, waar ik die nacht ondergebracht was. We hebben nog door de stad gelopen, maar daarna namen we afscheid, omdat ze in de loop van de middag weg moest. Vervolgens ben ik op zoek gegaan naar het huis van de Witte Paters die onder andere mijn auto zullen gaan invoeren. Het leek me verstandig om met hen kennis te maken. Zoals te doen gebruikelijk werd ik van het kastje naar de muur gestuurd en uiteindelijk bleek niemand het bewuste huis te weten. Met een kaartje van de stad ben ik er toch uitgekomen en zo had ik hiermee naast het wisselen van geld mijn eerste verplichting op zondag achter de rug.

's Avonds kwam Wilma mij weer onverwacht opzoeken, haar programma was wederom gewijzigd. De volgende twee dagen zijn we gedeeltelijk verder samen opgetrokken en aten steeds op de zevende verdieping van het Kilimanjarahotel, met een prachtig uitzicht over de schilderachtige haven van Dar es Salaam. Herhaalde telefonische pogingen om mijn veranderde vlucht naar Mwanza door te geven mislukten. De volgende ochtend met vijftig kilo op de rug naar het kantoor van Air Tanzania; dit viel niet mee. Vervolgens in sneltreinvaart bij zoveel mogelijk instanties langsgesegaan en uiteindelijk alleen het Ministerie van Gezondheidszorg laten schieten. Hier kan ik me mogelijk later wel eens voorstellen. Het inklaeren van de onbegeleide bagage nam veel tijd. Het was dan ook goed dat ik om 10 uur al op het vliegveld was.

's Middags dan toch de vlucht naar Mwanza. Na anderhalf uur vliegen kwamen we in een enorme regenbui terecht, zodat we een uur boven het Victoriameer rondcirkelden alvorens te kunnen landen. Ook hier was ik verbaasd

ontvangen te worden door een Tanzaniaanse; zij was door de artsen van het ziekenhuis gestuurd. Mijn bericht betreffende de veranderde vlucht was blijkbaar toch min of meer doorgekomen, en door het vliegveld te bellen had men de precieze aankomsttijd achterhaald. Mijn onbegeleide bagage bleek ondanks herhaalde beloftes niet meegekomen te zijn, maar deze is gisteren wel gearriveerd, althans op het vliegveld. Toen is een poging gedaan deze zending los te krijgen, wat niet gelukte, en vandaag had ikzelf ook geen succes. Als de douaneman er is, is de kantoorman er niet en als de kantoorman er is, is de douaneman er niet. Een hopeloze zaak. En dan is het steeds een uur rijden heen, en een uur terug.

's Avonds had ik een etentje met de twee artsenechtparen en de coassistent. Het was erg gezellig. Na afloop was het wat minder leuk. Mijn wereldradio, net voor het eten uitgepakt en bij mijn bed gezet, bleek gestolen. Waarschijnlijk hebben we de onverlaten bijna betrapt, want de buitendeur van mijn slaapkamer stond nog op een kier en het licht was nog aan. De waardevolle papieren had ik gelukkig bij me in de handtas. De fotospullen had ik in een kast opgeborgen. De wat afgelegen logeerkamer heeft een eigen ingang, die ik niet goed had afgesloten. Er zijn ook geen huizen in de buurt, dus de gedachte komt niet zo snel bij je op dat je de eerste de beste avond bestolen kunt worden.

Zowel gisteren als vandaag ben ik aan enorm veel mensen voorgesteld zodat het me duizelt. Voor de verpleging heb ik een introductie in het Swahili gehouden, die ik op papier had gezet. Het valt me nog niet mee om die taal te spreken. Jammer dat ik er de laatste weken voor vertrek niet aan toegekomen ben. Men praat erg snel en ik heb behoorlijk wat tijd nodig om de zinnen te ontleden. Emmanuel, de huisknecht, spreekt geen Engels. Dat is een goede stok achter de deur om er veel aan te doen.

Mijn lerares Bahasa Indonesia was een deftige Indische mevrouw. In eerste instantie zat ik alleen bij haar in de klas in een instituut in Zwijndrecht. Aangezien ik enige cursist bleek te zijn, mocht ik de rest van de week bij haar thuis in Den Haag komen. Haar statige huiskamer stond vol met rotan meubilair en wajangpoppen, op de cherrykleurige lage tafel lag een ikatkleedje. Ik waande me al half in Indonesië, of beter, het Indië van weleer, in de tempo

doeloe. Bij mijn eerste pogingen tot aangenaam converseren in het ‘Bahasa’ schonk zij geurige Javaanse thee.

Als ik van mijn tijdelijk appartementje in de Piet Heinstraat naar het kantoor fietste, kwam ik soms door de Archipelbuurt. De straatnamen in deze wijk waren de voorboden van wat komen ging: Javastraat, Balistraat, Sumatrastraat. In deze buurt vond ik na lang zoeken ook een tweedehandszaakje met boeken over Nieuw-Guinea. In de normale boekhandel was hierover weinig te vinden. Ik kocht een klein boekje met een verslag van een expeditie langs de Mamberamorivier in de jaren twintig van de twintigste eeuw, een boek over de beklimming van het Carstenszgebergte in het zuidwesten en het relaas van Vic de Bruin, die in het oerwoud van Nieuw-Guinea een verzetsgroep tegen de Japanners leidde in de Tweede Wereldoorlog. Deze beperkte beschikbaarheid van lectuur over Nieuw-Guinea versterkte het gevoel van een ver, woest en onontgonnen oord, waar verder niemand kwam.

Ik schreef mijn plannen voor mijn eerste reis naar Tanzania aan Gé. Ik liep nauwkeurig haar wensenlijstjes na en schafte een vervangende wereldradio aan, een Grundig deze keer.

Wat leuk dat je een eigen flat hebt in Den Haag. Het lijkt me een heel verschil met een maand in een hotel logeren. Geniet je van het uitgaansleven in Den Haag? Als deze brief arriveert, zal het er wel bijna opzitten.

Hier gaat het goed, al dreigen de leuke dingen soms wat overschaduwd te worden door minder prettige ervaringen in het ziekenhuis en privé. Afgelopen vrijdag ben ik mijn eerste dienstweek ingegaan en sindsdien elke avond uit bed om te opereren. Zeer vermoeiend. Ik hoop niet dat dat de komende week zo blijft. Frans, mijn collega, is al een paar dagen ziek en denkt morgen weer beter te zijn. Mijns inziens is hij oververmoeid en voelt zich superverantwoordelijk voor alles in het ziekenhuis. Wel kwam hij gelukkig bij enkele zeer -zware operaties klapper-tandend en bibberend zijn bed uit om te helpen. Moest eerder voor mij een stoel aangeschoven worden om niet van de sokken te gaan, dit overkwam hem nu. Bij de verrassingen, zoals een gebarsten baarmoeder en onverwachte keizersneden die dan zeer snel moeten gebeuren in verband met de slechte conditie van het kind, voel je je samen toch altijd sterker dan alleen. Door zijn ervaring van het afgelopen jaar kan ik

nog heel wat van hem leren, vooral op operatief gebied. Op andere gebieden (huidziekten, anticonceptie) is het soms andersom.

Een zeer beperkende factor is soms de volkomen onbetrouwbare en ongeïnteresseerde verpleging. Daar heb ik vannacht een voorbeeld van meegeemaakt. Na afloop van de geslaagde operatie kwam ik toevallig een nieuw gearriveerde patiënte met stuitligging tegen. Hierover was ik niet ingelicht. De vroedvrouw verzekerde me desgevraagd dat ze alles uitgebreid onderzocht had en dat het niet nodig was dat ik dat ook nog eens deed. Alles was prima in orde en het kind zou langs de normale weg geboren kunnen worden. Moe zijnde, vertrouwde ik daar op. Ik zou gebeld worden als de zaak vorderde. Om half 2 het bed uit. Toen ik kwam, was de vrouw al aan het persen onder begeleiding van de vroedvrouw. Het kindje was er al half uit. Bij inwendig onderzoek vond ik een vernauwd bekken maar kon helaas in dit vergevorderde stadium geen keizersnee meer doen. Doorgaan dus; ik hielp de vrouw door krachtig op de buik te duwen. De uitdrijving duurde een half uur, wat niet lang is voor een eerste keer, maar gek genoeg maakte het kind geen aanstalten om te ademen. Aanvankelijk dacht ik aan slijm in de longen, uitzuigen mocht echter niet baten. Daar kleur en hartwerking goed waren besloot ik tot mond op mond beademing. Dit was erg vermoeiend maar na een half uur maakte het kind trekkende bewegingen en begon het zeer langzaam te ademen. Eerst zes keer per minuut, even later zeven keer, daarna acht keer. Kind in de couveuse en afwachten. Ik was er een beetje beduusd van en de vroedvrouw vroeg of ik dan nooit iets dergelijks meegemaakt had. Zoiets gebeurde vaak genoeg. Ze dacht dat het kind zonder problemen zou leven. Ik geloofde er niet in. Waarschijnlijk had het toch al een hersenbeschadiging opgelopen; het is inderdaad vanmiddag overleden. Alsof dat al niet genoeg was kon ik daarna aan de moeder beginnen, waarbij de placenta bleef vastzitten. Die kon ik toen met steriele handschoenen de baarmoeder binnengaand verwijderen. Geen eenvoudig karwei in zo'n kleine holte. Je hebt er vrij veel lichaamskracht voor nodig.

Achteraf schuiven de mensen die er niet bij zijn geweest de verantwoordelijkheid natuurlijk op de dokter af, die eerder tot een keizersnee had moeten besluiten. Wanneer dan? Gelukkig kon ik mijn frustraties vandaag goed kwijt in het managementcomité en werd ik door hen gesteund. Verder heb ik er met het daghoofd van de afdeling aardig over kunnen praten. De betreffende

vroedvrouw zal ik vannacht onder handen moeten nemen. Zo word je inderdaad gedwongen tot autoritairder optreden; wordt 'hulp uit de hoogte' misschien toch bewaarheid? Een wel erg uitgebreide beschrijving van een voorval, maar ik had het nog niet meegemaakt.

Tezelfdertijd is er ook een kip uit het hok gestolen. Ook is een teil verdwenen waarin regenwater werd opgevangen voor een eventueel bad. Je begrijpt dat de stemming dan tot beneden het vriespunt zakt...

Je brief ademt een erg enthousiaste sfeer uit. Ik kan me voorstellen dat het erg spannend en interessant is met zoveel nieuwe mensen en veranderingen in korte tijd. Het reisje naar Noorwegen heb je alweer achter de rug. Was het interessant? Leuke tussendoortjes lijkt me.

Mijn eerste malaria ben ik inmiddels te boven. Iedereen breekt hier door de profylaxe heen. De stammen in dit gebied rond het meer zijn toch blijkbaar behoorlijk resistent. Ik weet de verschijnselen van moeheid, hoofdpijn, rugpijn en het koud hebben de eerste tijd aan de weinige nachtrust tijdens de hectische eerste dienstweek. Pas na vijf dagen kwam ik op het idee om de temperatuur op te gaan nemen. En jawel, 39 graden. Echte malariaverschijnselen die pas na vier dagen tabletten slikken verdwenen. Ik moest wel doorwerken, ook 's avonds en 's nachts, omdat Frans eveneens met malaria in bed lag en er nog beroerder aan toe was dan ik. Ik was blij vorig weekend op zaterdag en zondag vrij te zijn om een beetje bij te komen. Maandag was ik voor het eerst koortsvrij.

In Mwanza heb ik vorige week het boekje *Honest to my country* gekocht, een kritische blik op het beleid van Nyerere, dat jaren niet mocht worden uitgegeven maar sinds een paar jaar op de markt is. De ujamaa is voor mijn gevoel zo langzamerhand uitgestorven hier. Toch heeft het systeem goede dingen voortgebracht die nu nog belangrijk zijn, zoals het systeem van de ballozi: een leider van tien hutten. Zonder de ballozi zouden we nooit onze patiënten en families thuis kunnen vinden.

Mwanza

Op zondag 13 juni 1982 kwam ik aan in Dar es Salaam en nam mijn intrek in het Kilimanjarohotel dat ik kende uit de brieven van Gé. Een hotel dat mogelijk betere tijden had gekend. Nu bood het een rommelige, uitgewoonde aanblik. Maar het was fraai gelegen, in een exotische omgeving aan het begin van een zeearm die zich enkele kilometers het land in slingerde. Ik zocht het dakterras op dat Gé beschreven had, en genoot tezamen met haar, zij het gescheiden in tijd, van het mooie uitzicht op de voor anker liggende schepen, de haven en de wuivende palmbomen. Een wandeling in de verzengende hitte leverde een treurige indruk op van verwaarloosde regeringsgebouwen en lege straten; het was op deze rustdag een omgeving zonder leven. Ik besloot om de rest van de middag bij het zwembad door te brengen. Het was niet druk. Niemand zwom. Er stonden vaalgrijze ligstoelen. Een medewerker van het hotel bewaakte een stapel deels gescheurde en half uitgeslagen ligkussens. Hij trok welwillend een goed exemplaar voor mij uit de stapel en ik installeerde mij op een van de stoelen. Ik bestelde de enig beschikbare frisdrank, een Double Cola, en sloeg het boek *The White Nile* van Alan Moorehead open. Dit gaat over de zoektocht naar de bronnen van de Nijl door Engelse ontdekkingsreizigers in de negentiende eeuw. Uiteindelijk zou de bron, althans één van de bronnen, door Speke gevonden worden toen hij aankwam bij het Victoriameer in de buurt van wat nu Mwanza is. Ik kwam lezende al flink in de ban van dit land, met het intrigerende achterland en boeiende verleden.

Een paar stoelen verder stond een man op. Hij kwam met een Safaribiertje in zijn hand naar mij toe om een praatje te maken. Zoveel gasten waren er tenslotte ook niet in het hotel. Zijn accent verraadde hem bij de eerste begroeting onmiddellijk: een Schot. Nadat ik zijn vragen over mijn herkomst, reisdoel en

professie had beantwoord, vertelde hij dat hij als werktuigbouwkundige in Moshi werkte en daar het beheer had over een park landbouwmachines.

‘Ik weet soms niet waar ik het voor doe. Weet je, het concept onderhoud is de Tanzanianen volkomen vreemd. Als ze een nieuwe landbouwmachine krijgen dan gebruiken ze die totdat hij het niet meer doet. Dan laten ze hem gewoon staan.’

‘Krijgen ze dan geen instructies hoe ze ermee om moeten gaan, dat kun je ze toch leren?’ probeerde ik.

‘Ha, ik doe niets anders, maar het is een mentaliteitskwestie, ze leven van dag tot dag. Er lijkt geen beginnen aan.’

Hij haalde onverschillig zijn schouders op.

‘Als je nog geld moet wisselen weet ik wel een adresje.’

‘O, maar ik heb op het vliegveld al wat bij de bank gewisseld.’

‘Echt waar? Tegen welke koers?’

‘Ik geloof iets van elf of twaalf shilling per dollar.’

Hij schudde zijn hoofd vol ongeloof.

‘Op de zwarte markt kun je er vijf keer zoveel shillingen voor krijgen. Zoek de volgende keer een Indiër op, die wil je dollars graag.’

Van Dar es Salaam vloog ik de volgende dag door naar Mwanza. Het vliegveld van Mwanza bestond uit een kleine hal, die zowel voor het vertrek als voor aankomst dienst deed, een loket, en een paar kamertjes met ventilatoren en slaperige beamtben. Er was één deur in de hal die toegang verschaft tot de landingsbaan. Hier stapten de passagiers naar binnen. Enige tijd later werd de bagage erdoorheen gesjouwd en op de grond van de hal uitgesteld. Na mijn koffer uitgezocht te hebben, spoedde ik mij naar buiten. Daar stond mijn tropendokter. Ze had haar roodgebloemde jurk aan waarmee ze op de foto stond met een Afrikaans kind in haar armen. Ze maakte zich los van haar gesprekspartner en liep op me af. Zelfverzekerd lachend strekte ze haar armen uit, hiermee het moment inleidend waarop de wederzijds opgebouwde spanning weldadig wegvloede. Ze dirigeerde me naar een roestige landrover waar een groot rood kruis op was geschilderd.

‘Dat is onze ambulance, de enige wagen die vanmiddag beschikbaar was.’

We reden van Mwanza naar Bukumbi over een asfaltweg in zuidelijke richting. De chauffeur van het ziekenhuis had al zijn aandacht nodig om de vele

forse gaten in de weg te ontwijken. Na drie kwartier sloegen we rechtsaf een zandweg in. Na nog een kwartier hobbelen over de golvende en door overbeladen vrachtwagens geteisterde weg kwamen we aan in Bukumbi. Als extra service zette de chauffeur ons af bij het huis van Gé, dat een paar honderd meter van de weg af lag, verscholen in een groene, exotische omgeving. Emmanuel kwam uit de keuken het terras opgelopen. Jambo, jambo, hallo, hallo. Hij werkte voor Gé als kok en deed het grootste deel van de huishouding. Het eten stond al klaar.

We gingen zitten op het halfronde terras dat zich voor het huis bevond. Gé vertelde dat het huis, twintig jaar eerder gebouwd, door de Nederlanders in de omgeving ‘Paleis Soestdijk’ genoemd werd. Het bestond uit een middengedeelte dat de huiskamer vormde, met daarvoor het terras, en twee onder een lichte hoek gebouwde vleugels. In de, vanuit het terras gezien, rechtervleugel bevonden zich twee kamers die vooral voor opslag werden benut, een badkamer en de slaapkamer van Gé. In de andere vleugel was aan de achterkant een gastenverblijf gevestigd met een eigen ingang. Daarnaast bevonden zich een kantoortje en een ruime keuken. Het huis was nog grotendeels wit, hoewel er veel vale plekken waren en het er hier en daar smoezelig uitzag. Enkele Staphorsterblauwe muurvlakken aan de voorkant suggereerden dat er een begin gemaakt was met schilderwerk.

‘Ja, ik heb een fundi van het ziekenhuis zover gekregen om de boel wat op te schilderen, maar blauw is de enige kleur die beschikbaar is.’

Ze wees ook hoe je vanaf het terras heel in de verte ook een glimp van de Mwanzagolf kon zien, een uitloper van het Victoriameer. Na het eten liepen we eens om het huis heen. Aan de achterkant was er een aardig uitzicht op een heuvel met reusachtige rotsformaties.

‘Heerlijk om te wandelen. Gaan we vanavond ook doen,’ beloofde Gé.

Tegen vijven kwam Gé na het werk aangewandeld, terwijl ik las op het aangename terras. De witte doktersjas stak fel af tegen het groene gebladerte van de struiken. We aten het door Emmanuel gebakken brood. Hoewel hij altijd zijn best deed om de steentjes uit het graan te halen was er geen garantie dat er niets meer in het brood zat. Een steentje tussen de kiezen bij het nemen van een flinke hap was geen plezierige sensatie en enig beleid bij het kauwen was geboden. Als beleg was er rundvlees dat was gerookt in een ton naast het

huis, en zelfgemaakte pindakaas.

‘We moeten hier alles zelf maken,’ zei Gé, ‘want in de winkels of op de markt is niets te koop behalve koffie, groenten en fruit, en soms suiker. We kunnen over ruim een week het eerste honingbier gaan proberen. Dat staat nu nog te gisten.’

‘Honingbier? Hoe maak je dat dan?’

‘Gewoon van honing, met wat gember en water aan de kook brengen en dan af laten koelen. De volgende dag gist erbij, twee weken laten staan, overgieten, nog een week laten staan en drinken maar.’

Na het eten gingen we meteen op pad voor de wandeling, want het zou snel donker worden. Achterom liepen we het omhooggaande pad in, tussen de rotsen door. Simba, de hond, liep achter ons aan. We dwaalden door een sprookjeslandschap van enorme granieten rotsformaties met daartussen struikgewas, een enkele acaciaboom en verspreide kleine akkertjes, in het Swahili ‘shambas’ genoemd, met wat katoen of mais. Hier en daar scharrelden een paar magere koeien. Een jochie met een stok die geiten vooruit dreef snelde voorbij. We volgden een klauterroute naar boven, naar een rots met een uitzicht op het dorp. Aan de horizon glinsterde het Victoriameer. We gingen op het granieten plateau zitten, tegenover het imponerende vergezicht. Centraal in het dorp was de missiekerk te zien. Links daarvan een lagere school, een ambachtsschool, de verblijven van de zusters en de paters. Rechts lag het uit verscheidene gebouwen bestaande ziekenhuiscomplex. Daartussen de huizen van de bevolking, de meeste van steen, maar ook hier en daar lemen hutten. De daken bestonden veelal uit golfplaten. We snoven de geur op van de houtvuurtjes die overal gestookt werden. Hier en daar waren de rookpluimpjes te zien waarachter het Afrikaanse leven zou moeten zinderen. Overal moesten gezinnen in de weer zijn met het bereiden van een simpel maal, ugali, bonen, misschien wat vlees. Een onzichtbare bedrijvigheid, binnen een eenvoudig maar misschien toch gelukkig bestaan. Het ging schemeren. Langzaam spreidde zich een zware deken over het landschap uit. Het sluitstuk van dit adembenemende tafereel was de zonsondergang, met het Victoriameer in de verte als fantastisch decor. De lucht in de richting van het meer kleurde donkergeel met slierten rood, ik meende de zon te zien bewegen. Deze dook verrassend snel weg achter het meer. We spoedden ons terug om niet te veel in het donker te hoeven lopen.

Die avond installeerde ik de meegebrachte radio, we luisterden naar de Wereldomroep en ik maakte kennis met de geluiden van krekels en blaffende honden van een typische Afrikaanse nacht.

Tanzania was een arm land. Het was twintig jaar onafhankelijk en met de economie ging het niet goed. Het inkomen per hoofd van de bevolking was laag, enkele honderden guldens per jaar, en daalde zelfs. Het weinige dat in de winkels werd aangeboden was schreeuwend duur. Er was soms ook ronduit schaarste aan essentiële producten zoals suiker en benzine. De zwarte markt bloeide. Gedeeltelijk was dit nu eenmaal een kenmerk van een ontwikkelingsland, toch had dit wel degelijk ook te maken met het gevoerde beleid. Centraal hierin stond de Verklaring van Arusha van president Nyerere, die reeds sinds de onafhankelijkheid aan de macht was. Hij was het troetelkind van de ontwikkelingswereld in de jaren zeventig en werd bewierookt door westerse sociaal-democratische regeringsleiders. Ontegenzeggelijk een van de meest integere en visionaire staatshoofden op het continent, had hij zijn ontwikkelingsfilosofie in genoemde Verklaring in 1967 te Arusha ontvouwd. Hierin legde hij enkele principes vast die zouden moeten gelden voor de leiding van de eenheidspartij, de CCM, en gaf hij politieke richtlijnen voor een op socialistische leest geschoeide ontwikkeling. Deze werkte Nyerere later uit in aanvullende teksten en redevoeringen. Hem stond een socialisme voor ogen in Afrikaanse zin, dat aansloot op de bestaande traditionele verbanden en gebruiken. Er was geen plaats voor kapitalistisch ondernemerschap. Nyerere nationaliseerde banken, verzekeringsmaatschappijen, handelsondernemingen en enkele industrieën. Het fenomeen vijfjarenplan deed zijn intrede. Een deel van de Aziatische gemeenschap, veelal Indiërs, vertrok. Een bekend onderdeel van het beleid was de ujamaa. Het woord jamaa betekent groter familieverband. Ujamaa stond voor een streven om de landbouw in grotere dorpen in gezamenlijk verband te bedrijven. Er lag onder meer de op zich logische gedachte aan ten grondslag dat doelmatige landbouw alleen kon worden gerealiseerd door een zekere mate van schaalvergroting. Daarnaast golden de socialistisch getinte principes van gemeenschappelijke eigendom van productiemiddelen en het landbouwareaal, hoewel er enige ruimte bleef voor het bewerken van een eigen stukje grond. Het plan was om op vrijwillige basis dorpen te vormen die volgens de ujamaastructuur zouden functioneren. Ze kregen speciale privileges

en fondsen. Het idee van vrijwilligheid was op den duur betrekkelijk. Aan het einde van de zeventiger jaren woonde zo'n vijftien procent van de bevolking in een ujamaadorp. Hoewel er best successen waren, leidde dit beleid ondanks alle goede bedoelingen uiteindelijk tot een onmogelijke economische situatie, waarvan het dieptepunt zich in het begin van de jaren tachtig deed gelden. In de omgeving van Mwanza waren niet veel ujamaadorpen. Niettemin deed de slechte economische situatie zich natuurlijk ook in deze streek voelen, hetgeen zich vooral manifesteerde in grote armoede, vrijwel lege winkels, periodieke benzineschaarste, een zwarte markt en een uitermate pover functionerende overheid.

Voor Gé was het hard werken. Niet alleen in het ziekenhuis, maar ook in verband met de dagelijkse beslommeringen rond het huishouden, hoewel Emmanuel het leeuwendeel daarvan op zich nam. Elke dag kwam er een oude baas met een stok langs om een kannetje verse melk te brengen. Hij bleef dan een tijdje op een stoel in de keuken zitten en wisselde wat woorden met Gé, die ook zij nauwelijks kon verstaan. Hij bediende zich van het Kisekuma, de taal van de streek, sterk verschillend van het (Ki-)Swahili. Gé deed een deel van de melk in een fles met daarin een yoghurtplantje waarmee de melk in een dag veranderde in een dunne yoghurt. Dit moest vervolgens gezeefd worden, en dan kon er opnieuw melk bij. Deze dagelijkse cyclus mocht niet onderbroken worden. Andere werkzaamheden waren het maken van jam en pindakaas, het brouwen van bier en het maken van wijn. Twee kippen, die zich bij voorkeur in de huiskamer ophielden, zorgden dagelijks voor een ei. Een gewaardeerde en waardevolle bijdrage aangezien op de markt eieren voor drieëneenhalve shilling werden verkocht, dus ongeveer een gulden per stuk. Om het huis heen bevonden zich fruitbomen: zure sinaasappels en moerbeien. De sinaasappels waren vooral geschikt om uit te persen, maar er kon ook wijn van gemaakt worden. De moerbeien deden dienst in de jam, in taarten en waren ook bij uitstek geschikt voor de wijnmakerij. Gé had al een serie flessen moerbeienwijn staan, maar helaas waren die nog niet voldoende uitgestikt.

Samen liepen we het korte paadje af naar het hek aan de achterkant van het omrasterde gebouwencomplex dat het ziekenhuis vormde. De meeste paviljoens hadden aan de voorkant een beschutte galerij. Ertussen stonden hier

en daar bomen en was er wat struikgewas. Soms waren de gebouwen door betonnen paadjes met elkaar verbonden. De rondleiding begon bij de vrouwenafdeling. We gingen een zaal in. Gegiechel, starende ogen. Dan een indrukwekkende reeks begroetingen over en weer. Jambo, habari gani. Hallo, wat is het nieuws. Mzuri. Goed. Habari sa watoto. Hoe gaat het met de kinderen. Mzuri. Goed. Habari sa kazi. Hoe gaat het met het werk. Mzuri. Goed. Enzo-voorts, dat nam de nodige tijd. Was ik een nieuwe dokter? Nee, een vriend uit een ver land. De zaal had maar twaalf bedden, maar het aantal dames was een veelvoud daarvan; zusters, dochters of vriendinnen zaten aan het voeteinde, of op de grond. Een verpleegster, gestoken in frisse rose-witte uniformpje en met een smetteloos wit kapje op, liep energiek heen en weer. We gingen naar de mannenafdeling. Daar was het rustiger. Het begroetingsritueel was vergelijkbaar. Sommige heren leken nauwelijks ziek en lieten de ene schaterlach op de andere volgen, anderen bleken er slecht aan toe.

‘Wat is dat?’ Ik kon een zeker afgrijzen niet onderdrukken.

‘Elefantiasis.’

Een man stond voor mij, en lachte wat onbeholpen. Zijn onderbenen en voeten waren enorme en onsmakelijk uitziende vleesklompen. De linker erger dan de rechter. Vanonder de knie begonnen de uitstulpingen, die zich kegelvormig naar beneden uitbreidden, twee grijszwarte vleesmassa’s. Voeten waren niet meer te herkennen. Met moeite dwong ik mijn blik van de olifantspoten af, een andere richting uit, door het raam naar buiten, dan weer terugkerend naar de grimas van de ongelukkige, die nauwelijks leek te kunnen lopen. Gé vertelde dat dit meestal kwam door een parasitaire infectie die het lymfesysteem lam legt en nauwelijks meer te genezen zou zijn. In een klein kamertje ernaast lag een andere man met een volkomen opengereten middenrif, een enorm gapend gat. Hij keek bijna wezenloos met angstige en uitpuilende ogen naar het plafond. Hij had niet lang meer te leven.

Vrolijker was het in de kraamafdeling. Pas bevallen moeders zoogden hun kind. Er waren in een aparte kamer ook couveuses ten behoeve van baby’s die te vroeg waren geboren. Een couveuse bestond uit een klein houten kistje met een glasplaat aan de voorkant. Een gloeilamp die in het kistje gemonteerd was zorgde voor voldoende verwarming, een bakje water voor het op peil houden van de vochtigheidsgraad.

‘Dit is Margaret, mijn buurvrouw,’ stelde Gé voor, ‘zij zwaait de scepter

Leerlingverpleegkundigen bij de mannenafdeling

over de prematurenafdeling.’

Een kleine vrouw begroette mij schichtig. Ze had een wat pinnig gezicht en een witte jas aan, met vele pennen in de borstzak. Ze had het haar zorgvuldig in korte vlechten op het hoofd gebonden.

‘Zij woont in het huisje achter mij.’

We bezochten vervolgens het laboratorium, waar twee laboranten door hun microscopen kweekjes aan het bestuderen waren. Er was zelfs een eersteklasafdeling. Hier kregen patiënten een eigen kamer, bepaald niet naar de geest van het socialistische regeringsbeleid. Expats uit Mwanza maakten regelmatig gebruik van deze afdeling aangezien het regeringsziekenhuis in die stad slecht functioneerde.

In totaal had het Bukumbiziekenhuis bijna tweehonderd bedden. Het vormde een belangrijke medische voorziening in de streek en had een goede naam. Van heinde en verre kwamen mensen ernaartoe. Het missieziekenhuis werd geleid door de Tanzaniaanse moeder-overste van de missiepost in Bukumbi. Andere zusters hadden diverse verzorgende en organisatorische taken. Er waren sinds de jaren zestig steeds twee Nederlandse artsen verbonden aan het ziekenhuis, die voor in principe drie jaar uitgezonden werden door de stichting Memisa. De chef-arts was Frans. Hij kwam uit Noord-Brabant en was nu ruim anderhalf jaar in Bukumbi werkzaam. Hij woonde met zijn gezin in een huis op een steenworp afstand van dat van Gé. Er was een derde, Tanzaniaanse arts in het ziekenhuis, Kipondya geheten. Er liep ook altijd een Nederlandse coassistent

Couveuse

rond, afkomstig van de universiteit van Nijmegen. Daar was zelfs een apart huisje met kok voor beschikbaar. Er was op een school in het dorp waar Tanzaniaanse verpleegsters werden opgeleid. Zij deden in het ziekenhuis hun praktijkervaring op. De artsen gaven regelmatig les op de school. Het bleek te gonzen van activiteiten en initiatieven in en rond het ziekenhuis.

In Nederland had Gé een Renault 4 besteld, die door Belgische Witte Paters zou worden ingevoerd. De auto was nog onderweg en we hadden geen eigen vervoer. Ook de verhuiskist met spullen was nog in aantocht. Het was behelpen in het dagelijks leven.

Ik stortte mij, niet zonder eigenbelang, op de wijnmakerij. Moerbeien waren er niet in dit jaargetijde, maar sinaasappels in overvloed. Een deel van de sinaasappels schillen, de rest uitpersen. Kokend water erbij, suiker, kaneel en kruidnagel. Dit moest eerst afkoelen. Dat gaf mij de gelegenheid om een aantal limonadeflessen en de bijbehorende schroefdoppen steriel te koken. Dan ging er gist bij de most. Tot slot de most met een theedoek zeven. Het vocht ging in de flessen waarop ik de doppen schroefde, maar niet helemaal vast want bij de eerste heftige gisting moest het koolzuur kunnen ontsnappen. Na een week konden de schroefdoppen aangedraaid worden. De aldus geprepareerde flessen gingen in een grote kast waar ze zeker drie maanden moesten staan. De sinaasappelwijn zou bij mijn volgende bezoek aan Bukumbi drinkbaar moeten zijn.

Voor mij tuimelden de impressies van het leven in een Afrikaanse missie-

post over elkaar heen. Het af en aan reizen van mensen uit de omgeving, zowel Europese ontwikkelingswerkers als Tanzanianen, de dagelijkse gang naar de shamba van de dorpsbewoners, wilde dansen met tromgeroffel, een fietstocht naar het eiland Ukarewe in het Victoriameer en gewoon avondjes klaverjassen met Nederlanders-onder-elkaar. Ik ontdekte uit het Arabisch afkomstige overeenkomsten tussen het Swahili en het Indonesisch. Ik vorderde gestaag in The White Nile en vond een passage die de omgeving van Bukumbi treffend beschreef.

De reiziger vandaag de dag ervaart het gebied tussen Kaze (Tabora) en Mwanza allesbehalve als spectaculair; de oneindige bosjes en struiken die zich monotoon en kilometer na kilometer herhalen, deprimeren hem. Maar dan komt hij geleidelijk aan in een landschap dat volstrekt anders is. De bosjes verdwijnen en wijde verfrissende vlakten doemen op aan de horizon. Hier en daar verheffen zich majestueuze enorme ronde granieten rotsblokken, die waarschijnlijk achtergelaten zijn door smeltende gletsjers in een van de ijstijden. Van een afstand hebben deze rotsformaties vaak het uiterlijk van de op heuvels gelegen omwalde stadjes in Zuid-Italië. Valt er maar een spettertje regen dan komt het gras op. Zwermen ooievaars en andere vogels strijken neer in de moerassen en waterpoelen, en er hangt een onmiskenbaar element van verandering in de lucht, een gevoel dat je een of ander grensgebied nadert, een nieuwe beleving. Dit gevoel wordt sterker bij de nadering van het grote meer. Het wordt steeds groener, de lucht wordt vochtiger en dan word je omgeven door schaduwrijke bomen, palmen en emeraldgroene mango's. Tenslotte, vlakbij Mwanza, doemt dan het meer op.

De markt van Mwanza kenmerkte zich niet door overvloed. Daarvoor was de economische situatie te slecht, de aanvoer van spullen te onregelmatig. De groente en het fruit dat er wel was kon rekenen op een zorgvuldige behandeling. De tomaten stonden keurig in het gelid met zoveel tussenruimte als nodig was om het totale aanbod gelijkmatig over het beschikbare oppervlak van de verkooptafel te verspreiden. Wortels waren op dezelfde wijze in hoopjes van drie of vier tentoongesteld. Als er wat verkocht werd, herschikte de koopman de uitstalling. Het vlees hing aan haken met zwermen vliegen eromheen. De weinige uit het Victoriameer aanwezige vis, vooral tilapia's, waren in stenen

schappen gerangschikt. Kippen zaten in grote gevlochten kooien. Men kon ze levend aanschaffen en meenemen, of dood en geplukt, of men kon een levende kip afgeven in een donker hok waar zij ter plekke werd geslacht. Niet alles op de markt was vrolijk stemmend. Bedompt hier en daar, vies, chaotisch, slecht gesorteerd. Maar het was er ook kleurrijk en levendig; door de kleurige dozen die er hingen om verkocht te worden, en door de kanga's die de vrouwen omgeslagen hadden, maar ook door de mensen die elkaar troffen, die lachten en schaterden, die ons oprecht vriendelijk groetten en nieuwsgierig waren.

Tezamen met buurvrouw Marleen en haar ouders, die enkele weken op bezoek waren, bezocht ik deze markt om inkopen te doen. Marleen had boodschappenlijstjes bij zich van alle vier Nederlandse huishoudens in Bukumbi. Niet alles wat daarop stond was te krijgen, ze moest beslissingen nemen over mogelijk gewenste vervangende producten. Na de markt liepen we enkele straten door naar een bank om geld te wisselen. We stelden ons op voor het loket en de vader van Marleen plaatste als eerste een bestelling. De bankemployee boog zich voorover en zei op gedempte toon in het Engels:

‘U kunt bij de bank wisselen. Dan krijgt u twaalf shilling per dollar. U kunt ook bij mij wisselen. Ik geef u een goede koers, 55 shilling per dollar. Dat is beter voor u. Ik zorg dat u een officiële bon krijgt.’

Sarmi

Met mijn medepassagiers wachtte ik in de eenvoudige hal van het vliegveld van Mwanza op wat komen zou. Er was gedoe achter de balie. Zenuwachtig getelefoneer. Wat was er aan de hand? Gé had mij gebracht met de ziekenhuisauto en was gebleven tot en met het inchecken. Het in de rij staan was een betrekkelijk begrip in Tanzania. Je moest je in de drom rond het loket begeven totdat je na enig duw- en trekwerk een instapkaart bemachtigd had. Men had mij verteld dat in deze situatie een briefje van honderd shilling dit proces versnelde, maar het lukte mij zonder. Na een verblijf van ruim drie uur in het vertrekhalletje bleek dat de vlucht was geannuleerd. Het luchthavengebouw stroomde leeg. Ik ging verhaal halen bij de loketbeambte, die schouderophalend iets zei over technische problemen. Hij moest lachen om mijn boosheid, suggereerde de huur van een auto, sloot af met ‘all the best my friend’ en verdween. Balend liep ik naar buiten. Er zat niets anders dan om te kijken of ik een taxi naar Mwanza kon vinden. Waarschijnlijk zou ik terug moeten naar Bukumbi en zien of ik volgende week een keer weg zou kunnen komen. In ieder geval zou ik niet op tijd op mijn werk kunnen verschijnen. Bij het onderhandelen over de ritprijs met diverse taxichauffeurs liep ik een Europese vrouw tegen het lijf die zich in het Engels opwond over de onbetrouwbaarheid van Air Tanzania.

‘Mijn zoontje is ziek, die moet zo gauw mogelijk naar Dar. Het is belachelijk, om de haverklap vallen die vluchten uit. Ik heb mijn man moeten bellen om te kijken of hij iets kon doen,’ brieste ze, ‘hij komt me nu ophalen met een klein vliegtuig.’

Ik spitste mijn oren. Ze bleek de vrouw van de Zwitserse ambassadeur in Dar es Salaam te zijn. Natuurlijk vroeg ik of er ook een plaatsje voor mij aan boord over was. Ik wilde wel delen in de kosten.

‘Misschien, ik weet niet hoeveel plaatsen het vliegtuig heeft. Wacht maar even tot hij aangekomen is.’

Na drie kwartier landde er inderdaad een straalvliegtuigje. Deze bleek ruimte te hebben voor zeven passagiers, dus ik had geluk. In de hal, die verder vrijwel verlaten was, stond een andere Europeaan met een baard bij de balie. Hij wond zich op en bleek een Italiaan te zijn die zijn zinnen ook op een terugkeer naar Dar had gezet. Tegen mij zei hij bozig dat er tot donderdag geen vlucht meer zou vertrekken. Ik deed hem de laatste ontwikkelingen uit de doeken.

‘Ik denk dat je wel mee kunt. We moeten dat snel even aan de ambassadeur vragen.’

Hij keek me ongelovig aan en schudde zijn baard wat heen en weer. Ik sleepte hem mee naar de Zwitsers. Na een kort overleg was het geregeld. Met aan boord de ambassadeur, zijn vrouw, hun zieke zoontje, de opgetogen Italiaan en ikzelf vlogen we in tweeënhalf uur naar Dar es Salaam, waar de Italiaan mij voor de nacht een onderkomen aanbood in het pension van zijn bedrijf.

Ook de vlucht van Dar naar Amsterdam had de volgende dag flinke vertraging, maar om 3 uur ’s nachts lag ik op bed in het zolderkamertje in de Trompstraat in Den Haag, logerend bij mijn zus, maar kon toch de slaap niet meteen vatten. Hoe zou het de volgende keer uitpakken, met die onbetrouwbare vliegverbindingen? Kon ik er de volgende keer wel van op aan dat ik uit Bukumbi weg zou komen? Dit avontuur zou wel wat anders zijn dan een weekendrelatie binnen Nederland zoals sommige vrienden een tijdje hadden gehad. En drie jaar was lang. Natuurlijk konden we het niet overzien. Alles was nog te nieuw, te onoverzichtelijk en te onzeker. Ik wist alleen dat ik mateeloos gefascineerd was door de romantiek van een missieziekenhuis. Het beeld van Gé in haar witte jas tussen al die dankbare zwarte patiënten zou mij als een magneet blijven trekken.

Mij restte nog slechts anderhalve week in Nederland. Ik kreeg nog wel een brief van Gé, de laatste voorlopig.

Net je brief uit Dar es Salaam ontvangen en het eerste stuk met stijgende verbazing in het bijzijn van Meggy gelezen. Op het laatst proestten we het

allebei uit. Mijn God, wat een ervaring zeg! Dit heb ik nog nooit van iemand gehoord. Zo heb je wel veel te vertellen, als je thuiskomt. En ik denken en rondvertellen hoe we zondag met het KLM-ticket zwaaiend toch nog alles op het nippertje gered hadden. Ik was echt stomverbaasd te lezen hoe het nu gelopen is, maar wat toch een geluk uiteindelijk zeg! Ik vond je brief hartverwarmend en was er erg blij mee. Ik denk met veel genoeg aan de afgelopen maand terug, vooral aan de dingen die we samen gedaan hebben. Ik denk veel aan je, ook als ik sinaasappelchutney aan mijn tegenwoordig vegetarische potje toevoeg, de wijnflessen in de kast zie en vele andere dingen die aan ons samenzijn herinneren.

Ik ben dan ook heel benieuwd naar wat je de komende tijd gaat meemaken. Het feit dat we straks gedeeltelijk heel verschillende maar waarschijnlijk ook overeenkomstige ervaringen in het buitenland kunnen uitwisselen geeft nog een extra dimensie aan de relatie, denk ik. Hoewel ik deze week het samenzijn en knuffelen af en toe best miste, ervaar ik het toch als goed dat we elk onze eigen weg zijn gegaan, onze eigen ontwikkeling doormaken en van daaruit zoveel mogelijk proberen te delen. Het definitief samenwonen is toch een grote stap en ik geloof dat ik in ieder geval nog wel wat tijd nodig heb om daar naartoe te groeien. Met het oog op de afgelopen tijd en toekomst die er heel voorzichtig gezegd toch niet zo slecht uit ziet, ben ik intens tevreden.

Alvorens af te reizen naar Jakarta maakte ik een rondreis door Nederland, naar mijn ouders, de ouders van Gé en ging ik op bezoek bij vrienden van wie een aantal al in de ban was van het krijgen van kinderen. Ook bezocht ik mijn grootouders in Driehuis. Zij waren daar net in een verzorgingsflat gaan wonen. Zoals gebruikelijk verwelkomde mijn grootmoeder me met het retorische ‘zo, was je daar’. Altijd voelde ik me daarna ondergedompeld in een bad van verhalen van vroeger, over de perikelen van de oorlog natuurlijk, en verre zeereizen. Ook nu was dat weer zo, maar toch werd de sfeer enigszins getekend door mijn aanstaande vertrek voor lange tijd naar de tropen, en ook doordat de wegen van Gé en mij zich althans in geografische zin gesplitst hadden. Mijn grootmoeder stelde dit nogmaals met verbazing vast. Samenwonen, niet trouwen, tot daar aan toe. Maar dan nu weer naar verschillende werelddelen afreizen, dat was toch wel erg ongebruikelijk. Ze was maar matig te spreken over mijn nieuwe plannen:

‘Ik begrijp niet wat je zoekt in dat warme land. Wat is er nu verkeerd met Holland?’ vroeg ze zich af.

‘Er is niets verkeerd aan Holland. Maar ik word uitgezonden door mijn bedrijf’, antwoordde ik, ‘en het lijkt me ook erg interessant om daar te werken.’

Opa tastte in zijn donkerblauwe pakje Javaanse Jongens en begon op zijn gemak een sjekkie te rollen. Hij grinnikte:

‘Ach, je moet het gewoon zien als een lange zeereis. Hij vaart uit en doemt op gegeven moment tussen de pieren weer op.’

Ha, een medestander. Hij had haar tenslotte in een ver verleden vele malen voor lange perioden achtergelaten. Maar oma leek niet te overtuigen. Al was de notie van verre reizen naar ‘de Oost’ en andere windstreken haar allerm minst vreemd - van wie in de familie had ze niet bij de sluizen van IJmuiden tijdelijk afscheid moeten nemen - geaccepteerd had ze dat nooit.

‘Weet je wie daar ook geweest is, in dat Nieuw-Guinee? Cor, de broer van je grootvader. Ook voor de olie. Hij was er de baas van de boringen of zo, natuurlijk vóór de oorlog.’

Ik knikte geïnteresseerd. Dat was nieuw voor mij.

‘Dat was zeker in het zuiden? Daar werd toen naar olie gezocht.’

‘Dat kan wel, dat weet ik niet. Maar hij had daar heel rare verhalen over. Hij was midden in het bos, met zo’n boortoren. Hij vertelde dat die zwarte mensen daar - of halve wilden eigenlijk - tegen hem in opstand waren gekomen. Hij heeft hemel en aarde moeten bewegen om hen weer rustig te krijgen.’ Mijn grootmoeder maakte bezwerende gebaren met haar handen.

‘En wat denk je dat jou daar te wachten staat?’

Ik moest een beetje lachen en zei dat ik in een ander deel van Nieuw-Guinea terecht zou komen, en ik wel het vliegtuig naar huis zou pakken als de grond me te heet onder de voeten zou worden. Oma bleef me wantrouwend aankijken en ik meende er verstandig aan te doen een ander onderwerp aan te snijden. Ik kon op dat moment niet bevroeden dat ze me drie jaar later vanuit dezelfde stoel streng ter verantwoording zou roepen.

De warmte was overweldigend toen ik bij aankomst in Jakarta uit het vliegtuig stapte en van de hoge trap afdaalde tot ik voor het eerst Indonesische grond onder mijn voeten kreeg. Na de paspoortcontrole zag ik in het gedrang een mollige dame die een wit A-viertje omhoog hield met in grote letters mijn

naam erop. Ze gaf me een envelop met rupiah's en zette me in een taxi. Vervolgens verwonderde ik mij over het chaotische verkeer, de becaks en de overvloed aan eetstalletjes. Zo belandde ik in het hotel Sari Pacific aan de Jalan Thamrin, waar ik de volgende jaren kind aan huis zou zijn. Ik vergaapte me aan de luxe, de grote zalen, de ranke serveersters en het bloemetje op het kussen voor het slapen gaan. Een groter contrast met de schamele onderkomens in Tanzania was nauwelijks denkbaar.

Het kantoor was gevestigd in een toren, ook aan de dezelfde Jalan Thamrin, tien minuten met een taxi verderop. Veel van het Indonesische personeel bleek Nederlands te spreken, de expats hadden diverse nationaliteiten, maar zoals gebruikelijk toch vooral Nederlanders en Engelsen. Mijn directe baas was een Fransman, het hoofd van de seismische operaties Irian Jaya, het Indonesische deel van het eiland Nieuw-Guinea, waar ik een week later heen zou gaan. Hij leek een wat nerveuze man, die de ene na de andere Gauloise opstak en zijn frustraties over de tegenslagen bij het project in krachtige termen toelichtte. Hij ging er van uit dat ik wel wist wat mij te doen stond. Het kwam erop neer dat ik voorlopig nog enigszins kon teren op de adviezen van mijn collega's van het hoofdkantoor in Den Haag, maar dat ik het vervolgens zelf maar zou moeten uitzoeken.

De kantoortijden waren tropisch: van 7 tot 3. Aan het eind van de middag was er dus nog wel gelegenheid wat te ondernemen. Ik probeerde af en toe weg te komen van het hotel en neusde rond in de omgeving, bestelde een nasi bij een straatkraampje en probeerde mijn nog beperkte kennis van het Indonesisch uit. Soms las ik gewoon wat aan het zwembad. 's Avonds schreef ik brieven.

Vlak voordat ik naar Irian Jaya zou afreizen kwam de exploratiemanager, Dick van Delden, terug uit Den Haag, waar hij overleg gevoerd had over de projecten in Irian Jaya. Ik mocht nog even langs komen om kennis te maken. Hij had een licht en imposant kantoor. Smaakvol houten meubilair, een forse schrijftafel, een zitje en enkele geologische kaarten aan de muur. Hij stond op. Een lenige gestalte, korte mouwen, een goudkleurige bril, een enigszins Aziatisch voorkomen. Onwennig stelde ik mij voor. Hij vertelde dat hij een deel van zijn jeugd nog in het toenmalig Nederlands-Indië doorgebracht. En nu was hij dus weer terug, bezig aan zijn laatste baan voor zijn pensioen. We

spraken over de projecten in Irian Jaya. Na de seismiek, nu nog aan de gang, zouden de boringen volgen, zo had ik steeds begrepen.

‘We hebben in Den Haag besloten de boringen uit te stellen tot 1984,’ zei hij, ‘er is gewoon meer voorbereidingstijd nodig.’

Ik was verbaasd.

‘Wat betekent dat dan voor mij? Ik meen dat de seismiek aan het eind van het jaar zou zijn afgelopen.’

‘Ja dat klopt, en ik denk eerlijk gezegd dat dat betekent dat we je begin 1983 niet meer nodig hebben. Dan word je weer overgeplaatst neem ik aan. Dat geldt ook voor anderen, hoor. Ik kan hier toch geen mensen hebben terwijl er geen projecten zijn,’ lachte hij verontschuldigend.

De reis van Jakarta naar het kamp te Sarimi in Irian Jaya begon vroeg en was ingewikkeld. Om 3 uur moest ik opstaan en bij het hotel vertrekken, en om 5 uur koos de Airbus het luchtruim vanaf het vliegveld Kemayoran, dat vooral bestemd was voor interne vluchten. De Airbus vloog naar Ujung Pandang op Sulawesi. Hiervandaan ging het met een DC9 naar Biak, een eiland bij Nieuw-Guinea. Het laatste stuk van Biak naar Jayapura, het vroegere Hollandia, vloog ik met een Fokker F28. Steeds een kleiner vliegtuig, van west naar oost. Hoe oostelijker, hoe minder mensen daar iets te zoeken hadden. Voor elk stuk van de reis moest ik een nieuwe instapkaart bemachtigen, wat steeds gepaard ging met het nodige duw- en trekwerk. In de vliegtuigen mocht gerookt worden, sterker nog, er was helemaal geen niet-rokenafdeling. Dit betekende bij elke vlucht een verblijf van twee tot drie uur in de doordringende kruidnagelwalm van de Indonesische kreteksigaretten.

De eerste blik vanuit het raampje van de F28 op het noordelijk deel van Nieuw-Guinea was overweldigend. Een uitgestrekte groene massa, doorsneden door kronkelende, donkere slierten, de rivieren, een onafzienbaar veld met groene kool. Na een lange reis, hemelsbreed 3700 km - de afstand van Amsterdam naar Bagdad - kwamen we aan in de meest oostelijke stad van de archipel: Jayapura oftewel ‘stad van de overwinning’, de hoofdstad van Irian Jaya. De naam duidde op de politieke overwinning op de Nederlanders die hier in 1962 het veld moesten ruimen onder grote druk van de Verenigde Staten.

Op het vliegveld stond een chauffeur mij op te wachten. De korte rit van het vliegveld Sentani naar het slaperige centrum van Jayapura bood hier en daar

een prachtig uitzicht op de Humboldtbaai. Ik werd afgezet bij het kantoortje dat bestond bij de gratie van de telexmachine, het enige communicatiekanaal van de veldoperaties met Jakarta. Op de eerste verdieping waren twee slaapkamers en een woonkamer voor personeelsleden op doorreis. Ik kreeg de vrije kamer toegewezen. De Indonesische collega, die er het kantoor bemande, bezette de andere kamer. Hij gaf me een geel T-shirt, met daarop de tekst 'Mamberamo' en het bedrijfslogo. Ik voelde me er nu echt bij horen.

De volgende dag vloog ik met de Twin Otter naar Sarimi, zo'n driehonderd kilometer naar het westen. Door de lagere hoogte van de vlucht kreeg ik een betere indruk van het kustgebied dan vanuit de F28. Over land was het onmogelijk om vanuit Jayapura Sarimi met de auto te bereiken. Er liep geen weg en het was een en al oerwoud, met als enige zichtbare topografische elementen de diverse rivieren die vanuit het binnenland naar de kust kronkelden. Hier en daar was een kleine kampong te zien.

Onmiddellijk na het uitstappen werd ik gegrepen door een lome maar toch meeslepende bedrijvigheid. Een helikopter die opsteeg, de penetrante kerosinegeur overal, een Australiër die enkele Papoea's wat toesnauwde. Er kwam een pick-up aangehobbeld waar de koffers, tassen en andere vracht in werden geladen. De weinige passagiers gingen in een busje naar het basiskamp, al was dat niet meer dan een kilometer verderop. Dit was de thuisbasis voor de seismische operaties, die door het geofysische bedrijf Delta werden uitgevoerd. Het kamp, dat vlak aan de kust lag, bestond uit een twintigtal houten barakken. Het zag er aangenaam uit, met groene, kortgeknipte grasvelden, bananen- en papajabomen, kokospalmen. Tussen de barakken waren betonnen wandelpaden aangebracht. De kantoortjes hadden airconditioning. De tweepersoonsslaapkamers waren ruim maar enigszins spartaans. Er was een keuken en een eetzaal, en vlak langs het strand was de bar, die dagelijks om 5 uur openging. In een enorme boom daarnaast was zelfs een houten terras gemaakt, met een ladder bereikbaar, waar je een prachtig uitzicht had op de Stille Oceaan en je in de zeewind enige verkoeling kon zoeken. Het kamp, dat aan een kant aan het strand grensde, was verder omgeven door oerwoud. De weg die erdoorheen liep, de enige in de wijde omgeving, verbond het vliegveldje met het dorpje Sarimi, dat twee kilometer in westelijke richting aan de baai lag. Daar stak ook een pier de zee in. Voor de kleine bevolking was

vervoer per boot de enige mogelijkheid om in Sarmi te komen.

Ik kreeg een kamer toegewezen en maakte kennis met andere kampbewoners. Dit waren voor het merendeel Australiërs en Indonesiërs, maar ook een paar Engelsen, Amerikanen, een Ier, een Canadees, een Fransman, enkele Nederlanders. Het waren technici, logistiek medewerkers, geologen en helikopterpiloten. Geen enkele vrouw.

Kamp te Sarmi

Mike, een stevige Australiër van rond de veertig, gebaarde me mee te komen. Hij was de zogeheten Party Chief, de baas van het kamp.

‘Ik ben een echte jungleman,’ verklaarde hij, toen ik mij voorstelde, ‘in een stad kan ik niet meer leven.’

We liepen naar een achteraf gelegen gebouwtje.

‘We wisten dat je zou komen. Ik heb deze opslagplaats laten vertimmeren tot kantoor.’

Hij opende de deur naar een wat donkere ruimte, ijskoud door een loeiende airco. Hij groette en liet me alleen. Er stonden een metalen bureau en een stoel, er was schelle tl-verlichting, verder niets. Daar zat ik dan, zo groen als gras, 26 jaar oud, met in mijn bagage slechts wat beperkte werkervaring rond het olieveld Schoonebeek.

Walter was een boom van een kerel, een naar Australië geëmigreerde Oostenrijker, die altijd met zijn tamme, witte kakatoe op zijn schouder door het kamp liep. Hij had de leiding over de boorploegen, die voor de seismiek de schotgaten maakten en dynamietladingen aanbrachten. In zijn kantoortje met

een vergeelde overzichtskaart aan de muur, vol met aantekeningen, had hij een ruw schetsje gemaakt van de handboorinstallatie die zijn mannen gebruikten om een gat van soms zestig meter diep te boren voor de dynamietstaaf. Hij wees en legde me uit hoe de lading en de ontstekingsdraden moesten worden aangebracht. Met nog meer enthousiasme vertelde hij over zijn strooptochten in het oerwoud op jacht naar krokodillen, met een bootje en een zaklantaarn. De kleinere exemplaren kon hij met zijn blote handen vangen, zei hij trots. Jammer genoeg was Arnauld erachter gekomen, en nu mocht dat niet meer.

‘Je moet gauw een keer het bos in om te zien hoe alles gaat,’ suggereerde hij, ‘er gaat morgen een helikopter naar Drilling Alpha. Ik zal kijken of je meekan.’

Voordat we vertrokken nam de laadmeester de tijd om mij de uitgebreide veiligheidsprocedures rond de Bolkow-105 helikopter uit te leggen. Nooit áchter het toestel komen, altijd in het zicht van de piloot blijven. Het bleek een in kerosinegeur gehuld tijdrovend ritueel, waarvan ik de noodzaak goed begreep. De vlucht duurde 45 minuten en vanzelfsprekend keek ik wederom mijn ogen uit naar het massieve groene tapijt onder ons, met alleen hier en daar een rivier. Geen kampong te zien. We landden bij een kamp langs de Mamberamovier. Hier wist men van mijn komst. Een man in een grijze overall gebaarde dat ik in een klaarliggende boot moest gaan zitten, een metalen badkuip met een buitenboordmotor. Mijn drie begeleiders, gespieerde Papoea's gestoken in een korte broek en een vale hemden met gaten, laadden de spullen van de helikopter in de boot. We voeren af.

De man met de overall bestuurde de boot. Hij zat meestal met zijn rug naar mij toe. Op de achterkant van zijn overall stond in grote letters de tekst: In hell with Shell.

We voeren zeker een uur stroomopwaarts over het snelstromende bruine water van de gigantische rivier, die hier en daar bijna een kilometer breed was en uitmondde in de ‘schouder’ van de vogel die men met enige fantasie in de omtrek van het eiland Nieuw-Guinea zou kunnen zien. Aan beide zijden van de rivier zag je slechts een lange, eentonige groenbruine muur van varens, palmen en andere vreemdsoortige bomen, de rand van het oerwoud. Plotseling waren

we er, ter hoogte van de seismische lijn MS73 die de Mamberamo doorsneed. Toen we vlakbij kwamen kon ik inderdaad een opening in het woud zien, en ontdekte ook de houten constructie die men de 'rintis' noemde. Hier legden we aan, we sprongen overboord en de warme zompige klei zoog mijn gymschoenen op. De Papoea's hadden hier met hun blote voeten minder last van. Zij haalden de spullen uit de boot en bonden die op hun rug. Ik mocht niets dragen, en daar was ik later niet rouwig om.

De boot ging weer terug en met ons vieren liepen we het oerwoud in over de rintis, die bestond uit achter elkaar gelegde dunne boomstammen op de grond, en een leuning. Deze constructie moest het lopen door het oerwoud mogelijk maken. In de moerassige delen rustte de horizontale loopbrug op in omgekeerde V-vorm geplaatste staken. En zo kilometer na kilometer. Hier en daar was het zo donker dat er, op klaarlichte dag, zwermen fanatiek stekende muskieten waren. Het was broeierig, klam en vochtig. Soms ontbrak de leuning of lag de rintis onder water. Het ging regenen en het werd glad. Maar na een paar uur bereikten we het kamp van Drilling Alpha, de boorploeg die langs MS73 bezig was de schotgaten te boren. Het kamp bestond uit enkele verspreide, van boomstammetjes en takken vervaardigde grote vlonders waarop zich geïmproviseerde tenten bevonden, die eigenlijk niet meer waren dan in dakvorm gespannen blauwe zeildoeken. Hieronder waren de slaapplekken, bestaande uit een matje, een dun matras en een klamboe. In totaal waren zo 165 man gehuisvest. Mijn metgezellen brachten me naar het Camp Tuan. Dit was de tent van de baas van Drilling Alpha, die er zelf op dat moment niet was. Niemand sprak Engels. Ik kon dus mooi mijn Indonesisch uitproberen. Er zaten ook twee soldaten die de dynamietstaven moesten bewaken. Zij leken niets anders te doen te hebben dan het schoonmaken van hun geweer.

In de verte hoorde ik het gebrom van de handboorinstallaties, maar het was al te laat om daar nog te gaan kijken. Om 5 uur kwam de Indonesische ploegleider opdagen. Hij zette de Stonerradio harder. Tot dan toe had er vooral een zwevend geruis geklonken. Er kwam nu meer radioverkeer. Alle ploegen en bivakken in het bos deden over de radio een voor een verslag van de voortgang van die dag. De ploegleider in ons kamp wachtte geduldig tot het vaagjes kraakte:

'Drilling Alpha, Drilling Alpha, Sarmi!'

Hij antwoordde met: 'Sarmi, Sarmi, Drilling Alpha!'

De rintis

Toen was het contact gemaakt en kon de ploegleider zijn lijstje van geboorde schotpunten doorgeven en de spullen die hij nodig had bestellen. Daarna gebaarde hij naar mij en reikte hij de microfoon aan. De kraakstem aan de andere kant vroeg, in het Engels nu, waar ik de volgende dag opgepikt wilde worden. Na kort overleg met de ploegleider noemde ik het helipad bij de rivier en kreeg te horen hoe laat de helikopter er ongeveer zou zijn.

Vanzelfsprekend ontbrak sanitair. Om mij op te frissen kreeg ik een emmer water met een schep voor een wasbeurt Indonesische stijl, een 'mandi', aan de rand van het bos. Aangezien Indonesiërs enigszins preuts leken te zijn, hield ik mijn onderbroek aan. De kokkie van het Camp Tuan maakte het eten op een petroleumstel. We kregen rijst met een stuk in olie gebakken rundvlees. De mannen van de boorploeg kregen meestal rijst met sardientjes uit blik. In het oerwoud zwol het geluid van de krekels bij het donker worden enorm aan, in golven, alsof hele kolonies elkaar probeerden te overstemmen en dan uitgeput pauzeerden. 's Avonds probeerde ik wat te lezen. Daarna kroop ik onder de klamboe en de deken, en viel in een diepe slaap die slechts werd onderbroken door een enorme regenbui. Het tentzeil hield het goed. De volgende ochtend bleek mijn klamboe echter vol met muskieten te zitten. Het ontbijt bestond uit bamisoep en koffie toebroek, gewoon koffiemaatsel met heet water erop gegoten. Het smaakte goed, al moest ik nog wennen aan de koffiedrab onderin,

een kwestie van eerst een tijdje laten staan.

We gingen op pad om een bezoek aan de boorploeg af te leggen. Wederom strompelend over de rintis kwamen we er vrij snel aan. Het zoemde er van activiteit. Tientallen donkere, potige kerels liepen door elkaar heen, waarbij ze in groepjes aan boorinstallaties met ronkende motoren hingen waarmee de schotgaten werden geboord. Met water spoelden ze de weggeboorde grond uit het gat weg en iedereen zat daardoor onder de modder. Dit boren van schotgaten vormde een deel van de seismische operaties waarmee de diepere ondergrond in kaart gebracht werd. Hiermee zouden dan mogelijke geologische structuren kunnen worden geïdentificeerd waarin misschien olie te vinden was. Proefboringen tot een diepte van vier of vijf kilometer zouden dit in een volgende fase moeten uitwijzen. Het principe van seismiek is dat een puntbron aan de oppervlakte trillingen veroorzaakt die in de diepe ondergrond worden weerkaatst. In dit project werden de trillingen teweeg gebracht door het laten ontploffen van een dynamietlading in een schotgat. De drukgolven plantten zich ondergronds in alle richtingen voort. De overgangsvlakken tussen de vele diepe aardlagen weerkaatsten een deel van de energie, de rest ging door naar diepere lagen, totdat het signaal te zwak was geworden. Op de grond geplaatste ontvangers, geofoons geheten, registreerden vervolgens de teruggekaatste golven. Het tijdsverschil tussen schot en ontvangst kon later via complexe algoritmen omgerekend worden naar de diepten van de reflecterende aardlagen. Met deze informatie konden vervolgens de geologische structuren in de ondergrond in kaart worden gebracht.

Rivier oversteken

Dan over de rintis weer terug naar de rivier, tezamen met twee dragers. Hier troffen we toevallig een meetploeg, die juist met een driehoeksmeting over de rivier bezig was. Door de hoeken in een driehoek te meten, met twee punten op de ene oever en één op de andere oever, kon je de afstand over de rivier uitrekenen mits je ook nog de afstand tussen de twee punten op de eerste oever wist. Dit was een principe dat men reeds in de Tachtigjarige Oorlog gebruikte om de afstand naar de vijandige stellingen te schatten ten behoeve van de artillerie. De dragers lieten mij tenslotte achter bij het helipad langs de rivier waar ik moederziel alleen in een verstikkende hitte lijdzzaam wachtte totdat de helikopter zou komen. Die was dus een onderdeel van de enorme logistieke operatie waarmee de seismiek gepaard ging. De duizelingwekkende proporties ervan begonnen tot me door te dringen. De oppervlakte van het Mamberamogebied was zo op het oog kriskras doorsneden door lijnen waarlangs de seismische waarnemingen werden verricht, in totaal zo'n 2500 kilometer. Eerst moesten de lijnen door de jungle gekapt worden door de rintisploegen, zodat er langs gelopen kon worden en er voldoende zicht was voor de metingen. Hierna volgden de meetploegen, die met een kompastheodoliet de topografische positie van de lijn vastlegden en de schotpunten markeerden. Vervolgens kwamen de boorploegen, zoals Drilling Alpha, die elke twintig meter een gat moesten boren waarin ze een dynamietlading aanbrachten. Tot slot kwam de opnameploeg langs met de seismische apparatuur. Zij plantten over een lengte van enkele kilometers honderden geofoons in de grond. Eén voor één lieten ze dynamietladingen ontploffen. De teruggekaatste signalen uit de ondergrond bereikten de geofoons aan de oppervlakte die met een kluwen aan draden verbonden waren met de opnameapparatuur. Magneetbanden registreerden de signalen. Om de zoveel tijd moesten de opnameapparatuur en de geofoons verplaatst worden. De rintis- en meetploegen bestonden uit enkele tientallen personen, maar bij elke boor- en opnameploeg werkten tussen de honderd en driehonderd man. In totaal zaten er misschien wel tweeduizend mannen in het bos, die allemaal van eten en spullen moesten worden voorzien, waar het kon met boten, anders met helikopters.

Na ongeveer een uur hoorde ik in de verte een vaag gezoem, een geluid dat ik later zo goed zou leren herkennen. De Bolkow landde enige minuten later, wat voor heel even een verkoelende wind opleverde. De laadmeester stapte uit, nam mijn tas en de andere achtergelaten spullen over, opende de achterkleppen

en propte de tas en twee dozen in de laadruimte. Ik zat inmiddels al weer op de achterbank met de gehoorbeschermers op. Na drie kwartier waren we weer op het vliegveldje van Sarmit en zat mijn kennismakingstrip naar het bos erop.

Arusha

Zomer 2009

Als we op het Kilimanjarovliegveld via de grote trap uit de Airbus van de KLM stappen blijkt de buitenlucht redelijk koel, al bevinden we ons nu slechts enkele graden onder de evenaar. Het is winter in Tanzania. Na de formaliteiten, die gedeeltelijk in het donker moeten plaatsvinden omdat de elektriciteit een kwartiertje uitvalt, zoeken en vinden we de chauffeur van de pendelbus naar het Impalahotel in Arusha. Ik wissel wat euro's om in Tanzaniaanse shilling. Bijna 1700 shilling per euro en 1200 shilling per dollar. Indertijd, 25 jaar geleden dus, ging er twaalf shilling in een dollar. Dat is over deze periode een waardevermindering ten opzichte van de dollar van gemiddeld ongeveer twintig procent per jaar. Er was toen een zwarte geldmarkt, waar je vijf tot zes keer zoveel shilling voor een dollar kreeg als bij een officiële bank. Die zwarte markt blijkt nu verdwenen.

Hielke is rechtstreeks uit Delft naar Schiphol gekomen, waarmee ons gezin weer compleet is. Hij studeert aan de TU. Mijn zorg dat hij zich zou verslapen heeft hij overtuigend gelogenstraft. Als het erop aankomt staan ze er, gelukkig. We kunnen nu beginnen aan onze reis door Tanzania, terug naar het land dat de helft van het toneel vormde van de eerste heftige jaren van onze relatie, geografisch gescheiden door de Indische oceaan. Het land dat ik soms hartgrondig kon vervloeken, maar dat ook een magische aantrekkingskracht op mij uitoefende. Vooral omdat het enkele jaren gastvrijheid bood aan Gé natuurlijk, maar ook vanwege de zinderende landschappen, de kleuren van de kitenges, de gouden savannes, de uitgestrekte reservaten, de warme mensen, de Afrikaromantiek van missieziekenhuizen, landrovers en zonnebrillen.

De klanken van het Swahili klinken al snel weer vertrouwd: jambo (hallo), habari gani (wat zijn de berichten), nzuri (goed), habari sa kazi (hoe gaat het met het werk), enzovoorts, het gebruikelijke begroetingsprotocol. Toch praat Gé vooralsnog Engels. We hebben twee jaar geleden met het Thai gemerkt dat het even duurt voor zo'n taal weer enigszins in het geheugen terugkomt. De bus rijdt in veertig minuten naar het hotel. Nadat we de kamers betrokken hebben gaan we uitgebreid eten in het Indiase restaurant, al is het 10 uur 's avonds. Natuurlijk bestel ik daarbij een Safaribiertje waarvan de naam nostalgische gevoelens oproept. Niet alleen blijkt het nu allemaal probleemloos op voorraad te zijn, in tegenstelling tot 25 jaar geleden, er zijn nu zelfs meerdere, concurrerende merken met bij het land passende benamingen: Serengetibier, Kilimanjاربier. Ook de jongens maken een keuze uit dit aanbod. Gé houdt het bij sinaasappelsap. Ik hef mijn glas.

‘Martijn, nogmaals gefeliciteerd met je eindexamen.’

‘Ja, als je het niet gehaald had zouden we dit vast niet gedaan hebben,’ voegt Gé toe.

De volgende dag staan we uitgerust op. Er is slechts een uur tijdsverschil met Nederland. Het Impalahotel heeft een ingewikkeld stelsel van restaurantzalen, gangen en trappen en het kost wat moeite om de weg naar het ontbijt te vinden. Overal staan grote, niet al te fraaie houtsnijwerken, die een Masafiguur of een wild dier moeten uitbeelden. Buiten wordt gemetseld aan een nieuwe vleugel waarbij de grote bakstenen schots en scheef worden opgestapeld in het vertrouwen dat dit straks door een dikke plamuurlaag aan het gezicht onttrokken wordt. We vinden onze weg te midden van het gebruikelijke Angelsaksisch getinte aanbod van vette eieren, worstjes en witte bonen in tomatensaus; wel ervaren we het tropische fruit weer als een feest.

We lopen nog even de stad in om de eerste indrukken van het 21ste eeuwse Tanzania op te doen. Straatverkopers volgen ons hinderlijk. Zij weten ons land van herkomst feilloos te duiden en duwen mij een Volkskrant of een Algemeen Dagblad onder de neus. Het toerisme is in de loop der jaren toegenomen, en dat is te merken. Uiteindelijk vinden we het boekenzaakje waar we naar op zoek zijn. Even later komt Gé naar buiten, wapperend met een setje ansichtkaarten. Een archaische gewoonte. Ook nostalgie, vind ik.

Aan het eind van die ochtend haalt Adve ons op. Zij bezit samen met haar Engelse echtgenoot een koffieplantage, een halfuurtje rijden buiten Arusha. Hier

gaan we een nachtje logeren. We passen samen met onze bagage maar ternauwernood in haar landrover. Tijdens het eerste stuk van de rit dwars door Arusha krijgen we een indruk van het verkeer dat ten opzichte van vroeger aanmerkelijk toegenomen is, al is het nog niets vergeleken met een gemiddelde Aziatische stad. Via een zandweg komen we uiteindelijk op de plantage aan. Het geheel ademt de typisch romantisch-Afrikaanse sfeer, om te beginnen al door de noodzaak van het gebruik van een auto met vierwielaandrijving om er te komen. Het witgepleisterde gebouw heeft drie haaks op elkaar staande vleugels, wat een binnenplaatsje creëert. De middelste vleugel heeft ook een bovenverdieping, vanuit het ervoor gelegen terras is er een schitterend uitzicht op de berg Meru. De twee zijvleugels hebben logeerkamers en werkruimten. In de omgeving bevinden zich hellingen met koffiestruiken.

In de middag maken we een uitgebreide wandeling. We stuiten na enige tijd op een professioneel, hoog maar vooral ook enorm lang hek dat zich over vele kilometers door het landschap slingert. Verbaasd lopen we er langs, benieuwd of we een opening kunnen vinden om de wandeling voort te zetten. Een dergelijke opening blijkt er niet te zijn. Uiteindelijk komen we bij een zandweg. Hierlangs lopen we terug. Een auto komt ons tegemoet en de bestuurder stapt uit om een praatje te maken. Het blijkt een Zuid-Afrikaan te zijn die tijdelijk in Tanzania werkzaam is. Hij vertelt dat hij het hekwerk geplaatst heeft in opdracht van een organisatie van Indiërs die het gebied beheert. Het doel van het hek is om de Masai met hun kudden op afstand te houden. Door de droogte trekken zij steeds verder buiten hun gebruikelijke territorium om hun vee te laten grazen. Dit leidt tot conflicten met de boeren en ondernemers in de landbouwgebieden. De Masai zijn natuurlijk niet blij met het hek. Nu kunnen ze hun vee niet voldoende beweiden vinden ze. Ze hebben al speren gegooid naar mensen aan de andere kant van de afscheiding.

Ik zit op het spectaculaire terras en lees in de Lonely Planet om de leemten in mijn kennis over de komende bezienswaardigheden op te vullen. -Hielke is ook in een boek verdiept, Gé en Martijn scharrelen nog ergens rond op de koffieplantage. Ik sta op en loop met mijn kop naar het tafeltje onder het afdakje met het koffieservies. Met het speciale lepeltje wip ik het dekseltje van het blikje Africafé en doe wat van de oploskoffiepoeder in het bekertje, dan heet water uit de thermosfles. Roeren. Uit het mandje met het witte servet erover pak ik een mandazi. Ik loop

terug naar mijn stoel en kijk het grasveld af, over de struikjes, dan het dal in, waarboven tenslotte de majestueuze Meru oprijst, de formidabele vulkaan die we deze vakantie gaan beklimmen.

‘Zie je het zitten, Hielke?’ en ik wijs met mijn mandazi.

‘Jep, eitje toch?’

’s Avonds gebruiken we de maaltijd samen met Adve. We douchen ons met heet water uit een met een houtvuur gestookte ketel. Dit is een perfecte ambiance voor het begin van een weerzien met Tanzania. De volgende ochtend komt een chauffeur, Tobias, ons met zijn landrover halen.

Singapore

Met Samuel, een nog Nederlands sprekende Papoea, liep ik naar de werkplaats waar hij het hoofd van was. Ik moest iets bedenken om het gemiddeld zeeniveau te bepalen. Langs de seismische lijnen werd behalve de horizontale posities ook het hoogteverloop gemeten, wat nodig was voor het correct verwerken van de seismische gegevens. In Irian Jaya ontbrak een hoogterefereentiesysteem, zoals het NAP in Nederland. En ik wilde uiteindelijk de gemeten hoogtes kunnen uitdrukken ten opzichte van gemiddeld zeeniveau. In de werkplaats zochten we naar een pvc-pijp van geschikte diameter. Samuel zaagde hem op drie meter af. Aan een houten stok bevestigden we een piepschuimen drijver. Van een oude meetband van kunststof knipte ik een stuk van ongeveer anderhalve meter lang. Die maakten we met spijkertjes en lijm vast op de houten steel.

‘Kom, we gaan hem testen.’

Samen reden we naar Sarmi. In het haventje bevestigden we provisorisch de pvc-buis aan de steiger, half onder water. Ik stak de steel met drijver in de buis. Het geheel bleef redelijk stabiel staan, bewoog slechts lichtjes op en neer. De centimeterverdeling was goed af te lezen tegen de bovenkant van de pvc-buis.

‘Okay, zo gaan we het doen, Samuel.’

Samuel maakte nog twee van die apparaatjes. Ik vond drie mannen uit Sarmi bereid om tegen betaling elk uur, veertien keer per dag, zo’n ding af te lezen. Twee tot drie maanden leken me voldoende, dan zouden de variaties in de getijdenwerking wel uitgemiddeld zijn, dacht ik. We installeerden de primitieve getijdenmeters op drie verschillende plekken: één bij de pier van Sarmi, een tweede aan de monding van de Mamberamo en de laatste bij een baai helemaal aan de westkant van het concessiegebied. De pvc-buizen werden

met waterpassing in hoogte verbonden met het seismische netwerk. Zo af en toe zouden ze de boekjes met waarnemingen met de helikopter meegeven zodat ik kon controleren of het ergens op leek.

Een ander project dat ik in gang zette was het realiseren van een netwerk van over het hele gebied verspreide basispunten. Deze zouden door middel van satellietmetingen met een nauwkeurigheid van een paar meter in geografische coördinaten bepaald moeten worden. Hiermee kon ik later het enorme seismische netwerk geografisch 'inpassen' zodat ik uiteindelijk correcte seismische kaarten zou kunnen maken voor de geologische interpretatie en de boringen. Ik nam een overzichtskaart van het seismische netwerk, tekende hierop mogelijke locaties voor die punten en besprak dit met Neil, die de leiding had in het kamp over de meet- en karteringswerkzaamheden. Hij was een gebruikte, jonge Australiër, sikbaardje, halflang haar, altijd in een kaki korte broek en mijn belangrijkste aanspreekpunt bij het werk. Voor satellietmetingen was een belangrijke voorwaarde dat er een redelijk zicht rond een meetpunt zou zijn. Dit betekende bij voorkeur het gebruik van natuurlijke open ruimtes, bijvoorbeeld bij een vliegveldje of een rivier. Maar op sommige plekken zouden er ook bomen gekapt moeten worden. In totaal wilde ik vijftien van zulke basispunten laten meten.

Ik deelde een kamer met een Javaan, werkzaam in Jakarta maar tijdelijk in Sarimi geplaatst. Hij had als eigenaardige gewoonte dat hij 's nachts het grote licht in de kamer aan wilde hebben. Wellicht vreesde hij geesten in het donker, al was hij een vroom moslim. Prettig slapen vond ik dit niet, maar ik zag me genooddaakt om hier in het belang van de gemoedsrust van mijn collega overheen te stappen, die ik ook nog ter wille was met het vaststellen van de juiste kompasrichting naar Mekka. We werkten zeven dagen per week, van 7 tot 5, of zoveel langer als nodig was. Aan het einde van de dag bespraken we in de bar de gebeurtenissen in het bos en wisselden we soms het wereldnieuws uit. Normale nieuwsvoorzieningen zoals televisie of krant waren er niet, we waren allemaal op de eigen kanalen aangewezen. De weekeditie van de NRC begon op een gegeven moment met enige regelmaat door te komen, al kreeg ik er soms een paar tegelijk. De bar was gezellig ingericht: aan de wand een propeller van een in de buurt gevonden neergestorte Japanse Zero-jager uit de Tweede Wereldoorlog. Ook hing er een uit diezelfde tijd stammend samoeraizwaard.

Als je het strand opliep kon je een kilometer verderop in de branding de roestige overblijfselen zien van Japanse tanks. Na de landing van MacArthur in Nieuw-Guinea is er ook bij Sarimi flink geknokt.

In die eerste weken ging ik het meest om met mijn collega Bart, een Leidse geoloog, ook van het studiejaar '72'. Hij was tijdelijk in Sarimi om veldwerk te doen waarbij hij zich kon aansluiten bij een groep Australische geologen die in het kader van ontwikkelingssamenwerking geologisch veldwerk verrichtten tezamen met Indonesische collega's, al leek dit niet de meest directe vorm van armoedebestrijding. Met Bart voerde ik lange gesprekken over thuis, studie, werk en politiek; 's avonds hadden we alle tijd. Ik vond het prettig om af en toe gewoon Nederlands te kunnen praten.

Na afloop van een werkdag in mijn wat afgelegen kantoortje kwam ik hem tegen op het brokkelig gecementeerde pad tussen de eetzaal en het houten bargebouwtje, waar hij met grote passen liep.

'Hé Bart, waar ga je heen?'

Hij zag er bezweet uit, zijn zwarte haar en overhemd plakten op zijn imposante lijf. Hij keerde zich verwilderd om, zijn bruine ogen priemden.

'Heb je het niet gehoord?'

'Wat gehoord?'

'De Australische geologen zijn door de OPM overvallen! Ze hebben de Javaanse soldaat doodgeschoten en een drager afgeranseld. Echt ongelooflijk.'

De OPM, de Organisasi Papua Merdeka, was een rebellenbeweging die streed voor onafhankelijkheid van de provincie Irian Jaya, oftewel West-Papoea. De beweging was actief sinds de overdracht van Nederlands Nieuw-Guinea aan Indonesië in 1962 en had een behoorlijke steun onder de Papoeabevolking verworven.

'Was jij daar niet bij dan?'

'Nee, heel toevallig ben ik vandaag in het kamp gebleven om de monsters op de kaart te zetten. De geologen mochten weer gaan, overigens. Misschien was het een waarschuwing. Het hele project is nu afgeblazen. Ik ga morgen al weer terug naar Jakarta.'

Bart keek langs me heen, naar een punt in de verte. Misschien dacht hij de OPM-rebellen in het oerwoud nog te kunnen ontdekken.

'Ik kan me voorstellen dat je geschrokken bent. Voor hetzelfde geld had je

er ook van mee kunnen genieten. Zullen we wat gaan drinken?’

We schoten de bar binnen. Daar was nog niemand, behalve de jongen uit Flores die als altijd met dozen met blikjes Tiger en flesjes Bir Bintang in de weer was. Hij floepte de doppen er voor ons af en zette twee streepjes in zijn schriftje.

‘De militairen uit Sarmi zijn aan het eind van de middag al geweest om ons te ondervragen. Ze hadden een kaart bij zich. Maar ik heb niets gezegd. De Australiërs ook niet. Ik bedoel, waar het precies was. De lui hoeven dat niet te weten. Laat die OPM maar met rust zou ik zeggen. Maar ja, die Indonesische geologen die erbij waren hebben de militairen uitgebreid ingelicht.’

‘Maakt dat wat uit. Ze zijn allang verdwenen.’

‘Is zo. Die rebellen achterhalen ze echt niet. Ha, ha.’

Bart was wat kalmer geworden. Hij produceerde zelfs even een ongemakkelijke brede grijns.

‘Maar het geeft wel te denken,’ zei ik. ‘Ik had er wel wat over gelezen, maar had geen idee dat de OPM ook hier in de buurt actief was.’

‘Inderdaad, in al die tijd dat de seismiek bezig is hebben ze zich nooit laten zien. En nu opeens wel.’

Ik staarde door het gaas naar buiten. Een onrustbarend gegeven. Wat zouden die OPM’ers willen? Zouden ze tegen de oliewinning in hun provincie zijn?

De jongen uit Flores maakte met wijs- en middelvinger vragend een tweegebaar. Bart knikte. Weer twee streepjes in het schriftje.

‘Irian Jaya had ook onafhankelijk kunnen zijn, net als de burens, Papua New Guinea. Dat was de oorspronkelijke bedoeling.’

‘Daar zijn ze nog lang niet klaar voor,’ zei Bart stellig, ‘als je de ontwikkelingsachterstand ziet! Niet zo gek misschien dat die Javanen daarbij een handje helpen.’

Inmiddels waren er enkele luidruchtige Australiërs binnengekomen.

‘Gaan we dit vaker beleven, wat denk je?’ vroeg ik.

‘Geen idee. Dit was een stuk ten oosten van het Mamberamogebied. Misschien ligt het daaraan.’

Ik keek door het gaas links van de bar naar buiten en zag de bladeren van enkele kleine palmbomen rustig wiegen in de wind.

De volgende dag, vijf weken nadat ik Bukumbi achter mij gelaten had, kwam de eerste brief van Gé. Deze had er ruim een maand over gedaan.

De bruiloft van Stella zaterdag was een bijzondere ervaring. Omdat er nogal wat werk in het ziekenhuis was, kwam ik halverwege de dienst binnenvallen. De kerk pulde uit. Honderden mensen waren uitgenodigd. Ik had ook al drie dagen elke avond kunnen genieten van het dansen en het zingen, het hier water halen, zeep, stoelen, tafels uitlenen, enzovoorts. Toen de dienst afgelopen was mocht de sluier achterover en kregen we haar gezicht te zien. Ik kreeg echter de schrik van mijn leven. Stella, die anders altijd lacht, zag er diepbedroefd uit; er kon geen lachje vanaf. Ze leek meer een weduwe die ondersteund werd naar het graf van haar echtgenoot dan een gelukkige bruid. Na de dienst werd er door de andere aanwezigen veel gezongen en gedanst onder begeleiding van het bekende tromgeroffel. Bruid en bruidegom zonderden zich af met de pastoor in een apart kamertje. Seksuele voorlichting? Volgens katholieke insiders hier is dat wel te doen gebruikelijk. Dat had ze echter niet meer nodig want het is voor ons zo goed als zeker dat Tengeneza haar een tijdje geleden geaborteerd heeft met materiaal uit de OK, hetgeen in dit ziekenhuis natuurlijk ten strengste verboden is. Dit zal daarom ook nog wel een staartje krijgen. Als het aan Frans ligt wordt Tengeneza op staande voet ontslagen. Wat mij betreft gooien we er zand over, hoewel aan de andere kant natuurlijk duidelijk moet zijn dat dit soort dingen niet kunnen. Ze hebben het lang geheim weten te houden, maar aangezien Frans zelf de zwangerschap heeft vastgesteld kon dit niet eeuwig duren. Het geheel is waarschijnlijk door de ouders op touw gezet. Het zwanger zijn door een andere man doorkruiste volgens de geruchten hun plannen te veel. Zo'n bruidsschat laat je toch niet lopen. Bovendien hadden ze het geld van de bruidsschat nodig om haar broer een half jaar eerder uit de bajes te krijgen. Een zoon is hier nu eenmaal belangrijker dan een dochter. Voor een half jaar eerder uit de gevangenis van de zoon, mag de dochter haar hele leven het leven van gevangene leiden. Ze kreeg dus een ouwe knar van veertig jaar toegemeten, die haar zelfs geen toestemming gaf om na het huwelijk twee dagen in de week in het ziekenhuis te blijven werken, zoals het voorstel van het ziekenhuis was en waarop ze zich erg verheugd had. Meteen na aankomst thuis werd het paar met naaste familieleden weer in een apart kamertje gestopt en we kregen ze niet meer

te zien totdat de cadeautjes uitgereikt werden. Ondertussen ging de goegemeente door met feestvieren: dansen, zingen, gewoon niet stuk te krijgen. De maaltijd bestond uit een grote schaal met rijst en schaaltes met vlees. Allemaal met de handen in één pan. Daarna in de rij opstellen om de cadeautjes aan te bieden. Het paar werd op twee stoelen buiten neergepoot met een grote ronde bak voor zich op een tafeltje, waarin eenieder zijn geldelijke bijdrage deponeerde, daarbij duidelijk demonstrerend hoeveel. Afschuwelijk om te zien hoe dat gaat. Zo'n ongelofelijke hoop geld als contrast met de reële situatie hier. Het gebeuren was voor mij meer van de ene verbazing in de andere vallen dan een gezellig feest. Ondertussen kreeg ik mijn derde malaria-aanval.

Als de brieven er altijd zo lang over doen dan zou de communicatie met Tanzania moeizaam worden. Dit was ook in algemene zin het geval, en zelfs bij het versturen van eenvoudige berichten naar het kantoor in Jakarta kwam heel wat kijken. Er was een radiokamer waar twee mannen een dagtaak hadden aan het verzenden en ontvangen van telexen. Voor het sturen van berichten naar Jakarta waren gele formulieren beschikbaar. Hierop schreef je de over te brengen tekst zo duidelijk mogelijk, in blokletters. Dit gaf je aan de radiomannen, die met de radio de tekst letter voor letter doorgaven aan het kantoor in Jayapura. Dit was soms een heidens karwei voor hen, want de verbinding was lang niet altijd goed. Ze gebruikten het NAVO-alfabet, met luide stem de tekst spellend, wat in het halve kamp te horen was: PAPA-LIMA-ECHO-ALPHA-SIERRA-ECHO-ALPHA-DELTA-VICTOR-INDIA-SIERRA-ECHO. Bij het noteren van het antwoord brachten ze de oren dichtbij de luidspreker van de radio. In Jayapura werd de tekst vervolgens op de telexmachine ingetypt en naar Jakarta verstuurd. Berichten de andere kant op volgden de omgekeerde procedure. Die kreeg je op een roze formulier uitgeschreven op je bureau: 'Tuan, ada telex dari Jakarta'. Soms was de tekst dusdanig verhaspeld dat je er geen wijs uit kon worden.

Een ander project op mijn lijstje was het maken van hydrografische kaarten van riviermondingen, ter voorbereiding op de boorfase. Het zou niet eenvoudig zijn om te zijner tijd een boortoren op de gewenste plek te krijgen, ergens

midden in het oerwoud. Per helikopter de hele toren in onderdelen verplaatsen was mogelijk, maar enorm duur. Het was dus interessant om te onderzoeken of het transport via de rivieren zou kunnen plaatsvinden. Om te beginnen was het daarom nodig om uit te zoeken waar een schip de riviermonding kon binnenvaren, en dus hoe diep het daar was. Er moesten dieptekaarten komen. Ik zag me voor de vraag gesteld hoe die te maken. Er was weinig tijd om een professioneel meetvaartuig en allemaal mooie apparatuur te huren. Het zou simpeler moeten. Er was in het kamp een elektronische afstandsmeter met een bereik van een kilometer of twee, die bijna niet gebruikt werd. De vraag was echter wel of het mogelijk zou zijn om de afstand naar een bewegend bootje op zee zo te meten. Dan zou er nog een theodoliet, een hoekmeetinstrument, nodig zijn om de richting naar het vaartuig te meten. Met richting en afstand kon je de positie van de boot uitrekenen. Het bootje zelf moest verder worden uitgerust met een echolood of dieptemeter. Daarmee was het concept compleet, houtje-touwtje of niet. Ik werkte dit verder uit en besloot dat we het maar zo moesten gaan proberen als ik weer terug was uit Singapore, want daar moest ik nog een keer heen voor mijn definitieve visum.

Indonesië is een van de eerste olielanden waar, in de jaren zestig van de twintigste eeuw, het systeem van productiedelende contracten (in het Engels: production sharing agreements) in zwang was gekomen. Tot dan was het gebruikelijk dat een oliemaatschappij een concessie kreeg, dat wil zeggen het recht om gedurende een vastgesteld aantal jaren in een nauwkeurig omschreven gebied exploratie en productie van olie en gas uit te voeren. De gewonnen olie werd het eigendom van de oliemaatschappij die dit op de wereldmarkt kon verkopen of zelf kon raffineren. Wel moest bij dit systeem een tarief voor de concessie aan de regering worden betaald en zijn speciale heffingen en belastingen van toepassing. Hoewel het concessiesysteem dominant bleef in Europa en Noord-Amerika, was voor landen in Azië en Afrika de gedachte moeilijk te verteren dat een bodemschat automatisch eigendom zou worden van een buitenlands bedrijf, ook al kon er via heffingen en belastingen voor gezorgd worden dat de staat financieel goed zou profiteren van de oliewinning. Het systeem dat in Indonesië was ontwikkeld kwam er op neer dat van de olie die een buitenlands bedrijf produceerde voor 85% automatisch eigendom was van het staatsoliebedrijf. De resterende 15% was dan voor het bedrijf dat de

olie produceerde en de investeringen ervoor had gedaan. Belangrijk was echter dat in dit arrangement alle gemaakte kosten eerst uit de olieproductie werden vergoed. Het was voor de staatsoliemaatschappij dus van groot belang ervoor te zorgen dat de kosten niet onnodig opliepen.

Voor ons bracht dit met zich mee dat het organiseren van projecten met een hoop bureaucratische rompslomp gepaard ging. Daarom moest ik af en toe in Jakarta zijn om de contractuele en administratieve zaken te regelen. Dit kon ik nu combineren met de visumaanvraag in Singapore. De twee dagen in deze stad benutte ik ook voor wat inkopen: een verrekijker voor onze geplande safari's, een flitser en een horloge voor Emmanuel, de huisknecht van Gé. In de Strait Times, die in het hotel onder mijn kamerdeur doorgeschoven was, las ik hoe de verkiezingen in Nederland uitgekapt waren. D'66 gedecimeerd.

Weer even terug in Jakarta maakte ik de definitieve boekingen voor de volgende reis naar Tanzania in december: via Dubai naar Dar es Salaam, retour over Jeddah. Er waren brieven van Gé, netjes in een enveloppe bewaard door Maria, een mollige secretaresse van Chinese origine die bijzonder geïntregeerd was door al die voor mij bestemde correspondentie uit zo'n ver en onbekend land. Zij wilde graag de postzegels hebben.

Ik hoop dat je inmiddels ook mijn andere brieven ontvangen hebt. Het zou zonde zijn als alle belevenissen hier je onthouden zouden worden en ik heb echt elke week een brief geschreven sinds je vertrek, en dat zijn er nu toch wel zeven stuks. Inmiddels heb ik jouw eerste brief uit Nieuw-Guinea ook ontvangen, die van 12 augustus 1982, en ik heb me kostelijk vermaakt met alle belevenissen in de jungle. Het moet elke dag toch weer een gigantische ervaring zijn in een ongerept gebied rond te dolen en ik kan me je enthousiasme dan ook goed voorstellen. Toch nog een heel verschil met hier, waar ik een min of meer eigen huis heb, meer eigen spullen om me heen, enz. Ik hoop dat je veel foto's en dia's maakt van de werkomgeving want ondanks je boeiende beschrijvingen blijft de voorstelling natuurlijk vaag.

Inmiddels is de rust hier weergekeerd. De bezoekers zijn afgelopen donderdag weggegaan en dat vond ik prima. In het ziekenhuis is het beredruk en als je dan tussen de bedrijven door ook nog in de lepra-administratie moet duiken, in je vrije tijd de boel van eten en drinken moet voorzien, naar de

politie moet gaan en met de secretaris van het dorp met de ballozi's overleggen enzovoorts, dan blijft er niet veel tijd voor jezelf over en is het na vijf dagen welletjes, vind ik. Het werd al snel duidelijk dat Stella's broer de dader van de steelpartij was, degene die jij zo nodig samen met mij op de foto moest zetten en die hier zo graag eens wat in de tuin kwam werken ... ja ja. Hij heeft destijds ook bij Roos gestolen maar liep daarmee tegen de lamp. Dat geval lijkt precies op de situatie bij het stelen van mijn wereldradio en ik denk dat hij ook daarvan de dader is geweest. Dit keer pakte hij het niet zo handig aan. Meteen de volgende dag was hij al door verschillende mensen uit het dorp met de grote, nieuwe cassette recorder gesignaleerd. Toen dezelfde dag de tas met paspoorten, autopapieren en Amerikaanse dollars in een leegstaand huis vlakbij het zijne gevonden werd, zijn we onmiddellijk naar de politie gegaan om onze bevindingen en verdenkingen te rapporteren. Ons verhaal sloot gelukkig prima aan bij eerdere bevindingen van de politie. De volgende ochtend zouden ze komen om hem te arresteren. Toen was de vogel echter al gevlogen en hij is tot op heden niet meer komen opdagen. Ik ben benieuwd of er nog wat uit de bus komt maar zal in ieder geval niet nalaten de politie te waarschuwen als hij weer bij mij in de buurt komt. Zo'n hardleers geval moet maar eens flink aangepakt worden.

Is het al vervelend als je je naaste burens voor geen drie stuivers kunt vertrouwen, zo mogelijk nog vervelender is het als je ook sommige mensen waar je mee samenwerkt moet wantrouwen. Toen ik zondagmorgen op de vrouwen- en kinderafdeling kwam, bleken daar alle antibiotica gestolen te zijn. Verder bleek een patiënt, waar ik de vorige dag drie uur aan had staan te opereren, de hele nacht niet gecontroleerd te zijn, evenals andere ernstig zieke patiënten. Dat schiet me toch in het verkeerde keelgat en ondanks de heilige zondagsrust heb ik de leden van het managementcomité gewaarschuwd en zijn we er met zijn drieën op uitgetrokken om de mensen die nachtdienst hadden van hun bed te lichten en een kruisverhoor af te nemen. Hoewel het verhaal aan alle kanten rammelde werd er bij huiszoeking niets gevonden. Overigens lijkt het meer dan het is. De nachtdienst wordt voornamelijk gerund door leerlingverpleegsters die met zijn achten op een kamer wonen en gemiddeld niet meer dan een koffer bezitten. Je voelt je daarbij vergeleken stinkend rijk. Sommigen hebben een echtgenoot en enkele kinderen die elders wonen en die ze misschien tweemaal per jaar zien. Het wordt heel normaal gevonden dat de

kinderen door de grootouders worden opgevoed. Toch hebben we de mensen die nachtdienst hadden de medicijnen maar gezamenlijk laten betalen. Op de een of andere manier moeten we toch een voorbeeld stellen anders gaat dit soort dingen onophoudelijk door. Ook de mensen die in de apotheek werken steken heel wat medicijnen in eigen zak, hebben we de afgelopen tijd ontdekt. Het op de zwarte markt verhandelen van de pillen is een lucratieve zaak. Als je iedereen die dit soort dingen uitvreet moet ontslaan, hou je praktisch geen personeel over. Ook geen oplossing dus.

Gisteren op reis geweest om de gezondheidsvoorlichters te superviseren. Een enorm eind rijden over moeilijk begaanbare wegen. Overal is het even kaal en droog, nu we al drie maanden geen druppel regen gehad hebben. Ik was nog niet eerder zo ver van Bukumbi af geweest. We hadden drie keer een lekke band. De banden waren compleet geperforeerd zodat wanneer je dacht dat de gaten geplakt waren, en je de band met een voetpomp (waar ook iedere keer de slang afvloog) oppompte, bleek dat je weer opnieuw kon beginnen. Dit alles in de verzengende hitte. En wat een zwaar werk was het! Uiteindelijk begaf het licht het ook nog. We hebben op de knipperlichten 's avonds Bukumbi bereikt. We kwamen om half 9 aan en hadden toen vanaf 's ochtends 7 uur geen drinken er geen kruimel brood meer gehad. We waren doodop en konden bij de laatste lekke band nauwelijks meer de moed opbrengen om weer te beginnen. Van de drie gezondheidsvoorlichters troffen we er maar één thuis, die we hopelijk nog een beetje hebben kunnen bijscholen, de kwaliteit van haar werk was niet al te hoog. Wel leuk om mee te maken zo al met al. We zijn ook nog in een lokaal schooltje geweest. Geen bord aan de wand, geen schriften en boeken gezien. Hele nauwe kleine bankjes. Ongelooflijk. Wel, ik ga opereren. Heel veel plezier op je verjaardag.

Tamakuri

Na het korte verblijf in die grote, drukke steden vond ik het prettig om weer in Sarimi te zijn. Het was een aangename combinatie van een fascinerende natuur en de spectaculaire dynamiek van de exploratieactiviteiten. Voor de kartering van de riviermonden hadden we een ervaren hydrograaf ingehuurd van het aannemingsbedrijf Geodetic, een Zwitserse firma met een kantoor in Singapore. David had zijn bedenkingen over mijn plannen, maar moest ook wel erkennen dat er niet zoveel alternatieven waren en gaf ze het voordeel van de twijfel. We gingen aan de slag. We probeerden het concept uit door met het echolood in een bootje voor de kust van Sarimi proefmetingen te doen. De branding speelde ons parten en volkomen doorweekt stapten we na afloop weer het strand op. Het bleek ook dat bij veel golfslag het lastig was om het bootje met de theodoliet en afstandsmeter te volgen. Maar ik wilde het niet opgeven en organiseerde de logistiek voor een eerste expeditie.

Per helikopter lieten we ons met apparatuur en proviand afzetten in Tamakuri, een krekenselsel ten westen van de Mamberamorivier, ruim 150 kilometer van Sarimi. Het voordeel was dat hier geen golfslag zou zijn. Het was een goede omgeving om ervaring op te doen. De avontuurlijke piloot vloog een heel stuk laag over het strand. We scheerden op geringe hoogte over de branding en het met dode bomen bezaaide donkere zand. Een open boot met vier assistenten volgde over zee. Daarmee hadden we meteen een vaartuig om de metingen mee te doen.

Tamakuri was een zeer afgelegen en onbemande bevoorradingspost voor de seismische operaties. Het bestond uit een kleine loods van bamboe waarin voornamelijk balen rijst waren opgeslagen. Hierin namen we onze intrek, David, de Indonesische assistent Tahir en ikzelf. Nadat de helikopter weer uit het zicht was verdwenen, voelden we ons van God verlaten. De omgeving bleek

een moerasachtig gebied, met mangrovebossen en krekens. De bamboehut bevond zich op een landtong met een doorgang naar het strand. Aan de overkant van het water was wel een kleine kampong, maar we zagen er niemand. We pakten onze spullen uit in het schamele gebouwtje, spanden de antennedraden voor de Stonerradio en begonnen aan een eerste verkenning van de omgeving door een eind langs het strand te lopen. Het zand was ook hier zwart en lag bezaaid met aangespoelde en halfvergane boomstammen. Zover je kon kijken geen teken van leven of bewoning, alleen de branding, het macabere zwarte strand en een groene dichte muur, de grens van het ondoordringbare oerwoud. Een vuistdikke horzel opende de aanval. Het surrealistische wezentje zette diverse malen een formidabele duikvlucht in, gericht op het hoofd van een van ons, meestal dat van David. Vloekend zette hij het op een lopen. Tahir en ik renden erachteraan, terug naar de bamboehut.

We doodden de tijd de rest van de dag met lezen; ik schreef een lange brief aan Gé. 's Avonds kookten we rijst en aten dit met sardientjes uit blik. De volgende dag kwam de boot met de vier Papoea's, beladen met jerrycans met brandstof voor de buitenboordmotor, proviand en timmerspullen. We togen aan het werk. We verkenden het gebied en bepaalden waar de meetopstellingen zouden komen. Hier timmerden onze gespierde helpers platformpjes waar de theodoliet en afstandsmeter op zouden kunnen staan, want er was geen vlak stukje droge grond te vinden. Eindelijk konden we met de metingen beginnen. Het leven was ondertussen niet eenvoudig. We moesten zelf koken en het menu was eentonig. We hadden op een gegeven moment alleen kokosmelk om onze dorst te lessen.

De regentijd was begonnen en we kregen te maken met enorme tropische hoosbuien, waarbij je vanuit de boot de kant niet meer kon zien en je tot op de laatste vezel nat werd. Een keer werd ik 's ochtends wakker en zag dat de slaapplek van David leeg was. Achterin de bamboehut klonk gekreun. Die nacht had het dak van de hut gelekt en was er een plens water op hem neergekomen. Hij was op een baal rijst verderop in de hut gaan liggen en 's morgens kroop hij uiterst moeizaam met een slaperig en ongeschoren hoofd vanachter de balen rijst tevoorschijn. 's Avonds barstte het van de muskieten en dan doken we om 8 uur reeds onder de klamboe, anders was het niet uit te houden. Het was feest toen er enkele dagen later weer eens een helikopter

kwam met vers fruit, frisdrank en bier. Die dagen liep ik in al mijn naïviteit op slippers, net als de Papoea's, want met die ontzettend vochtige warmte was dat veel prettiger. De muskieten hadden echter vrij spel, en ik kreeg steeds meer lelijke wondjes aan mijn voeten en onderbenen, die een voortdurende prooi werden voor de bloedzuigers. Bij het doen van de metingen kregen we de slag echter enigszins te pakken. Het bootje voer in lijnen in de richting van de meetopstelling. Het bleek dan goed mogelijk om elke tien seconden gelijktijdig de positie van het bootje en de diepte van de kreek te bepalen, waarbij we met portofoons contact tussen boot en meetopstelling onderhielden. Het leek te gaan werken.

Na de eerste veelbelovende voortgang zat David 's ochtends in de boot op zijn knieën gebogen over het echolood om deze voor de werkzaamheden van de dag te installeren. Hij slaakte een kreet:

‘Oh, shit,’ en keek me vertwijfeld aan.

‘Het pennetje is gebroken. Het spijt me.’

Dit was het pennetje in het echolood dat op een rol papier het profiel tekende van de met geluidsgolven afgetaste bodem van de kreek.

Dat was vervelend.

‘Hebben we extra pennetjes bij ons?’ vroeg hij.

‘Ik denk het niet. Zitten ze er niet bij dan?’

‘Nee.’

‘Ik zal vragen of er nog een paar in Sarimi zijn.’

Ik liep naar de bamboehut, riep Sarimi op en vroeg om een van de Deltamensen te spreken. Na enige tijd kreeg ik Neil aan de lijn. Een uur later bleek echter dat er geen reservepennetje te vinden was. Het zou veel tijd kosten om extra pennetjes uit Singapore te laten komen.

David merkte hoofdschuddend op: ‘Bij dit soort projecten moet je altijd reservemateriaal bij je hebben.’

Hij had gelijk. Je moest altijd van alles twee stuks meenemen, twee buitenboordmotoren, twee radio's, twee afstandsmeters, twee echoloden, alles dubbel, en veel pennetjes. Heel langzaam begon tot me door te dringen wat dit betekende. Eerst had ik nog enige hoop dat we er iets op zouden vinden. Hadden we geen paperclip bij ons of zoiets? Ik ging op een boomstronk zitten en liet moedeloos mijn armen hangen. Ik was té pragmatisch geweest in mijn drang om alles zo eenvoudig en zo snel mogelijk met beschikbare middelen

voor elkaar te krijgen. Bij de minste geringste tegenslag kreeg je de rekening gepresenteerd. Maar het was niet anders.

We pakten de apparatuur in en met de radio riep ik Sarmit op om een helikopter aan te vragen. Die zou de volgende dag komen. Onze boot met onze vier helpers begon dezelfde dag al aan de terugreis over zee. Bijna twee weken ploeteren met nauwelijks resultaat.

Shut down van Bolkow op strand

Ik liet David teruggaan naar Singapore, voor hem was er geen werk meer. Dit zouden mijn bazen in Jakarta niet leuk vinden. Wat een sof. Ik richtte noodzakelijkerwijs mijn aandacht nu op het andere project: het voorbereiden van de satellietmetingen. Hiervoor stuurde ik mannen met kettingzagen en zakken cement het bos in, per boot of helikopter. Zij moesten op diverse plekken een open plek creëren en een stevig peilmerk plaatsen.

De wondjes aan mijn voeten waren gaan ontsteken; ik kon nauwelijks meer lopen. De verzorger van het kamp had me daarvoor een penicilline-injectie gegeven. De vulling van een van mijn kiesen was gebroken. Twee dagen na terugkeer uit de onheilsplek Tamakuri kwam daar een hevige koorts bij. Malaria? Ik had trouw mijn wekelijkse profylaxe genomen. Ik moest nodig naar Jayapura voor verder medisch onderzoek. De tandarts had in een mum van tijd de vulling vervangen. De dokter hield praktijk in een smoezelige ruimte met spinnenwebben en een tafel vol met vlekken. De malariatetest die hij deed was echter negatief. De koorts hing alleen maar samen met die infecties en verminderde geleidelijk. Ik nam mij voor om nóóit meer met korte broek en slippers de jungle in te gaan.

Vanuit het kantoortje in Jayapura belde ik met Arnould, mijn baas. Ik had het een en ander uit te leggen. Hij had echter goed nieuws. Mijn ingediende projectvoorstel voor de satellietmetingen was door de mensen van de staatsoliemaatschappij goedgekeurd. Toen ik ook nog voor het eerst sinds drie weken een brief van Gé kreeg, verbeterde mijn stemming. Omdat ik de postzak in Jayapura op zijn reis naar Sarimi had kunnen onderscheppen, kreeg ik de brief in recordtijd, achttien dagen.

Gisteren was ik de koning te rijk met drie brieven van jou, nadat ik alweer een paar weken droog gestaan heb. Je kunt je voorstellen dat ik me daarna niet meer verveelde. Ik heb er ontzettend van genoten. Je schrijft op een leuke manier en het is een pak van mijn hart dat mijn brieven ook overkomen. Daar begon ik me langzamerhand wel zorgen over te maken, en ook over de twijfels die dat bij jou mogelijk zou oproepen. Er is nu gelukkig toch weer meer wisselwerking en daar ben ik heel erg blij mee. Als ik je brieven lees krijg ik veel zin om er eens een kijkje te nemen. Het lijkt me daar zo puur natuur ook wat de bevolking betreft dat het al heel grandioos moet zijn om daar tussen te zitten. Goed ook dat ik nu weet met wat voor mensen je zo'n beetje optrekt.

Ik zit de laatste dagen echt goed in mijn vel. Gewoon het gevoel, dat het allemaal erg lekker gaat, dat ik bergen werk kan verzetten en dat ik veel waardering krijg, zowel van mensen waar ik mee samenwerk als van patiënten. Als je je zo lekker in je vel voelt zou je dat graag ook met een ander willen delen en dat doe ik natuurlijk ook wel, maar dan mis ik je misschien nog meer dan wanneer het tegengestelde het geval is. In wat meer onbestemde buien trek ik me graag op mijn eigen eilandje terug. Dezer dagen had ik je dus vaak in gedachten. Het feit dat jij op het andere einde eind van de wereld zit, en je daar prettig voelt en van daaruit een heleboel positieve impulsen aangeeft draagt in hoge mate aan mijn stemming bij. Een latrelatie in zijn uiterste vorm, maar een onmiskenbare steunpilaar in je existentiegevoel. Inmiddels heb ik na mijn vierde malaria-aanval ook weer een Chloroquinekuur achter de knopen en dat helpt toch ook in het krijgen van nieuwe energie. Als ik de ziekte onder de leden hebt, maar nog geen koorts, begin ik me langzamerhand een beetje aftands te voelen, totdat ik denk 'ik heb het weer'. Maar na een kuur voel ik me als herboren. Wel heb ik na vier aanvallen inmiddels een

aardige bloedarmoede opgelopen en moet nu een maand aan de ijzerpillen.

Matabori

Mike, de Australische baas van het Deltakamp, staarde mij aan. Hij kneep zijn enigszins bloeddorlopen ogen half dicht en tuitte zijn lippen. Hij stond op zijn linkerbeen, zijn rechterdij rustte op een barkruk, hij hield een Tiger in zijn hand geklemd. Achter hem hing het samoeraizwaard. De jongen uit Flores was achter de bar onverstoorbaar in de weer met zijn kartonnen dozen. Velen waren op verlof en Mike leek zijn frustraties nu op mij te willen richten. Frustraties over de slechte samenwerking, over de bakken met kritiek die hij van Arnauld wekelijks over zich heen kreeg. Had hij nu ook de pik op mij? Vast wel. Ik probeerde met iedereen een goede verstandhouding te hebben, maar dat was niet vol te houden met al die verstoorde relaties binnen het kamp, door de opgelopen kosten, de soms slechte kwaliteit van de seismische metingen. Misschien moest ik me niet in deze bar vertonen. Was ik weer naïef? Met dikke tong en met lange uithalen verkondigde hij voor de zoveelste keer dat hij drie jaar geleden hier als eerste was gekomen en alles van de grond af had opgebouwd. En dat ik ook maar een groentje was die hier pas kwam kijken. Dat ik ook nog niets had laten zien. Dat was niet onwaar. Toen hij bijna uitgeraasd leek en begon te grijnzen schoof ik ongemerkt wat op en wendde mijn blik naar de andere kant van de bar. Daar zat Clark, de zonderlinge Amerikaan, alleen, met zijn glas whiskey. Ex-Vietnampiloot, altijd stil, contact mijndend. Ook nu keek hij slechts voor zich uit. Zou ik toch een praatje met hem gaan maken? Wat zou hij meegemaakt hebben? Zijn wezenloos starende blik schrok mij af. Ik wachtte nog even, misschien zou er nog wel iemand komen. Buiten kwam Neil aangelopen, een van de weinigen waar ik nog een beetje redelijk mee kon praten. Na binnenkomst, kauwgom kauwend, schonk hij echter weinig aandacht aan mij, vroeg een Tiger aan de jongen uit Flores en bepaalde zich tot het gooien van pijltjes naar het

dartbord, om te oefenen voor de wedstrijdjjes later op de avond. Ik besloot dat ik in de gelegenheid niets meer te zoeken had, en vertrok.

Het kampeleven kreeg er steeds meer bizarre trekjes. De seismiek liep op zijn eind en sommigen wisten dat ze daarna geen baan meer hadden bij Delta. Onverschilligheid werd troef. Men liet taarten bakken, louter en alleen om er in de bar een taartengooigevecht mee te kunnen organiseren.

Soms ging ik een stukje hardlopen langs het strand. Een keer zag ik, een eind bij het kamp vandaan, een groep Papoea's die naast elkaar in het gelid stonden. Het leek of zij gecombineerd en gedrild werden door iemand tegenover hen, als een peloton soldaten. Misschien waren het wel OPM'ers. Ze leken niet op mij te letten, ik keerde om en zette op een drafje mijn terugtocht in door het mulle zand.

's Nachts droomde ik dat ik in het bos was en plots werd ingesloten door een groep wilde Papoea's, en werd er wakker van.

Na twee maanden zonder een dag vrij te hebben gewerkt kon ik op lokaal verlof. In Jakarta besteedde ik eerst nog een dag op kantoor. Daar liep ik 's ochtends ongemakkelijk het kantoor van Dick van Delden binnen, de exploratiemanager. Het liefst had ik dit bezoek achterwege gelaten. Maar ik kon vanzelfsprekend niet om de mislukking van de hydrografische metingen heen.

'En hoe ga je dit nu verder aanpakken?' vroeg hij, afwezig in een stapeltje documenten bladerend.

'Door in Singapore extra apparatuur te huren. Ik kan ook gebruik maken van een grotere boot. Dat is al toegezegd.'

'Goed, maar het moet nu wel voor elkaar komen. Nog even en er zijn geen helikopters meer. Dan is het een stuk lastiger.'

Ik knikte. Hij keek me nu voor het eerst aan.

'Heeft Arnould al gezegd dat je volgend jaar mogelijk toch hier blijft? Nee? Dat hebben we ook maar pas besproken. Er moet iemand zijn die de seismiek heeft meegemaakt en de boormensen de weg kan wijzen.'

'Waar, in Jakarta?'

'Misschien wel, dat moeten we nog even bekijken.'

Maar nu eerst Java. Ik was nog niet eerder alleen op vakantie geweest en vroeg

me af hoe dat zou zijn. Ik tikte een rugzak op de kop, nam een taxi naar het hoofdstation van Jakarta, at een soto ayam in de stationsrestauratie en kocht een kaartje naar Bandung, het Parijs van Java. Op reis door de Gordel van de Smaragd!

In Bandung bleek je in tegenstelling tot Jakarta echt voor je plezier in de binnenstad rond te kunnen lopen. Het wemelde van de becaks, die de straten een kleurig, bedrijvig en oosters karakter gaven. Daarmee ademde de stad nog enigszins de sfeer van de tempo doeloe, de oude koloniale tijd. Maar toch, wat was er eigenlijk feodaler dan om je te laten vervoeren met gebruikmaking van de spierkracht van een ander? Om die reden liep ik liever, wat echter weer protesten van de becakrijders uitlokte. Ik bleef een nacht in Bandung. Toch wilde ik de volgende dag weg uit de stad, ondanks haar bekoorlijkheden. Ik verlangde naar rust en wilde helemaal alleen zijn. Na raadpleging van mijn reisgids stapte ik in een volgepropte minibus naar Lembang, een bergdorpje op ongeveer een halfuur rijden van Bandung. Er zou daar nog een vooroorlogs hotel zijn, rust en stilte gegarandeerd. Inderdaad sprak het onderkomen tot de verbeelding. Rustiek gelegen, witgepleisterd, rieten meubilair. De mij toegewezen kamer leek in vijftig jaar niet veranderd. Ik liep rond, gebruikte de maaltijd op de galerij en fantaseerde dat er rijtuigen met koloniale in hun smetteloze witte pakken af en aan reden in het kader van een partij georganiseerd door de resident. Ik trok mij terug in mijn hotelkamer en dook in een boek.

Na enige tijd drong er echter gerucht tot mijn kamer door. Mensenstemmen, muziek, gelach. Wat was dat nu weer? Het hield aan en werd zelfs luider. Verstoord constateerde ik dat ik de door mij nagejaagde rust ook hier niet zou vinden. Ik ging poolshoogte nemen. De receptie verwees mij naar de voorzaal van het hotel. Hier was een gekostumeerd feest aan de gang. Ik mengde mij uit nieuwsgierigheid even onder de feestgangers, al voelde ik de ogen op mij gericht omdat ik geen raar kostuum aan had.

‘Hey, how are you?’

Een vrolijk masker keek mij aan. Ik dacht aan een grappenmaker en wilde doorlopen. Het masker ging af. Tot mijn verbazing bleek het Peter te zijn, een van de Australische geologen die ik kende uit Sarmit. En nog een tweede geoloog onthulde zijn identiteit; deze was erbij toen de OPM de expeditie overvallen had.

‘Dit is een feestje van de expatgemeenschap van Bandung’ legde Peter uit, die mij vervolgens voorstelde aan zijn vrouw Liz. Ik hoefde niet lang na te denken over zijn suggestie om te blijven en mee te doen. Mijn overpeinzingen kon ik nog wel even uitstellen. Er was aanstekelijke, harde muziek. De rest van de avond was ik op de dansvloer te vinden. Toen Peter en Liz naar huis gingen en afscheid namen vroegen ze:

‘Waarom kom je niet een paar dagen bij ons logeren?’

De volgende dag, zondag, kwam Peter mij met zijn auto ophalen. Zij bleken fraai te wonen, in een huis aan de rand van Bandung, tegen de bergen aan. Ze hadden twee zoontjes, van vijf en zeven jaar. Met het gezin maakten we in de middag een wandeling in de bergachtige omgeving. Deze voerde ons door de sawah’s, de waterige terrassen waarin rijst verbouwd werd. Voor de irrigatie dienden holle buizen van bamboe. Het was het herkenbare, klassieke beeld van Java, dat ik kende uit boeken en van een bezoek aan het Tropenmuseum.

Indonesische burens namen ons mee naar watervallen, met ook nog weer andere kennissen die van alles te vertellen hadden. Het was een proeve van het leven in den vreemde als gezin, gewoon met burens en vrienden. Het contrasteerde scherp met het pseudovrijgezellenleven dat ikzelf leidde, te midden van de Australische rabauwen in een junglekamp, met hun grove taal en bizarre praktijken. Ik vroeg me af of ik de juiste keuzes had gemaakt, en of ik het vol zou houden, en uiteindelijk zou slagen.

Toen Peter en Liz boodschappen moesten doen, bood ik aan om mij over de jongens te ontfermen. We beklommen een heuvel die een schitterend uitzicht bood op het in een nevelige kom gelegen Bandung, met een rode gloed achter de bergen. We liepen weer door de sawah’s, balancerend op de smalle paadjes en terrasranden. Af en toe grepen de jongetjes mijn hand. Ik dacht aan Gé natuurlijk, en vond het jammer dat zij er niet bij was. Maar ik vroeg me, heel even, ook af hoe ikzelf zou staan ten opzichte van een situatie als deze, met aan beide handen zo’n mannetje. Ik schudde deze gedachte soepel van me af. Dat leek oneindig ver en was niet aan de orde.

Bandung liet ik achter mij. Ik had de nachttrein naar Yogyakarta genomen en zat in een tweedeklascoupé vol met Javanen. Het was bloedheet. De vulkaan was actief en er was as in de lucht. De ramen van de trein moesten dicht

blijven. Mijn medepassagiers bekeken mij nieuwsgierig en hielden niet op met het stellen van vragen.

In Yogyakarta dompelde ik mij onder in de Javaanse cultuur. Ik bezocht een Wayang Orangvoorstelling, maar was daar een van de vele toeristen. Ik at in eenvoudige kraampjes, de warungs. Bij de Wayang Kulitvertoning, ergens in een achterafstraatje, was ik echter de enige blanke. Het was een kleine theatterruimte, aan de straatkant open maar toch bedompt. Smalle, wankele bankjes, helemaal vol, meest mannen, ook wel wat vrouwen en kinderen. Ik ging ergens tussen zitten, niemand sloeg acht op mij. De doordringende walm van de kruidnagelsigaretten omgaf me volledig. Het was donker, alleen achter het doek was licht, het doek waarlangs de mythische, soms duivels uitziende schimmenfiguren heen en weer schoten onder begeleiding van de staccato gamelangeluiden en schrille, onverstaanbare teksten van de dalang, de verteller. De mensen om mij heen joelden en lachten voortdurend. De schimmen herinnerden mij aan de raadselachtige prenten aan de muur van de woonkamer van een oudtante in Haarlem, lang geleden. Na anderhalf uur vroeg ik aan mijn buurman hoe laat het afgelopen zou zijn. Oh, jam tiga, empat, begitu, was het antwoord, tussen twee halen aan de kreteksigaret door, 3 of 4 uur 's nachts. Na nog een half uur hield ik het voor gezien.

Ik bezocht de Borobudur midden op de dag, en was daar vrijwel alleen vanwege de hitte. Met de bus ging ik naar Solo, het centrum van de Javaanse cultuur. Hier zouden de beste Wayang Orangvoorstellingen van Indonesië te zien zijn. Ik wilde dat best geloven, maar voor mij waren de lange dialogen in het oorspronkelijke Javaans moeilijk te verteren. Dan toch maar liever de toeristenversie. Terug in Yogya logeerde ik een nacht in een luxe hotel. Ik had het even gehad met het rugzaktoerisme, schreef een brief van zeven kantjes aan Gé en vloog de volgende dag terug naar Jakarta. Hier ging ik even langs kantoor om de post op te halen. Er was een behoorlijk recente brief van Gé, de rest was al doorgestuurd naar Sarmi.

De laatste nachten ben ik steeds aan het werk geweest, maar daar voel ik overdag niets meer van. Als de werkresultaten goed zijn geeft het je veel werkplezier op welk uur van de dag of nacht dan ook. Als een soort vliegende kiep rende ik van de OK naar de verloskamer en vandaar weer naar onverwachte problemen op de zaal. Je komt steeds meer onverwachte en gekke

dingen tegen en dat houdt de geest levendig. Soms is het leven erg mild. Zo werd ik om 3 uur 's nachts geroepen bij een vrouw die al na zeven maanden zwangerschap flinke weeën had. Ze was bij zes centimeter ontsluiting al begonnen te persen en kon door de stuitligging van het kind het lijfje er wel uitpersen maar het hoofd was meer dan zes centimeter in doorsnee en bleef dus hangen; een erg gevaarlijke situatie. De longen krijgen buiten gekomen namelijk een ademprikkel, maar de neus en de mond zitten binnen klem zodat het kind stikt, ook omdat de navelstreng door het vastzittende hoofd wordt afgeklemd. Ik heb met enorm veel inspanning en alle handgrepen aanwendend het kind eruit proberen te trekken maar slaagde daar pas in toen volgens de berekeningen het kind allang dood had moeten zijn. De proef op de som nemend bleek echter dat het hart nog zachtjes klopte. Dat was dan ook het enige. Het was spierwit, ademde niet en vertoonde geen reflexen. Met de moed der wanhoop begon ik toch aan mond op mond beademing en hartmassage. Ik was uitermate verwonderd toen het kind na vijftien minuten zelf begon te ademen en nog vijf minuten later alles bij elkaar brulde. De moeder stapte meteen van bed om me om de hals vliegen en kwam me de volgende ochtend om 8 uur tegemoet om me te zeggen dat ze allebei zo gezond waren als een vis. Dat zijn leuke dingen. Er zijn ook minder leuke dingen. Dezelfde nacht werd ik geroepen bij iemand die al pimpelend met zijn vriend wat te veel C_2H_5OH geconsumeerd had. Ze kregen het met elkaar aan de stok. Daarbij ging er plots een spies door zijn buik die er aan de rugkant weer uitstak. Dwars door de darmen en lever heen. Dat bezorgt je natuurlijk een hele hoop werk en dan heb je nog maar geluk als hij het leven erbij houdt. Ook werd ik geroepen bij een vrouw die het niet helemaal eens was met haar liefhebbende echtgenoot. Ze had op twee plaatsen de kaak gebroken, een oog naar de filistijnen en een gezicht als een luchtballon met alle kleuren van de regenboog.

Soms pieker je je ook suf om problemen op te lossen. Zo raakten de afgelopen weken alle diabetespatiënten van slag. Nou raakt wel eens vaker een patiënt van slag, meestal tengevolge van een infectie, maar toen het er steeds meer werden en ik bij allen tevergeefs naar de oorzaak zocht, kwam ik op het lumineuze idee dat de insuline misschien niet meer zou werken. Poolshoogte nemend in de apotheek bleek deze inderdaad verlopen te zijn. Ik heb snel een paar noodkreetbrieven geschreven en daarna zijn zowel gisteren als vandaag

onze apotheekhouders naar Mwanza gereisd, maar tot nu toe zowel bij het Bugando Hill Hospital als bij de Zonal Medical Stores nul op het rekest: out of stock. Het heeft tot nu toe wonder boven wonder nog geen doden gekost maar de situatie is natuurlijk wel kritiek. Ik zal me morgenochtend voor de operaties maar eens achter de telefoon zetten (als die het doet).

Er was ook een brief gekomen van een tennisvriendin uit Groningen die met haar nieuwe levenspartner een huis in Hoogezand had gekocht. Huisje, boompje, beestje. Leuk natuurlijk. Zou ik dat ook eigenlijk niet liever willen? Eigen huis, vrouw, rustige baan, overzichtelijk leven, in plaats van dit zwerversbestaan? Nee, later vast wel een keer, voorlopig niet. De twee weekjes alleen reizend door Java hadden een catharsismatige uitwerking gehad. Uithuilen en opnieuw proberen. Ik kwam tot de conclusie dat ik mij graag verder op de klus in Irian Jaya wilde storten, het liefst tot en met de boringen, en dat ik Gé haar Bukumbi-jaren van harte gunde.

Terug in Sarmi begon ik met hernieuwde energie aan een poging om de hydrografische metingen vlot te trekken. Inmiddels had ik extra apparatuur gehuurd en naar Sarmi laten versturen zodat er nu wél voldoende reservespullen zouden zijn. Bij Geodetic in Singapore nam ik voor een maand twee hydrografen onder contract, John en Edward. David was helaas niet meer beschikbaar. Voor het werk buitengaats had ik een vrachtscheepje gecharterd, de Teluk Mamberamo, dat normaal gesproken werd gebruikt voor het vervoer van voorraden langs de kust voor de seismiek. We borduurden verder op de ervaringen van de eerste pogingen met David. Het ging goed. Eindelijk. Om minder afhankelijk te zijn van de kwaliteit van de radioverbinding koppelden we de posities van de boot en de diepteregistraties van het echolood via tijdwaarneming aan elkaar. We plaatsten extra prismaspiegels op het vaartuig wat het bereik van de afstandsmeter vergrootte. Het werd nu routinewerk, dat grotendeels door John en Edward werd uitgevoerd. Ik verdeelde mijn aandacht tussen de hydrografische opnames, het voorbereiden van de satellietmetingen en de seismische berekeningen.

Neil wilde mij even apart te spreken. We hadden een vergadering met de hele

groep achter de rug in zijn koude kantoor over de uiteindelijke oplevering van de meetgegevens van de seismiek. We liepen naar buiten in de richting van de kantine.

‘Heb je al kennis gemaakt met Oscar?’ vroeg hij, ‘ik bedoel die jongen die we pas uit het veld naar de rekenkamer gehaald hebben. De Batakker.’

Er ging me een licht op. Ik had wel eens een donkere jongen met een gitzwarte haardos in het kantoortje geconcentreerd bezig gezien met een handcalculator.

‘Hij is echt erg goed. Praktisch, in het bos, maar ook met het rekenen en de theorie. Misschien is het een idee om hem bij jouw projecten te betrekken. Ook voor zijn ontwikkeling. Ik zou willen dat hij goed terecht komt als wij hier weggaan. Je zei dat je nu wel wat hulp kon gebruiken.’

Ik schatte Oscar ongeveer even oud als ik. Donkere, mongoloïde trekken, een wilde, gitzwarte haardos. Hij kwam uit het land van de Bataks, uit Noord-Sumatra, waar hij een vrouw en enkele kinderen onderhield. Hij ging er elke drie maanden twee weken op verlof.

Neil had niet overdreven. Oscar bleek intelligent en leergierig, kon een beetje Engels, had een behoorlijk begrip van wiskunde en rekenen. Hij hielp me met het organiseren van de transporten van ploegjes mannen met kettingzagen die helipads bouwden en peilmerken plaatsten. Hij deed de metingen om de basispunten en de getijdenmeters te verbinden met het seismische netwerk. Binnen een paar weken was Oscar mijn vaste rechterhand.

In de kijker van de theodoliet zag ik de vier ronde schijven, in elk kwadrant één, die elkaar in het midden van het beeld net overlapten. Dat was vier keer de zon, gefilterd en geprojecteerd door het op het instrument gemonteerde ingenieuze Roelofsprisma, zo genoemd naar de bedenker, een Delftse hoogleraar. Op die manier kon je de kruisdraad van de theodoliet precies in het midden van de zon richten. De vergroting was zo sterk dat je het hemellichaam daadwerkelijk in het beeld zag bewegen. Het was een kwestie van de zon met de fijnstelschroeven van de kijker volgen, zorgen dat je de kruisdraad precies in het midden gericht had en op dat moment de stopwatch indrukken. Dan de hoeken aflezen en alles laten noteren door John, die me op dit klusje vergezelde. En dit nog zeven keer herhalen. We stonden op het strand aan de monding van de Matabori, een krekensstelsel iets ten oosten van de Mambera-

morivier. Het was rond half 11 in de ochtend, het was laag tij en de zon stond nog net niet te hoog voor dit werk. Ook dit was een desolate plek, een breed zwart strand met grote hoeveelheden drijfhout en dode, grijze boomstammen. Verderop stonden kale bomen in een beginstaat van ontbinding nog overeind. De monding van de Matabori hadden we al in kaart gebracht, net als die van de Mamberamo, tot een kilometer of drie, vier buitengaats. Ook de Taborissi, een grote kreek achter de Matabori, hadden we gelood. We moesten de kaart van de Matabori nog oriënteren ten opzichte van het noorden. Dat deden we met deze zonswaarnemingen. Dit was de laatste ontbrekende schakel. Een helikopter had ons hier afgezet en zou ons zo weer komen ophalen. We hadden slechts 45 minuten voor dit klusje, een krappe planning. Toen we de spullen inpakten hoorden we de helikopter in de verte aankomen. We keken elkaar aan. John stak zijn duim op. Het was geklaard.

Kilimanjaro

Het kostte me vier dagen en zeven verschillende vluchten om van Sarmi naar Mwanza te komen. Overstappen deed ik te Biak, Ujang Pandang, Jakarta, Singapore, Dubai en Dar es Salaam, een nacht slapen alleen in Jakarta en Dar es Salaam, waar ik pas diep in de nacht een onderkomen had kunnen vinden. Air Tanzania liet me de volgende dag niet in de steek. Pas toen ik mij achter in een flinke rij van medepassagiers door die rare deur van het vliegveld van Mwanza wurmde begon de spanning van mij af te glijden. Gé stond er te wachten.

‘Ik heb net in Mwanza je brieven van 3 en 13 oktober uit de postbus gevestigd, daar zat ook je definitieve reisschema bij. Toen wist ik zeker dat je vandaag zou komen. Gelukkig had je al eerder geschreven dat het waarschijnlijk 8 december zou worden.’

‘Ik had ze nog wel per expresse verstuurd,’ mopperde ik.

We reden met Marleen, de vrouw van Frans, in haar auto naar Bukumbi. De Renault 4 van Gé was nog steeds niet aangekomen. Ze waren tijdens het lange wachten op het vliegtuig uit Dar es Salaam even bij Stella langs geweest, die in haar nieuwe hoedanigheid als getrouwde vrouw in de buurt van het vliegveld was komen te wonen. Zij was, vereerd met het bezoek van beide dames, de keuken ingedoken om eten te maken. De tijd ontbrak hen echter om dit recht te doen en in plaats daarvan kregen ze een kakelende kip mee. Die konden ze niet weigeren, en zodoende scharrelde tijdens de rit naar huis op de vloer bij de achterbank van de terreinwagen een kip rond.

Het huis lag er nog fraaier bij dan in juli, aangezien de omgeving nu door de regentijd aanmerkelijk groener was. Emmanuel was blij met het uit Singapore afkomstige horloge. De dag na mijn aankomst had Gé vrij. We maakten hier gebruik van door een lange wandeling te maken en op de rotsen te klauteren.

Een groot verschil met juli. De natuur schreeuwde het uit in vele tinten groen terwijl het Victoriameer in de verte glinsterde. We moesten ons haasten om voor een forse regenbui weer binnen te zijn.

Op een paar dingen na was er niet veel veranderd. De zeevracht was inmiddels gekomen en daarmee was het dagelijks leven prettiger geworden. We konden nu bijvoorbeeld cassettebandjes met muziek draaien. Met de in de kist meegekomen antieke handmolen kon Emmanuel gehaktballetjes aan de menuopties toevoegen. De oude melkboer had zijn dagelijkse met theevisites gepaard gaande melkleveranties inmiddels gestaakt. Zijn koe was doodgegaan.

De wc was verstopt, volgens Gé al maanden. Hij liep maar langzaam door. De ingegraven septische bak buiten het huis was afgedekt met een betonnen plaat die ik er met de hulp van Emmanuel slechts met veel moeite af kreeg. Het reservoir bleek overvol. Ik moest hem leegschepen, er zat niets anders op. Urenlang zoude ik een emmer heen en weer tussen de bak en het struikgewas op ruime afstand van het huis. Het was vrijwel klaar toen Gé tijdens de middagpauze thee kwam drinken.

‘Mooi dat dat nu opgelost is,’ zei ze enthousiast, ‘erg vervelend als zoiets niet werkt.’

‘Zolang als het duurt. Ik kwam ook twee condooms tegen, overigens.’

Haar mond viel open van verbazing die vervolgens over ging in een proestlach.

‘Oh, maar die zijn niet van mij hoor. Die moeten nog van de vorige bewoners zijn geweest.’

‘Maakt niet uit.’

Emmanuel had ons uitgenodigd om bij hem thuis te komen eten. Tanzanianen bleken, in al hun armoede, hartverwarmend gastvrij. ‘Karibu’, wees welkom, was een van de meest gebezigde woorden. Zijn huisje, een lemen hut met een dak van golfplaten, bevond zich op een paar honderd meter afstand. Hier woonde hij met vrouw en acht kinderen. Het was al schemerig toen we erheen liepen. Emmanuel stond buiten te wachten en leidde ons naar een kleine ruimte die als huiskamer dienst deed. De aangestampte vloer liep wat schuin af. Er was geen elektriciteit, er hingen twee olielampen aan een balk. De deur was gemaakt van resthout. De lemen wanden waren versierd met advertenties uit Nederlandse weekbladen. Er was zelfs een advertentie van Organon: ‘Kiezen

voor de pil is jaren vooruit kijken', stond er. Emmanuel keek op een andere manier vooruit. Zijn acht kinderen vormden zijn pensioenfonds en zouden de handen aan zijn bed leveren mocht hij oud worden. Ik ging zitten op een klein krukje waarachter een grote kleurenplaat van Nijntje hing, op de schaal nog wel, naast een afbeelding uit een Novibkalender. Er waren stoeltjes gemaakt van gebogen takken en geitenhuiden. In het midden stonden twee lage tafels. Daaromheen verzamelde zich het gezin voor de maaltijd, wat door het grote aantal kleine kinderen gepaard ging met uitbundig gekrakeel. Even later kwam de vrouw van Emmanuel naar binnen met een grote schaal ugali, dochter Beatrice volgde met enkele schaaltes vlees.

'Karibu chakula,' zei Emmanuel, toen moeder en dochter hadden plaats genomen, laten we gaan eten. Lachend deed hij voor wat de bedoeling was. Met de rechterhand moest je een bolletje ugali uit scheppen en hier een stukje vlees in duwen. Het was uit den boze om de linkerhand te gebruiken, deze bleef gereserveerd voor de ondersteuning van de stoelgang. De conversatie ging in het Swahili, Gé moest voor mij vertalen. In welk land ik woonde, wat voor werk ik deed. Zoeken naar mafuta, olie. Dat was interessant, daar was in Tanzania niet genoeg van, ik moest de volgende keer eens wat picha, foto's, meebrengen. Nadat moeder en dochter de schalen en borden hadden weggehaald zette Emmanuel een emmer op tafel. Hij schonk een kleine kalebas vol, en reikte die mij aan, terwijl hij bemoedigend knikte. Het was pombe, een zelfgebrouwen bier. Ik proefde ervan. Zurig, troebel, wat slapjes, terwijl de afdronk me sterk deed denken aan de bijtende smaak van goedkope slivovitsj.

Eten bij Emmanuel

De volgende ochtend vroeg Gé bij het ontbijt: ‘Wil je eens een operatie meemaken? We hebben vandaag een patiënt met een opgezette baarmoeder, die moet er uit, er zitten allerlei vleesbomen aan. Niet zo spectaculair als een keizersnee natuurlijk.’

‘Leuk, graag, ik kom wel mee. Hoe laat moet ik er zijn?’

‘Om 10 uur.’

Op het gewenste tijdstip kwam ik bij de operatiekamer. Die werd doorgaans met de term ‘theatre’ aangeduid. Alsof er steeds een groots drama werd opgevoerd. De operatiekamer bevond zich in het hart van het ziekenhuis. Een fris, goed onderhouden gebouw. Na binnenkomst kwam ik in een ruimte terecht met diverse wasbakken en kasten. Er stonden ook bakken met daarin de meest vreemdsoortige gereedschappen. Gé en haar collega stonden hun handen te wassen. Ze gebod mij hetzelfde te doen en gaf me een bruine staaf zeep. Het bleek dat deze handenreiniging wel bijzonder uitgebreid diende te gebeuren, ik werd geacht tenminste tien minuten met dit klusje bezig te zijn. Vervolgens kreeg ik door een zuster een groen gewaad aangereikt dat ik over mij heen moest trekken. Ze gaf me ook plastic slofjes die ik om mijn schoenen moest doen en tenslotte kreeg ik een mondkapje voor en een muts op, ook weer groen. Toen mocht ik de operatiekamer binnen. Gelukkig kon ik mijn kleine Minoxfotocamera meenemen. De patiënt, een vrouw van middelbare leeftijd, lag er al. Ze was zo te zien buiten bewustzijn. Aan haar hoofdeinde zat de anesthesist die de apparatuur in de gaten hield. Gé was bezig diverse vervaarlijke messen en tangetjes te sorteren.

De zuster bedekte de vrouw met groene doeken maar liet haar door vetrollen getekende buik vrij. Met een relatief klein mes sneed Gé de buik open. Ik moest denken aan de achteloze manier waarop ze altijd het topje van een gekookt ei met een mes afsloeg, en huiverde. Ik stond aan de andere kant van de operatietafel en kon de gang van zaken nauwkeurig volgen. Wat mij meteen opviel dat het vet van de mens blijkbaar een gele kleur heeft. De dame in kwestie was hier in niet geringe mate van voorzien. Voorzichtig sneed Gé hier verder doorheen en op een gegeven moment lagen de ingewanden bloot. Een geelomrande rode brei. Ze klemde nu diverse bloedvaten af. Vervolgens zette ze het mes weer in het open lichaam om een begin te maken met het lossnijden van de baarmoeder. Daarbij moest ze zorgen dat ze de bovenop liggende urineblaas en de urineleiders niet beschadigde. Het was me een raadsel

hoe je uit een dergelijke vleesmassa wijs kon worden. De contouren van een paarse bal werden zichtbaar. Dat moest dan zeker de baarmoeder zijn. Gestaaq sneed Gé deze bal verder uit, waarbij ze zo dicht mogelijk bij de wand van de baarmoeder bleef. Tenslotte sneed ze de eileiders door en klemde die af. Triomfantelijk hield ze de donkerpaarse baarmoeder omhoog en gaf mij een knipoog. Vervolgens naaide ze in een adembenemend tempo alles weer dicht, met fijne steken de diverse afgeklemd vaten en tenslotte met stevige halen de zwarte buik. Volgende patiënt.

De dag erna stelde ik bij het koffiedrinken nog wat vragen over de implicaties van de operatie.

‘Nee, menstrueren zal ze niet meer doen. Maar omdat de eileiders zijn blijven zitten heeft het geen gevolgen voor de overgang. Verder functioneert alles normaal. Ik heb haar alweer wat rond zien lopen, overigens.’

Ik was diep onder de indruk van wat een menselijk lichaam allemaal kon hebben.

We gingen op reis. Het stuk naar Mwanza legden we per fiets af. Gé had dit al eens eerder gedaan en wist een route die via binnenwegen naar Mwanza liep. Hier en daar was de zeer oneffen zandweg modderig, maar voor het grootste deel had de stevigheid van het oppervlak baat gehad bij de regen. We hoefden meestal niet door rul zand te ploegen. We fietsten door een groen glooiend landschap, hier en daar hoge palmbomen, heuveltjes met de enorme granietblokken, katoen-, aardappel- en maisveldjes, kleine dorpjes, soms met de traditionele rondavels, anders lemen hutten met golfplaten daken. Regelmatig hielden waterdragende en in kleurige kitenges gestoken vrouwen ons staande. Ze staken hun nieuwsgierigheid niet onder stoelen of banken: mnaenda wapi? Waar gaan jullie heen?

Na de enkele uren durende tocht kwamen we aan bij onze bestemming, het garagebedrijf Fatorda. Dit was gevestigd in een carrévormig gebouw, niet al te ver van een uitloper van het Victoriameer aan de rand van Mwanza. Op de begane grond bevond zich de stalling voor de auto's waartoe een grote poort toegang verschaftte. In de vleugels eromheen waren de werkplaatsen en kantoortjes. Er was overal bedrijvigheid. Een trap naar boven leidde naar het woongedeelte. Zonder zich serieus aan te kondigen ging Gé, door mij gevolgd, een vertrek binnen. Dit bleek een grote eetruimte waarin een lange

Op de fiets naar Mwanza

tafel een centrale plaats innam. Enkele aan de tafel gezeten Indiërs waren druk in gesprek. Een van hen stond na onze binnenkomst op, begroette Gé en stelde zich aan mij voor:

‘I am Clarence Fatorda. Let me call Sacha.’

Clarence liep naar het open raam dat in verbinding stond met de gang en riep zijn vrouw. We gingen zitten aan de lange tafel. De mannen zetten hun conversatie voort. Even later kwam Sacha met twee verse thermoskannen heet water onder de arm geklemd binnen. Zij was een Nederlandse arts die tijdens haar uitzending naar Tanzania Clarence had leren kennen. Ze hadden inmiddels twee kinderen. Clarence was de oudste van vier broers uit India die gezamenlijk een bloeiende zaak dreven: een garage, een werkplaats en een safari-bedrijf. Sacha stond aan het hoofd van de gedeelde huishouding, die draaide om de ruimte waarin wij zaten. Deze werd behalve voor de familiemaaltijden ook benut voor het ontvangen van zakenrelaties en andere bezoekers. Het was altijd een komen en gaan van mensen.

We kregen koffie en bespraken met Clarence de mogelijkheden voor een safari door de Serengeti. We konden een landrover op de heenreis delen met een paar Duitse toeristen, dat zou schelen in de kosten. Betalen mochten we achteraf, op een Nederlandse rekening.

Op safari! We gingen de Serengeti binnen via Ndadabaka, de westelijke ingang. De naam Serengeti is afkomstig uit het Masai en betekent simpelweg ‘grote vlakte’. Vooralsnog reden we echter over een hobbelige zandweg door een

gebied met veel bomen en struiken, waarvan de takken menigmaal langs de deuren van de landrover schuurden. We moesten de raampjes dichtdraaien omdat het buiten vergeven was van tseetseevliegen.

De Serengeti beslaat een oppervlakte van een derde van Nederland en kent de grootste concentratie wilde dieren ter wereld. Het park is het meest bekend van de migratie van de wildebeesten en zebra's die in een jaar tijd met de klok mee door het park trekken, een cyclus die alles te maken heeft met de veranderende beschikbaarheid van water door het jaar heen en de noodzaak om te zorgen voor de optimale omgeving voor het werpen van jongen. Ze moeten immers altijd beducht zijn voor roofdieren. Toen wij de Serengeti binnenreden was het december, dus grote kuddes zouden we waarschijnlijk niet zien, die zaten meer in het noorden. Toch kruiste menig wildebeest ons pad. Grijszwart, de kop houdt het midden tussen die van een koe en een paard, een brede snuit, lange manen, hoorns, slecht zichtbare ogen, schokkerige, schichtige bewegingen. Inderdaad, wilde beesten.

Tegen de avond kwamen we bij Seronera, centraal gelegen in de Serengeti. Hier was het hoofdkwartier van het park, een klein dorpje waar alleen mensen woonden die er werk hadden. Er was ook een hotel, een zogenaamde lodge, en een kampeerplaats. Wij hadden echter voor deze eerste nacht een klein vakantiehuisje geboekt. De landrover zette ons hier af, de Duitsers gingen door naar de lodge. Er was een kleine huiskamer met een paar stoelen, een slaapkamer, een klein keukentje met een gasfornuisje. Het werkte allemaal, hoe simpel ook. Er was water, en zelfs elektriciteit van 6 tot 9. We bereidden een eenvoudig maaltje van rijst, okra, kerrie en tomaten. Vanuit de veranda was er uitzicht op de eindeloos glooiende savanne, de donkergele tinten, met hier en daar struikgewas en acaciabomen, in de verte gazelles, een enkele statig stappende secretarissvogel.

Afrika.

We aten de kerrie.

‘Hoe vond jij het nu, die vier maanden alleen?’ vroeg ik.

‘Soms niet makkelijk, maar er gebeurt zo veel, ik doe zóveel indrukken op, de tijd gaat ook wel weer snel voorbij. Voor ik het wist was je er alweer.’

‘Ja, dat was bij mij ook wel zo. Ik vlieg letterlijk de hele tijd van hot naar

her. Alleen om in mijn eentje op reis te zijn op Java, dat was soms vervelend. Maar ook leerzaam.'

'Voor mij waren de momenten moeilijk als ik in een leeg huis kwam nadat in het ziekenhuis een kind was overleden. Dan zou ik je wel in de buurt willen hebben.'

'Ja, dat kan ik me wel voorstellen,' zei ik.

'Maar weet je echt niet wanneer je weer komt? Raar dat dat zo onvoorspelbaar is.'

'Weet ik werkelijk niet. Waarschijnlijk kom ik in Jakarta te werken, dan heb ik niet zo veel verlof.'

'Mooi is dat.'

De oranje zon zakte weg achter de savanne. Het werd snel donker. Een tweetal dikdik's vertoonde zich dicht bij de veranda. Ver weg huilden hyena's. De muskieten joegen ons naar binnen. Om helemaal veilig te zijn kropen we vroeg onder de klamboe, tegen elkaar aan, onbereikbaar voor de muskieten, en voor de hyena's.

De volgende ochtend pikte de landrover ons op en reden we naar het hotel om op de parkeerplaats op onze reisgezellen te wachten. Toen zij kwamen deden ze uitgebreid hun beklag. In de lodge was helemaal geen water geweest, helemaal niets. Ze hadden zich niet kunnen wassen, of hun tanden kunnen poetsen, alles was nog stoffig.

Ik stapte uit om achterin de bagage wat beter te stouwen en mijn oog viel op enkele personen bij een vrachtauto verderop.

'Kijk nou eens, Klaas!'

Gé kreeg hem ook in het vizier en slaakte eveneens een kreet van verbazing. We spoedden ons roepend naar de vrachtauto. Daar begroetten we de net zo verbaasde Klaas, die zich haastte om Jenny te halen. Zij zat nog in de vrachtauto. Klaas en Jenny waren vrienden uit Groningen. We wisten wel dat zij een aantal maanden geleden begonnen waren aan een wereldreis van een jaar, en dat ze het eerste deel daarvan zouden invullen met een kampeertocht met een reisgezelschap dwars door Afrika. Maar we hadden geen idee waar ze waren, laat staan dat ze door de Serengeti zouden komen.

'Onwaarschijnlijk!' zei Klaas.

'Jeetje!' zei Jenny alleen, en sloeg haar tengere armen om mijn nek.

De situatie bood ongekende mogelijkheden om afspraken te maken. Klaas en Jenny zouden op eigen gelegenheid naar Bukumbi gaan. Dan zouden we elkaar tegen Oud en Nieuw na onze terugkeer wel weer zien. Ze kregen de sleutel van het huis mee, alsmede een briefje met uitleg voor Emmanuel.

We reden in oostelijke richting en de begroeiing werd langzaam minder. Steeds stoppen, kijken, foto's maken. Olifanten, een leeuw, giraffes, zebra's, wildebeesten. Af en toe passeerde een andere wagen. Het oostelijke deel van de Serengeti bleek iets drukker dan het westelijke deel. Er doken granieten rotsformaties op in het landschap. Daar bleven we steeds in de buurt een tijdje staan. Dat was de ideale habitat voor luipaarden. We reden nu over de vlakke, met immense uitzichten. Weer vele gazelles, ook struisvogels.

Daar was de oostelijke poort al weer, de Naabi Hill Gate. Daarachter was het land van de Masai, de nomaden met hun karakteristieke roodbruine doeken omgewonden, met hun sieraden van kralen, de speren en kalebassen, hun verende tred. Tenslotte ging de weg weer omhoog, naar de rand van de krater, de Ngorongoro. Daarmee werd het ook kouder. De naam Ngorongoro betekent inderdaad 'koude plek'. Boven gekomen hobbelden we nog een tijd over een intense modderweg totdat we bij de Ngorongoro Crater Lodge aankwamen. Hier namen de Duitsers hun intrek, wij werden afgezet bij het kampeerterrein in de buurt, wat niet meer was dan een open stuk tussen de bomen en struiken. We zetten het tentje op dat ik als zeventienjarige nog bij een fiets-tocht naar Frankrijk had gebruikt. We maakten een eenvoudige maaltijd op een eenpitsprimusje die met de zeevracht was meegekomen. Het terrein was verder leeg en verlaten. Er kwam een man met een geweer die zich als askari, bewaker, bij ons introduceerde. Hij maakte een kampvuur, vlak voor de tent. Gedrieën zaten we er een tijd omheen, en staarden in de vlammen. Het werd koud. We gingen de tent binnen en kropen in onze slaapzakken. De askari bleef zitten, zijn geweer op zijn knieën en een deken om zich heen. Hij zou de wacht houden, en zorgen dat het vuur niet uitging.

Bij het krieken van de dag kroop ik naar buiten.

'Jambo, habari.'

De askari zat er inderdaad nog. Het vuur was echter vrijwel uit, maar het smeulde nog genoeg om mijn handen en andere ledematen er aan te kunnen warmen. Het was mistig en vochtig. Ik huiverde. Ik zette thee met het primusje.

De landrover met de Duitsers kwam ons halen. Eerst weer een stuk door de modder, dan de klamme en mistige krater in. Beneden, zo'n zeshonderd meter onder de rand, bleek het wat warmer. De slierten mist waren nog op een afstand zichtbaar maar verdwenen naarmate de zon hoger kwam te staan. De krater had een doorsnede van ongeveer twintig kilometer. De oppervlakte bleek sporadisch bebost en bestond voor het grootste deel uit savanne. In het zuidwestelijk deel, in de buurt van onze aanrijroute, was een groot meer waar vlak boven een roze gloed hing. Dat waren de flamingo's en hun spiegeling in het water. Leeuwen konden we van heel dichtbij zien paren. Rond het middaguur gebruikten we op een picknickplek de door de lodge verstrekte lunch, gepakt in een kartonnen doos. Toen ik, hongerig, een hap uit mijn dubbele boterham met kip wilde nemen, schrok ik enorm van een met een windstoot gepaard gaand geruis, vlak voor mij langs. Mijn boterham was weg. Ik keek naar links en zag een roofvogel met mijn lunch in de klauwen wegwieken.

We hadden de Duitsers in Arusha achtergelaten en gingen op weg naar het kunststukje dat het hoogtepunt van onze vakantie zou moeten worden, het beklimmen van de Kilimanjaro. De chauffeur zette ons af bij de op 1800 meter hoogte gelegen Marangu Gate waar het gezellig druk was met toeristen, parkwachters, gidsen en dragers. We maakten deel uit van een groep van in totaal tien personen met een gezamenlijke gids. Draggers zouden de bagage naar boven sjouwen, al moesten we zelf ook een flinke last torsen. Het gezelschap bestond uit een Oostenrijker, een paar Engelsen en Canadezen, twee Japanse jongedames en wijzelf.

We waren slecht voorbereid. Natuurlijk hadden we niet getraind. Zo we dat al nodig vonden hadden we hier geen van beiden de gelegenheid voor gehad. Ik had slechts een paar gymshoenen bij me, en verder gewone zomerkleren maar wel een trui. Sommige leden van ons gezelschap hadden een indrukwekkende alpine-uitrusting. Maar we konden het een en ander huren. Mocht dit niet voldoende zijn dan was er boven ook nog wel wat. Uit het magazijn haalde ik een paar bergschoenen en een jas. Gé nam er ook nog een sneeuwbril bij, maar ik achtte mijn zonnebril wel voldoende. We droegen allebei een rugzak met persoonlijke spullen. Om Gé een plezier te doen droeg ik zelfs een paar zuurzakken mee, een behoorlijk zware last. Deze waren nog niet rijp maar

zouden dat volgens haar de volgende dag wel zijn.

Het stuk naar de eerste hut, Mandara geheten, was een peulenschil. Het voerde door een mediterrane woud met fraai gevormde bomen, met daartussen lianen en weelderige mossen. Het was vochtig, vele stroompjes ruisten de berg af, het was een ideale omgeving voor orchideeën. Mandara lag op 2600 meter hoogte en bood een prachtig uitzicht over de wouden en, heel in de verte, de vlakten. De accommodatie bestond uit houten hutjes in de vorm van een A. Hier maakten we het met onze reisgenoten gezellig. De gids kookte voor ons een maaltijd. De Oostenrijker bleek een restauranthouder en banketbakker, de Canadezen ontwikkelingswerkers in Zimbabwe. De Japanse dames hadden zich twee jaar op deze reis voorbereid. De volgende ochtend was schitterend. De zon verscheen als een oranje bol in de witte sluiermist. We ontbeten met eieren en worstjes.

Bij de tweede etappe liepen we samen vooruit, los van de groep. De instructie was om langzaam te lopen, maar dit advies sloegen we in de wind. Het ging gewoon te gemakkelijk. In het begin voerde de route door nog een stukje regenwoud. We moesten hier flink klimmen. Vrij plotseling opende zich het landschap en liepen we door een moerasachtig gebied dat vol stond met boomheide. Het ging nog gestaag omhoog maar het was niet steil meer. Een comfortabele wandeltocht. Iets na het middaguur waren we al weer bij de volgende hut, Horombo, op ongeveer 3700 meter. Hier was vrijwel geen boom meer te zien. We waren in een toendra aangeland. De top van de Kilimanjaro was nu goed zichtbaar, maar nog erg ver weg. We voelden de effecten van de ijle lucht enigszins en deden het rustig aan de rest van de dag. Wel had ik besloten om de zuurzakken niet meer verder omhoog te sjouwen; in deze koude zouden ze niet meer rijp worden.

's Ochtends vroor het. Huiverend gingen we op weg naar de derde en laatste hut en liepen stevig door om warm te worden. De route voerde eerst door een alpine vegetatie maar ging geleidelijk over in een spectaculair maanlandschap. Het voordeel was ook dat we het uiteindelijke doel voortdurend in het vizier hadden. Dat had een motiverende uitwerking. Ook deze keer bereikten we de volgende hut, Kibo, als eersten. We waren nu op 4700 meter hoogte, bijna net zo hoog als de top van de Mont Blanc. Het was 24 december. Kibo bestond uit enkele barakken in een woestijnachtig landschap. Geen gezellige huisjes meer. Koud, erg koud. In onze dunne slaapzakken konden we het niet warm

krijgen. Er waren gelukkig extra slaapzakken te huur, tegen een veelvoud van de prijs beneden. De gids had ook gezegd dat we stokken nodig zouden hebben op het laatste stuk. We konden elk een uit hout gesneden Masaiwandestok mee krijgen. Veel deden we niet meer. Ik ging even liggen en kreeg hoofdpijn. De grote hoogte eiste zijn tol. Joseph, de Oostenrijker, leek de enige die nog fit was, blijkbaar wel gewend aan die ijle lucht. We probeerden het de avond nog gezellig te maken en kropen om 11 uur in onze slaapzakken. Ik zakte vrij snel weg in een diepe slaap. Daarbij leek ik door de diepste krochten van mijn hersencellen te dwalen om niet lang daarna als door een katapult teruggeschoten te worden naar het bewustzijn. Ik voelde het volle gewicht van de stapel slaapzakken weer en de koude lucht om me heen. Dan in razende vaart terug naar het innerlijk van mijn brein maar niet zonder dat allerlei beelden van de beklimming voorbij kwamen. Blijkbaar had ik er genoeg van, want ik stapte in een bootje om de Mamberamorivier af te varen, die uit een gletsjer van de Kilimanjaro leek te ontspringen en waarvan de stroming een duizelingwekkende snelheid kreeg die de Papoea die de boot bestuurde tot uiterste krachtsinspanningen noopte. Toen was het donker en zwart waarna ik weer de koude lucht voelde en mijn adem zag condenseren. Ik draaide mij om en voelde ook Gé ademen, sneller dan normaal. Om 1 uur 's nachts kwam de gids ons wekken. Ik was hem dankbaar dat hij me uit die staat van totale verwarring verlostte. Toen ik opstond voelde ik me beroerd, barstende hoofdpijn, misselijk. Ik wankelde naar de stoel met mijn spulletjes en nam een paar slokken uit mijn veldfles. Ik hoorde Gé kreunen.

‘O gatver, ik moet overgeven,’ en ze rende naar de opening van de buitendeur van de barak. Daar gutste de kip en rijst van die avond in vloeibare vorm naar buiten. Ze kwam terug en had haar hand voor de borst.

‘Mijn longen doen zeer,’ kreunde ze.

Ook anderen in onze groep hadden last van de hoogte. Alleen de Oostenrijker en de gids pakten onverstoorbaar hun rugzakje in. Maar we vertrokken. In het pikkedonker en bij een ijzige kou gingen we dik aangekleed op weg. In de ene hand de stok, in de andere hand een zaklantaarn. De gids liep voorop met een olielamp. Met de moed der wanhoop sjokten we achter hem aan, in een strakke regelmaat over een met stenen bezaaid pad omhoog, als in een vacuüm, zonder iets van een bestemming te kunnen zien. Door de wandelstok in de rechterhand gelijktijdig met de linkervoet neer te zetten, in hetzelfde

ritme als de persoon die voor me liep, bereikte ik een prettige cadans die nieuwe energie leek vrij te maken. Als een traag treintje klom de groep omhoog. Het wonder geschiedde. De misselijkheid en de hoofdpijn verdwenen. Ik begon me weer goed te voelen en kreeg nieuwe hoop. Bijna was het weer gewoon een lekkere wandeling. We bereikten de sneeuwgrens, waar we halt hielden en aanvullende instructies kregen van de gids. We zetten de tocht voort door de verse sneeuw. Het werd steiler en de wandelstok was nu een onmisbaar hulpmiddel. We haalden een groepje Italianen in die in hun prachtige bergbeklimmersuitrusting brakend naast het pad stonden. Ze gaven het op. Even later werd het ook in onze groep onrustig, gesteun, gejammer. We hielden stil en drie expeditieleden, waaronder de twee Japanse dames, hielden het voor gezien en keerden terug.

Na vijf uur klimmen, alleen onderbroken door korte drinkpauzes, begon het licht te worden. We konden nu de top onderscheiden en schrokken hoe ver het nog was. Het klimmersveld raakte verspreid, maar Gé en ik bleven bij elkaar. Gedachteloos en mechanisch glibberde ik kleumend stap voor stap naar boven. Af en toe keek ik om, met de stok behield ik dan moeizaam het evenwicht. Het laatste stuk was dodelijk. Met een uiterste inspanning dwongen we onszelf omhoog. Maar het lukte! De banketbakker bereikte soepel de top als eerste, wij waren de nummers drie en vier. De eerste tijd stonden we met dit kleine groepje alleen op de top, toen kwam de rest. Een onbestemd gevoel van euforie maakte zich van ons meester. We hadden de 'Kili' verslagen, hij lag letterlijk aan onze voeten. De zon stond nog heel laag aan de horizon, het heldere uitzicht was magnifiek. Het was 25 december. Een witte kerst op het dak van Afrika, vlak bij de evenaar! Nergens was het hoger op dit continent. En niet in Europa en niet in Amerika. Alleen in Azië waren er een paar bergen die hoger waren.

De avond na de afdaling tot aan de Horombo hut zaten we rond het kampvuur, drie Canadezen, een Engelsman, een Oostenrijker en wij. De knieën nog pijnlijk, we waren doodmoe. De kou hadden we achter ons gelaten, daarboven. We dronken hete Tanzaniaanse thee, misschien afkomstig uit de vallei die we bij het afdalen in de verte zagen. Het was feest. We hadden een prestatie geleverd.

'Wat zijn jouw plannen verder, Joseph?' vroeg ik aan de Oostenrijker.

De Kili bedwongen

‘Ik wil proberen naar Mwanza te reizen, en dan de boot naar Bukoba te nemen, dan naar het noorden naar Oeganda.’

‘Goh, waarom rij je niet met ons mee? We hebben een landrover,’ vroeg Gé.

De laatste dag daalden we af van Horombo naar de Marangu Gate, waarbij alleen onze knieën het weer zwaar te verduren hadden. De landrover stond volgens afspraak op ons te wachten en reed ons naar Arusha, waar we in het Arushahotel onvoorstelbaar genoten van een douche en een diepe, diepe nachtrust.

In twee dagen reden we door de Serengeti terug naar Bukumbi, waarbij we de nacht kamperend doorbrachten op de rand van de Ngorongoro. Joseph had zijn eigen piepkleine tentje mee. Bij maanlicht kookten we op een kampvuurtje, waarbij de soep van gedroogde cantharellen van Joseph ruimschoots voldeed aan de verwachtingen die hij bij ons op grond van zijn professionele achtergrond gewekt had. Op 30 december troffen we Klaas en Jenny inderdaad in ‘Paleis Soestdijk’, die zich tevreden toonden over de weldadige rust die hen daar een weekje ten deel was gevallen na zo’n lange reis dwars door Afrika met een reisgezelschap. Ze hadden ook de moerbeienwijn ontdekt, en eer bewezen.

De machtige wortels van de boom leken zich als tentakels van een buitenaards wezen in de grond te hebben geklauwd. Onder het enorme bladerdak was in ieder geval wat schaduw te vinden. Op een van de wortels zat een man

met een moslimhoedje op. Hij keek oplettend rond. Achter de boom lagen op de grond kleden en doeken uitgespreid. Daarop lagen vruchten, groene sinaasappels, mango's, trossen bananen, soms netjes gesorteerd, soms op een hoopje. Vrouwen en mannen zaten er tussen gehurkt te praten, of op hun knieën hun koopwaar te schikken. Dit was het begin van de markt in Mwanza, die zich in een rommelige chaos langs de morsige straat over een goede vijftig meter uitstreckte tot aan de gebouwtjes met de kraampjes.

‘Kom, we moeten de graanafdeling zien te vinden,’ zei ik. Met Klaas, Jenny en Joseph had ik een lift van de ziekenhuislandrover kunnen krijgen om in Mwanza te proberen het een en ander in te slaan. Gé wilde liever even een kijkje nemen in het ziekenhuis, zo na de vakantie. We liepen speurend langs de kleurrijke uitdragerij. Fruit en groente was er in ieder geval wel, en in redelijke overvloed. Of er ook graan zou zijn moesten we afwachten.

‘Kijk daar misschien,’ zei Jenny.

Een eindje verderop stond een vrouw met een kanariegele kanga achter een paar jute zakken. Dat leek inderdaad op graan. De vrouw nam er een handje uit en opende de palm van haar hand om het ons te laten zien.

‘Ngano?’ vroeg ik aan de vrouw. Gelukkig had ik dat woord voor tarwe kunnen onthouden.

‘Ndio,’ ja, en ze reikte me lachend het handje korrels toe zodat ik dat kon verifiëren.

‘Kilo tano,’ vijf kilo.

Ze nam een metalen bakje van haar weegschaal en schepte daarmee een flinke hoeveelheid tarwekorrels uit de zak. Ze pakte een gewicht van de grond en zette die op het bakje aan de andere kant van de schaal. Met haar hand voegde ze zorgvuldig zoveel korrels toe tot het evenwicht exact bereikt was. Ze leegde het bakje in de rieten tas die ik voor dat doel bij me had. Dat was één kilo. Nog vier keer herhaalde ze deze procedure.

‘Nou Joseph, dus als je wilt kun je vanmiddag aan de gang,’ zei ik tegen de Oostenrijker, die de gang van zaken met grote interesse had gevolgd.

Oudejaarsavond. De hele Nederlandse gemeenschap van Bukumbi was gekomen. Frans, de andere arts en zijn vrouw Marleen, Simon, de werktuigbouwer die de werkplaats van het ziekenhuis beheerde en zijn vrouw Carla, die als verpleegkundige in het ziekenhuis actief was. En ook Wouter was er, de coas-

sistent uit Nijmegen. Op tafel stond een schaal met mandazi's van de markt en bakjes met door Marleen gemaakte kaas en paté.

‘Moerbeien of sinaasappel?’ vroeg ik aan Frans. In beide handen had ik een fles.

‘Doe maar sinaasappel.’

‘Die smaakt nog wel een beetje naar gist,’ waarschuwde ik, en schonk in.

‘Oh, kijk nou,’ riep Carla.

Daar kwam Joseph binnen, met een grote schaal met broodjes. Ze waren nog warm. Goudbruin, knapperig. Hij zette ze op een lage tafel naast de kaas en paté. Hij was even het middelpunt van de belangstelling. Een vakman.

Het werd 1983. Hoe zou dat jaar gaan verlopen? Ik had er werkelijk geen idee van. Wie weet zat ik over een paar maanden in Zuid-Amerika, of gewoon in Den Haag, maar hopelijk toch in Jakarta. Hoe lang zou het nog duren eer ik weer een keer naar Bukumbi kon komen? Of Gé misschien een keer naar waar ik dan ook op dat moment zou zijn?

De volgende dagen werd Gé weer opgeslokt door het ziekenhuis. Joseph vertrok per boot van Mwanza naar Bukoba. Klaas en Jenny bleven nog een tijdje. Ze stippelden het vervolg van hun reis uit, die hen naar India zou voeren en daarna ook naar Indonesië. We bespraken eerst gekscherend maar toen half serieus de mogelijkheid van een ontmoeting aldaar. Wie weet hoe het zou lopen.

Bora Bora

Door de ingebouwde veiligheidsmarge van een extra dag had ik twee overnachtingen in Dar es Salaam. De vlucht van Mwanza naar Dar van Air Tanzania was dit keer zowaar doorgegaan. Ik benutte mijn verblijf in de stad door de Witte Paters te bezoeken en te overleggen over de sleutels van de R4. Deze moesten toch echt uit Brussel komen en daar zou ik in Nederland achteraan moeten gaan. Ik vloog met Swissair naar Zürich. De vlucht had vertraging en ik haalde de aansluiting naar Amsterdam maar op het nippertje. Op Schiphol bleek dat mijn koffers niet meegekomen waren en geïrriteerd handelde ik het benodigde papierwerk af.

Op Schiphol huurde ik een auto. Samen met zus Marijke, die mij was komen ophalen, reed ik naar Den Haag. Behalve mijn handbagage had ik helemaal niets bij me. Met een iets te ruim zittend pak en een paar schoenen van Robert bezocht ik het hoofdkantoor. Beltman bleek er echter niet te zijn, dus veel wijzer werd ik niet over mijn onzekere nabije toekomst, als hij er al iets over had kunnen zeggen. De volgende dag was ik bij mijn ouders in Harlingen. Ik kocht er nieuwe kleren en belde achter de koffer aan. Er zaten een hoop spullen in die voor Nederland bestemd waren, bijvoorbeeld wat Ma-saisnusterijen van Gé maar ook een collectie Egyptische gewaden van Klaas en Jenny.

Weer een dag later kwam Marijke me uitzwaaien op Schiphol. Ik leverde de huurauto in en informeerde nogmaals naar de koffer. Deze zou die ochtend op een vliegtuig naar Amsterdam gezet worden. Aankomst 11.40 uur, terwijl ik voor mijn vlucht naar Jakarta om 12.05 uur moest instappen. Ik checkte in, ging door de paspoortcontrole en spoedde me naar de bagageband van de vlucht uit Zürich, terwijl Marijke zich in de ontvangsthall paraat hield. De minuten kropen voorbij, er kwam niets aanrollen. Tenslotte besloot ik

dat ik naar mijn vlucht naar Jakarta moest, liep naar de uitgang van de bagagehal en wenkte Marijke, die met vragende ogen achter het glas stond. Er was op dat moment geen douaneambtenaar. Door mijn nadering ging de deur elektronisch open. Ik gebaarde Marijke dat ze naar binnen moest komen, waar ze aarzelend gehoor aan gaf. Ik posteerde haar bij de bagageband met het label van mijn koffer en het vluchtnummer naar Jakarta. Op een drafje spoedde ik me naar mijn vliegtuig en was nog op tijd. Toen ik, comfortabel gezeten in de zakenklasse, de krant doornam en aan mijn welkomstdrankje nipte, kwam de purser op mij af. Hij noemde vragend mijn naam.

‘Ja, dat ben ik.’

‘Ik heb goed nieuws voor u. Uw koffers zijn aan boord van dit toestel. Uw eh zuster meen ik, heeft gevraagd of we u daarvan nog even op de hoogte konden brengen.’

In Jakarta had ik weinig tijd. De voor Nederland bedoelde Egyptische gewaden, Masaikettingen, blikken Tanzaniaanse koffie en andere spullen deed ik in koffers die ik in het Sari Pacific zou achterlaten, net als kleding en andere zaken die ik in Sarmi niet nodig had. Wel nam ik een aardige bibliotheek aan leesboeken mee. Bij de stapel post was ook de laatste brief van Gé uit november, met voor mij oud nieuws. Ik ging de volgende ochtend vroeg meteen door via Biak naar Sarmi.

Daar aangekomen bleek dat er zich rond de kerstdagen een merkwaardig incident had voorgedaan. Mirinho, een Papoea die de projectadministratie deed, was aan het werk in zijn werkkamer in een barak van het kamp. Een Indonesische soldaat van de legerplaats bij het dorp, kennelijk door het dolle heen, had zijn geweer op de barak leeggeschoten. De kogels waren door de ruiten naar binnen gevlogen en in het plafond verdwenen. Natuurlijk was Mirinho zich rotgeschrokken maar gelukkig niet geraakt. De aanleiding voor dit voorval bleef in nevelen gehuld. De soldaat was helemaal gek geweest, zeiden; hij werd onmiddellijk overgeplaatst.

Het project voor de metingen van de basispunten was in mijn afwezigheid al van start gegaan. Een Fransman van het meetbedrijf organiseerde de logistiek in nauwe samenwerking met Oscar. Er waren drie mobiele ontvangers die ieder op een van de vijftien te meten punten stonden opgesteld. Er was ook een per-

manente ontvanger in het basiskamp. Een ontvanger moest drie dagen op een punt blijven om voldoende passages van overkomende satellieten te registreren. Dit waren navigatiesatellieten van de Amerikaanse marine die in een baan op duizend kilometer hoogte rond de aarde cirkelden. Dit systeem, daterend uit de jaren zestig, was de voorloper van GPS. Er waren maar vijf satellieten operationeel zodat het een tijdje duurde voordat we per punt voldoende passages verzameld hadden. Het door de satellieten uitgezonden signaal had een vaste frequentie. Doordat een overkomende satelliet in zijn baan eerst in de richting van het meetpunt bewoog en vervolgens ervan af, veranderde die frequentie vanuit het perspectief van de ontvanger. Dit is het dopplereffect, dat men ook ervaart in een trein bij het passeren van een spoorwegovergang. Dan wordt de toonhoogte van de bel eerst hoger en als je er voorbij bent weer lager. De frequentieverandering van het waargenomen satelliet signaal is een maat voor de afstandsverandering ten opzichte van het te meten punt. Als de baan van de satelliet bekend was konden via ingewikkelde algoritmen de geografische coördinaten van het meetpunt berekend worden. Maar dat moest later gebeuren, op grote computers en als de precieze baangegevens van de Amerikaanse marine waren verkregen.

Het was midden in de natte tijd. Het kon ongelooflijk hard regenen waarbij je in een paar seconden drijfnaat was. Het moest een ramp zijn om nu in het bos te zitten. In het kamp was het, door sprintjes te trekken tussen de barakken over de betonnen paden, nog wel te doen. De helikopters stonden vanwege de buien soms aan de grond en dan lag het werk stil.

Het leven in het kamp was ook prettiger geworden doordat ik nu de spullen uit mijn hutkoffer had zoals de wereldradio en een setje leesboeken. Via het raam had ik een antennedraad naar een boom getrokken en vrijwel dagelijks luisterde ik naar de Wereldomroep.

Herman was een van de laadmeesters, verantwoordelijk voor de belading en planning van de helikoptervluchten. Hij was in Nieuw-Guinea geboren en getogen maar zag er, lang, slank en met krullend haar, meer uit als een bewoner van een van de andere oostelijke eilanden dan als een Papoea. We zaten naast het badmintonveldje op onze beurt te wachten; we speelden wel vaker tegen elkaar.

‘Wij vinden dat jullie ons wel in de steek gelaten hebben,’ zei hij, daarbij

doelend op de overdracht van Nederlands Nieuw-Guinea aan Indonesië, twintig jaar eerder.

‘Maar je spreekt nog goed Nederlands na zoveel tijd,’ zei ik, ‘kun je het ook nog lezen?’

‘Ik denk het wel, een beetje misschien. Heb jij nog boeken? Kan ik het proberen.’

Ik ging naar mijn kamer om een stapeltje te halen. Herman bekeek de omslagen en de titels. Hij leek geïntrigeerd door een wat mysterieuze tekening op de voorkant van een van de boekjes, met daarop een waterplas, bomen, mist en een schijnbaar zielloze vrouw.

‘Frederik van Eden,’ zei hij hardop, ‘wie is dat?’

‘Dat was een schrijver, maar ook een soort idealist; hij had een commune, weet je wel, net zoiets als dit kamp, waar je samen woont en een beetje van de buitenwereld afgesloten bent. De bewoners deelden dan alles samen.’

Herman knikte.

‘Communisme, sommigen in Indonesië wilden dat ook, in de tijd van Soekarno,’ voegde hij er aan toe.

Hij nam het boekje Van de koele meren des doods mee. Een tijdje later gaf hij het, naar hij beweerde uitgelezen, weer terug.

Met name door activiteiten van de missionarissen en zendelingen waren er op diverse plekken in het gebied kleine vliegveldjes, zoals overal in Irian Jaya. Deze bestonden uit een hobbelige grasbaan waar een klein propellervliegtuig op kon landen. De enige manier om, althans binnen een redelijke tijd, het binnenland in te trekken was immers door de lucht. Een dergelijk vliegveldje lag niet al te ver ten zuiden van Sarmi: Bora Bora. Het was een ideale plek geweest om een basispunt te plaatsen, en Bora Bora maakte dan ook deel uit van mijn netwerk voor de metingen in het Mamberamogebied. De helikopter landde er eenvoudig op het gras. De piloot zette de rotor uit. Hij zou wachten tot ik klaar was met het nalopen van de metingen. Er stond al een paar dagen een satellietontvanger waarvan de bediening in handen was van een Javaanse technicus, die er kampeerde. Het was een aangename omgeving. Hier niet de dichte benauwdheid van het overweldigende woud, maar een open terrein dat een gevoel van ruimte en bewegingsvrijheid gaf. Het gras van de landingsbaan was fris groen, er stonden hier en daar papajabomen, een paar huisjes op

palen. Geen muskieten, althans niet nu, midden op de dag. Verderop kwamen enkele Papoea's aangelopen, onder leiding van een oudere man die slechts een doekje om de middel droeg en een handboog en pijlen bij zich had. Ze bekeken de helikopter nieuwsgierig, al hadden ze ongetwijfeld eerder wel eens een vliegtuigje zien landen. De oudere man sprak een enkel woord Indonesisch, maar niet veel. Trots liet hij garnalen, udang, zien die hij gespietst had met een speciale pijl voorzien van meerdere punten. Hij had ook anders geconstrueerde pijlen bij zich, voor de ikan, vis, en voor de koeskoes, een buideldier. Hij wees op mijn camera en leek er prijs op te stellen om gefotografeerd te worden. Ik poseerde het groepje daartoe bij de helikopter en de satellietontvanger. Na de fotoseance tikte ik op zijn pijl en boog, waar ik het Indonesische woord niet voor wist, en vroeg:

‘Bisa beli?’ Zou ik dit kunnen kopen?

‘Bisa!’ Het kon.

‘Berapa?’ Hoeveel.

‘Tiga ribu.’ Drieduizend.

Dat was maar een klein bedrag. Ik had echter geen geld bij me. Ik vroeg of de transactie de volgende dag misschien zou kunnen plaatsvinden, als er weer een helikopter kwam om de satellietontvanger op te halen. De oude baas duwde de boog met het setje pijlen in mijn hand en zei aanmoedigend:

‘Besok uang.’ Morgen het geld.

Die avond maakte ik een pakketje, met het geld, maar ook met diverse gebruiksvoorwerpen waarvan ik dacht dat die van nut konden zijn voor de Papoea: een zakmes, een T-shirt en een afsluitbaar plastic bakje. Het was een bizarre ontmoeting geweest tussen een eenvoudig jagersbestaan en de moderne, twintigste-eeuwse grondstoffenjacht. Wat bracht dit bij die mensen teweeg? Het lawaai van helikopters die uit de lucht neerdaalden, merkwaardige kastjes met voelsprietten die ergens neergezet werden. Misschien waren zij ook in de ban van de ‘cargocultus’, een in Melanesië wijd verbreid geloof waarbij de verwachting was dat de voorouders via boodschappers uit de lucht allerlei spullen zouden sturen. Die verwachting kon soms een ontwrichtende uitwerking hebben op een primitieve Melanesische samenleving, doordat bijvoorbeeld dorpen weken ergens bleven wachten totdat boodschappers goederen kwamen brengen. Zag hij in mij ook zo’n boodschapper? Vandaar wellicht dat hij er een onverbiddelijk vertrouwen in had dat ik terug zou komen met

het geld voor zijn pijl en boog. De volgende ochtend bracht ik het pakketje bij de laadmeester die met de helikopter mee zou gaan om de technicus en satellietontvanger op te halen.

In Bora Bora

Uit Jakarta kreeg ik een telexbericht van Arnauld dat hij mij graag telefonisch wilde spreken. Dat kon niet in Sarimi. Ik ging met de tweewekelijkse Twin Ottervlucht naar Jayapura en belde hem op vanuit ons telexkantoor. Na kort gesproken te hebben over de lopende projecten, zei hij:

‘We willen graag dat je na afloop van het werk in Irian naar Sumatra gaat, bij Rengat. Daar komt een nieuw seismisch project, en we moeten daar een vertegenwoordiger hebben.’

Dit was onvergelijkbaar met de Mamberamoseismiek, en wat ik er te doen zou hebben was matig interessant. Maar ik kon het combineren met het uitwerken van de Mamberamokaarten. Daarnaast was er een andere reden waardoor het voorstel aantrekkelijk voor mij werd: ik kon na vier maanden weer op verlof naar Tanzania.

Ik nam ook de gelegenheid te baat om bij Arnauld een balletje op te gooien over een gecontinueerd dienstverband voor Oscar. Ik wilde graag dat hij ook na afloop van de seismische operaties voor mij zou blijven werken. Arnauld stemde toe. Tevreden keerde ik terug naar Sarimi en schreef een opgetogen brief naar Gé met de mededeling dat ik in mei al weer langs kon komen, als ze 29 zou worden.

Die nacht droomde ik van de verjaardag van Gé. De Australiërs waren er,

luidruchtig als altijd. Maar ook de ontwikkelingswerkers en missionarissen uit Bukumbi en Mwanza waren gekomen. Alles bewoog geanimeerd door elkaar heen. Er was eten, pombe en Tigerbier. Alleen Gé was in geen velden of wegen te bekennen.

Toen de plannen voor Oscar definitief rond waren, zocht ik hem op. Ik trof hem in de rekenkamer, waar hij samen met Lucky Bless gebogen zat over een studieboek over de wiskunde van kaartprojecties. Lucky Bless was een Papoea en werkte bij de bewaking van het kamp. Hij droeg altijd, met zijn gedrongen en stevige gestalte, een keurig donkerblauw uniform en dito pet met klep. Ik schatte hem tegen de veertig. Hij was eerder wiskundeleraar op een middelbare school geweest. De geruchten gingen dat hij lid of in ieder geval sympathisant was van de rebellenbeweging OPM, al zou je dat door zijn immer goedmoedige blik niet snel achter hem zoeken. Hij mocht van de Indonesiërs zijn vak niet meer uitoefenen. Maar zijn kennis gebruikte hij wel om Oscar af en toe te helpen bij diens zelfstudie. En hij sprak nog een beetje Nederlands, wat hij regelmatig op mij uitprobeerde.

‘Oscar, luister, voel je er voor om nog een tijdje langer met mij te werken?’

Hij keek verbaasd, zijn mond zakte enigszins open waardoor een glimp van zijn hagelwitte tanden te zien was. Ik legde uit wat de bedoeling was.

‘Dat is erg goed, ik erg blij,’ zei hij met een brede lach in wat gebroken Engels.

‘Dan ga je mee naar Rengat, in Jambi op Sumatra.’

Voor hem was dit veel dichterbij huis, in Noord-Sumatra. Hij knikte opgetogen. Vervolgens pakte hij zijn kartografieboek en haalde er een blauw velletje uit. Hij sprak nu verder in het Indonesisch.

‘Oh, iets anders, ik heb een telegram, kijk. Ik heb een dochter gekregen, mijn vierde kind.’

‘Gefeliciteerd, hoe heet ze?’

‘Iriani, ik heb haar genoemd naar Irian Jaya.’

Begin februari 1983 reisde ik naar Jakarta. Ik liet een van de meest omvangrijke, dure en complexe seismische operaties van de afgelopen jaren achter mij. Ik was er niet zeker van of ik ooit weer in Saruni terug zou komen.

In Jakarta was er post.

Je bent nu al weer anderhalve week weg, hoog tijd voor een brief. De afgelopen week had ik dienst zoals je weet, en kon ik niet de tijd en concentratie vinden om te schrijven. Ik ben twee nachten continu in touw geweest, onder andere met een keizersnede die met een gezonde baby werd bekroond. Overdag was het ook flink aanpoten. Na alle feestdagen was het extra druk op de polikliniek en Frans was er niet, dus ik moest hard werken. Tussen de bedrijven door nog een rechtszitting gehouden voor een van de medical assistants die het werk wat al te gemakkelijk nam en daarmee een patiënt naar de andere wereld heeft geholpen.

Keizersnede

Zondag hebben we Jenny en Klaas naar Mwanza gebracht, waar ze 's avonds de trein zouden nemen naar Dar es Salaam. We moesten natuurlijk op tijd terug zijn in Bukumbi en konden hen niet uitzwaaien. Overigens heb je wel geluk gehad als je zonder problemen in Dar es Salaam gekomen bent. Er is nu een groot gebrek aan benzine in het land. Particulieren krijgen niets meer, vliegtuigen vliegen eenmaal per week en de trein blijft steeds halverwege steken tengevolge van wateroverlast of brandstoftekort. Voor Jenny en Klaas was het dus ook spannend hoe en wanneer ze in Dar es Salaam zouden aankomen. De afgelopen week heb ik overigens de autosleutels gekregen. Toch nog dus. Net op tijd om ze aan Jenny en Klaas mee te geven naar Dar es Salaam. Ze zullen ze daar persoonlijk bij de Witte Paters afgeven. De benzineschaarste zou volgens de berichten tot half februari duren, dus voordien verwacht ik

mijn R4 niet hier. Ik zou er trouwens onder de huidige omstandigheden ook niets mee kunnen doen, je kunt nergens tanken.

Gisteravond heb ik voor de Wereldradio een stuk gehoord van de oudejaarsconference van Wim Kan en Freek de Jonge. Heb jij het ook gehoord? Het deed me weer denken aan onze avondjes uit in Den Haag en Groningen vorige winter. Vooral Wim Kan had veel van zijn programma van toen overgenomen, natuurlijk aangevuld met nieuwe grappen. Ik vond het heerlijk om weer eens wat op dat gebied te horen.

De moerbeien zijn rijp en dat betekent dat er veel werk aan de winkel is. In de vrije uurtjes taarten bakken, sap en jam maken, en wijn brouwen. Ondanks het vele werk in het ziekenhuis staan er toch alweer heel wat potten en flessen in de kast en hebben ook andere mensen in Bukumbi weer eens nieuw broodbeleg. Ik heb nu zoveel moerbeienwijn ingezet dat er zeker nog moet zijn als jij weer komt.

Dezer dagen ben ik bezig het jaarrapport te schrijven. Dat is een goede manier om te zien wat we eigenlijk allemaal gedaan hebben. Pil- en spiraalgebruik blijken inderdaad flink gestegen, evenals het aantal lepra- en tb-patiënten, die zo ongeveer verdubbeld zijn in aantal. Men was niet te spreken over de behandeling van tb-patiënten in het ziekenhuis in Mwanza, maar ze waren wel zeer lovend over de gang van zaken hier. Al met al weer een leuke promotie voor het ziekenhuis maar wel weer meer werk en meer verantwoordelijkheid om dit allemaal ook goed in de gaten te blijven houden. Op het moment is het toch wel erg druk.

Uit de brieven uit Nederland valt op hoe negatief iedereen is over de sociaal-economische situatie. Je wordt daar toch wel een beetje moe van, dan denk ik: kom nu maar eens een keer kijken dan waardeer je je eigen luxe weer anders. Ook in hun armoede weten de mensen hier nog weg te geven. Op dit moment krijg ik meer maiskolven van deze en gene dan ik op kan eten.

Om nog even op je uit Nederland verstuurde brief terug te komen: het zou fijn zijn als je dit jaar nog een keer kan komen en dan zal ik alles in het werk stellen om aan het eind van het jaar naar Indonesië te komen. Hoe is het trouwens afgelopen met de koffer?

Overigens hoorde ik vandaag vage berichten van een kleine coup in Tanzania. Carla had iets gehoord op de wereldradio. Maar ze wist het fijne er niet van te vertellen. Vrijwel niemand weet er iets van. Ook Tanzania is niet

vrij van censuur.

Meru

Zomer 2009

Ik lig rillend van de koorts in onze ruime hotelkamer van het Impalahotel in Arusha. Het is zondag. Gé is met Hielke de stad in. Martijn leest een boek bij het zwembad. Aan het eind van de ochtend is het begonnen, die koorts. Na het middageten ben ik tussen de lakens gekropen. Achtendertig zes. Niet heel extreem, maar genoeg om even niets te willen. Het vervelende is dat we de volgende ochtend op pad gaan om de Meru te beklimmen. Gé en Hielke komen laat terug.

‘Je raadt nooit wie we tegengekomen zijn. Daarom zijn we wat laat.’

‘Ik dacht al zoiets. Je safaribaas, hoe heet hij ook weer, Fatorda?’

‘Inderdaad, wat een toeval! Op een gegeven moment hoorde ik roepen: Are you from Holland. Ik dacht eerst dat het een van die kooplui was en wou hem afpoeieren, maar het bleek Clarence! Vijfentwintig jaar niet gezien!’

‘Leuk, en toen?’

‘Hij nam ons mee naar zijn huis, een paar kilometer buiten de stad. Zijn dochter Mary was ook thuis. Zij heeft ons naar het hotel teruggebracht. Hij kan zelf niet meer autorijden. We hebben afgesproken om een keer te gaan eten.’

De volgende ochtend sta ik na een onrustige nacht als eerste op en voel me nog niet echt goed. Ik duik onder de douche, loop wat heen en weer, schud mijn hoofd en besluit dat ik toch mee ga.

Tijdens de rit naar het Arusha National Park knap ik wat op. We komen uiteindelijk bij het kampement aan de voet van de berg. Hier moeten we lang wachten totdat alles geregeld is. We zijn ingedeeld met een groep Oostenrijkers die er aardigheid in hebben om alle bergen van de wereld te beklimmen. Ze zijn dan ook professioneel uitgerust met bergstokken, handige rugzakjes en waterflessen met

slangetjes zodat je tijdens het klimmen kunt drinken. Wij gebruiken afgebroken takken als stokken en sjouwen gewone plastic flessen met water mee. Maar ik heb wel goede schoenen. Onze gidsen heten Peter en Benjamin. De bagage wordt onder een groep dragers verdeeld.

Onder begeleiding van een met een karabijn bewapende boswachter beginnen we aan de tocht. Het verschil met de Kilimanjaro is dat bij de Meru buffels en olifanten rondlopen. Een ontmoeting met deze dieren kan gevaarlijk zijn. Vandaar de bewapende boswachter. We moeten achter hem blijven en in een rustig tempo gaat hij ons voor op het pad omhoog. Het eerste stukje gaat nog over een glooiend savannegebied met hoge grassen en verspreid staande bomen. In de verte zien we inderdaad buffels grazen. Dan wordt het duidelijk gebaande pad steiler en het struikgewas dichter. We komen nu in een vochtig regenwoud. Deze eerste dag klimmen we duizend meter. Gé en ik houden het redelijk vol, al lijkt het moeizamer te gaan dan de bestijging van de Kilimanjaro, ruim 26 jaar eerder. Voor de jongens stelt het weinig voor. De Meru is weliswaar niet zo hoog, maar wel steiler. In het eerste onderkomen, de Miriakambahut, delen we met zijn vieren een kamertje met stapelbedden. 's Avonds spelen we een potje klaverjas.

De tweede dag stijgen we wederom duizend meter. De vegetatie blijft dicht en vochtig, in het eerste deel van de dag is het zelfs mistig. Hier en daar zijn houten trappen gemaakt, wat handig is maar elke illusie van een unieke tocht verstoort. Aan het eind van de ochtend is de mist verdwenen maar het blijft nat. Boven een wolkendek zien we het majestueuze silhouet van de Kilimanjaro. De blauwgrijze kleur van de flank verschilt niet veel van die van de omringende lucht. Hier en daar hangen slierten wolken. Op de top zien we wat wits. Zou dat toch sneeuw zijn, ondanks alle onrustbarende geluiden over het smelten van de kap?

Omstreeks twee uur komen we aan bij Saddlehut, net boven de hoogtegrens van het regenwoud, op 3500 meter. Het complexje bestaat uit enkele barakken met golfplaten daken, hier en daar staat een boom. Na de thee gaan we met zijn vieren op pad om de 'Little Meru' te beklimmen, zo'n driehonderd meter hoger nog. De bedoeling is om zo aan de ijle lucht te wennen. De jongens gaan voorop. Het pad slingert tussen laag struikgewas omhoog, de top is vanaf het begin al te zien. Slechts met moeite houd ik de rest bij, ook Gé moet af en toe op mij wachten. Alles doet zeer, ik hap naar adem. Dit is niet normaal meer. Uitgeput kom ik als laatste aan op de top die volgens een steen met inscriptie 3801.0 meter hoog is. In het dal zien we de zes barakken van Saddlehut liggen. Tegenover ons

rijst de imposante Meru op, nog weer zevenhonderd meter hoger. Het eerste deel van het pad naar de top van de Meru is goed te onderscheiden. Dit komt uit bij een enorme maar zo te zien smalle kam die zich geleidelijk naar boven uitstrekt tot aan de top van de gewezen vulkaan, heel ver weg. Dit zullen we vannacht moeten lopen. Ik zucht vertwijfeld bij de gedachte.

Die avond eet ik niet veel. We gaan allemaal vroeg naar bed. De koorts komt in alle hevigheid terug. Slechts met grote moeite leg ik twee bezoeken af aan de toiletten, zo'n vijftig meter van onze barak verwijderd. Ik vind het vreselijk koud. Om middernacht komt de gids ons wekken om op pad te gaan. Maar nu haak ik af. Ik zou in mijn conditie de top nooit halen. Ik vraag Gé om een flesje te regelen voor het geval ik eventueel nog een keer moet plassen. Ik heb volstrekt geen zin om weer mijn slaapzak uit te kruipen. Gé en de jongens gaan met de gids mee. Warme kleding, lampen, veel water. Rillend wens ik ze succes.

Ze lopen gezamenlijk met de Oostenrijkers achter de gidsen aan. Het pad gaat geleidelijk omhoog, dan wordt het steiler. Het is pikkedonker. Een duidelijk beeld van de omgeving hebben ze niet. Maar ze kunnen zich er wel een voorstelling van maken door het uitzicht die middag op de kam die naar de top leidt. Er is geen sneeuw zoals op de Kilimanjaro, maar eenvoudig is het allerm minst. Hier en daar klimmen ze met handen en voeten. Nu wrekt zich het leeftijdsverschil en de groep valt uit elkaar. Ver voorop gaan Hielke en Martijn in het kielzog van gids Peter ontspannen omhoog. Een eind daarachter volgt de groep Oostenrijkers en daar weer achter Gé, samen met gids Benjamin. Het is verschrikkelijk zwaar voor haar. Ze moet regelmatig rusten. Ze wordt misselijk en geeft diverse malen over. Ze vraagt de gids om even op de uitkijk te gaan staan als ze zich hurkend ontdoet van wat diarree blijkt te zijn. Na deze exercitie kijkt Benjamin haar bezorgd aan en zegt zachtjes in het Swahili:

‘De berg heeft u overwonnen. Het is beter om terug te gaan.’

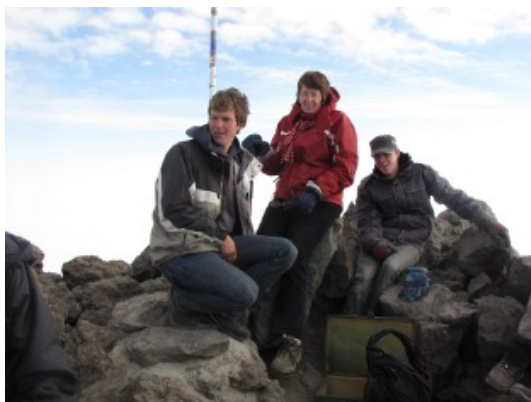
Gé denkt er niet over en loopt door. De gids volgt haar hoofdschuddend. Als het langzaam licht wordt ziet ze de top, ver weg nog. De jongens en de Oostenrijkers zijn in geen velden of wegen te bekennen. Met de moed der wanhoop dwingt ze zich verder te gaan. Dan verschijnen plotseling Hielke en Martijn. Ze zijn al een tijdje op de top geweest en stuiteren nu hongerig de berg af. Groot is hun verbazing als ze hun moeder tegenkomen.

‘We dachten dat je allang terug was gegaan.’

Maar ze zijn gaarne bereid om het laatste stuk van de klim een keer over te doen. Als ze gedrieën de top bereiken is Gé volkomen uitgeput. Maar het is helder, en het uitzicht is prachtig. Er staat een steen met de hoogte erin gebeiteld: 4562.13 meter. Er staat ook bij: 'socialist peak', wat herinneringen oproept aan de jaren van het Nyererebewind.

Triomfantelijk kijken de jongens mij aan, na hun verhalen over de beklimning. Ik heb mijn boek dichtgeklapt en luister. Gé zit op een houten bankje en warmt zich in de zon met een kop thee in haar hand, af en toe wrijvend over haar pijnlijke ledematen. Ze is net aangekomen, de jongens waren er al eerder. Met wat thee en kaakjes ben ik ondertussen wat opgeknapt. Het is nog steeds wat kil, maar de zon is nu krachtiger dan vanmorgen vroeg, toen ik moeizaam mijn slaapzak uitgekropen was.

Een uurtje later komt de gids met de karabijn alweer langs om de Oostenrijkers en ons te manen onze spullen te pakken. We moeten op pad, naar beneden. Tijdens de afdaling, en daarna, blijft het knagen dat ikzelf, weliswaar geveld door de koorts, de top niet heb gehaald.

Op de top van de Meru

Jambi

In de verzengende hitte - er stond geen wind - ging ik kijken naar de voortgang van de bouw van mijn simpele kantoortje. Twee Sumatraanse timmerlieden waren die ochtend begonnen en bleken al een eind opgeschoten met de vloer en deel van de achterwand. Ik moest aangeven waar ik de ramen wilde, de rechthoekige openingen in de uit ruwe planken bestaande wanden. Het zweet gutste van de glimmende torso van de Sumatraan, die een rode zakdoek om zijn hoofd had geknoopt. Hij hield strijdvaardig een rolmaat in zijn hand. Met een potlood schetste ik de rechthoeken op een vel papier, we telden het aantal planken uit. Ik wilde veel licht. Mijn slaapkamertje van zes vierkante meter, wat nu ook mijn werkkamer was, vond ik veel te donker. Ook zou Oscar binnenkort komen. Het moest een fatsoenlijk kantoortje worden voor ons beiden om alle berekeningen te kunnen doen, zowel het achterstallige werk van Mamberamo, als de nieuwe seismiek hier in Jambi. Op een grote tafel zouden we de seismische kaarten uit kunnen spreiden.

Van Jakarta naar Rengat, in de provincie Jambi op Sumatra, was het met een Fokker Friendship drie uur vliegen. Dan van het vliegveld naar het seismische kamp nog eens twee uur met de auto. Dat was wel wat anders dan steeds die lange reis naar Sarimi. Maar het kampje was een stuk primitiever. Het was tenslotte ook een project dat in een paar maanden klaar moest zijn. Er waren vier ruw getimmerde barakken, met slaapkamers, werkplaatsen en kantoor-tjes. Er was een veldje om te badmintonnen, een populaire sport in Indonesië. Ook hier werkten we midden in het oerwoud, al had dat een wat vriendelijker karakter dan in Irian Jaya. Een enkele keer werd er een tijger gesignaleerd, dat was althans de verklaring als een rintisploeg de benen had genomen. Het kamp was van CGG, een Frans geofysisch bedrijf. De belangrijkste posities in het project werden dan ook door drie Fransen ingenomen.

Het eten was veel beter dan bij de Australiërs. Er was champagne, pastis, wijn en kaas. Ze hadden de kok geleerd hoe hij heerlijke frietjes moest maken. Maar om te werken waren de omstandigheden matig. Overdag was het in de barak erg heet. Hoewel een ventilator de ergste warmte bestreed was het allesbehalve prettig werken in mijn benauwde hokje. Het zou mooi zijn als mijn nieuwe kantoorje af was.

Aan het einde van de gang van mijn slaapkamertje was een halfopen ruimte. De vloer bestond uit lange ruwe planken, op het dak lagen golfplaten. In het midden stond een lange tafel. Hieraan aten we elke dag. Er stonden ook een paar simpele houten luie stoelen en er was een lage plank waar een tv-toestel op stond voor het afspelen van video's. Er was fel elektrisch licht, tot half 11 's avonds, dan ging de generator uit. Het was de enige plek behalve je eigen kamer waar je fatsoenlijk kon vertoeven.

Het was stil, alleen het af en toe vervagende geluid van de krekels was te horen. En het geluid van het omslaan van de bladzijden, veroorzaakt door zowel Bob als door mij. Meer niet. De Fransen waren weg, misschien nog aan het werk, of aan het vergaderen. Bob was even tot rust gekomen, na een tijd lang tierend naar zijn leesbril te hebben gezocht. Hij was een Canadees, een geofysicus. Vanavond geen filosofietjes over biologische drang en aanverwante zaken. Hij las, net als ik. Toch doorbrak hij na een tijdje alweer de stilte.

‘Wil je een whiskey? Ik heb Black Label meegenomen uit Singapore. Welk boek lees je?’

Ik beantwoordde alleen zijn tweede vraag.

‘Het boek dat ik lees heet Het meisje met het rode haar. Het speelt in de Tweede Wereldoorlog, in Holland.’

‘Ah, Ann Frank.’

‘Nee, nee, die had zwart haar. Zij was joods. Deze was een communiste, rood haar dus, ha, ha. Zij was in het verzet.’

‘Very interesting,’ en Bob verdween naar zijn kamer. Hij kwam terug met een fles en schonk twee limonadeglazen voor een derde vol.

‘De Canadezen hebben trouwens een grote rol gespeeld bij de bevrijding van Nederland,’ vervolgde ik, ‘nog bedankt daarvoor.’

‘It was a pleasure,’ grijnsde Bob, ‘heeft jouw rode vrouw het overleefd, trouwens?’

‘Nee, vlak voor het einde van de oorlog gefusilleerd. Mijn moeder is nog bij haar begrafenis geweest, als tiener.’

Bob wist voldoende, hief zijn dagelijkse glas en zei:

‘Goed zo, skol! Op je roodharige meisje.’

‘Mijn meisje heeft geen rood haar.’

Ik zette mijn glas neer en verdween naar mijn kamer. Even later was ik weer terug.

‘Kijk,’ en ik gaf Bob een foto.

‘Ha, pretty! Geen rood haar, nee. Maar ze heeft wel een rode jurk.’

Ik moest lachen.

‘Ja, ze heeft wel een rode jurk.’

Ik hield mijn glas omhoog, in het licht van de tl-buis, en kneep mijn ogen half dicht om de gouden glinstering van de whiskey goed tot zijn recht te laten komen. Hoe lang was het geleden dat we die film over Hannie Schaft in Groningen samen hadden gezien? Een jaar? Het leek een eeuwigheid geleden. En, wanneer zouden we weer eens samen naar de film gaan?

Inmiddels had ik bedacht dat het onbegonnen werk was om de gigantische hoeveelheid meetgegevens uit Mamberamo met de beschikbare handcomputers door te rekenen. Dat moest beter kunnen. Ik meende dat ik op het kantoor in Assen, waar ik had gewerkt, nog een programma uit mijn studententijd op de VAX-computer had staan. Dat zou ik voor het beoogde doel wel geschikt kunnen maken. Ik ging naar Rengat om in het postkantoor te bellen met een oud-collega in Assen. Hij zou zijn best doen om het programma te vinden, op magneetband te zetten en naar onze vestiging in Singapore te sturen. Daarmee had ik gelukkig al snel weer een reden om er tussenuit te knijpen. Een weekje later kon ik met een auto meerijden naar Pekanbaru, een plaats een stuk ten noorden van Rengat. Hier vertrokken vluchten naar Singapore. De rit over de eenzame weg bood een goed beeld van Sumatra. Veel bossen, maar ook grote platgebrande stukken en geblakerde heuvels. Dit platbranden was gedaan om nederzettingen te kunnen bouwen voor de transmigranten, kolonisten die waren geworven op Java om de overbevolkte gebieden te verlaten en zich in dunner bevolkte streken op andere eilanden van de archipel te vestigen. Op die manier probeerde de Indonesische regering de bevolkingsdruk gelijkmatiger te spreiden. Ergens langs de weg stond een bord om aan te ge-

ven dat precies dáár de evenaar de weg kruiste. In Pekan Baru bleek dat ik dezelfde dag nog, een zaterdag, met een vlucht meekon. Dat betekende dat ik de zondag in Singapore vrij kon besteden, de eerste vrije dag in bijna twee maanden.

Op maandag kon ik inderdaad de magneetband in ontvangst nemen. Ik ging gespannen naar Digicon, het bedrijf dat voor ons de seismische gegevens verwerkte en over VAX-computers beschikte. Het lukte waarachtig om de magneetband in te lezen. Met enige hulp van een Digiconmedewerkster slaagde ik er in om de FORTRAN-code te compileren en het programma aan de praat te krijgen. Dat bood perspectief! Maar eerst moest er nog heel wat gebeuren om de invoergegevens in orde te krijgen en het programma aan te passen. Ik nam een afdruk van de code mee, een dik pak papier. Later zou ik terugkomen om de verwerking van de gegevens in Singapore uit te voeren, maar ik wist nu dat dat zou gaan lukken.

Van Singapore eerst terug naar Jakarta, voor een tussentijds bezoek aan het kantoor. Ik had Dick van Delden, het hoofd van exploratie, sinds oktober vorig jaar niet gesproken. Het gesprek verliep toen niet prettig. Ik had nog geen succes met mijn projecten en hij liet veel over zelfs mijn directe toekomst in Indonesië in het midden. Nu was er weer een gelegenheid om te praten. Ongemakkelijk trad ik zijn ruime, lichte kantoor binnen. Hij zat achter zijn elegante houten bureau en knikte welwillend. Ik nam plaats in een van de altijd gereedstaande stoelen tegenover hem en legde uit wat mijn plannen waren. Hij vroeg ook naar de situatie in het kamp bij Rengat. Tot mijn verbazing zei hij vervolgens:

‘Die hydrografische opnamen van jou in Mamberamo zijn eigenlijk hartstikke goed gegaan. Prima rapport. Daar zullen we straks met de boringen veel aan hebben.’

Dat was eens een ander geluid.

‘Ik kan me overigens voorstellen dat het voor jullie niet gemakkelijk was daar, in Sarimi. Het werken met de Australiërs was lastig, nietwaar?’

Verbluft keek ik hem aan. Sinds wanneer was hij tot dit inzicht gekomen? Altijd had hij onze operationele problemen en gedoe in het kamp een beetje gebagatelliseerd en weggewuifd. Ik beaamde zijn constatering onmiddellijk, maar vroeg vervolgens:

‘Is er al wat meer duidelijkheid over wat ik na Rengat ga doen?’

‘Je weet dat ik je graag bij de boringen in 1984 hier zou willen hebben. Ik zit nog wel een beetje met de periode juli tot het begin van dat jaar. Ik zie nog niet wat je hier dan te doen zou hebben, maar daar komt wel een oplossing voor. Mogelijk kan ik je tijdelijk aan een andere werkmaatschappij uitlenen.’

Dat was goed nieuws. Eindelijk was er wat meer duidelijkheid over de komende twee jaar. Betrokkenheid bij de boringen was leuk, het gaf de mogelijkheid om de totale exploratiecyclus mee te maken. En, niet onbelangrijk, het gaf ook uitzicht op een gecontinueerde verlofregeling met regelmatige trips naar Tanzania.

‘Maar eerst je klus in Jambi maar afmaken. Je weet dat het voor onze toko honderd jaar geleden op Sumatra allemaal begonnen is? Het zou mooi zijn als we daar weer eens olie zouden vinden.’

Maria bleek een paar voor mij bestemde brieven meegegeven te hebben aan een collega die nog een lange reis door Sumatra te maken had voor hij bij het kamp zou aankomen. Ik zuchtte en schudde mijn hoofd. Maria keek wat beteuterd maar kon er natuurlijk ook niets aan doen.

In het kamp bij Rengat stortte ik mij weer op zowel de berekeningen voor het project in Jambi als het achterstallige werk voor de seismiek in het Mambera-mogebied. Oscar was klaar in Sarmi, had zijn verlof erop zitten en voegde zich nu ook bij mij. Het was prettig om een echt maatje te hebben. We werkten samen in ons nieuwe kantoortje waarin de uitgespreide kaarten steeds opwaaiden door de ventilator die onder het golfplaten dak voor enige verkoeling moest zorgen. Na een kleine week kwam de collega in het kamp die de brieven van Gé bij zich had. Ze waren al twee weken eerder op het kantoor in Jakarta aangekomen.

Een aardige verrassing was dat pater Martin van de Vijver net mijn auto in Mwanza van de trein gehaald had. Ik wist helemaal niet dat hij al vanuit Dar es Salaam op transport gezet was. Nu was er nog het probleem om aan benzine te komen, dat is nog steeds niet te krijgen. Gelukkig had Frans zijn reservetank bij zich en kon ik daar wat van gebruiken. Zo stapte ik dan de volgende morgen in een gloednieuwe R4 en reed in mijn eentje naar huis om zo snel mogelijk weer de dienst van Kipondya over te nemen. Het was

een complete vuurdoop. Meteen het onoverzichtelijke Mwanza in waar alles de straat overvliegt. Het stuur aan de rechterkant, links rijden. Dan een enorme tropische regenbui waardoor alle ruiten beslagen waren. Ik ben door heel wat gaten in de weg gegaan, want die waren door de regen niet meer te zien. In ieder geval ben ik droog thuisgekomen en was ik blij meteen alle angst overwonnen te hebben. Het Tanzaniaanse rijbewijs heb ik nog niet. Dat regelt Sacha voor me want dat schijnt heel wat keertjes bedelen te kosten. Ook is de auto nog niet verzekerd, zodat ik voorlopig nog maar even kalm aan doe.

Gisteren ontving ik tot mijn grote vreugde je eerste brieven. De laatste was in Singapore gepost. De volgende zal dus wel even duren. Inmiddels zit je dus in Jakarta of Sumatra, gek idee hoor. Gelukkig dat het met je koffer destijds nog goed gegaan is. Dia's en foto's zijn onvervangbaar, evenals andere voor jou dierbare spullen.

Vrijdag had ik bezoek van de coassistent en zijn vriendin, en al riskend kregen we het idee om met de auto naar het eilandje Sae Nane te gaan, bij Mwanza, en vervolgens door naar Sengerema, waar een collega--ziekenhuis gevestigd is, ook met Nederlandse artsen. Zo gezegd zo gedaan, dus gingen we zaterdagmorgen voor het eerst in de R4 op pad. Voor de kerk raakte ik in de slip en kwamen we vast te zitten, dus dat ging al snel mis. Gelukkig trek je deze auto met wat mankracht er snel uit. We hadden gedacht vanwege de nationale feestdag in Mwanza nog wat dansen te zien, maar blijkbaar zijn de mensen inderdaad niet meer zo dol op deze regering; er viel blijkbaar niet veel meer te vieren. In een ommezien van tijd zaten we dan ook op Sae Nane waar ik wederom erg van genoten heb. De herkenbare plekjes van toen, maar ook heel andere mooie plekjes en vergezichten, na enig geklauter. We hebben lekker gepicknickt en ook de gesprekken vloten goed. Heel ontspannend dus. Ditmaal ook oog in oog met de olifant gestaan; verder nijlpaarden in het water en op het land een leeuw en een luipaard, maar wel in een kooi. De vorige keer hebben we toch niet zo goed rondgekeken denk ik. Het lijkt me leuk er nog eens samen naar toe te gaan.

Vanaf Mwanza met de laatste ferry over naar Kamanga, vanwaar we de tocht naar Sengerema voortzetten. Mijn God, wat een slechte weg. Door riviertjes, over heuvels en door dalen. Ik ben heel wat keren met de onderkant over de grond geschoven. We reden het laatste stuk in het donker met allerlei

dronken feestende mensen langs de kant van de weg. Zondagmorgen ben ik eerst eens onder de auto gaan liggen om te inspecteren. Er blijken inderdaad wel wat beschermingsplaten aangebracht te zijn, zoals ik gevraagd had, maar die zijn niet zo dik. Zondag via Busisi terug naar de ferry, waar ik het mistachterlicht eraf reed vanwege het grote verval tussen weg en ferry. Gelukkig is het hier niet zo vaak mistig. Het lichtje werd nog wel door een attente Tanzaniaan achterna gebracht zodat ik het eventueel weer kan bevestigen. Al met al een enerverende eerste reis met de R4.

Gisteren heb ik letterlijk iemand een poot uitgedraaid. Een vrouw was een week geleden door een slang gebeten. Vervolgens is ze naar de medicijnman gegaan. Deze had haar wat bloemetjes te eten gegeven om braken op te wekken. Dit was gelukt. Daarmee zou het gif wel uitgespuugd zijn. Jammer maar helaas, het been was er nadien langzamerhand geheel afgerot en zo kwam ze hier aan, een ondraaglijke stank verspreidend. Ik moest me echt vermannen om mijn werk te doen en ben ondertussen toch wel wat gewend. Kipondya had dienst maar zei dat er een hoge amputatie gedaan moest worden, tot in het bekken, en dat zo iets nog nooit in Bukumbi verricht was en hij het dus ook niet kon. Toen moest ik het maar doen. Je voelt je echt een slager. Op het laatst heb ik letterlijk het been eruit gedraaid en je voelt je dan best vreemd als je met zo'n been door de operatiekamer loopt te sjouwen om het aan iemand anders te overhandigen. De patiënt heeft weinig kans om te overleven aangezien de infectie al te ver gegaan was maar wie weet, zonder operatie zou ze zeker overlijden. Wel genoeg lugubere verhalen nu.

Het schijnt dat de 27 grootste aanstichters van de mislukte staatsgreep nu berecht zijn. Er zitten velen achter slot en grendel. Je hoort er trouwens verder niets meer over. Ook Kipondya en anderen waarvan je zou denken dat ze best wat meer kunnen vertellen, doen er het zwijgen toe. Nyerere lijkt het nog steeds te zien zitten. Hoelang nog?

Hier staan de zaken er matig voor. Sinds begin januari was ik steeds snel moe. De afgelopen dagen werd het erger en begon ik sterretjes te zien. Wederom malaria en bloedarmoede. Dat terwijl ik alles doe om de muskieten van het lijf te houden. Best vervelend dus. Volgens Frans moet ik ook aan de Fansidar, maar ik probeer het eerst nog te behandelen met Chloroquine.

Verder hebben we hier gebrek aan water. Een halve week geleden begaf de pomp het. Die moet het water uit het Victoriameer omhoog pompen. Damas is nu al twee weken bezig om het ding te repareren, maar helaas zonder succes. Hij schijnt volledig naar de mallemoer te zijn en mogelijk niet te repareren voordat er onderdelen uit het buitenland gearriveerd zijn. Is het voor mezelf al lastig de wc niet door te kunnen spoelen en me niet te kunnen wassen, douchen etc, in het ziekenhuis is het dientengevolge een enorme puinhoop. Patiënten gebruiken met zijn twintigen een wc zodat er in die hokjes, die meteen aan de ziekenzalen grenzen, nu enorme mesthopen liggen. Lakens, pyjama's kunnen niet gewassen worden. Water om te drinken en eten te koken moet over grote afstand met emmertjes uit het meer aangesleept worden. We hebben nu besloten alleen nog spoedopnames te doen, en spoedoperaties, totdat de pomp gemaakt is. Dientengevolge is het werk op de zalen nu wel wat rustiger. De kraamzaal is maar voor de helft bezet. Zo kan ik 's middags af en toe wat administratie doen en dat komt goed uit.

In het algemeen bestaat in ontwikkelingskringen de indruk dat in Nederland de belangstelling voor ontwikkelingshulp dalende is en dat de nieuwe minister voorlopig nog geen ster is. Ik kan het geklaag uit Nederland niet zo goed hebben als ik zie hoeveel er hier nog aan elementaire levensbehoeften ontbreekt, maar ja als je in Nederland woont staat dat natuurlijk ver van je af. Volgende week ga ik er weer met mijn R4 op uit, ditmaal naar Biharamulo. Het lijkt me leuk weer eens wat andere mensen te ontmoeten aangezien het wereldje hier soms toch wel erg klein is.

Gisteren kreeg ik onverwachts vier lepramensen op bezoek, van de Nederlandse Leprastichting en ook van het Ministerie van Gezondheid uit Dar es Salaam. Hoog bezoek dus, en dat komt dan zomaar bij me binnenvallen. Desalniettemin zeer gewaardeerd. Het bezoek was vooral bedoeld om eventuele problemen omtrent de 'multiple drug treatment' waar ik mee bezig ben te bespreken. Gisteren had ik toevallig juist bij de Nederlandse Leprastichting een aanvraag ingediend om een lepracursus in Addis Abeba te mogen doen. Dat was gisteren al op de post gegaan maar nu kon ik het nog eens mondeling toelichten en daarbij de jaarrapportcijfers van 1981 en 1982 gebruiken. Maar het blijkt allemaal niet zo makkelijk te zijn. Mijn deelname aan die cursus zou helemaal buiten het door hen gevolgde beleid vallen. Alleen mensen in de

hoogste regionen van het leprawerk krijgen een dergelijke dure cursus aangeboden. Het werd een uitgebreide discussie. Ik ben reuze benieuwd wat er uiteindelijk uit de bus zal rollen en mocht het antwoord toch positief zijn dan zie ik dat in elk geval als een grote waardering en ook als een buitenkansje dat ik niet moet laten liggen. Dat zal op zijn vroegst oktober worden, maar dus waarschijnlijk helemaal niet. Voor jouw korte termijn plannen maakt het niet uit.

Vandaag na een maand van grote droogte voor het eerst weer eens een flinke regenbui. Dat werd tijd ook, want de pompproblemen zijn nog steeds niet opgelost. We zijn nu al drie weken zonder water, wat een ramp is zowel voor iedereen privé als voor het ziekenhuis. Zodra het begon te regenen rende iedereen dan ook naar buiten met emmers, potten, pannen en wat dies meer zij om zoveel mogelijk water op te vangen. Mijn hele badkuip hebben we daarmee volgegooid. Het is vies bruin water (want het dak is blijkbaar nog steeds niet bijster schoon), maar we zijn er reuze blij mee en bedenken ons geen moment om het te drinken, er mee te wassen, enz. We hebben nu al drie weken geen kleren meer gewassen, lopen allemaal met plakkerig haar rond, de laatste lakens liggen op bed, kortom het begint aardig onguur te worden. De oplossing lijkt steeds verder weg, nu we nieuwe reserveonderdelen gekregen hebben van een pomp die net niet passen. De technische mensen zijn een depressie nabij. De bedbezetting van het ziekenhuis is nu nog maar vijftig procent omdat we alleen maar spoedoperaties en spoedopnames doen. Dat betekent nog steeds extra tijd voor administratieve bezigheden, die ik toch ook hard nodig heb.

Gahigi en Frans zijn samen met enkele gezondheidswerkers uit het district opgeroepen voor een spoedvergadering. De reden voor deze vergadering was niet zo duidelijk totdat deze begon. Jawel hoor, georganiseerd door de CCM, de enige politieke partij. Ze zijn vier uur gehersenspoeld met toespraken, of zoals Gahigi dat zegt: preken. Na de mislukte staatsgreep zijn alle secretarissen van de districten op audiëntie in Dar es Salaam geweest, waar ze flink toegesproken zijn, want het CCM-geloof moet nu nog veel harder verkondigd worden. Vanavond was Gahigi hier omdat ik zijn zieke zoontje moest behandelen. Het was boeiend om hem verslag te horen doen van dergelijke bijeenkomsten, cynisch als hij is ten opzichte van het hele regime en de werking van het systeem in Tanzania. Als Rwandese vluchteling, die ook in Oeganda

en Kenia gezeten heeft, kan hij de dingen toch in een wat breder perspectief zien dan de Tanzanianen in het dorp, die geen ander referentiekader hebben dan hun eigen omgeving. Deze activiteiten van de CCM-leiding zullen wel een stuiptrekking zijn die spoedig weer overgaat, verwacht ik. Totdat er weer aan de noodrem getrokken wordt. Hoelang dat toch nog allemaal goed zal gaan vraag ik me af.

Bezweet deed ik de brieven terug in hun blauwe envelop en legde ze op de houten plank die als mijn bureau moest dienen. Het was aan het eind van de middag, maar nog steeds was het bloedheet. Ik zette de ventilator een stand hoger en richtte deze op mijn bed, waar ik even languit op ging liggen om naar boven te staren, naar de onderkant van de golfplaten. Wat leek me dat vervelend, geen water. En niet een paar dagen, maar bijna een maand lang. Hopelijk waren die problemen nu opgelost, die brieven dateerden immers van vijf, zes weken geleden. Hoe zou het verder zijn gegaan? Konden we maar een keer bellen.

Ik pakte een schone broek en hemd van het keurige stapeltje in de ruw-houten, geïmproviseerde kast. Elke dag werd er hier de was gedaan. Ik hoefde de vuile spullen alleen in een zak af te geven, en 's middags was het al weer klaar. Ik trok mijn kleren uit en knoopte een handdoek om mijn middel. Met een fles shampoo liep ik door de gang en het eetzaaltje van de barak naar buiten, over de loopbrug naar de twee washokken. Je kon je alleen bij daglicht verschonen, er was daar geen elektriciteit. Ze bleken beide bezet. Ik wachtte. Op het veldje waren een paar jonge kerels fanatiek aan het badmintonnen. In de open keuken rammelden de kokkies flink met hun pannen. Uit het washok klonk geplens met water, gefluister en gegiechel, gebonk. Even later kwamen een Fransman met zijn Indonesische concubine - ik wist niet van welk eiland - naar buiten. Ze hadden beiden een handdoek omgeknoopt. Zijn halflange haar plakte aan zijn dikke hoofd. Zij hield met haar rechtervingers haar handdoek secuur vast onder de linkeroksel, daarmee ook haar borstpartij extra bedekkend. De vrouw, of het meisje misschien, keurde mij geen blik waardig, maar de Fransman groette kort. Ik kon nu in het washok terecht. Er stond een reusachtige plastic emmer met koud water. In dit kamp was water genoeg. Een boorput en een pomp, klaar. Met een plastic bakje gooide ik het frisse water

over me heen; dit was altijd het beste moment van de dag, zo'n Indonesische mandi. In mijn kamertje kleepte ik mij weer aan, en ging in de gemeenschappelijke ruimte zitten met een boek, in afwachting van het avondeten.

De frietjes waren dun gesneden, als altijd, het stokbrood was warm en vers. De salade van maiskorrels, bonen, stukjes wortels en paprika was niet te zoet, niet te zuur. Het geroosterde rundvlees was van binnen licht rosé. De Franse projectleider ontkurkte de volgende fles rode wijn en schonk zorgvuldig de glazen vol. Oscar keek mij grijnzend aan, schudde zijn hoofd, alsof hij weer wilde zeggen dat het hier toch wel heel anders was dan in Sarmi. Het eten was inderdaad voortreffelijk, al het andere was naadje. De werkomstandigheden waren hopeloos, het was heet, het was een saai project, je kon nergens heen en de sociale interactie was bedroevend. Ik deed nog eens een poging om een tafelgesprek van de grond te krijgen, en zei in het Engels:

‘Ik hoorde op de radio vandaag dat er een nieuw muzieksysteem is geïntroduceerd. Het werkt met een soort schijf, die met een laser wordt afgetast. Dat is het einde van de cassettebandjes.’

De Fransman schuin tegenover mij knikte.

‘Ah, yes, indeed, I know,’ en hij wendde zich tot zijn landgenoten, ‘ça s'appelle compact disc,’ en vervolgde het gesprek verder in het Frans. Ik kon dat wel volgen maar had geen zin meer er aan deel te nemen. Zo ging dat altijd, de anderstaligen aan tafel - Oscar, Bob, Yusuf en ik - waren buitengesloten. Mijn derde taal was nu Indonesisch, met Frans raakte ik in de war, ik kon mij maar beter beperken tot Engels en Indonesisch.

Na het eten las ik verder, Vestdijk nu, Theun de Vries had ik al uit. God, wat was het hier saai. Ik miste het spektakel van Mamberamo. Wat voor dag was het vandaag? Ik had geen idee. Elke dag leek op de vorige. Er waren geen weekends. Zo gingen er een paar onbehaaglijke weken voorbij. Maar er kwamen wel weer brieven.

Ik heb net twee dagen bijgewoond van een drie dagen durende MCH-vergadering in Mwanza. Ik was de enige witneus en heb eens goed kunnen meemaken hoe het op dit soort belangrijke bijeenkomsten toegaat. Het was een regionale vergadering, hetgeen betekent dat de top van de gezondheidszorg van heel noordoostelijk Tanzania aanwezig was. Die mensen zijn wel dol op vergaderen, zeg! Gisteravond om half 7 zaten ze nog te ouwehoeren over de verslagen

van alle regio's. Aangezien ik mijn auto twee dagen bij Fatorda gestald had om hem hoger op de poten te laten zetten, moest ik dus lopen en ben toen maar uit de vergadering gestapt om nog net voor het donker bij Guus en Esther binnen te vallen en te kijken of ze mij een nachtje konden gebruiken. Dat was meteen geregeld. Ze waren net aan het eten en ik kon zo mee aanschuiven. In de vergadering vandaag werden we in (licht valt uit) vier groepen opgesplitst en gingen per groep naar een bepaald district toe, waar de gezondheidsvoorzieningen onder de loep genomen werden. Zo kwam ik met een hele club in het Magudistrict terecht, waar we enkele gezondheidsinstellingen bekeken. Magu ligt een heel stuk ten noorden van Mwanza, dus het was een flinke afstand rijden. Uiteraard waren ze allemaal van ons bezoek op de hoogte en sommigen hadden dan ook nog veel meer aandacht aan het sociale programma besteed dan aan het laten zien van de werksituatie. Zo hebben we twee keer een prachtig zang-, dans- en trommeloptreden gezien, kregen we twee keer eten aangeboden en diverse flesjes bier en cola. De laatste instelling die we bezochten wordt gedreven door nonnen van dezelfde orde als ons ziekenhuis. Ze zijn ook wel eens voor behandeling in Bukumbi geweest, zodat ik ze vagelijk kende. Het was een erg goed functionerende instelling, alles even schoon en met voldoende voorraden. Ze hadden ook duidelijk rekening gehouden met het bezoek, met overal verse bloemetjes, schone lakens en een overheerlijke maaltijd. Er was een schitterend dansoptreden, en tromgeroffel van de schoolkinderen. Als enige blanke tussen een groep waarvan ik bijna niemand kende voelde ik me in het begin wel een vreemde eend in de bijt. Door mij in te spannen om contact te krijgen kreeg ik er gaandeweg toch veel plezier in. Morgen worden de bevindingen van vandaag bediscussieerd. Gisteravond hebben ze nog uitgebreid gekeest en men vond het jammer dat ik daar niet gekomen was. Dat is natuurlijk heel hartelijk, maar al met al heb ik meer de indruk dat zo'n vergadering een leuk uitje is voor de betrokkenen dan dat er echt fundamentele beslissingen worden genomen. Overal hoor je dezelfde problemen. Geen benzine voor de landrover, geen kerosine voor de koelkasten, zodat de vaccins niet goed bewaard kunnen worden enz. Over eventuele oplossingen wordt niet gepraat, niemand schijnt ook op het idee van biogas, zonnepanelen of wat dies meer zij te komen. Kortom het was nuttig om eens zo'n vergadering mee te maken maar ik denk wel dat het voor mij de laatste keer is geweest.

Wat worden er op zo'n vergadering voor mij onbekende termen in het Swahili gebruikt! Woorden als versterken, communicatie, hoop vestigen op, dat soort uitdrukkingen krijg je in het normale spraakgebruik niet te horen. Dus kon ik eigenlijk alleen maar de grote lijnen volgen. Het meest frustrerende vond ik dat je steeds de grappen miste en nooit volop met de hele meute mee kon lachen. Bij de gesprekken in de auto kon ik echter de grappen over Nyerere wel begrijpen. Er worden ook veel grappen over andere stammen gemaakt. Vooral de Masai zijn dan een dankbaar mikpunt van spot. Heel interessant eigenlijk.

Mijn auto staat nu duidelijk hoger op de poten en dat rijdt een stuk beter. Een beschermingsplaat aan de onderkant bleek er al half bij te hangen. Ze bestellen nu nog meer en dikkere platen om alles helemaal goed te beschermen. Ik word persoonlijk door een van de gebroeders geholpen en dat is toch wel een pré. Je weet dan dat je elk advies meteen op kunt volgen en geen pootje gelicht wordt.

Af en toe hoor je nog wat over de mislukte coup in Dar es Salaam. Als ik de geruchten mag geloven is het daar nog steeds erg onrustig. Daar merken we hier verder niet zoveel van. Je vraagt je af en toe wel af waar een en ander toe zal leiden.

De nonnen

Ik had afgesproken met de nonnen om te komen wijn maken, want zij wilden dat graag leren. Het was een zeer vrolijke bezigheid waarbij over en weer de nodige steken onder water gegeven werden. In het begin voelde ik me in hun

aanwezigheid nog wel eens opgelaten door mijn heidense instelling, maar tegenwoordig kunnen we elkaar met onze verschillen van opvatting zelfs plagen. Ik had alvast een fles zelfgemaakte wijn meegenomen maar ging ervan uit dat die in verband met de vastentijd pas na Pasen aangesproken mocht worden. Daar wisten de nonnen wel een mouw aan te passen, zodat de bezigheden gepaard ging met een vrolijk drinkgelag.

Punten

Ook van Klaas kwam er een brief. Uit India. Daar stond in dat hij samen met Jenny op zaterdag 26 maart vanuit Colombo naar Jakarta zou vliegen. Ik moest rond die tijd mijn lokale verlof opnemen en regelde dat ik de dag tevoren van Rengat naar Jakarta reisde, waar ik mijn intrek nam in het vertrouwde Sari Pacific. De volgende dag ging ik naar het vliegveld maar de vlucht uit Colombo bleek zes uur vertraging te hebben. Terug naar het hotel. Om half 2 's nachts nam ik opnieuw een taxi naar het vliegveld. Inderdaad kwam een uur later het toestel aan en kon ik tenslotte de verraste wereldreizigers begroeten.

‘Jullie kunnen met mij wel mee naar mijn hotel, ik heb daar een extra bed,’ en ik duwde ze in een taxi. In het Sari Pacific vergaapten mijn kersverse gasten zich aan de luxe. Ze hadden als rugzaktoeristen op hun reis slechts eenvoudige onderkomens gekend. Het was al diep in de nacht en onwennig liepen ze achter mij aan.

‘Good morning, sir. Selamat pagi.’

De man van het hotel, die in zijn blauwe uniform de gang waar mijn kamer zich bevond in de gaten hield, knikte vriendelijk.

‘Kan dit wel? Ik bedoel met die rugzakken en zo,’ vroeg Klaas zich beduusd af. Hij keek ongerust om zich heen. We gingen de kamer binnen.

‘Moet je kijken!’ riep Jenny, toen ze haar rugzak had neergezet, ‘jeetje wat een bedden.’ Met een duik sprong ze languit op een bed.

‘Hé, wat is dat? Iemand heeft een bloem laten slingeren,’ en ze pakte de orchidee die op het kussen lag en stak die in het haar.

‘Staat dit goed?’

‘Ja, prachtig. Elke avond wordt er een vers bloemetje neergelegd. Om je welterusten te wensen. Zo gaat dat hier,’ legde ik uit.

‘Idioot!’ gierde Jenny.

Te moe om nog langer verbouwereerd te zijn doken ze, net als ik, onder de dekens. Het was inmiddels 4 uur.

Op maandag ging ik naar kantoor. Daar reserveerde ik een weekendhuisje in de Puncak, een wat hoger gelegen streek buiten Jakarta. Ik slaagde er met enige moeite in om een bedrijfsauto met chauffeur los te praten die ons erheen zou kunnen brengen.

De bungalow was groot en voorzien van meerdere slaapkamers. Er waren zelfs een zwembad en een tennisbaan. Met de naam Puncak, vroeger 'Poentjak', wordt een gebied aangeduid rond de gelijknamige pas op de weg van Bogor naar Bandung. De pas bevindt zich op 1500 meter hoogte en het is er koel. Daarmee was het oord ook in de koloniale tijd al in trek om de hitte van Batavia even te kunnen ontlopen. Voor Klaas en Jenny was het een welkome verandering na het verblijf in eenvoudige, goedkope onderkomens in de hete en stoffige steden van het Indiase subcontinent. Voor mij was het een verademing na die saaie weken in een seismisch kamp. Ik had een kleine drie maanden geen dag vrij gehad behalve een zondag in Singapore.

We gingen op pad om de omgeving te verkennen. Er waren uitgestrekte velden met theestruiken, elegant gedrapeerd over de glooiende heuvels waar een groene waas over hing. Van boven leek het of iemand in een lichte slingerbeweging een reusachtige kam over de velden had getrokken en zo evenwijdige paden tussen de theestruiken had gemaakt. In de verte bewogen ronde geelbruine vlekjes zich langs deze sierlijke lijnen heen en weer. Er werd geplukt. We daalden af en zagen kleine Javaanse vrouwen, met hun taps toelopende ronde hoeden op, dat waren de geelbruine vlekjes. Ze torsten manden met theeblaadjes. Darimana? Kemana? Waar vandaan? Waarheen? We kregen de gebruikelijke vragen die altijd gesteld werden bij dit soort ontmoetingen, of dit nu op Java of in Tanzania was. Snel werd het donkerder. Vanachter de heuvels kwamen flarden mist op ons aangewaaid. Het werd koud, het ging regenen. We huiverden en vluchtten een warung in.

'Bu, ada kopi, tiga,' vroeg ik, mevrouw heeft u drie koffie. Achter de schemerige tafel met allerhande waren zat een mollige Javaanse.

'Ada,' antwoordde ze enthousiast, en deed koffiemaatsel in drie mokken waar oortjes aan hadden gezeten. Ze pakte een ketel van het houtskoolvuur,

schonk het water op en zette die voor ons neer. Klaas pakte zijn mok, blies wat en nam een eerste slok.

‘Jach,’ zijn tong kwam naar buiten met duim en wijsvinger probeerde hij de koffiekorrels weg te vegen.

‘Ook heet nog, bah.’

‘Geduld, geduld, dat is belangrijk in Indonesië, even laten staan.’

Ik tikte met een lepeltje tegen mijn mok.

‘Gaan we hier ook wat eten? Ik heb wel honger.’

Jenny keek wat misprijzend naar het assortiment. Het fruit - mango’s, lychees, papaja’s - zag er wel fris uit, maar de inhoud van twee pannen met vleesgerechten was minder goed te definiëren. Ze trok haar neus op.

‘Goed,’ zei Klaas, ‘we kunnen verder zoeken.’

We trotseerden de regen, maar hoefden niet ver door te lopen. Kraampjes genoeg. In een volgende warung stelden we meer vertrouwen. Voor een paar honderd rupiah kregen we een eenvoudig maal van nasi pecel en gadogado, alles koud geserveerd door de tengere jongedame die in een roodbruine sarong gestoken was. We moesten warm worden van de erbij geschonken hete thee. In het schijnsel van een olielamp zat Jenny links van mij op de bank. Ze had flink wat van de koude rijst laten staan en concentreerde zich op haar glas thee, dat ze met beide handen vasthield. Vóór mij stonden stopflessen met emping en stukjes kroepoek, en een schaal met rambutans. Aan mijn andere zijde zat Klaas. Hij boog zich voor mij langs om de half lege kom met rijst van Jenny te pakken. De regen kletterde op het golfplatendak. Het zeil dat daaraan vastgeknoopt was en enige beschutting tegen de wind moest bieden, klapperde. Er kwam een oudere Javaan binnen; hij droop van de regen. Hij pakte onmiddellijk een kreteksigaret en stak die aan met een brandend kooltje die de jonge vrouw hem desgevraagd met een tang voor hield. Ze schepte een kom vol met wat koude rijst en gadogado en zette die voor hem neer. Hij kreeg ook een glas thee. De kruidnagelwalm van zijn kreteksigaret mengde zich met de houtskoolgeur. Ons gesprek, over Oost-Afrika en Indonesië, de overeenkomsten, de verschillen, was wat gestokt, Jenny dronk zwijgend haar thee, Klaas at haar kom leeg. Ik staarde naar de stopflessen en zag daarachter nu een Afrikaanse, welgeboezemde marktkoopvrouw in haar kanariegele kitenge bezig met het rangschikken van de weinige tomaten die ze probeerde te verkopen. Op de tafel lagen ook enkele hoopjes pinda’s, keurig op een rij-

tje, naast een paar maiskolven, enkele stukken cassave en een kartonnen doos met tilapia's. De kruidnagelgeur was weg, in plaats daarvan rook het naar vis en afval. Maar ze lachte trots, haar bolle wangen glommen en ze maakte uitnodigende gebaren naar haar koopwaar.

Even legde ik mijn armen om hun schouders, links die van Jenny, rechts die van Klaas. Met hun komst ook hier, na het samenzijn in Bukumbi niet lang geleden, schoven die twee heel verschillende werelden waartussen ik mij bewoog, voor even, in elkaar. Maar de kanariegele kitenge verwerd weer tot een roodbruine sarong, de mollige Afrikaanse verschijning loste op in de gedaante van de tengere Javaanse. Ik knipperde met mijn ogen.

‘Kom, we gaan naar ons huis.’

Ik vertrok naar Jakarta. Klaas en Jenny bleven nog wat langer en zouden vervolgens met de trein naar Yogya reizen.

Arnauld, mijn directe baas, was opgeruimder dan ik gewend was. Vermoedelijk kwam dit doordat de stress van de seismiek in Mamberamo tot het verleden behoorde. Hij herhaalde trots dat dit project, waar hij leiding aan had gegeven, een van de meest uitdagende seismische operaties uit de geschiedenis was geweest. Hij kon nu met opgeheven hoofd met pensioen. Maria had mij toevertrouwd dat hij een kasteeltje in zijn thuisland Frankrijk had.

Natuurlijk viel ik ook bij Bart binnen.

‘Wat een rommel is het hier weer! Ben je al wat op het spoor?’

Bart stak uitdagend zijn kin naar voren maar kon mijn constatering niet ontkennen. Het was zoals gebruikelijk een chaos van kaarten en seismische secties, lange, brede rollen papier met daarop grillige, beverige, dikke zwarte lijnen boven elkaar met steeds wit ertussen. Deze secties waren het eindproduct van de seismische waarnemingen, die met zoveel bloed, zweet en tranen in de jungle verkregen waren. De magneetbanden met de registraties van de door ontploffingen opgewekte geluidsgolven werden door de rekenkamer in het kantoor te Jakarta verwerkt. De computers stonden hier dag en nacht te stampen en het kon weken duren eer een bepaalde berekening voor een seismische lijn voltooid was. Maar dan kon zo'n seismische sectie afgedrukt worden met daarop een dwarsdoorsnede van de aarde, vier tot vijf kilometer diep en tientallen kilometers lang. Er waren vele seismische lijnen, enkele kilometers van elkaar gelegen. Sommige min of meer evenwijdig, andere weer dwars. Vandaar

dat er zoveel rollen papier lagen op het kantoor van de geoloog. Die werd geacht om hieruit een idee te krijgen van het binnenste van de aarde, maar dan vanzelfsprekend met de aandacht gericht op de vraag waar er zich olie zou kunnen bevinden.

Bart gebaarde en wees naar het lange vel met zwarte lijnen dat op zijn hoge tafel lag. Hij legde zijn hoofd met zijn rechterslaap op de tafel zodat hij langs de lijnen kon turen. Met zijn vinger wees hij een punt midden op de seismische sectie aan.

‘Hier zie ik een anticline. Mogelijk is dat wat.’

Ik legde mijn hoofd ook op de tafel, keek naar zijn vinger en bestudeerde vluchtig de lijnpatronen er omheen. Slechts met veel fantasie kon ik er een bolling in zien.

‘Ik geloof je graag hoor.’

Een anticline is een soort heuveltje in de aardlaag waarin olie gevangen zou kunnen zitten. Voor dit laatste moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan. De aardlaag moet poreus genoeg zijn om olie te kunnen bevatten. Dit kan eigenlijk alleen bij zandsteen of kalksteen, en niet of nauwelijks in kleisteenlagen. De laag boven het mogelijke reservoir dient juist weer redelijk ondoordringbaar zijn, zodat de olie in de loop der tijd niet kan zijn weggelekt. De structuur, de bolling, moet zich naar alle kanten uitstrekken, anders zou hij lekken. Een andere mogelijkheid is een breuk door de aardlagen heen. Het kan dan zijn dat een wand van een ondoordringbare aardlaag de olie tegenhoudt. En tenslotte moet er sprake zijn van de aanwezigheid van moedergesteente uit het Carboontijdperk, toen de olie ooit moet zijn gegenereerd uit plantenresten. Over een periode van miljoenen jaren heeft de olie zich vervolgens langzaam door de grote druk naar boven verplaatst, tot aan het aardoppervlak, waarbij een deel in dergelijke reservoirs in de val kwam te zitten. En die structuren probeerden we dus te vinden.

Het waren veel voorwaarden waaraan tegelijk voldaan moest worden. De kans hierop was in gebieden als Irian Jaya niet groot. De seismiek kon dan wel een aanwijzing geven voor de aanwezigheid van bolle structuren of breuken, het was lang niet zeker of deze dan ook olie zouden bevatten. Alleen een proefboring kon uitsluitsel bieden. Dat was dan een beetje te vergelijken met het gooien van een dobbelsteen, waarbij je alleen succes had als je een zes gooide. En zo’n proefboring kostte veel geld. Maar als het raak was leverde

het natuurlijk flink wat op.

Het was aan Bart en Kevin om op basis van al die papierrollen met wazige lijnpatronen iets zinnigs te zeggen over de mogelijke aanwezigheid van olie, en om aan te geven waar een proefboring zou moeten plaatsvinden. Om zich van deze taak te kwijten had Bart een bak met kleurpotloden waarmee hij de verschillende relevante aardlagen inkleurde. Het was de bedoeling om op de verschillende seismische secties dezelfde aardlaag met de dezelfde kleur weer te geven. Vanwege de onduidelijkheid van de lijnpatronen was dit niet altijd eenvoudig. Vervolgens moesten de van het papier afgeschaalde dieptes van de aardlagen overgenomen worden op contourkaarten. Daar waren handige computerprogramma's voor beschikbaar. Met die kaarten konden Bart en Kevin vervolgens met veel fantasie zich een ruimtelijk beeld van de ondergrond vormen.

Op het afgesproken tijdstip, 9 uur 's avonds, was ik bij het station van Solo, na een vlucht van Jakarta naar Yogya, en een busreis. En inderdaad waren Klaas en Jenny er ook. Dit was ook het punt waar mijn vorige binnenlandse korte vakantie geëindigd was. Nu kon ik de rest van Java gaan zien. Ze namen mij mee naar hun hotelletje en de volgende dag vertrokken we voor een lange en rommelige busreis naar Malang. Dit bleek niet de onaangenaamste stad van Java, die zich over heuvels en dalen slingerde langs de oevers van een rivier. Redelijk groen, netjes, schoon en, vooral, niet te warm. Het centrum was fraai, met nog veel goed onderhouden koloniale gebouwen. Toch zochten we weer een dag later een onderkomen in Punten, iets buiten de stad, teneinde de drukte wat te mijden.

Die week was juist de rupiah gedevalueerd, met liefst 27,5 procent. Voor ons toeristen was dat een prettige maar niet essentiële bijkomstigheid, het reizen in Indonesië was al goedkoop genoeg. Voor de Indonesiërs was het vervelend, alle geïmporteerde goederen werden een stuk duurder. Ook enkele jaren eerder was er een forse devaluatie geweest. Daarvóór nog, in de Soekarnotijd, was er een gierende inflatie. Toch was de economie onder het Soehartoregime gestadig gegroeid, niet in de laatste plaats door de in de zeventiger jaren sterk gestegen inkomsten uit de olie-export.

Het was een afwisselend, heuvelachtig, kleinschalig agrarisch landschap met

terrassen met rijstveldjes, bananenbomen, veldjes met katoen, tuinbouw en koffie. We liepen er de onverharde paden af, willekeurige afslagen nemend. Op de achtergrond de uitlopers van het vulkanische gebergte. Alleen waren we niet. Op Java was geen rustig plekje te vinden. Groepjes boerinnen gingen met hun brede, puntvormige hoofddeksels, sierlijke batikkleedij en bakjes met etenswaren op weg naar hun sawahs. Ze stelden ons steeds dezelfde vragen. Javaanse boeren haalden ons in, een bamboestok over de schouder met aan beide uiteinden een op en neer zwiepende, soms zware, last. Geconcentreerd liepen ze in een sukkeldrafje dat was aangepast aan de eigenfrequentie van de bamboestok. We schoven uiteindelijk aan in een warung met houten banken onder een golfplaten dak, dronken sterke thee en snoven de geur van het houtskoolvuurtje op. We spraken over wat we tot nu toe gezien hadden op Java.

‘Toch ziet het er wel enigszins welvarend uit,’ zei Klaas.

‘Ja, er is heel wat te koop in de winkels, lijkt het wel’ vulde Jenny aan, ‘en het is lang niet zo vies als in India. En een stuk rijker, meer ontwikkeld, zeg maar, dan Tanzania.’

‘Klopt. Het economisch beleid is eigenlijk niet dom, er is geen zwarte markt. Toch blijft de corruptie een probleem, dat is er echt veel.’

Ik blies in mijn thee:

‘De vrouw van Soeharto, Hartina, wordt ook wel Ibu Tien genoemd, mevrouw tien procent.’

‘Hoezo?’ vroeg Klaas.

‘Nou, tien procent van de transacties.’

We trokken verder, per bus naar het oostelijke puntje van Java. In Ketapang namen we de boot naar Bali, wat maar een verrassend kort tochtje was. Het drukke, onaangename Denpasar hadden we snel gezien en tenslotte vestigden we ons in Ubud, een idyllisch gelegen kunstenaarsdorp. De vele boetiekjes gaven het plaatsje een toeristisch uiterlijk. Mogelijk was het in de zomer druk met bezoekers. Nu was het echter heel rustig. Zodra we de zijpaden bewandelden troffen we het échte Bali aan, dat van de rijstbouw en godsdienstige taferelen. De natuur bleek indrukwekkend. Ubud ligt op een lange helling van enkele tientallen kilometers, tegen een van de machtige vulkanen aan. Het gebied wordt doorsneden door steile, diepe rivierdalen in de lengterichting van

de berghelling. Uit deze riviertjes werd water onttrokken voor de irrigatie van de rijstvelden volgens een ingenieus systeem waarbij hier en daar aquaducten nodig waren om het op zwaartekracht gebaseerde stelsel van waterloopjes te completeren. Nergens hoefde water omhoog gepompt te worden. Alleen de lichtgele kleuren van de rijst die bijna rijp was verzachtten de overal aanwezige diepe tinten groen. De oogst was in volle gang. Alles ging nog met de hand, elke aar werd met de hand vastgepakt, afgeknipt en aan de bundel toegevoegd. De vrouwen droegen ook hier de typische strooien punthoeden. In de velden stonden hoge bamboestokken met versieringen om de goden gunstig te stemmen. Ook in de straten van Ubud stonden ze langs de kant van de weg. Op veel plaatsen lagen kleine bakjes gemaakt van bananenbladeren met wat rijstkorrels erin. Als de goden de essentie tot zich genomen hadden mochten de honden, en die waren er in grote getale, de rest opeten.

In de bocht van de weg iets buiten Ubud was ons vaste fruitadresje. We zaten er op het gammele bankje terwijl de uitbaatster, we noemden haar Ibu, met haar mollige handen de ananas masseerde, en er zout in wreef. De middagwarmte speelde ons parten, vocht en zout, dat hadden we nodig. Achter ons kwam een auto aangereden die knersend remde, de berm indraaide en op korte afstand van de warung parkeerde. Het was een grijsblauwe landcruiser met een groot rood kruis erop geschilderd. Mijn ogen bleven er een tijdje op rusten.

‘Wat ben je stil,’ zei Jenny, ‘is er iets?’

‘Sorry, nee, er is niets.’

Op 20 april vloog ik terug naar Jakarta, Klaas en Jenny op Bali achterlatend. Zij zouden daar nog wat langer blijven en zich beraden over het vervolg van hun reis om de wereld. Bij binnenkomst op kantoor in Jakarta zwaaide Maria meteen naar me met enkele blauwe enveloppen.

‘Er is post uit Afrika!’

Het begint nu echt interessant te worden. Twee weken geleden heeft Nyerere een hele strenge toespraak gehouden in Dar es Salaam, waarop de volgende dag een grote tegendemonstratie kwam. Vrij vertaald luidde de boodschap als volgt: het moet nu maar eens uit zijn met alle zwarte handel, smokkel en gehamster in Tanzania. Als het niet goedschiks kan, dan maar kwaadschiks.

En hij heeft meteen de daad bij het woord gevoegd. Er zijn al ruim driehonderd mensen op staande voet ontslagen. Soms zijn dat hele hoge partijbonzen. Allemaal met naam en toenaam in de Daily News afgedrukt. Er zijn zelfs ook enkele buitenlanders bij. Bij sommige mensen hebben ze ongelooflijke voorraden gevonden, zoals 160.000 blikken Tanbondmargarine, duizenden vaten benzine en auto-onderdelen, genoeg om alle auto's in Tanzania weer aan het lopen te krijgen en enkele jaren aan de praat te houden. Er wordt veel meer geproduceerd dan er in de winkels te koop is. De rest wordt het land uitgesmokkeld en brengt over de grens veel meer op. Het kleine beetje dat dan nog overblijft wordt voor woekerprijzen verkocht. De kleine man heeft alle hoop op Nyerere's nieuwe actie gevestigd. Waarschijnlijk iets al te optimistisch. Er is zoveel zwart geld in omloop dat het een enorme klus is overal de hand op te leggen. Mijns inziens zou alleen het invoeren van volledig nieuwe bankbiljetten en munten wat uit kunnen halen, hoewel dat op zichzelf natuurlijk ook een kostbare operatie is. Dit heeft Nyerere trouwens in 1968 ook al gedaan. Toch heb je het idee dat er tenminste iets geprobeerd wordt en het niet zo'n apathische boel is. Vandaag was er een groots opgezette demonstratie in Mwanza om de regering te steunen, waarvoor alle winkels gesloten werden. Mogelijk heeft de regering die demonstratie zelf opgezet.

Voor mij blijft er geen tijd over om te demonstreren, het is meer een kwestie van opereren en transpireren. Het is erg druk in het ziekenhuis en Frans en Marleen, die gisteren terug zouden komen, zijn niet op komen dagen. De vader van Frans schijnt ziek geworden te zijn, waardoor de terugreis minimaal twee weken is uitgesteld. Hoewel dat er na zes weken ook nog wel bij kan, zal ik daarna toch wel aan vakantie toe zijn, want Kipondya begint ook al af te knappen zodat ik nu helemaal voor van alles en nog wat geroepen word en dag en nacht in touw ben. Ook de coassistenten zijn in het paasweekend gewisseld, zodat ik continu iemand achter me aan heb sjokken die geen Swahili kent, alles opnieuw uitgelegd moet krijgen en nog ontzettend eigenwijs is ook. Erg vermoeiend dus. Toch is het mede door het vele bezoek van de afgelopen tijd hier best afwisselend geweest, zodat ik nauwelijks merkte dat ik door de diensten nogal aan Bukumbi gekluisterd was.

Tryntsje is dus tweeënhalve week geweest, wat erg gezellig was en ruim de gelegenheid gaf om bij te praten. Verder nogal wat mensen die elders werkzaam zijn in Tanzania en die op doorreis een avond en een nacht doorge-

bracht hebben, meestal onverwacht. Spontane ontmoetingen vind ik minstens zo leuk als geplande.

Een minder leuke gewaarwording was dat van de R4 de voorruit gestolen is. En ik had er nog maar drie keer een rit mee gemaakt. Ik lag te slapen met open raam en de auto staat er eigenlijk niet zover vandaan, onder een afdak. Het moet dan ook wel erg vakkundig gedaan zijn. Ik heb uiteraard meteen de politieman erbij gehaald die enkele kilometers verderop woont. Vingerafdrukken waren absoluut niet te vinden en ik heb er ook niets meer van gehoord. Nou ja, ontzettend vervelend, want autorijden is er voorlopig weer niet bij. En nu zit ik al bijna een jaar hier.

Afgelopen zondag heb ik gebruikt voor echte ontspanning. De kinderen van Emmanuel hadden twee weken paasvakantie gekregen, wat zoveel betekent dat ze op de akker werken in plaats van in de schoolbanken zitten. Aangezien ik met Pasen dienst heb, leek het me leuk dit weekend wat anders dan anders met ze te doen. Ik heb ze uitgenodigd zondagmorgen samen met Karin en mij mee te gaan op een picknickwandeling. Het was een groot succes. Alleen de twee jongens die voor de koeien moesten zorgen konden niet mee, Beatrice moest in het ziekenhuis werken en ook Emmanuel zelf was er niet bij. Op zondag verdient hij altijd wat extra met de visverkoop. Toch was het nog een flink gezelschap. En allemaal op blote voeten, ondanks de rotsen en struiken, behalve Karin en ik dan. Zelfs de op één na jongste van drie jaar liep als een kievit en hoefde nooit gedragen te worden. Toen we op de picknickplek aankwamen (je weet wel, dat enorme rotsplateau) bleek dat de ouders van Gaudencia, de vrouw van Emmanuel, altijd aan de voet daarvan gewoond hadden. Het huisje van haar tante staat er nog, hun eigen voormalige huis niet meer. Ze kon zo de akkers van haar vader aanwijzen, de mangobomen die hem toebehoorden, enz. Een hele geschiedenis kwam boven. Zij hadden, net als veel anderen, hun geboortegrond moeten verlaten tijdens de uitvoering van het ujamaabeleid. Tien jaar geleden moest iedereen in de dorpen gaan wonen om coöperaties te vormen. Ongelooflijk wat voor invloed dat op ieders persoonlijke leven gehad heeft, en dat bij een volk dat zo sterk traditiegebonden is. Voor haar was het een verrassende ontdekking, deze picknickplek. Hoewel ze jaren vlakbij gewoond heeft was ze nog nooit zo hoog geweest. Ze

genoot zichtbaar van het prachtige uitzicht. De thee met suiker en kruidkoek was voor hen een grote traktatie. De kinderen waren niet verlegen, de jongste wilde steeds bij me op schoot. Verder werd er ook gezongen, gedanst, spelletjes gedaan, bessen gezocht. Gaudencia opperde dat we hier ook wel eens op een houtvuurtje konden koken. We hadden geen moeite om gezellige uren door te brengen en het is voor herhaling vatbaar.

Het bleek dat de vluchten die ik naar Tanzania had willen nemen volgeboekt waren. Het reisschema werd een dag vervroegd, maar Gé zou dit nooit op tijd te weten komen. Na nog twee weken in het seismische kamp in Jambi te hebben gewerkt kon ik begin mei weer afreizen.

Zanzibar

In Mwanza was Gé bij mijn aankomst niet op het vliegveld, ze kon niet weten dat ik die dag al kwam. Met taxi en bus reisde ik op eigen gelegenheid naar Bukumbi en zeulde mijn zware koffer over het zandpad naar het huis. Hier trof ik Emmanuel in de keuken. Hij reageerde verrast en spoedde zich naar het ziekenhuis, terwijl ik op het terras op adem kwam. Hij zocht Gé op. Ze was juist bezig op de vrouwenafdeling.

‘Mgeni amefika!’ de vreemdeling is gekomen, riep hij. Gé onderbrak haar ronde en kwam even later in haar witte jas tevoorschijn.

‘Goh, ik dacht dat je morgen zou komen.’

‘Ik moest mijn vlucht veranderen en wist pas op het laatste moment zeker wanneer ik zou aankomen. Zelfs het sturen van een telex via Dar es Salaam had geen zin.’

Gé moest weer snel terug naar het ziekenhuis. Heel toevallig had de Nederlandse ambassadeur in Tanzania die dag uitgekozen om het Bukumbiziekenhuis te bezoeken. Dit ziekenhuis was hem geadviseerd toen hij, nog slechts kort in functie, te kennen had gegeven zich in de gezondheidszorg van Tanzania te willen verdiepen. In de middag kwamen hij en een ambassademedewerkster in het kielzog van Gé en haar collega Frans naar het terras. Ik had me daar juist genesteld, na mijn koffer uitgepakt te hebben. Emmanuel kwam aanlopen met bekers, een pot Africafé en kokend water. Niet lang daarna zat de bijzondere gast al op de praatstoel. In zijn crèmewitte lange broek en keurige blauwe overhemd met korte mouwen boog hij energiek voorover om in zijn mok met koffie te roeren. Vanzelfsprekend lieten we de hoge bezoeker met enkele beleefde vragen het initiatief. Hij stak van wal over de situatie van het land en manifesteerde zich daarbij als een ware kenner van de Tanzaniaanse politiek. In ondiplomatieke termen liet hij weinig heel van het economische

beleid van de regering van Nyerere. De ujamaa had juist tot een sterk teruglopende agrarische productie geleid, de verliesgevende staatsondernemingen en de begrotingstekorten werden gefinancierd door het bijdrukken van geld met een torenhoge inflatie als gevolg. Er was een stringent prijsbeleid. De import en export waren sterk gereguleerd. Dit alles leidde tot een afname van de productie en uiteindelijk tot een schaarste aan goederen die bijna iedereen aan den lijve ondervond behalve de elite, aldus de analyse van de ambassadeur.

‘En dan krijg je een florerende zwarte markt, en nog meer corruptie dan er al is,’ voegde hij er aan toe. Ik was verbaasd dat een ambassadeur zulke stellige uitspraken deed, al was dat in besloten kring.

‘Wordt er in Den Haag ook zo over gedacht?’ vroeg ik.

‘Nou, nee, althans nóg niet. Op het ministerie zijn ze, eh laten we zeggen altijd wat optimistisch,’ antwoordde hij.

Frans keek me aan en trok zijn wenkbrauwen even op. Ik wist niet precies wat hij hiermee bedoelde.

De volgende dagen was ik snel gewend aan de gewone huiselijkheid. Geen hotel, geen kamp, maar een huis in een prachtige omgeving met herkenbare spulletjes, gewoonten en dagelijkse routines. Een jaar geleden had ik de deur in Groningen achter me dichtgedaan, en al een jaar was ik aan het zwerven. Ontelbare malen had ik mij in een nieuwe omgeving ingericht, hetzij voor één nacht, hetzij voor hooguit een paar weken. Het huis van Gé was als het ware een ankerplaats, al ging het te ver om het mijn thuis te noemen. Daarvoor zat er te weinig van mijzelf in, en was ik er niet vaak genoeg, de derde keer nu.

Emmanuel en zijn gezin kwamen te eten. Ze waren met zijn tienden. Hij had ons zelf in december uitgebreid ontvangen in zijn eigen huis. We lieten, zoals bij die gelegenheid beloofd, ook dia's zien. Die projecteerde ik op een van de witte muren van de woonkamer. De opnamen uit Irian Jaya, van de Papoea's, schaars gekleed en met pijl en boog, veroorzaakten hilariteit, die van de Serengeti herkenning en interesse, maar de beelden van hun eigen huis en van henzelf waren aanleiding tot onbedaarlijke lachbuiën.

Zus Marijke en haar vriend Robert kwamen ook een paar weken naar Tanzania. Omdat de R4 nog steeds niet te gebruiken was vanwege het ontbreken van de voorruit, haalden we ze van het vliegveld met een taxi en reisden we

gevierden met de bus van Mwanza naar Bukumbi. Toen we daar uitgestapt waren en ons richting huis begaven, zag ik een vrouw met een gezwollen buik in het gras langs de zandweg, in gehurkte houding. Het was een paar honderd meter van het ziekenhuis. Ze keek ongelukkig en gespannen voor zich uit.

‘Kijk eens, zou zij een kind moeten baren?’

Ik wees. Gé keek, bevestigde mijn vermoeden, liep er snel op af. Ze sprak de aanstaande moeder aan, maar die zei niets en bleef slechts strak voor zich uit kijken. Gé probeerde haar rug te ondersteunen. De vrouw bleef in gehurkte houding zitten, slaakte enkele diepe zuchten en tuimelde lichtjes achterover. Er lag een klein schepsel in het gras, het wazige witte vlies er nog gedeeltelijk omheen en verbonden met de moeder via een lange sliert die tussen haar benen onder de kleurige kitenge verdween. Gé rende naar het ziekenhuis. Hulpeloos keken we toe terwijl de vrouw aan de sliert begon te trekken. Niet lang daarna kwam Gé terug met een bakje met gereedschap en wat doeken. Ze knipte de streng door en hielp de vrouw bij de nageboorte. Vervolgens nam ze het kind, dat inmiddels krijsde, en veegde het af. De moeder was gaan staan, sloeg het gras van haar kitenge en nam het kind zonder veel te zeggen over, alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. Een zwerfhond deed zich tegoed aan de placenta. De vrouw kreeg enkele aanwijzingen en vervolgde haar weg naar het ziekenhuis, met de kersverse baby in de armen. Gé lachte naar de verbaasde Robert en Marijke:

‘Welkom in Bukumbi. Laten we gaan koffie drinken. Die vrouw is van ver komen lopen en heeft het nét niet gehaald. Normaal gesproken bevallen ze in het ziekenhuis, hoor.’

Traag bewoog de trein zich door het uitgestrekte en wat eentonige landschap, af en toe opgefleurd door een baobabboom. De rotsige gebieden ten zuiden van Mwanza hadden we allang achter ons gelaten. Het klassieke ritmische getik veroorzaakt door de uitsparingen in de rails was het enige dat hoorbaar was. We zaten naast elkaar te lezen, al uren lang. Ik spelde de NRC die Marijke uit Nederland had meegenomen. Tussen ons lag een kartonnen bakje met gebrande pinda's, sommige waren zwart. We hadden in Mwanza de trein genomen naar Dar es Salaam. Robert en Marijke gingen ondertussen op safari door de Serengeti. We zouden elkaar volgende week in Dar weer treffen. De trein was oud en had ongetwijfeld vóór de oorlog op Europese trajecten gere-

den. We hadden een eersteklascoupé. Er waren twee keurige slaappleatsen en een fonteintje waar zelfs water uit kwam.

De trein minderde vaart, we kwamen weer door een nederzetting, wat losse huisjes, een paar grasveldjes, magere koeien, een zandweg. Piepend kwam de trein tot stilstand. Onmiddellijk verschenen er neuzen en handen buiten voor het raam. De handen hadden trosjes bananen vast. Ik deed het bovenraampje dicht. Dat moest van de conducteur. Anders kwamen er dieven binnen, had hij gezegd. Even later kwamen er mensen, grote en kleine, door de gang gebanjerd, met allerlei waren: gebraden kippen, nog meer gebrande pinda's, gekookte eieren, zoete aardappels, cassaves, bananen.

‘Wil je nog iets?’ vroeg ik.

Hoewel Gé ontkennend antwoordde en onverstoorbaar bleef lezen, kocht ik voor vijf shilling een trosje kleine bananen van een jochie dat mij met grote ogen in de deuropening stond aan te staren. De reis zou tenslotte 36 uur duren en ik had geen hoge verwachtingen van de kwaliteit van het eten in de restauratiewagen.

Eenmaal in Dar es Salaam troffen we voorbereidingen voor het reisje naar onze volgende bestemming: Zanzibar. Hier stuitte we op een probleem. Gé had haar paspoort niet meegenomen, ze dacht we het land niet zouden verlaten. Zanzibar was na de onafhankelijkheid van het Verenigd Koninkrijk in 1963 zelfstandig geworden, in de vorm van een sultanaat. Vrij snel daarna, in 1964, werd na een bloedige revolutie echter een federatie aangegaan met het toenmalige Tanganyika, waarbij de nieuwe staat Tanzania ontstond. Dat verklaarde waarom de regels voor Zanzibar anders waren. We gingen naar de Nederlandse ambassade met een oude, beduimelde pasfoto van Gé voor een tijdelijk paspoort. Dat kon geregeld worden. Daarnaast stelde men een typemachine ter beschikking voor het fabriceren van een vaccinatieboekje.

Er kwamen weinig toeristen naar Zanzibar. Het feit dat er met Twin Otters werd gevlogen, waar slechts twintig passagiers in konden, duidde hier al op. Het was een eiland dat voor een deel nog in de negentiende eeuw leek te verkeren, toen het nog een centrum was van de slavenhandel. Het was in die tijd ook de plaats van waaruit Speke, Burton, Livingstone en anderen hun expedities naar de binnenlanden van Afrika uitrustten. Voordat de Engelsen er de baas werden, had het eiland een tijd bij Oman gehoord. Er bleken dan ook

tal van Arabische invloeden te zijn. Het vliegveld lag dichtbij de hoofdstad, Zanzibar Stad, waar we onze intrek namen in een eenvoudig hotel. Onderweg in de gammele taxi zagen we enkele flatgebouwen die deden vermoeden dat het socialistische regime in de DDR bouwkundige inspiratie was gaan opdoen.

We verkenden de oude stad Stone Town, die op een uitstulping van de westelijke kust is gebouwd. Vele nauwe straatjes kronkelden door elkaar, soms heel donker, met trappen die naar duistere plekjes leidden. Enkele grote huizen, waar vroeger rijke Arabieren woonden, werden nu door diverse gezinnen gezamenlijk bewoond. Hier en daar een verloren palmboom, wat pover voorziene groente- en fruitstalletjes. De meeste vrouwen hadden ook op dit eiland kleurige kanga's omgeslagen, met dien verstande dat die rond het hoofd in de vorm van islamitische hoofddoeken waren gedrapeerd, en niet sierlijk en trots opgestoken zoals op het vasteland. Sommige vrouwen waren in een zwarte nikab gehuld, waarbij het oogwit geheimzinnig afstak tegen de donkere huid in de spleet en het zwarte doek eromheen.

De huizen waren wellicht ooit blinkend wit, maar nu merendeels zwart en grijs uitgeslagen. Alleen de bewerkte massieve houten deuren, met glimmend koper beslagen, zagen er soms nog goed uit. We leken vrijwel de enige bezoekers van het eiland, slechts bevreemde blikken waren ons deel, de uitnodigende gebaren van de spaarzame winkeliers daargelaten. Dit was geen toeristenoord. De negentiende eeuw was nog volop aanwezig, met hier en daar elementen van de twintigste eeuw, voor een deel op westerse leest geschoeid, voor een deel geïnspireerd door het Oostblok. Voor het vervoer van goederen vanaf het vasteland werden nog zeilschepen gebruikt, de traditionele dhows.

Later op de middag liepen we voor de derde maal langs het voormalige fort van de sultan, dat in de tijd van de slavenhandel het doelwit was van een Britse kanonneerboot die volgens ons boekje met enkele voltreffers de kortste oorlog ooit, drie kwartier, had beslecht. Vermoeid gingen we op een stenen bank zitten onder de schaduw van een boom op een veldje dat het fort scheidde van de haven, met uitzicht op de geblakerde muur met ronde kantelen van de Arabische vesting waar enkele palmbomen voor stonden. Ik pakte de fles water en we lestten onze dorst. Ik keek richting zee en zag twee grote dhows varen, verder niets. Hun geheimzinnige driehoekige zeilen stonden strak. Door de schuine stand van de gaffel leek het of de vaartuigen sterk overhielden, maar dat was gezichtsbedrog. Wat zouden ze vervoeren? Waar kwamen ze vandaan?

Nu waren ze misschien beladen met houtskool, vroeger ook met slaven, die in grote getale van het vasteland naar Zanzibar kwamen. Ik keek nu naar rechts, in de richting van een tunnelachtige doorgang onder een groot gebouw waar een aanzwellend rumoer uit kwam. Het leek een optocht. Voorop ging een Arabier met een in een ovaal gedrapeerde doek op het hoofd, die ook zijn nek tegen de zonneschijn beschermde. Hij droeg een crèmekleurig gewaad, elegant bijeengehouden door een bruine ceintuur waar een leren zak aan hing. Daarachter een stoet Afrikanen die in een drafje leken voort te bewegen. Het was meer strompelen, hard ging het niet. Ze waren met ijzeren ringen om hun hals aan elkaar vastgebonden. Ook hun handen zaten achter hun rug met touwen vast, soms met ijzeren boeien. Ze waren half naakt en droegen alleen een vaal witgrijs doekje om hun middel. Hun lichamen glommen van de kokosolie, de gezichten waren versierd met rode en witte strepen. Sommigen hadden ruwe, zilverkleurige sieraden aan hun oor hangen en een sierband om beide enkels. De aanstaande slaven keken verwilderd om zich heen, leken krankzinnig. Aan elke zijde van de weerzinwekkende optocht liepen twee Afrikanen, gehuld in een omgeslagen doek en gewapend met een speer. Zij bewaakten de stoet. De Arabier prees zangerig en monotoon zijn handelswaar aan. Even verderop, op de hoek van het paleis, hield de Arabier halt. Hij gebaarde dat de slaven zich op het veldje moesten opstellen. Intussen waren er enkele belangstellenden aan komen lopen, mannen eveneens in gewaden en met half lange baarden. Zij gingen met de Arabier in gesprek en inspecteerden gezamenlijk de lichamelijke kenmerken van de ongelukkigen, die overal werden betast en beklopt, in de mond gekeken. Dan haalde een bewaker de ketting los en moest de slaaf een eindje hardlopen, heen en weer. De transactie was rond, de sieraden werden verwijderd en de Afrikaan, die misschien nog wel van geluk mocht spreken, ging met zijn nieuwe meester mee.

Gé stootte mij aan.

‘Kom we gaan weer verder.’

Ik schrok op van mijn absurde dagdroom, overzag het lege veldje, nam nog een slok en kwam overeind.

De volgende dagen trokken we erop uit, de binnenlanden in. We hadden een adresje ontdekt waar een paar fietsen te huur waren. Hiermee maakten we tochten. Ruisende palmen, stoffige wegen, lemen hutten. Kruidnagelen. Het barstte van de kruidnagelplantages. Overal die geur. Het leek wel Indonesië,

dat lag hier precies tegenover, aan de andere kant van de Indische Oceaan...

De terugkeer naar Dar es Salaam verliep niet probleemloos. Hoewel we geconfirmeerde boekingen hadden en onze namen op de passagierslijst prijkten, weigerde de onverschillige beambte achter de balie ons een plekje in de Twin Otter. We moesten het de volgende dag nog maar een keer proberen. Anderen waren belangrijker dan wij, of hadden wat extra betaald. Een dag later mochten we wel mee, al was het ternauwernood omdat we door administratieve rompslomp pas heel laat het vliegveld op konden lopen, en wel op het moment dat de Twin Otter met draaiende propellers en dichte deur op het punt stond te gaan taxiën met onze rugzakken aan boord. We renden erheen, maanden een man in een blauwe overall zijn trapje terug te zetten en de deur van het toestel weer open te maken. Toen we zaten bleek dat we de toorn van de piloot op de hals hadden gehaald. Hij liet ons uitstappen en sprak ons vanuit zijn raampje streng toe. Gelukkig mochten we het trapje weer op en drie kwartier later waren we alsnog in Dar es Salaam.

Met Robert en Marijke hadden we in de stad afgesproken, maar het lot maakte het ons wel erg gemakkelijk. In de hoofdstraat zagen we ze opeens lopen, sjouwend met hun rugzakken. We doken gevieren een uitspanning in om wat te eten en recente ervaringen uit te wisselen.

‘Hé, daar kan het misschien.’ Gé wees naar de overkant.

Ik had me al tijden niet kunnen scheren want ik was mijn scheermes kwijtgeraakt. Nergens, niet in Mwanza, Zanzibar of Dar es Salaam, had ik een nieuw scheermes kunnen kopen. Ik zag eruit als een ontdekkingsreiziger. Gé was de baard allang zat. De zaak aan de overkant, met een grote opening naar de straat en een kapperspaal met rode en blauwe strepen aan de zijkant, bleek inderdaad een barbier. Het interieur was netjes maar gedateerd. Een grote, vlekkerige spiegelwand, drie vale roodbruine fauteuils. Twee Indiërs maakten uitnodigende gebaren. Robert en ik namen plaats en kregen met een zwierig gebaar een kapmantel omgeknoopt. De Indiër trok de rugleuning naar achteren en rap babbelend zeepte hij mij in. Mijn kin wees naar het plafond. Vervolgens klapte hij een klassiek scheermes open en haalde dit enkele keren heen en weer langs een strak gespannen scheerband. Hij zette het mes op mijn keel en begon heel zorgvuldig de baardharen weg te schrapen. De resten

scheerzeep werden weggespoeld en de Indiër masseerde mijn kin en keel met een geurig desinfecterend goedje. Na afloop bevoelde Gé mijn wang en toonde zich tevreden. Sinds mijn kleutertijd was ik niet meer zo glad geweest.

Het strand lag er verlaten bij. Er dobberden wel enkele dhows, traag de ankerlijnen strak trekkend, dan weer vierend, op de golfslag van de Indische Oceaan. Nog even verder lagen enkele vaartuigen half op het strand, half in de branding. Het waren zeilschepen, maar ook drie motorschepen van verschillende grootte. Alle boten lagen vast aan een boom of een betonblok, met lange dikke lijnen die strak gespannen waren, je moest daar steeds overheen stappen. Op een van de motorschepen, die onder een helling in de branding lag, was wat leven. Twee mannen stonden met een emmer water zich achter een zeil te wassen. Misschien was dat roestige gevaarte hun woning.

Dit was het strand van Bagamoyo, in de negentiende eeuw het eindpunt van de slavenkaravanen. De ongelukkigen werden over afstanden van honderden kilometers meegevoerd. Als ze de barre tocht overleefd hadden, gingen ze vervolgens op dit strand scheep. Van hier naar Zanzibar, in een dhow. Dan naar Perzië, of ergens anders in het Midden-Oosten. Daar kwamen ook, in omgekeerde richting, de ontdekkingsreizen langs. Speke, Burton, Livingstone en anderen begonnen hun expedities in Zanzibar, landden op dit strand en trokken van hieruit het binnenland in. Bagamoyo, ongeveer tachtig kilometer ten noorden van Dar es Salaam gelegen, was ook een tijdje het hoofdkwartier van Duits Oost-Afrika. Kortom, een plekje met wat geschiedenis.

De enige transportmogelijkheid naar Bagamoyo bleek liftend, per vrachtauto. Met zijn vieren hadden we achterop de laadbak van een lorry gestaan, tussen autobanden en jutezakken met onderdelen. Op de hobbelige weg werden we flink heen en weer geschud. Je moest er wat voor over hebben. Maar nu liepen we op het strand, enigszins geradbraakt nog. Op zoek naar eten, hongerig. We hadden in het vervallen plaatsje rondgelopen, bezienswaardigheden bezocht, dan trek gekregen, overal gevraagd maar nergens wat te eten kunnen kopen. Ook in het eenvoudige hotelletje waar we logeerden, vlak bij het strand, was niets geweest. 'Hamna chakula,' had men onverschillig gezegd, er is geen eten. Vertwijfeld waren we teruggekeerd naar het strand, met stip de beste plek van Bagamoyo.

Bij het slenteren langs de schuin in de branding liggende motorschepen

zagen we verderop twee vissers die bezig waren hun houten bootje het strand op te trekken.

‘Kijk, ze hebben een vrachtje bij zich,’ zei Robert hoopvol.

Toen we dichterbij kwamen zagen we dat de vissers een kooi van kippen-gaas het strand op sjorden. Hij zat vol met kreeften. Joekels van kreeften!

‘Ni lobster?’ vroeg Ge, na de gebruikelijke riedel beleefdheden. Een overbodige vraag.

‘Ndio,’ ja. De vriendelijk verbaasde visser had een strooien hoed op. Zijn gezicht was getekend en er waren stoppels op zijn kin.

‘Vraag maar hoeveel ze ervoor moeten hebben,’ moedigde ik ongeduldig aan.

Twee keer moest Gé de vraag herhalen. In eerste instantie lachte de visser alleen wat schaapachtig. Toen hij door had dat het ons menens was keek hij naar zijn collega. Ze wisselden woorden. Hij richtte zich tot Gé en noemde een bedrag. In strijd met haar gewoonte liet ze een tegenbod achterwege. Het handeltje was geregeld. De visser, die ongetwijfeld nog nooit zo snel zijn dagvangst te gelde had gemaakt, was graag bereid te assisteren bij het afleveren van de spartelende beesten bij ons hotelletje.

Een tijdje later installeerden we ons onder de palmbladeren van de bij het hotel horende eetgelegenheid, aan een formica tafel in het zand, met wat krukjes daaromheen. Wij stilden onze honger die avond met louter gekookt kreeftenvlees.

Robert en Marijke vertrokken, terug naar Nederland. Ik volgde een dag later. Samen gingen we naar het vliegveld, met een taxi. Zonder instapkaart manoeuvreerde Gé zich ook de vertrekhal binnen.

‘Het wordt nu heel lang, meer dan een half jaar,’ zei ik alsof ze zich daar nog niet van bewust was. Ik legde mijn armen op haar schouders en vouwde mijn handen in haar nek.

‘Maar ik zal echt proberen om naar Indonesië te komen.’

‘Ik zou het leuk vinden als je ook Nieuw-Guinea eens zou zien. Wel lastig denk ik.’

‘Jij moet het allemaal maar regelen, ik kan hier weinig, schrijf maar wat het wordt.’

Bovenaan de trap van het KLM-toestel draaide ik mij voor de laatste keer

om. Gé stond met haar felblauwe T-shirt nog steeds in de opening van de vertrekhal. We zwaaiden allebei.

Jakarta I

De eerste stop in het Verre Oosten na de terugvluchten via Jeddah en Karachi was in Singapore, voor een bespreking bij de firma Digicon. Ik maakte van de gelegenheid gebruik om behalve uitgebreid bij te slapen ook door de grote winkelcentra te dwalen en enkele aankopen te doen. Eindeloze rijen winkeltjes in grote luchtgekoelde ruimten, volgepakt met elektronica, jonge Chinezen achter de toonbanken, kort haar, brillen en witte overhemden. Het contrast met Dar es Salaam, dat ik juist achter me had gelaten, was groot. Toch vond ik Dar es Salaam allerm minst onaangenaam, ja, het was ruw, ongepolijst, armoedig, inefficiënt, rommelig, slecht ontwikkeld. Maar de kleuren waren er uitbundig, de kleuren van de Indische Oceaan, die van de stranden, de markten, die van de kitenges van de vrouwen.

Singapore daarentegen had iets steriels, was overgeorganiseerd, té efficiënt, er stonden bordjes met verboden te spugen, het had iets grijs, het was kleurloos. Maar je kon er comfortabel verkeren en goed eten. Ik prees me gelukkig dat ik van beide werelden iets kon meemaken.

Mij wachtte nog enkele weken het seismische kamp in Jambi op Sumatra. Het seismische project liep ten einde. Samen met Oscar liep ik alles nog eens na. De Fransen hadden goed werk geleverd maar zonder veel weemoed nam ik afscheid van Jambi, en vloog terug naar Jakarta. Hier zou ik nu voor langere tijd op kantoor komen te zitten. Dick van Delden had prettig nieuws. Er kwam een huis beschikbaar, en daar kon ik in. Zo zou ik de tijd kunnen overbruggen tot de boringen in Irian Jaya zouden beginnen, ongeveer een half jaar. Dat was een geweldig vooruitzicht. Ik had het nu wel even gehad met het verblijf in het Sari Pacific met de anklungmuziekjes, de verse bloemetjes, het in driehoekjes gevouwen wc-papier, de buigende KLM-blauwe uniformen die op elke verdieping de boel in de gaten hielden, een omgeving die van veel

gemakken was voorzien maar waar je je nooit thuis kon voelen.

Er kwam gelukkig snel post.

Gisterochtend ben ik nog een tijd op het vliegveld blijven staan. Ik weet niet of je me kon zien. Het duurde nog vrij lang voordat je vertrok. Uiteindelijk riepen ze me terug en toen ik net bij de bushalte was steeg het vliegtuig op en heb ik je de lucht in gezwaaid. Al met al was het best leuk dat het zo ging, al was het best een gek gevoel om weer alleen in Dar es Salaam te staan. Er was echter veel werk aan de winkel, zodat ik gedwongen werd mijn gedachten op andere zaken te richten en dan went de situatie weer snel, hoewel ik het vooral tijdens de maaltijden nog erg saai vind.

Mijn taxichauffeur bood me een gratis terugreis aan in ruil voor een urafiki oftewel een nummertje. Ik heb de bus maar verkozen voor een shilling, wat prima voldeed. Ook gistermiddag stond ik voor een verrassing. Na 's ochtends allerlei instanties langs geweest te zijn dook ik om 2 uur het zwembad van het Kilimanjarohotel in. Daarna even bijkomen op een luie stoel en vervolgens weer de stad in om zaakjes te regelen. Op de terugweg even bij New Africahotel neergeploft voor een paar vruchtensapjes. Toen ik deze wilde betalen bleken ze echter al afgerekend te zijn door een Indiër, ene meneer Sing, een busmagnaat uit Mwanza (gescheiden). Ik herinnerde me dat hij 's middags ook bij het zwembad zat, en hij bleek mij dus te volgen. Hij bood me een etentje bij de Agip aan, of bij de Simba Grill of waar ik maar wilde. Hij stelde ook voor me naar het hotel te brengen. Je kent het wel. Gelukkig kon ik me er met een paar duidelijke opmerkingen vanaf maken. 's Avonds kon ik geen pap meer zeggen zodat ik om 8 uur al in slaap viel en de deur niet meer uit hoefde. Vandaag heb ik hem niet meer gezien. Hij zal wel een andere gegadigde gevonden hebben. Vandaag voelde ik me dan ook prettiger, al blijft de intrigerende vraag knagen of hij in bed zijn tulband afgezet zou hebben.

Vanochtend bijna de hele ochtend bij de Tanzanian Leprosy Organisation doorgebracht en erg zinnige gesprekken gevoerd met de Duitser Claus Becker en de Engelse arts Martha Collins. De lepracursus kwam uiteraard ter sprake. Martha heeft deze cursus zelf gevolgd, zodat ze me het naadje van de kous kon vertellen. We hebben samen de cursusklaapper doorgenomen en ze kon me duidelijk maken wat ik er wel en niet aan zou hebben. Op bepaalde punten

zou een cursus in Dodoma veel praktischer zijn; op andere punten zou Alert (bij Addis Abeba) voordeel bieden. We hebben afgesproken dat ik probeer de eerste twee weken van augustus naar Dodoma te gaan. Aansluitend is er een lepravergadering in Dar es Salaam op 11 en 12 augustus waar ik verslag zal uit brengen en waarna we alsnog kunnen besluiten of ik solliciteer voor de cursus in Ethiopië. Voor het komende half jaar kan ik dan in ieder geval al profiteren van het in Dodoma geleerde. Dit houdt ook nog wat meer mogelijkheden open in verband met mijn vakantie naar Indonesië.

Steeds valt op met hoeveel respect en behulpzaamheid je bij alle instanties behandeld wordt nadat je je eenmaal hebt voorgesteld. Het Bukumbiziekenhuis heeft blijkbaar een goede naam waar je steeds van kan profiteren. Het maakt het betreden van al die gebouwen waar je nauwelijks een kip kent een stuk gemakkelijker. Als alles goed gaat worden zelfs morgenochtend op het vliegveld nog medicijnen gebracht om mee te nemen voor het ziekenhuis. Ook vanavond kwam een der witte paters in zijn autootje naar het Kilimanjarohotel getoerd om papieren af te leveren. Zo kunnen we de medicijnen en autoruit meteen na aankomst in Mwanza afhalen.

In Bukumbi aangekomen vond ik het best kaal. Helemaal alleen in het grote huis, waar allerlei dingen van plaats veranderd waren tijdens mijn afwezigheid, zodat het de nodige tijd kostte om me daar weer thuis te voelen. Een weemoedig gevoel viel over me. Veel tijd om daarbij stil te staan was er echter niet. Carla kwam vragen of ik mee ging naar de bruiloft van de onderwijzer van het opleidingscentrum voor verpleegsters. Dus feestjurk aan, cadeautje in elkaar geflanst en op pad maar. Hoewel de leerlingverpleegsters en ziekenhuiswerkers hun uiterste best deden en zeer enthousiast dansten, vond ik het, net als bij de vorige bruiloft (Stella), een koude bedoening. Niet een echt blij bruidspaar, maar grote ingetogenheid waarbij je geen hoogte krijgt van de relatie tussen bruid en bruidegom. Ook op dit niveau (zij was ook verpleegkundige), vormt de bruidsschat een belangrijk onderdeel. De bruid werd de avond tevoren met de ziekenhuisauto uit Musoma gehaald en toen de bruidegom bij het overhandigen van de bruidsschat (tien koeien en geld) een protocollair foutje maakte, kreeg hij de bruid niet mee, tenzij er eerst driehonderd shilling boete voldaan werd. Het komt mij van de familie van de bruid uit gezien als pure uitbuiting over, maar wie ben ik? Voor mij was het

wel leuk om alle ziekenhuiswerkers in een zo vrolijke stemming weer te zien en meteen de nodige nieuwtjes uit te wisselen. 's Avonds heb ik me nog eens heerlijk uitgeleefd op de disco en zelfs ge(stijl)danst met Gahigi. Verrassend was ook dat vele patiënten me speciaal kwamen begroeten en verwelkomen. Vooral de al langer opgenomen tb- en leprapatiënten, waarmee je toch wel een band gekregen hebt.

Eindelijk, daar was hij dan. Keurig verpakt in piepschuim en houten bekisting. De autoruit dus. Ik had er de gereedschappen en mankracht van Frans bij nodig om het te openen. Maar toen het zover was kwam er weer een grote teleurstelling: geen bijbehorend rubber terwijl ik daar nog speciaal over geschreven had naar mijn ouders. Dat was dus goed balen. Toevalligerwijs krijgt Frans begin juli een vriend op bezoek. Die vertrekt 2 juli uit Nederland. Vandaag ben ik maar meteen naar Mwanza afgereisd om deze jongen een telegram en een brief te sturen met het verzoek om een autoruitrubber voor een R4 mee te nemen.

De spits is er weer af dus, van het hernieuwde vrijgezellenleven. Het was een week met zeer gemengde gevoelens. Ik miste je best vaak, maar er waren ook momenten dat ik me wel lekker voelde; aan het jaarrapport werkend, een medisch tijdschrift lezend enzovoorts. Ook wel weer enige irritaties in de samenwerking met Frans en de nietszeggende verhalen van de coassistent. Verder binnen het managementcomité wat problemen. Frans is uitgebreid in botsing gekomen met de andere leden tijdens mijn afwezigheid, voornamelijk met Kipondya, die hem verweet alleen oog te hebben voor de huisvesting van blanken en daarmee de komst van de Deense technicus en Botswaanse fysiotherapeute afwees. Dit plan is nu dus helaas van de baan. Voor het ziekenhuis inderdaad een gemiste kans.

Het was een enorm huis voor mij alleen. Vier slaapkamers, twee badkamers en een grote woonkamer, alles luchtgekoeld. De keuken was aan de kleine kant. Er was wel meubilair, wat kamerplanten, toch leek het vrij leeg. Ik hing enkele Tanzaniaanse en Balinese batiks aan de muur, en dat moest het maar zijn. De tuin was bescheiden. Het verhuizen was vrij simpel, een metalen kist en een paar koffers, waar ook spullen uitkwamen waarvan ik niet meer wist dat ik die

een jaar eerder had ingepakt. Er was een nachtwaker, Slamet geheten, die bij de vorige bewoners in dienst was geweest. Het lag voor de hand dat hij zijn werkzaamheden bij mij zou voortzetten. Daarnaast kon ik een huishoudster aantrekken die ook zou koken maar verder thuis bleef wonen en geen gebruik zou maken van de voor dit doel aanwezige kamer achter de keuken. Dat leek me voor beide partijen wel zo prettig. Zij heette Mina. Het klassieke expatleven in een grote derdewereldstad kon beginnen.

De vrije weekenden draaiden grotendeels om de sportclub, een voorname-lijk op expats gerichte gelegenheid met zwembad, een sporthal, tennisbanen en andere sportvelden. In mijn Toyota Corolla kruiste ik af en toe door het onoverzichtelijke verkeer en leerde de stad beter kennen. Het Erasmushuis, dat verbonden was aan de Nederlandse ambassade, bleek een bijna complete serie romans van Vestdijk te hebben. Ik deed mee met hockeywedstrijden en zocht de koelte van de Puncak weer op.

Het was een reguliere kantoorbaan. Vergaderingen. Er waren feestjes waar ik heen kon. Arnauld nam afscheid. Hij ging met pensioen. Voor deze gelegenheid werd een bloemlezing samengesteld van zijn meest krasse telexen, een dankbare klus voor de secretaresses die hier dagenlang met een satanisch plezier mee bezig waren. Door het vertrek van Arnauld was ik nu de enige die nog over was van de seismische operaties in Irian Jaya.

Er waren soms gevoeligheden. Ik had gegevens nodig van triangulatiepunten op Sumatra en besprak dit met de liaisonofficer, die de externe relaties onderhield, een beminnelijke Javaan. Het leek mij het beste dat ik hiertoe zelf een bezoek zou brengen aan de militaire topografische dienst in Bandung, ik wist precies waar ik naar op zoek was. Dit leek hem geen goed idee.

‘Ze houden daar niet zo van buitenlanders, en zeker niet van Nederlanders,’ zei hij met een verontschuldigend lachje, ‘als je precies opschrijft wat je moet hebben dan ga ik dat wel voor je regelen.’

Minder problematisch was het om langs te gaan bij een hoogleraar van de polytechnische school in Bandung, die mij uit kon leggen hoe het nog uit de Nederlandse tijd daterende driehoeksnet van Indonesië in elkaar zat.

Een brief van mijn moeder sloeg in als een bom. Mijn vader bleek ernstig ziek, alvleesklierkanker. Hij zou een zware operatie moeten ondergaan. De verwachting was dat hij het niet zou halen. Geschrokken belde ik naar Nederland om

te overleggen wat te doen. Het leek mijn ouders beter dat ik de operatie zou afwachten.

Ik moest naar Singapore maar had daarbij rekening te houden met een plotselinge reis naar Nederland. Om de situatie voor te leggen liep ik het kantoor van Dick van Delden binnen. Hij zat er ontspannen bij en las achterover leunend een brief.

‘Zo, Digicon verhoogt zijn tarieven. En niet een beetje. Ha, in deze tijd van hoge olieprijsen wil iedereen blijkbaar een graantje meepikken. Wat kan ik voor je doen?’

Toen ik de situatie had uitgelegd verstrakte zijn gezicht. Hij legde de brief neer, duwde zijn bril recht en boog zich naar voren.

‘Dat is heel erg. Vervelend om nu zo ver weg te zijn. Joh, ga zitten.’

Hij vroeg naar achtergronden en omstandigheden, de vooruitzichten. Verder gaf hij zakelijk aan wat de regelingen waren in dit soort gevallen.

‘Dus als je besluit om naar Nederland te gaan helpt Maria je wel met boeken. Sterkte, en hou me op de hoogte.’

In één klap was ik alle strubbelingen die ik met hem had gehad vergeten.

In Singapore zat ik lange dagen achter de beeldbuis van de VAX-computer van Digicon. Eerst moest ik het programma installeren en alle wijzigingen en aanvullingen die ik bedacht had in de FORTRAN-code toepassen. Verder zaten er nog vele foutjes in de ponskaarten met de getalleninvoer. Het draaien van het programma nam steeds een half uur in beslag. Ook in het weekend ging ik door, maar was blij dat het systeem op zaterdagmiddag voor onderhoud plat lag zodat ik eens door Chinatown kon dwalen om de jonken in de rivier te bekijken.

Ik belde met mijn moeder om te horen hoe het ging. De operatie zou een paar dagen later plaatsvinden. Volgens haar was een oom van mij, kapitein van een baggerschip, die week toevallig ook in Singapore. Ik slaagde erin hem op te sporen en hij reageerde verrast. Een paar avonden trokken we samen op. Hij nam me mee naar de Cliffordpier, aan de haven. Het was een uit enorme boogconstructies bestaande terminal. Hier gingen we op een terras zitten en bestelden grote kannen met bier. Tóch was er in Singapore nog iets kleurrijks. We hadden zicht op de haven waar het krioelde van grotere en kleinere schepen.

‘Kijk,’ zei hij en wees, ‘hier zijn ze allemaal geweest, je overgrootvader, je grootvader en je vader.’

In Tanzania hadden we al afgesproken dat Gé zou proberen rond 12 augustus te bellen. Ze zou dan in Dar es Salaam zijn voor een vergadering en kon vanuit het hotel of het postkantoor een poging wagen. Het was tot dan toe niet gelukt om een keer telefonisch contact te hebben. Vanuit Bukumbi was daar geen denken aan, en als Gé al toevallig een grotere Tanzaniaanse stad bezocht, dan zou ze geen idee hebben waar ik op dat moment zou zijn. Maar nu kon ze ervan uitgaan dat er een goede kans was dat ik in mijn huis in Jakarta zou zijn. Ik had het telefoonnummer eerder geschreven. Op de dag dat ik net terug was uit Singapore ging 's avonds de telefoon. Het was Gé.

‘Hoi, is dat een verrassing, of niet? Ik ben het, uit Dar es Salaam.’

Het klonk net zo ver weg als het in werkelijkheid was.

‘Oh, ja, mooi. Waar bel je vandaan?’

‘Van het postkantoor hier in de stad. Moest wel lang op mijn beurt wachten, maar ja, voor jou. Het is een leuke vergadering, erg inspirerend moet ik zeggen, over lepra, hè? Zuster Antonella is ook meegekomen. Met haar kan ik het goed vinden, dat weet je wel. Ben veel leuke mensen tegengekomen, ook die ik ken uit Dodoma. En hoe is het met jou?’

‘Mijn vader gaat dood.’

‘Wat zeg je, ik kan je slecht verstaan.’

‘Mijn vader gaat dood.’

‘Wat zeg je nou? Hoe weet je dat?’

‘Hij heeft alvleesklierkanker.’

‘O God, dat is erg.’

‘Hij wordt vandaag geopereerd. Waarschijnlijk moet ik er binnenkort heen vliegen, afhankelijk wat ik te horen krijg.’

‘Jee, ja dat is een ernstige ziekte. Ook moeilijk te opereren.’

We zeiden even niets.

‘Maar verder gaat het wel. Ben een week in Singapore geweest. Schrijf ik nog wel over, is niet zo belangrijk.’

‘OK, is goed, sorry, ik ben er even stil van. Zou nu wel bij je willen zijn.’

‘Kun je nog terugbellen een keer? Misschien hoor ik gauw wat.’

‘Goh, moeilijk. Ik moet vanmiddag naar het vliegveld, en in Mwanza of

Bukumbi kan ik niet bellen.'

'Ik zal je schrijven zodra ik zeker weet dat ik vlieg. Of een telex.'

'Die doet er ook wel even over.'

'Ja nou, wat moet ik anders?'

'Nee, nee, begrijp ik, het is nu eenmaal zo.'

Ik bleef stil. Gé vervolgde:

'Nou, heel veel sterkte, ik zal aan je denken. O ja....,' en de verbinding was verbroken, alleen nog gekraak, wat fluittonen.

Ik legde op en ging op de bank zitten. Ik keek naar de grijnzende gestileerde figuren van de goedkope Balinese batiks die aan de muur hingen. Wat had ze nog willen zeggen? Ik stond op en liep naar achteren, naar de donkere keuken, en pakte een flesje bier uit de koelkast. Wat was dit grote huis akelig leeg.

Daar ging de telefoon weer. Het dwingende, schelle gerinkel, dat weerkaatste op de tegelvloer, vulde de enorme huiskamer. Zou dat Gé weer zijn? Natuurlijk, ze had weer teruggebeld. Ik zette het flesje op tafel en liep met grote passen op het dressoir af. Het was echter mijn jongere broer. Hij belde uit Groningen. Met stijgende verbazing en opluchting hoorde ik hem aan. De operatie had veel korter geduurd dan gedacht en het was helemaal geen alveesklierkanker geweest. Van een levensbedreigend karakter was geen sprake.

Ik legde op en ging weer op de bank zitten. De batiks grijsden nóg heviger. De telefoontjes waren niet in de goede volgorde binnengekomen. Voor Gé stond het bij het afbreken van het gesprek min of meer vast dat ik binnenkort naar Nederland zou gaan om mijn vader te begraven. Wat nu? Ik kon Gé niet meer terugbellen. Ze zou nu misschien wel een paar weken rondlopen zonder van deze laatste ontwikkeling op de hoogte te zijn. De volgende maandag stuurde ik een telex naar ons kantoor in Dar es Salaam met het verzoek het bericht per post door te sturen naar Bukumbi.

Maria viste dezelfde dag een brief uit haar laatje die nog ver vóór het telefoongesprek geschreven was, maar die toch veel nieuwtjes voor mij bevatten.

Nu ik uit het kantoortje verdreven ben door een onvoorstelbare hoeveelheid safarimieren (ik word nog steeds om de haverklap gebeten door die dingen die in mijn broek omhoog gekropen zijn), is het een goede gelegenheid om de wekelijkse brief te schrijven. Het zal een tijdje duren eer hij je bereikt, want de vliegtuigen vliegen nog maar één of twee keer per week naar Dar es Salaam.

Ja, het is weer eens hommeles hier. Carla en Simon zijn vandaag uit Arusha teruggekomen, een week later dan verwacht. Verschillende mensen die ik ken zitten ook al een week vast in Dar es Salaam. Er is daar geen drup benzine of diesel te krijgen. Het aantal treinen is tot een derde teruggebracht en bussen rijden er helemaal nauwelijks meer. In het ziekenhuis hebben we nog steeds wat in voorraad maar als het zo doorgaat kunnen we binnen afzienbare tijd niet meer naar de buitenposten toe gaan en het betekent dat honderden kinderen niet tijdig gevaccineerd geworden. De gevolgen daarvan laten zich raden. We hebben veel geluk gehad met onze vakantie. Het was de laatste week dat de vliegtuigen nog regulier vlogen. Ook Robert en Marijke hebben geboft, want Fatorda is nu helemaal gestopt met safari's (die van hen was de op één na laatste). Sacha zit inmiddels alweer een week in Nederland en de rest van de familie probeert ook binnen een paar weken weg te komen. De heren moeten dit illegaal doen en proberen dat via Kigali. Ze weten nog niet of ze terugkomen. Het is natuurlijk niet leuk om zo een zaak die je zelf hebt opgebouwd helemaal achter te moeten laten zonder er een cent voor te vangen, maar persoonlijke vrijheid is ook wat waard. Alleen Matthew, de jongste, wil hier voorlopig blijven. Twee van de in januari op een staatsgreep beluste lieden zijn plotsklaps uit de gevangenis ontsnapt en men verwacht naar aanleiding hiervan een nieuwe staatsgreep. Dit maakt voor de Fatorda's de definitieve beslissing moeilijker. Maar ja, of bij een staatsgreep het tij zal keren is natuurlijk ook de vraag. Als ze eenmaal het land uit zijn zie ik ze niet meer terugkomen. Dat vind ik zelf erg jammer, zoals je zult begrijpen. Sacha Fatorda is met de kinderen al met de stille trom vertrokken; ze had een brief voor Frans en mij achtergelaten, die we kregen toen ze al lang en breed in Nederland zat. Raar, als mensen die je graag mag en waar je best een intensief contact mee hebt ineens weg zijn vanwege de politieke situatie zonder dat je afscheid hebt kunnen nemen.

Het dagelijks sprokkelen

Vrouwen bij het Victoriameer

Jakarta II

Karel kwam voor de derde keer die dag mijn kantoor binnen zeilen. Met een hand nog achter de deurpost en in de andere een gekopieerd documentje bleef hij bij de deuropening staan. Zijn leesbril hing aan een touwtje om zijn nek.

‘Hoe lang is dat vliegveldje, dacht je?’

‘Hm, weet ik niet precies, misschien zeshonderd meter, misschien wat meer, lang geen kilometer.’

Hij zette zijn leesbril even op, keek op zijn papier en liep in gedachten meteen weer weg.

Karel was de pas gearriveerde baas van de komende booroperaties. Hij was een innemende en sportieve vijftiger, iemand die vroeg opstond om eerst te gaan hardlopen. Onze Angelsaksische collega's mochten hem Charlie noemen. Omdat ik als enige nog over was uit de periode van de seismiek, kwam Karel regelmatig zijn licht bij mij opsteken over de omstandigheden in Sarmi en het oerwoud. Samen bogen we ons meermalen over de zo moeizaam vervaardigde dieptekaarten van de riviermondingen en de luchtfoto's. Er waren twee manieren om een boortoren op de gewenste plek in het oerwoud te krijgen: over water of door de lucht. Er kon bijvoorbeeld een toren op een ponton binnengevaren worden. Met name was dit de aangewezen manier als het een zware toren zou moeten zijn, als het te boren gat heel diep was. Maar je kon ook een toren in vele onderdelen per helikopter vervoeren. Deze laatste optie was kostbaarder en had ook meer veiligheidsrisico's. Karel had een duidelijke voorkeur voor transport over water. Dit vereiste wel dat de kreken en rivieren bevaarbaar waren, al kon er eventueel wat gebaggerd en gegraven worden. Omdat ik inmiddels de seismische kaarten helemaal af had, kon ik mij de volgende maanden volledig wijden aan het onderzoeken van de toegankelijkheid van het weerbarstigste oerwoud voor de booroperaties.

Er kwamen nog diverse brieven uit Bukumbi, die nog steeds van ruim vóór ons telefoongesprek waren.

Vandaag werd de oudste zoon van buurvrouw Margaret, Peter, tien jaar. Voor haar een mooie reden om feest te vieren. Erg leuk vond ik dat. Ze had enorm haar best gedaan, een vrije dag genomen, veel vriendjes uitgenodigd, want ze hebben nu schoolvakantie en de hele dag werd gekookt en gedanst. Een van de dikste kippen moest eraan geloven en verder een flinke hoeveelheid rijst, groenten en aardappelen. Echt een gezellige maaltijd met na afloop demonstraties van lokale dansen door de kinderen onder zeer ritmisch tromgeroffel. Schitterend was dat. Wat hebben die kinderen een gevoel voor ritme en beweging. Vergeleken daarbij voel ik me toch maar een stumper.

Het werk is nog steeds druk, zeker nu ook het ziekenhuis in Sengerema gesloten is vanwege gebrek aan water dat weer veroorzaakt is omdat er geen diesel voor de pomp te krijgen is. Sumve volgt waarschijnlijk binnenkort. Van de familie Emmanuel kreeg ik vandaag rijst en aardappelen, die ze net geoogst hadden, cadeau. Marleen heeft gisteren meel op de markt weten te bemachtigen voor ons allemaal. Wel kostte het 25 shilling per kilo. Dat worden dure broodjes maar dat mag de pret niet drukken. Na regen komt altijd weer zonneschijn.

Wat een verrassing om afgelopen zaterdag 2 juli je allereerste brief te krijgen. Daar had ik nog in de verste verte niet op gerekend. In zeventien dagen over dus, en dat met de huidige vliegproblemen. Ik vond het ontzettend fijn om je brief te lezen en me weer even dichtbij je te voelen. Dit is een tijd dat ik je toch nog erg mis. Inmiddels zal je in Jakarta misschien al weer wat meer over je toekomst te horen gekregen hebben. Ik ben daar erg benieuwd naar. Er zijn nogal wat mensen die me vragen wanneer je weer komt en dan is het best gek om te moeten antwoorden dat je daar geen idee van hebt, evenzo over de mogelijkheden voor mij om jou op te zoeken. Toch lijkt het me fijn voor je dat je nu wat meer vrienden in de nabijheid hebt waar je gemakkelijk binnen kunt vallen, al is dat misschien ook extra hard nodig als je geen zeven dagen per week meer werkt. Ik hoop dus in ieder geval dat je ook meer tijd voor jezelf kunt vinden nu en niet continu zo op topspanning hoeft te leven.

Wat de verbindingen betreft schijnt er deze week enige verbetering te zijn opgetreden. Een vriend van Frans was in twee dagen vanuit Nederland in Mwanza en had ook nog het rubber voor mijn autoruit meegenomen. Dat was een meevaller. Morgen moet ik nog naar Mwanza. Hopelijk kan ik dan de R4 met autoruit terugrijden.

Toen ik precies een week geleden een vorige brief op de bus deed, viste ik de jouwe van 21 juni eruit. Dat gaat tegenwoordig toch razendsnel, niet-waar? Ondanks de transportproblemen binnen Tanzania. Marleen, Marga en ik zijn na het bezoek aan het postkantoor even op het terras naast het New Mwanzahotel neergestreken, waar we onder genot van passievruchtensap de brieven gelezen hebben. Ik heb wel genoten van je sfeerbeschrijving van het Sari Pacific. De anderen hebben meegenoten, want zulke hotels zijn hier onvoorstelbaar.

Bij Fatorda is die dag inderdaad mijn ruit er ingezet zonder verdere problemen. Op de hoeken hebben ze klemmen aan de auto gelast over de ruit heen, zodat een volgende dief van goede huize moet komen om het spelletje te herhalen. Men heeft tevens een extra plaat onder de auto gelast, zodat hij nu ‘Serengetibestendig’ behoort te zijn. Bij Fatorda kon ik er niet onderuit om mee te eten en dat was erg gezellig. Het hele bedrijf draait nog, al is het minder druk dan voorheen. Voor zover er benzine is, en dat schijnt vanaf volgende week ook weer iets te verbeteren, gaan ze toch ook door met safari’s. Voor al het gesleutel aan de auto mocht ik niets betalen. Voor wat hoort wat, volgens Matthew, daarmee waarschijnlijk doelend op de vermeende bewezen medische diensten aan zijn Caroline, die momenteel zwanger is. Met haar ben ik overigens ook nog naar hun volkstuin geweest, een stuk buiten de stad. Ik ging met een tas vol zalige groentes naar huis, dingen die je hier niet meer op de markt kunt krijgen, zoals rode bieten, bloemkool en wortels. Overigens twijfelt de familie wel of ze uit Tanzania weggaan, volgens mij. Ze zouden echt heel wat achterlaten.

De mierenplaag heeft zich de afgelopen week nog voortgezet. Echt geen lol aan. Op Saba Saba (7 juli), de nationale feestdag van de landbouw, kwamen Gisela en Catherine langs. Na een uitgebreide picknickwandeling door de rotsen wilden we een hapje gaan bereiden in de keuken. Hier zag het compleet

zwart van de mieren. Ze kropen ook de koelkast binnen, zaten overal op en in. Je kon dan ook niet in de keuken verkeren zonder onophoudelijk gestoken te worden. Uiteindelijk hebben we een warme hap op tafel gekregen, maar vraag niet hoe. De hele week heeft het bijzondere taferelen opgeleverd. Zelfs het deftigste bezoek stond hier meteen na binnenkomst in de onderbroek, om zich de gemeen bijtende mieren van de billen te plukken. Zelf was ik natuurlijk gewapend en liep als een poolganger met sokken over de broekspijpen rond of zelfs met laarzen aan. Op een gegeven moment kwam er ook lawaai uit het kippenhok en eveneens paniekerig gepiep uit het hondenhok, waar enkele dagen tevoren jonge poezen geboren waren. De mieren hadden zich, na alle kakkerlakken opgeruimd te hebben, op mijn huisdieren gestort. De kippen heb ik nog kunnen redden door ze los te laten, maar van de katjes heb ik uiteindelijk huid noch haar teruggevonden, al mijn inspanningen ten spijt. Ik had ze eerder onder de kraan gehouden, ze met een kam bewerkt, met olie ingesmeerd, enzovoorts, maar de safarimieren bijten zich helemaal in de huid vast en laten niet meer los. De beestjes zagen letterlijk helemaal zwart van de mieren, je kon er geen kat meer aan onderscheiden. Echt indrukwekkend wat die mieren aan kunnen richten. Als ze nu nog een hapje vlees zoeken dan zou dit dus wel eens mijn laatste brief kunnen zijn ... het ga je goed. Gelukkig zijn alle problemen hier tijdelijk. We hebben weer graan en zijn dus van de maispap af. Dan smaakt brood toch lekker.

Mama Emmanuel is bezig met haar negende zwangerschap, Mungu aki-penda, als God het wil.. mijn voorlichting over mogelijke complicaties, mon-gooltjes, pillen en spiralen heeft dus nog niets uitgehaald, maar wat niet is kan komen.

Zo daar gaat ie weer, romantisch bij kaarslicht. Vannacht is er tengevolge van het uitroken van een bijennest in een boom een grote tak op de elektriciteitsleiding gevallen, zodat we nu alweer 24 uur zonder stroom zitten. Vervelend nu ook Frans, Simon en de moeder-overste net weg zijn. Ik loop me toch al uit de naad en dan kun je dit soort dingen er niet bij hebben. Vandaag was er nog water maar dat zal niet lang duren zoals je weet. Op de OK kunnen we niet steriliseren, terwijl er voor morgen veel operaties op het programma staan. We kunnen ook geen infuusvloeistof maken. Ik heb het voorgevoel dat dit niet snel opgelost is, hoewel Damas vandaag meteen naar Mwanza ging

om het probleem bij het elektriciteitsbedrijf te rapporteren. We zullen wel zien, maar leuk is het niet, ook in verband met wat er in de eigen koelkast ligt te bederven.

Ik vond Jakarta geen echt prettige stad. Heet, chaotisch, druk. Veel bezienswaardigheden en mooie gebouwen waren er niet. Het vertier bestond daarom voornamelijk uit sporten, lezen en nu en dan wat sociale activiteiten. Het werd 17 augustus, de Indonesische Onafhankelijkheidsdag, een dag vrij. Halverwege de ochtend had ik nog niet veel gedaan, ik zat op de bank met een kop koffie en las in het boek *Het Nederlands-Indonesisch Conflict, Ontsporing van Geweld*, dat ik indertijd in mijn bagagekist had gestopt maar nog niet had gelezen. Het ging over de politionele acties in de periode 1945 tot 1949. Ik hoorde kloppen en keek op. De deur ging open. Slamet stak zijn hoofd om de hoek.

‘Slamet, selamat pagi, ada apa?’ Goedemorgen, wat is er.

Slamet naderde halverwege, zijn pet in de hand.

‘Tuan, tidak ada bendera!’ we hebben de vlag niet uit!

Bij alle huizen in onze straat wapperde de Indonesische tweekleur, behalve bij ons. Dat gaf geen goede indruk. Natuurlijk moest er een vlag komen, dat vond ik ook. Ik gaf hem een briefje van vijfduizend rupiah, en hij vertrok. Een uur later klopte hij weer en kwam meteen binnen. Hij hield het rood-witte doek omhoog.

‘Kijk,’ zei hij lachend, ‘ik zal hem neerzetten.’

Ik liep achter hem aan naar de voortuin. Daar was geen vlaggenmast, maar Slamet had ook een lange stok meegenomen. We bonden de stok tegen het hek aan, achter de lage struiken. Ik keek de straat in en inderdaad, overal hing de Indonesische tweekleur. Maar bij ons nu ook! We keken samen plechtig naar boven en zagen dat een bescheiden briesje vat kreeg op onze vlag. Daarmee memoreerden we dat Soekarno 38 jaar eerder de onafhankelijkheid uitriep, al zou het juk van de Nederlanders pas vier jaar later definitief worden afgeworpen.

Die dag vroeg ik me af of ik mijn geluk in de toenmalige kolonie zou hebben beproefd als ik een of twee eeuwen eerder had geleefd. Dat had zomaar gekund. Ik kon me een beetje voorstellen hoe dat moet zijn geweest. Ik had

de wijk Menteng doorkruist, had er kennissen bezocht en de brede straten, plantsoenen en villa's gezien. Hier woonde vroeger de Nederlandse elite. Ik haalde de uit die tijd stammende zwart-witfoto's en films voor de geest die ik gezien had op tv, of in het Tropenmuseum. Mannen in witte pakken met hoogsluitende jasjes, vooroorlogse Fords, paard en wagens, veel fietsers. Sommige van die witte koloniale gebouwen waren er nog. Het leek nu allemaal onvoorstelbaar, het hebben en besturen van een volkrijke kolonie aan de andere kant van de aardbol. Merkwaardig dat dat zoveel eeuwen heeft kunnen duren, en ook dat Nederland de moeite nam om kort na de Tweede Wereldoorlog meer dan 100.000 soldaten op de been te brengen om die onafhankelijkheid zo lang mogelijk tegen te houden. Het waren uiteindelijk de Verenigde Naties die een einde maakten aan de postkoloniale aspiraties van Nederland en daarmee was het vaderlandse koloniale demasqué een feit.

Ruim een week later ontving ik een brief die was gepost in Dar es Salaam, na het telefoongesprek. En weer wat later kwam de volgende, uit Bukumbi.

Het is al erg laat en het kan dan ook niet meer dan een kleine krabbel zijn, uit Dar es Salaam, die ik morgen op de post doe op weg naar het vliegveld. Bovendien weet ik niet of je al naar Nederland vertrokken zult zijn tegen de tijd dat je deze brief ontvangt.

Het was me het telefoontje wel! Ik was te beduusd om genoeg medeleven te laten blijken en bovendien is zo'n telefoontje daar toch ook niet erg geschikt voor. Ik vond je mededelingen erg verontrustend omdat het een ernstige vorm van kanker is. Ik hoop dan ook maar dat het lukt snel in Nederland te zijn. Helaas had ik het telefoonnummer van je ouders niet en kon ik daar ook niet achter komen, anders had ik hen daarna nog wel even opgebeld. Ik heb ze nu maar een brief geschreven hoewel eigenlijk alles te onbenullig lijkt om over te schrijven als zij zelf zulke grote problemen hebben. Wat een ellende dat je dan zo ver van elkaar af zit. Ik zou nu echt dichtbij je willen zijn. Hou me zoveel mogelijk van alles op de hoogte. Dit ten overvloede. Ik denk dat we ons voorlopig dan maar moeten richten op in december naar Nederland te gaan en daar het beste van maken.

Vandaag je brief uit Singapore ontvangen van 8 augustus, die alweer achterhaald is door je telex en je moeders brief. Ik neem op basis van deze berichten aan dat je niet naar Nederland bent gegaan na de operatie. Wat een spanning; ik had echt met jou en je ouders te doen, maar voelde mij vrij onmachtig op zo'n grote afstand. Wel vond ik dat zowel jij als je moeder goed over de problemen schreven, waardoor ik tenminste de gevoelens goed kon inschatten en daarmee de ernst van de situatie. Ook voor jou zal het een gek idee zijn dat ze met zoveel techniek aan foto's, scans enzovoorts het een nog niet van het andere kunnen onderscheiden. Het is dan ook wat de techniek betreft wel een van de moeilijkst bereikbare plaatsen in het lichaam. Gelukkig maar dat het allemaal meegevallen is. Deze gebeurtenissen zetten je wel aan het denken over de betrekkelijkheid van het leven.

Voor het gemak neem ik nu maar aan dat we nu toch een vakantie in Indonesië plannen in december. De inhoudelijke kant van de zaak laat ik verder aan jou over, zoek maar wat moois uit.

Op dit moment prijs ik me gelukkig even geen bezoek te hebben. In het algemeen was het gezellig maar toch dodelijk vermoeiend, ook in verband met de enorme drukte in het ziekenhuis. Ik had een tijdje een dame van de ambassade over de vloer en dat was een trut eersteklas, die na bijna twee jaar Tanzania niets afwist van het leven hier. Ze kon geen woord Swahili, had nog nooit ugali gezien enz. Ze leven daar volkomen hun eigen leventje met alle voedsel en kranten vers aangevoerd uit Nederland, wijn uit Italië en wat dies meer zij. Het is dan helemaal vermoeiend als je daar je schaarse vrije uurtjes mee vol moet praten. Zonde van de tijd.

Ik heb er nu vier nachtdiensten opzitten en ben drie nachten het bed uit geweest waarvan tweemaal meerdere keren. Overdag is het ook druk met spoedoperaties tussen het gewone programma door. Je kunt je voorstellen dat ik dan zo langzamerhand aardig aan het einde van mijn Latijn ben wat ongetwijfeld aan de schrijfstijl te merken is. Eigenlijk zou ik er een lang weekend tussenuit moeten om een beetje bij te komen, maar dat zit er op dit moment niet in. Met Esther en Guus ga ik wel plannen maken voor een weekend Serengeti over een paar weken.

Het is hier nu duidelijk winter; 's ochtends best fris, wat ook invloed heeft op mijn algehele welbevinden, een stem alsof ik dagen aan het carnavallen

ben geweest, de hele dag kuchen en rochelen. Ik heb woensdag zelfs geen les kunnen geven omdat ik me niet verstaanbaar kon maken.

Onder de tb- en leprapatienten is een bruisende activiteit op gang gekomen met het vervaardigen van manden van materiaal dat in de omgeving groeit en dat ze zelf verzamelen. Ze gebruiken ook verschillende kleuren zodat men op een creatieve manier figuurtjes in de manden kan verwerken. Ze leren het van elkaar. Ook mensen met zeer korte stompjes vinger, of zelfs zonder vingers, blijken er nog aardig wat van te kunnen maken. Van twee patiënten heb ik al manden gekregen. Van mij kregen ze een hemd, waarmee ze reuzeblij waren. Je moet het tenslotte ook stimuleren en kleding is voor hen hier zo'n beetje het hoogst verkrijgbare goed. Voor een spijkerbroek, zo die al te krijgen is, betaal je omgerekend driehonderd gulden.

Apauwar

Na een half jaar terug in Sarimi. Dus toch. Toen ik na afloop van de seismiek vertrok, vroeg ik mij af of ik er ooit weer zou komen. Het kamp lag er nog hetzelfde bij. De houten barakken, die hier en daar een nieuw verfje hadden gekregen, de betonnen paden, de palmbomen, het zwarte strand, de warmvochtige zeebries. Men was het gras netjes blijven knippen, de kasuaris liep er ook nog rond. Onze komst naar Sarimi was als een lopend vuurtje door het dorp gegaan. Lucky Bless, Tinus, Bertus, Constan, Herman, Samuel en mannen waarvan ik de naam minder goed had onthouden waren gekomen om ons te begroeten, niet in de laatste plaats in de verwachting dat er weer werk zou zijn. En voor sommigen was dat ook zo.

Op de geologische kaarten hadden Kevin en Bart drie plekken aangegeven waar misschien olie zou kunnen zitten. Met een kleine kans, weliswaar, maar ja, niet geschoten is altijd mis. Na Karel waren er nog anderen gekomen ter voorbereiding van de booroperaties. Joost ging over het transport en de logistiek, hij had vroeger gevaren. Evert, steeds nadrukkelijk aanwezig, nam alle civieltechnische activiteiten zoals het construeren van boorlocaties onder zijn hoede. Zij waren met mij meegekomen; dit was hun eerste bezoek aan Nieuw-Guinea. We zouden twee van de drie beoogde boorlocaties gaan verkennen. Zonder helikopters dit keer. Dat voelde een beetje kaal, hetzelfde gevoel als je een tijdje geen auto hebt terwijl je dat wel gewend bent. Maar we beschikten over een flinke boot, de Jodefo 7, die als moederschip voor onze expeditie zou fungeren. Daarnaast hadden we drie kleine boten met buitenboordmotoren, kettingzagen en allerlei ander gereedschap, dieptemeters, kompassen, radio's, dekzeilen, klamboes, proviand. Ook had ik luchtfoto's en kaarten bij me, met de locaties voor de boringen daarop ingetekend. Ik had Bertus, afkomstig uit Flores, gevraagd om mee te gaan als ploegleider voor het bouwen van he-

lipads, vooruitlopend op de situatie dat er weer helikopters zouden zijn. Ook Samuel, een Papoea, wilde ik er graag bij hebben. Hij was tijdens de seismiek mecanicien en bezat de vaardigheid om buitenboordmotoren volledig te demonteren en weer in elkaar te zetten. Tri, een Javaan, was hydrograaf en meegekomen uit Jakarta. Volgens Samuel was Oom Piet de beste kok uit de tijd van de seismiek. Van de partij dus, alsmede enkele helpers voor het bouwen van kampen en helipads. Tinus, afkomstig uit Menado op Sulawesi, ging ook mee. Natuurlijk had hij zijn onafscheidelijke alpinopet op.

In Jakarta was er discussie geweest over de veiligheid rond deze expeditie. Onze Timorese veiligheidsadviseur had gesuggereerd dat door het einde van de seismische activiteiten in het gebied de rebellen van de OPM wel weer eens terug konden zijn gekomen. Na uitgebreid overleg had Dick van Delden gelukkig toch besloten dat er geen militairen meegingen.

De Jodefo 7 zette koers vanuit Sarmi langs de kust naar het westen. We sleepten de kleinere boten achter ons aan. Ik stond op de brug en zag de pier van Sarmi achter de landtong verdwijnen. Geweldig om de zeelucht weer te ruiken en een frisse bries te voelen na al die maanden op een kantoor. Even later kwam Samuel naar de brug geklommen.

‘Oom Piet tidak ada, lupa’ riep hij tegen kapitein. Oom Piet is er niet, vergeten. De kapitein liet de Jodefo 7 vaart minderen en Samuel vertrok met zijn snelle motorboot bonkend op de golven terug naar Sarmi. Een uur later kwam hij weer aangespoten, terwijl het moederschip met heel weinig vaart op koers was gebleven. Ontdaan klom Oom Piet moeizaam aan boord.

Na een uur of acht kwam de Matabori in zicht, een riviermonding iets ten oosten van de Mamberamorivier. Het plan was om hier naar binnen te lopen. De een jaar eerder vervaardigde hydrografische kaart bewees nu goede diensten. We konden simpel om een zandbank heen varen en zonder problemen kwam het schip door de monding. We kwamen nu in een ruim stil water, van waaruit een serie brede krekten zich een weg zochten in het oerwoud. Veruit de grootste heette de Taborissi, die zich over een kilometer of acht min of meer parallel aan de kustlijn naar het oosten uitstrekte. Hier voeren we in en gingen voor anker. Er kwam ongetwijfeld nooit een schip in dit volstrekt verlaten krektenstelsel. Een adembenemende omgeving. Het stille water was inktzwart. De oevers bestonden uit mangrovebos. Het leek een vogelparadijs,

prachtig gekleurde papegaaien vlogen in paartjes hoog over de kreek. Het werd schemerig en de oerwoudgeluiden zwollen aan. Aan dek was het aangenaam. De stuurman, die in zijn jonge jaren bij de Koninklijke Paketvaart Maatschappij gevaren had, kwam ons nog een biertje brengen. De bemanning van het schip vermaakte zich met het spelen van domino. Hierbij hadden ze de merkwaardige spelregel dat de winnaar niet beloond werd, maar de verliezer gestraft. Degene die een spel verloor moest een knijper in het oor doen. Sommigen hadden in beide oren verscheidene knijpers bungelen, maar bleven erbij lachen.

De eerste horde was genomen. Het was nu bevestigd dat een flink schip veilig de Matabori in kon komen. We sliepen op het dek, dat garandeerde een weldadige nachtrust. De volgende dag trokken we er met verschillende kleine boten op uit om de krekten te verkennen. Joost ging met mij mee in de boot van Samuel. Evert ging met een andere boot op pad om de Taborissi verder uit te varen. Met behulp van de seismische kaart en luchtfoto's had ik ingeschat dat we tot op enkele kilometers van de beoogde boorlocatie zouden kunnen komen. We voeren de betreffende kreek met twee boten in. Langzaam werd de kreek steeds nauwer. We konden alleen nog verder met de kleine snelle boot. Hier en daar blokkeerden boomstronken de rivier, dan trok Samuel de buitenboordmotor horizontaal en trokken we de boot erover heen. Of we kaptten de stronk weg, dat kon een enkele keer ook. Door de dichte mangrovebegroeiing was het donker en werden we onophoudelijk belaagd door zwermen muskieten. Aan de overhangende takken hingen bloedzuigers gereed om zich op de plotseling opdagende warme lichamen te laten vallen. Tenslotte hadden we min of meer het einde van de kreek bereikt. Ik probeerde zo goed mogelijk op de luchtfoto aan te geven waar dit was. Van hieruit zou een kanaal gegraven moeten worden naar de boorlocatie. We gingen terug en vroegen Bertus in de tweede boot om met zijn mannen hier een kampje te bouwen en een helipad te timmeren. Dan zou dit punt in de toekomst per helikopter bereikbaar zijn. Op de tocht terug naar de Jodefo 7 kreeg ik meer oog voor de indrukwekkende natuur. Witte kaketoets overal, die fladderden van de ene naar de andere kant van de rivier. Samuel zei dat we naar paradijsvogels uit moesten kijken, maar die vertonen zich zelden. Het plan voor de eerste boorlocatie was nu duidelijk. Nu moesten we nog naar de tweede, Iroran.

Bij het krieken van de dag was de Jodefo 7 de Taborissi uitgevaren, door de monding van de Matabori naar zee. Vervolgens een stukje langs de kust naar het oosten, naar de Apauwar. Dit was een rivier die zich volgens de luchtfoto's uitermate grillig het binnenland in kronkelde. Voor de monding van de rivier minderde de Jodefo 7 vaart. Vanaf het dek zag ik de branding in de riviermond al. Het moest daar zeer ondiep zijn, een groot schip zou er niet door kunnen. We sprongen in de twee kleine boten. Samuel en ik in de speedboot, Tri, Oom Piet, Tinus en twee helpers in de sloep. Joost en Evert bleven op de Jodefo 7, die hen weer naar Biak zou brengen voor hun vlucht terug naar Jakarta. Samuel zette koers naar de Apauwar. De golven voor ons uit werden steeds hoger, verderop waren ze afgetopt met flinke schuimkoppen. Samuel bediende grijnzend de gashendel zodat onze boot min of meer met dezelfde snelheid op de achterkant van een golf meevoer. Bij de schuimkoppen en overslaande golven aangekomen werkte deze slimme strategie niet meer en kregen we een halve golf over ons heen. Verbeten gaf Samuel nu vol gas en bonkend en slingerend door het schuim kwamen we in rustiger vaarwater. Ik likte het zout van mijn lippen, wrong het water wat uit mijn T-shirt maar deed dit meteen weer aan, tegen het verbranden. De boot met Tri was er ook ongeschonden maar nat doorheen gekomen. Zoals afgesproken zetten we eerst koers naar een kleine kampong aan de riviermonding, Sabu geheten. Samuel en zijn collega voeren de boten voorzichtig tegen de kleiige rivieroever aan en zetten de buitenboordmotoren horizontaal. Ik sprong overboord trok het ankertje vast in het zwarte zanderige oppervlak, een tiental meters verderop.

Sabu was niet groot, misschien tegen de vijftien huizen, paalwoningen van hout met daken van palmbladeren. Nieuwsgierig kwamen enkele Sabunezen aangelopen. Ze waren gekleed in korte broeken, een enkeling had een hemd aan, ook hier geen traditionele kledij of peniskokers. Samuel legde hen uit wat we kwamen doen en vroeg hen of er omstandigheden waren waar we rekening mee moesten houden. Hoe was de waterstand momenteel? Op de vraag of men nog wel eens iets van de OPM gemerkt had lachten ze wat verlegen. Nee, nee, tidak ada susah di sungai, geen moeilijkheden op de rivier. We liepen nog wat rond en de dorpelingen bleken te beschikken over metalen gebruiksvoorwerpen zoals hakmessen en bijlen. Samuel zei dat ze die makkelijk in Sarimi konden kopen, dat was maar twee dagen lopen. Ik vroeg of ze ook stenen vuistbijlen gebruikten. Die werden in Sabu echter niet meer vervaardigd, maar de

bewoners van de dorpen stroomopwaarts zouden dit nog wel doen.

We trokken verder. De rivier meanderde enorm, de ene bocht na de andere. Ik was nu overgestapt in de grotere boot. Op de luchtfoto's en de kaarten hield ik nauwkeurig bij waar we waren. Tri bediende de dieptemeter. Ik maakte aantekeningen van wat we zoal tegenkwamen aan scherpe bochten en nauwere stukken. Wel was vrij snel duidelijk dat er hier en daar dode boomstammen en takken in de bodem van de rivier staken. Die zouden voor wat grotere boten een probleem kunnen zijn. Mensen of bewoning zagen we verder niet. Alleen de rivier en twee evenwijdige, groene en schijnbaar ondoordringbare muren, bocht na bocht. Daarachter was de wildernis onmiskenbaar de baas, het dichte woud van de sagopalmen, varens, donkere poelen, gifslangen, bloedzuigers, zwermen muskieten. Ik bedacht dat de rebellen ons misschien voortdurend in de gaten hielden, en voelde me bespied.

Bij het volgende dorpje, Kapeso geheten, stopten we om er volgens plan te overnachten. Ook in deze kampong woonden weinig mensen, enkele tientallen, misschien honderd. De meesten waren echter weg. De halfopen huizen stonden op palen met het oog op eventuele overstromingen en bestonden uit een vertrek. Hierin bevond zich een vuurplaats, waar het vuur dag en nacht gaande werd gehouden. De daken waren ook hier vervaardigd van palmbladen. Hoewel de dorpelingen enige westerse kledij en gebruiksvoorwerpen hadden, leefden ze nog traditioneel. Hun belangrijkste voedsel was sago. Dit haalden ze uit de sagopalm. In groepjes gingen de dorpsbewoners er periodiek op uit om sago te kloppen. Als ze voor een maand genoeg hadden keerden ze weer terug. Dit verzamelen moest soms op behoorlijke afstand van het dorp gebeuren. Dan bleven ze enkele dagen weg en overnachtten in eenvoudige hutjes. Sago is echter niet erg voedzaam, het bevat geen vitaminen, eiwitten of vetten. Ze vulden het dieet aan met vruchten en de opbrengsten van de jacht met pijl en boog: varkens, vis, garnalen, kasuaris (loopvogel, verwant aan de struisvogel), koeskoes (buideldier).

De dorpelingen bleken redelijk Indonesisch te praten. Het belangrijkste gespreksonderwerp was de waterstand. De waterdiepten die we nu registreerden waren natuurlijk afhankelijk van het toevallige peil van het rivierwater dat fluctueert met de regenval stroomopwaarts. De vraag was vooral: hoe variabel

was dit en wat waren ongeveer de patronen door het jaar heen? Het bleek dat het water nu redelijk hoog stond maar dat men verwachtte dat het zou gaan zakken. Misschien zouden we richting Iroran, verder naar het zuiden, nog moeilijkheden krijgen. De dorpelingen boden aan om een regendans te doen maar dat wilden we niet van ze vragen. We mochten in het huis van het dorps-hoofd slapen. Door de rook van het vuurtje kon dit zonder gebruikmaking van klamboes.

Dans of geen dans, de volgende dag regende het pijpenstelen. In de boten werden we kletsnat. We probeerden zo goed en zo kwaad als het ging de dieptemetingen door te zetten en aantekeningen te blijven maken. Aan het begin van de middag hield het op met regenen en droogden we in de felle zon in een ommezien weer op. De rivier behield het sterk meanderende karakter maar bleef goed bevaarbaar. Het was nog een heel eind naar Iroran. Toen het ging schemeren waren we er nog niet. We besloten door te zetten en niet nog een andere overnachtingsplaats in te lassen. Het werd donker. De oerwoudgeluiden zwollen aan. Dit riep, tezamen met de voorbij schuivende donkere bomen en het glinsterende water van de rivier, een onheilspellende en spookachtige sfeer op. Gelukkig scheen de maan, dit maakte alles uit. Hierdoor hielden we nog enig zicht op de rivier en was het verantwoord om door te varen. Ik zei tegen Samuel dat ik blij was dat de maan tenminste nog scheen. Zonder direct te antwoorden begon hij eerst te lachen, om vervolgens te gaan zingen:

‘Zie de maan schijnt door de bomen, makers staakt uw wild geraas..’ en hij maakte min of meer het eerste couplet af van het bekende Sinterklaasliedje. Ik proestte het uit:

‘Waar heb je dat geleerd?’

‘Op school. Wij zongen dit in de klas.’ Hij lachte nogmaals uitbundig.

Iroran leek vrijwel verlaten. Hier en daar brandde een vuurtje. Lampenschijnsel was er niet. Vlak aan de rivier maakten we kamp voor een nacht, nog steeds geholpen door het maanlicht. Met kapmessen sloegen Tinus en zijn twee maten takken af en in een mum van tijd hadden ze eenvoudige britsen getimmerd. Hier legde Oom Piet dunne matrasjes op en hing er klamboes overheen. Aan boomtakken knoopten ze tentzeilen vast voor als het zou gaan regenen. Warm eten deden we niet meer. We aten wat brood met cornedbeef uit blik. Ik installeerde de Stonerradio, hing de antenne in een omgekeerde

De boot van Samuel

V-vorm zo hoog mogelijk op en probeerde contact te maken met het kamp in Sarmi om te vertellen dat we goed aangekomen waren. Er kwam geen antwoord, het was al laat en ze hadden blijkbaar de radio al uitgeschakeld. Alleen het golvende gekraak van de ether bereikte ons.

De volgende ochtend werd ik wakker na een diepe, verkwikkende slaap. Ik huiverde, draaide me nog even om onder de stugge deken maar kroop toen tevoorschijn uit de besloten veiligheid van mijn klamboe. Oerwoudvogels bejubelden luidruchtig de komst van alweer een nieuwe dageraad, vooral het monotone gekoer van de bosduif was herkenbaar. Ik wreef mijn ogen uit en zette de Stonerradio aan, die weer alleen maar altemnerend zwakker en sterkend wordend geruis produceerde. Op de zompige rivieroever bleek Oom Piet al in de weer met zijn petroleumstel. Ik rook het al: bamisoep. Ik ging even zitten op het witte bankje dat zijn keuken vormde en nam dankbaar een mok koffie toebroek en een kom met vochtige, gekruide mie in ontvangst.

Na dit weldadige ontbijt waste ik mij in de rivier, staande op een stronk tot mijn knieën in het water. Met Tri liep ik langs de oever naar het dorpje Iroran, dat uit slechts een paar huizen bestond. We zagen niemand, alles leek verlaten. Hier brandden gisteravond toch een paar vuren? Onverrichter zake keerden we terug. We vertrokken daarna vlot en bereikten in een dag, met de stroom mee, de monding van de rivier. Ik schatte de afstand op ruim 80 kilometer. De branding in de monding van de rivier vormde nog een laatste te nemen obstakel.

Ontbijt bij Iroran

Nat maar tevreden hezen we onszelf aan boord van de Jodefo 7 die er inmiddels voor anker lag, teruggekeerd uit Biak. Aan dek met een koel biertje maakten Tri en ik de balans op. In beginsel was de rivier bevaarbaar voor boten met een beperkte diepgang. Er was alleen het risico van een lagere waterstand bij het langduriger uitblijven van regen. De boten zouden wel hinder ondervinden van de boomstammen en takken die hier en daar in de rivierbodem staken. Het was nu een kwestie van de sommetjes maken van transport over water versus transport per helikopter. Karel zou uiteindelijk de knoop maar moeten doorhakken.

Terug in Jakarta trof ik weer post.

Zondagochtend hebben Sacha en ik bij mevrouw Gahigi koffie gedronken, een erg beminnelijke, lange Rwandese vrouw. 's Avonds werd er hevig op de deur gebonsd. Emmanuel en zijn vrouw. De weeën waren vrijdagnacht al begonnen maar nu ging het van dik hout zaagt men planken en de vliezen waren onderweg ook al gebroken. In galop dus naar het ziekenhuis. Toen ik haar daar onderzocht bleek dat de ontsluiting zeven centimeter was. Tot mijn verrassing bleek het kind in stuit te liggen. Dat brengt veel meer risico's met zich mee dan een hoofdligging. Dit was op de zwangerschapspolikliniek niet ontdekt door de vroedvrouwen, en het was dus niet bepaald een aangename verrassing op de late zondagavond. De kans op een keizersnede is dan namelijk

ook veel groter. Ik besloot maar haar verder te begeleiden, hoewel Kipondya dienst had. Ze waren tenslotte niet zonder bedoeling bij mij thuis langs gekomen. Na twee uur was het zover, geen gemakkelijke bevalling maar het kind dat eruit kwam was springlevend en daar gaat het tenslotte om. Grote blijdschap, aangezien het een meisje was. De oudsten zijn meisjes, zoals je weet, en daarna volgen zes jongens. Twee dochters waren volgens hem niet genoeg om zijn vrouw bij te staan, maar nu zijn al zijn wensen vervuld en dit zal wel echt de laatste zijn. Maar eens zien hoe lang dat idee standhoudt. Moeder en dochter zijn de volgende dag in goede toestand naar huis vertrokken en kwamen 's avonds even buurten; onvoorstelbaar vind ik dat, net alsof er niets aan de hand is. Wat een verschil met onze westerse cultus rond bevallingen. En het is ook mooi dat je nog zo dolgelukkig kunt zijn met een negende kind. Het heeft de naam Kashinge gekregen, zoals te doen gebruikelijk voor een met-de-stuit-eerst-geborene. Daar zit het werkwoord 'kushinda' = overwinnen in verwerkt. Men weet dat zo'n bevalling erg gevaarlijk is en dat het kind de geboorte (zeker thuis) vaak niet overleeft. Als dat wel het geval is moet het wel een heel sterk kind zijn dat een gelukkig leven tegemoet gaat en het ver zal schoppen.

De rit naar Sumve was niet al te succesvol. Ik reed dus alleen, uiteraard wel de auto vol met Tanzaniaanse lifters. Ongeveer vijftien kilometer voor Sumve een lekke band. Niet zomaar lek, maar de binnen- en buitenband rondom volledig aan flarden gescheurd, niet meer te repareren. Alle bouten zaten muurvast en het was een zware krachtpatserij om ze los te krijgen. Het is me dan toch gelukt het reservewiel te vinden en erop te schroeven. Wel was ik vergeten de auto op de handrem te zetten, al had ik wat stenen achter de wielen geplaatst. Toen een van de vele belangstellenden tegen de auto ging leunen, schoof het hele geval van de krik en kon ik opnieuw beginnen. Uiteindelijk viel het me nog reuze mee dat ik het allemaal klaar kreeg. De auto wilde vervolgens niet starten en ik heb me door de lifters moeten laten aanduwen. Toch nog ruim voor het donker in Sumve aangekomen, waar het feest langzamerhand op gang kwam. Er waren vele werkers van het ziekenhuis. De Tanzaniaanse arts kende ik van de vergadering in Arusha. Hij is ook met ons door de Serengeti terug gereden. Een aardige vent. Veel met hem gekletst en gedanst. Ze hadden erg goede Zairese muziek, zodat we het tot half 4 volgehouden hebben.

's Ochtends vroeg op om samen met Margo door te rijden naar een klooster in Nassa, ten noorden van Mwanza, om Antonella op te halen die daar dit weekend was. De zusters daar zijn zeer gastvrij. Bier, wijn, cola, alle zeer schaarse artikelen hadden ze laten aanrukken. Verder trad er een groep kinderen op om voor ons te dansen en te zingen. Ook hadden ze een stel patiënten voor me opgetrommeld waar ze niet meer uitkwamen en die ik nu maar eens moest onderzoeken. Zuster Antonella, die in ons ziekenhuis werkt, reed dus mee terug naar Bukumbi. Dat was erg gezellig. We kwamen uiteindelijk om half 8 aan dus moesten maar een klein stukje in het donker rijden. Antonella is de non waar ik toch het leukste contact mee heb. Bij haar hoeft ik geen onderwerpen te omzeilen, kan ik ook grappen maken over hun geloof en leefwijze en kan ik alle vragen stellen die ik wil. Zij werkt enorm hard en daarom vond ik het leuk om haar een plezier te doen door haar op te halen.

Terug in Jakarta, na mijn fascinerende expeditie langs de Apauwar. Half oktober kwamen mijn ouders, en bleven enkele weken. Wie had dat gedacht! Ze hadden paling bij zich, en boeken, foto's en dia's van door Ge naar Nederland opgestuurde filmrolletjes, alsmede haar gerepareerde horloge, met het oog op haar komst naar Jakarta in december. Mijn vader was sterk vermagerd. Toch verkenden ze Jakarta met verve, maar van een reis naar Yogya zagen ze af. Ik nam ze mee naar de Puncak, Bogor, Tandjung Priok en andere bijzondere plekken.

We moesten nu de exacte posities van de boringen in het oerwoud gaan vaststellen. Al die mooie seismische kaarten hadden maar één doel: het terugvinden van de goede plek voor de boorput. Dat mocht niet fout gaan. En dat moest niet ongeveer, maar redelijk nauwkeurig. Kevin liet me het schotpunt op de kaart zien. Daaar wilde hij de boring, en niet twintig meter verderop. En dat in de uitgestrekte, moerassige jungle. Uren besteedde ik eraan om precies uit te vogelen waar op de luchtfoto de boorlocaties zouden plotten. Ik controleerde het wel drie keer. Vervolgens bepaalde ik kompasrichting en afstand vanuit een goed identificeerbare bocht in een kreek. Ook dit deed ik enkele malen. Toen vroeg ik Oscar bij me te komen, en legde de foto's op mijn bureau.

'Kun je deze rivier terug vinden, denk je?' vroeg ik.

‘Hm, ik denk het, Matabori is daar in de buurt?’

Ik wees met een pen op het uiteinde van de Jobirivier op de foto en naar de peilmerken die waren aangegeven op de seismische kaart.

‘Hopelijk zijn deze peilmerken nog terug te vinden, als je hiervandaan begint. En je weet dat er geen helikopters zijn, dus je moet een boot regelen. Neem Bertus mee, uit Sarmi, die was er met de verkenning in september ook bij.’

Oscar vertrok naar Irian Jaya, met mijn luchtfoto’s, de coördinaten van de peilmerken en een blaadje met kompasrichtingen. Met enkele helpers ging hij voor weken het oerwoud in om de plekken voor de boringen vast te stellen. Gespannen wachtte ik op de eerste berichten over de voortgang.

Een nieuwe ontwikkeling was dat we er een concessiegebied bij kregen: het Podenablok. Dit grensde in het oosten aan het Mamberamoblok. Daarmee had ik nog meer aardige projecten in het vooruitzicht.

Gé was vanuit Bukumbi vrijwel niet in staat om zelf vluchten te boeken. We hadden in mei afgesproken dat ik alles zou organiseren: vluchten, route, exacte data, boekingen, tickets. Alle reserveringen kon ik vanuit Indonesië maken, ik moest zus Marijke echter vragen om de tickets in Nederland te kopen. Met Robert reed ze helemaal naar Eindhoven om ze af te leveren bij de ouders van een nieuwe coöördinator die naar Bukumbi zou gaan. Gé kon op reis.

Kudu

Zomer 2009

We rijden net tien minuten in de landrover op weg van Arusha naar de Serengeti als er een enorme knal klinkt. Tobias, de chauffeur, zet de wagen aan de kant en stapt uit. Hij kijkt onder de auto, doet de motorkap omhoog, en weer dicht, en gaat vervolgens naar de overkant van de weg. Daar speurt hij de grond af en loopt daarbij langzaam terug in de richting waar we vandaan komen. Plots raapt hij iets op. Het blijkt een bougie te zijn. Die is kennelijk uit een van de cilinders geschoten, tegen de onderkant van de motorkap geslagen, teruggekaatst naar de weg en naar de overkant gerold. Tobias schroeft hem er verontschuldigend lachend weer in. We vervolgen onze weg. Niet veel later klinkt de knal opnieuw. Tobias begint te lachen: 'This is Africa', grijnst hij. Met al zijn kracht draait hij de bougie nu zo vast mogelijk. Als het proces zich na vijf minuten herhaalt, raapt hij de bougie weer op maar legt hem nu in het vakje in het dashboard. We rijden op zeven cilinders verder. Er verspreidt zich een lichte benzinegeur in de auto. De motor maakt een ratelend geluid.

Tobias stopt bij een soort werkplaats in een klein dorpje. Hij zegt dat hij een halfuurtje bezig zal zijn en wij gaan ondertussen in een eenvoudige uitspanning koffie drinken. Als we na drie kwartier weer rijden legt hij uit dat hij de bougie nu met superlijm heeft vastgekit. Het schroefdraad in de cilinder is beschadigd.

'Maar dan moet de cilinder vervangen worden,' suggereer ik.

'Ja, wel een keer, maar met deze superlijm is het zeker voorlopig verholpen.'

Tobias lijkt het gelijk aan zijn zijde te krijgen, maar als we de afslag naar Mto Wa Mbu hebben gehad blijkt ook de superlijm niet bestand tegen het compressiegeweld in de cilinder. Tobias brengt wederom de bougie in veiligheid en met ratelende motor tuffen we verder tot Mto Wa Mbu. Dit is een wat grotere

plaats. Aan beide zijden van de weg zijn vele winkeltjes en stalletjes met op toeristen gerichte houtsnijwerken en kleurige schilderijtjes. Ook hier wordt uitgebreid gesleuteld maar zonder het probleem echt opgelost te hebben rijden we het Manyarapark in. Leeuwen zien we niet, laat staan leeuwen in bomen waar Manyara patent op heeft en die we hier overigens 25 jaar geleden inderdaad wel zagen. Wel zien we in de rivier de bekende kudde nijlpaarden en tal van waterminnende vogels, pelikanen, flamingo's, eenden, ganzen, reigers, ibissen.

Hier stappen we uit. We zijn niet de enigen. Verscheidene landrovers en terreinwagens van Japanse makelij zijn er geparkeerd. De toeristen staan naast elkaar achter een houten hek dat evenwijdig aan de rivier staat opgesteld. Ze brengen spiegelreflexcamera's met formidabele telelenzen in stelling. Manyara is eigenlijk een veredelde dierentuin, met als belangrijkste afdeling de hippopoel. Een opwarmertje voor de Serengeti.

We komen bij de Kudu Lodge, iets verder ten westen van Mto Wa Mbu. We worden gehuisvest in twee forse Afrika-stijl bungalows in een aangename, groene omgeving. Er staat donker, massief houten meubilair. Er is ook een open haard. Inderdaad is het vrij koel, het is dan ook winter. We moeten 's avonds onze truien aan.

Er liggen ook tijdschriften in onze kamer. Eén blijkt een zakenmagazine te zijn dat de status van 's lands financiën bespreekt en reportages heeft over diverse bedrijfsactiviteiten. Er is zowaar een artikel over een bezoek van de Amerikaanse president Bush aan een muskietennettenfabriek in Arusha. Hij heeft daarbij hartverwarmende dingen gezegd. De in eigen land zo verguisde president blijkt in Tanzania op handen te worden gedragen. Hij heeft een plan gelanceerd om alle kinderen in het land onder de vijf jaar van een muskietennet te voorzien om daarmee de malaria te bestrijden, als onderdeel van zijn 'campaign of compassion'. Het is een voorbeeld, zo wordt gesteld, hoe een innovatief privaat bedrijf in Tanzania in samenwerking met de Presidential Malaria Initiative van Bush miljoenen levens kan redden.

Tanzania is veranderd. In de jaren tachtig van de vorige eeuw was er geen denken aan dat president Reagan samen met Nyerere een privaat bestierde muskietennettenfabriek in Arusha zou gaan bekijken. De verandering is begonnen na het aftreden van Nyerere, of misschien al wat aan het einde van zijn bewind. Beetje bij beetje is het beleid aangepast, zonder grote schokken. In eerste instantie zijn

de importbeperkingen geleidelijk afgebouwd en is de wisselkoers regelmatig bijgesteld, hoewel pas in 1993 de zwarte valutamarkt volledig is verdwenen.

In de jaren negentig werden de staatsbedrijven grotendeels geprivatiseerd; de meeste kwamen in handen van Tanzaniaanse ondernemers. De regering nam initiatieven om het investeringsklimaat te verbeteren en herstructureerde de overheidsfinanciën. De belastingheffing werd een stuk effectiever. Dit heeft in het afgelopen decennium geleid tot een aanzienlijke stijging van het bruto binnenlandse product, met bijna Chinese groeicijfers, al scoort het land omgerekend per hoofd van de bevolking in Afrika nog steeds relatief laag. De staatsfinanciën zijn behoorlijk op orde. Het land heeft het zelfs beter gedaan dan andere Afrikaanse landen. Maar het is niet genoeg. Lang niet genoeg. Tanzania staat nog laag op de 'doing business' index en op de ranglijst van inkomen per hoofd van de bevolking. En vooral, er is nog heel veel armoede. Door de bevolkingsgroei is het aantal mensen dat in armoede leeft in absolute zin zelfs toegenomen. Er is nog een lange weg te gaan, maar de voorwaarden voor een verdere groei zijn aanzienlijk beter dan 25 jaar geleden.

Sulawesi

Het was een ongekend en fysiek gevoel van spanning toen de zilveren vogel van Singapore Airlines de grond raakte. Ik kon dat goed zien vanaf de ruime balustrade van het internationale vliegveld Halim van Jakarta. Het duurde daarna een eeuwigheid voordat Gé met het bagagekarretje met daarop de vertrouwde groene Karrimorrugzak te midden van het gedrang de onoverzichtelijke aankomsthal binnenliep. Ze was bleek. Geen wonder, na een lange, bizarre reis. Vanuit Mwanza via Dar es Salaam naar Schiphol. Een avond en een nacht in de ouderlijke woning in Overijssel, voor het eerst sinds twintig maanden. De volgende dag terug naar Schiphol voor de vluchten naar Singapore en Jakarta. Het was meer dan een half jaar geleden. We zeiden niet zo veel, in het begin, we voerden het gesprek met armen, handen, vingers, lippen. Pas toen ik de Corolla schijnbaar achteloos door de nachtelijke chaos van Jakarta laveerde kwamen haar stembanden in werking. Eerst vooral voor het slaken van kreten van angst en afgrijzen in verband met het hachelijke verkeer, toen voor de uitwisseling van de laatste nieuwtjes uit Nederland en het bespreken van de plannen voor de komende weken.

De dag na aankomst vergaapte Gé zich aan de warenhuizen in Jakarta, die vanzelfsprekend een heel andere derde wereld representeren dan de schamele winkeltjes in Mwanza. We struinden door Blok M, steeds weer halt houdend bij batikwinkeltjes waar Gé maar geen genoeg van kon krijgen en lapje na lapje omsloeg, keurde, tegen het licht hield, bevoelde en, soms, kocht. De mensenmassa, de drukte, de overdaad aan spulletjes, het duizelde haar. ‘Wat een verschil met Tanzania,’ zei ze steeds maar. Ook zij stelde vast dat de ene derde wereld de andere niet was.

‘We hebben vanavond trouwens een feestje. Rijsttafel. Er is bezoek van een

directielid uit Den Haag.'

Ze keek me verbaasd aan.

'Daar had ik niet op gerekend.'

Gé haalde de enige jurk die ze bij zich had uit haar rugzak. Gekreukt, vaal en vormloos. De strijkbout haalde de kreuken er wel uit maar kon de rest niet verhelpen. Het toilet werd gecompleteerd met een paar houten sandalen.

'Het moet maar zo. Ik kom tenslotte rechtstreeks uit een arm ontwikkelingsland.'

Ik haalde mijn schouders op en gaf haar gelijk. Het mannelijke geslacht had het wat dat betreft overigens maar gemakkelijk in Indonesië. Gewoon een gebatikt overhemd aan en je zag er netjes uit.

Oasis was een chique en prijzig restaurant, beroemd om zijn verfijnde rijsttafels, en gevestigd in een witgepleisterd en goed onderhouden koloniaal gebouw met een statige opgang. Donker teakhouten meubilair, zware gordijnen, enorme kroonluchters, kunst en maskers aan de muur domineerden het interieur. Er stond een grote, kleurige Garuda in de hal. De tafels waren rijk gedekt. Er liep een gérant rond in smoking, hij droeg witte handschoenen. De vele vrouwelijke serveersters, allemaal gekleed in wijnrode rokken en witte blousejes, stonden alert langs de muren. Wij mengden ons onder mijn collega's en hun eega's. Natuurlijk was men nieuwsgierig naar Gé, die curieuze tropendokter zo rechtstreeks uit het hartje van Afrika. Gelukkig was het geanimeerd genoeg. We zaten eerst aan dezelfde tafel, maar na de tweede gang moesten we van plaats veranderen. Gé kwam aan een andere tafel te zitten, toevallig naast de topman. Op een afstandje keek ik toe en liet het tafereeltje tot mij doordringen: Gé aangenaam keuvelend met een van de vijf leden van de directie van het hoofdkantoor, die met verbazing maar ook met interesse haar relaas leek aan te horen. Ongetwijfeld over de situatie van het ziekenhuis, het watertekort, de lepra, de tb, de malaria, de armoede en de economische problemen van het land, maar vast ook over de warmte en gastvrijheid van de mensen daar.

'Nou, wat vond je ervan?' vroeg ik toen we terug reden.

'Wel een aardige man, die naast mij zat, met dat krulhaar. Wat was hij ook weer, manager of zo?'

'Zoiets.'

'Nou, bij hem kon ik mijn ei wel kwijt. Maar die andere, die lange, wat

een kwast zeg! Die zou gaan vertrekken.'

'Hoezo?'

'Hij zei dat hij zich met zijn pensioen ging vestigen in Spanje, omdat hij problemen had met drie verschillende klimaten in Nederland, het fysische klimaat, het belastingklimaat en het sociale klimaat. Wat een kerel!' klonk het verontwaardigd.

Ik zuchtte.

'Ja, zulke zijn er ook nog.'

Er volgde een week Bali, met onbekommerd wandelen, fietsen en tempels bekijken. Dan naar Sulawesi, naar Torajaland, een bergachtige streek meer dan driehonderd kilometer ten noorden van de hoofdstad Ujung Pandang. De Toraja's zijn befaamd om hun uitgebreide begrafenisrituelen. Die organiseert men soms pas jaren na het heengaan van de overledene omdat het even kan duren voordat het benodigde geld bijeengebracht is. Volgens ons reisgidsje was het zeer de moeite waard om zo'n begrafenis bij te wonen.

We lieten ons door een minibusje afzetten en kwamen uiteindelijk bij een vallei in de bergen, omzoomd door hoge palmbomen. Wat naar beneden zagen we terrassen waar je rijstbouw zou verwachten maar die nu begroeid waren met gras. Vóór de palmbomen bevonden zich lange balustrades van hout met daken van stro die schuin naar achteren afliepen. Overal hingen rode doeken. Het was er bomvol met Toraja's, die ons welkom heetten en meenamen naar een goede plek met uitzicht op het terrassenstelsel. We waren de enige toeristen, of nee, verderop zat nog een andere blanke man, in zijn eentje. We gingen net als de Toraja's in kleermakerszit op de grond zitten, en wachtten af. De andere toerist kwam naar ons toe en stelde zich voor. Een Fransman. Hij bleek directeur van een overhemdenfabriek te zijn, ten noorden van Toulouse. Na enige tijd kwam er wat beweging, mensen stonden op. De karbouwen kwamen er aan, de waterbuffels. Het waren er een stuk of vijftien. Aan touwen trokken jonge mannen ze de terrassen op. Hier had de familie van de overledene zo lang voor gespaard. Eenmaal ter plekke ging het snel. De begeleider van de karbouw trok de kop met een touw omhoog en de parang, het kapmes, zwiepte door de lucht en boorde zich in de hals van het offerdier. En nog een keer. Het bloed spoot eruit, de karbouw bleef even staan maar zeeg dan neer, probeerde zich nog op te richten maar kantelde uiteindelijk op de zij. De poten bewogen

nog een tijd terwijl jongetjes het gutschende bloed opvingen in bamboekokers.

‘Jasses, wat een akelig gezicht,’ zei Gé, maar bleef gebiologeerd kijken.

De ene kolos na de andere werd zo gevelde. Ik maakte ongegeneerd foto’s, net als de Fransman. Tenslotte namen we onze plekken op de grond weer in, waar we enige tijd later een kom soep aangeboden kregen. Bloedsoep.

In de hierop volgende dagen namen we onze collega-toerist op sleeptouw naar nog meer onderdelen van de begrafenisrituelen en lange wandelingen door het bergachtige gebied. Met Oud en Nieuw waren we in de Torajahoofdstad, Rantepao. Hier liepen we alle winkels af voor de aanschaf van een fles verantwoorde rode wijn. Die avond gingen we laat eten om vervolgens in een parkje plaats te nemen aan een stenen tafeltje met wat houtblokken eromheen. Gedrieën wachtten we op 1984. Toen het zover was ontkurkte onze reisgezel geroutineerd de fles en schonk uit. Hij hief zijn plastic bekertje.

‘Ah, 1984, hebben jullie Orwell gelezen? Op Big Brother Soeharto, ha, ha,’ grapte de Fransman.

Ja, dat was toepasselijk. Gé en ik woonden allebei in een land met een regime waar wel wat over te zeggen viel, maar dat niet hoorde bij een van de drie grootmachten, te weten Oceanië, Euro-Azië en Oost-Azië. Dáár was het met de onvrijheid allemaal nog veel erger, werd alles door de staat gecontroleerd, kreeg je een partner toegewezen en was seks er alleen voor de voortplanting. Die drie grote machtsblokken leefden continu op voet van oorlog met elkaar. Equatoriaal Afrika en de Indonesische Archipel waren vrij en onafhankelijk, al hadden ze af en toe wel te lijden onder de conflicten tussen de superstaten met hun bizarre instituties. Aldus Orwell’s meesterwerk *1984*.

Met hoeveel onzekerheid ten aanzien van de toekomst de vorige jaarwisseling omgeven was, zo duidelijk was nu dat we de resterende periode in onze superlatrelatie goed zouden doorkomen. Daar twijfelde ik niet aan. Ik had een mooi jaar voor de boeg met hernieuwde activiteit in Irian Jaya, de boringen in het Mamberamogebied en de eerste stappen in de exploratie van het Podenablok. Gé zou na de vakantie naar Addis Abeba gaan voor de exclusieve lepracursus en zag er naar uit om de verworven kennis in de praktijk te brengen. We zouden elkaar vaker zien. Het was belangrijk dat Gé nu ook in Indonesië was geweest, al hadden we Nieuw-Guinea niet in ons reisje kunnen opnemen. Dat praatte en schreef toch makkelijker. Samen vlogen we terug naar de kou van

Tussen de Toraja's

Nederland. Na vijf dagen zwaaide ik Gé weer uit op Schiphol, op weg naar Addis Abeba.

In het hoge kantoorgebouw in Den Haag nam ik de trap naar de tweede verdieping. Ik zocht de kamer van Jan Beltman op en trof hem zittend achter zijn verrijdbare tafeltje met een HP85-computer. Bedachtzaam staarde hij naar het schermpje en schonk me geen aandacht toen ik door de open deur zijn kamer was binnengegaan. Ik groette. Er kwam geen direct antwoord maar even later wel de vraag:

‘Weet jij nog hoe je een string array moet declareren? Verdorie, ik krijg steeds een foutmelding.’

‘Pff, nou, niet uit mijn hoofd.’

‘Okay, daar kwam je niet voor, ga zitten,’ en hij stond op en liep om zijn bureau heen. Aan de wand hing nog steeds zijn wereldkaart. Er prijkte nu ook een geel pinnetje in Nieuw-Guinea. Dat was ik! Met geodetische precisie was het exact op de juiste plek in de noordflank van het eiland gestoken, dat was geen toeval. Hij wilde alles weten, over de seismiek, de berekeningen, de planning voor de boringen, het nieuwe Podenablok.

‘Hoe lang ben je nu in Nieuw-Guinea en Indonesië? Bijna twee jaar?’

‘Ja, zo ongeveer, iets korter.’

‘Dan heb je nog wel een jaartje te gaan. Hoe gaat het met je verloofde?’

‘Heel goed, ze is nu voor een cursus in Ethiopië.’

‘Nou, misschien zijn er straks wel wat aardige mogelijkheden voor jullie.’

Ik denk aan Peru of Thailand. Er wordt ook gepraat over Bolivia, maar ik weet niet of dat wat wordt. Egypte is misschien het meest reëel. Maar het duurt nog een jaar, we moeten maar verder zien, tegen die tijd.'

Ik had nu ook gelegenheid om mijn Delftse vrienden op te zoeken. Op een avond waren ze speciaal opgetrommeld bij een van hen thuis. Dat was leuk. Allen hadden nieuwe stappen van uiteenlopende aard in het leven gezet: een kind, de vervangende dienstplicht, een goede baan, een verbroken relatie, een nieuwe vriendin, definitieve plannen om de studie af te maken, een BV, een afstudeerproject. Een avond als een duik in het relatief recente verleden, een trein waar ik vanaf gesprongen was en waar ik nu weer een kort stukje in kon meerijden, maar door een ietwat veranderd landschap, een milder, al wat bedaagder landschap.

Tenslotte reisde ik naar Groningen, naar Klaas en Jenny, die inmiddels hun wereldreis hadden afgesloten. Ik nam hun Egyptische gewaden mee die een jaar eerder per ongeluk in Indonesië terechtgekomen waren. Een belangrijk bezoek, omdat zij in korte tijd zowel in Tanzania als in Indonesië langs waren geweest en daardoor voor mij een natuurlijk klankbord vormden, terwijl voor veel anderen mijn reisbewegingen en fascinaties zo langzamerhand onnavolgbaar waren geworden.

Alert

Daar gaat ie dan, de volgende serie brieven. Ik ben benieuwd hoe het je de laatste week in Nederland vergaan is. Ik neem aan plezierig. Voor mij is alles buitengewoon goed verlopen. In Athene had ik zes uur de tijd tussen aankomst en vertrek, te lang om op het vliegveld te blijven hangen en dus ben ik de stad maar ingegaan. In het begin had ik moeite met me te oriënteren, maar na wat dwalen kwamen een aantal plekjes rondom en tussen de twee pleinen me weer bekend voor, erg leuk was dat. De Griekse salades waren ook nog steeds even lekker als destijds. Uiteindelijk heb ik nog drie uur op het vliegveld doorgebracht maar het was goed de benen even gestrekt te hebben na al het zitten de dagen ervoor.

De stad Alert, waar de cursus plaatsvindt, ligt elf kilometer ten zuiden van Addis Abeba. Het lesprogramma beslaat door de week de hele dag en de zaterdagmorgen, zodat er weinig tijd over is om iets te gaan zien. Op dit moment zit ik op een terrasje te schrijven in de binnenstad, die ruim is opgezet met zesbaansboulevards alle richtingen uit. Ik heb al een paar mooie gebouwen met veel koper gezien. Hoewel er geen toeristen lijken te zijn, komen handelaars van alle kanten aan met geweven tapijtjes, koperen en zilveren hangers, sieraden van amber (wordt in Ethiopië gevonden), etc. Ze zijn zeer vasthoudend, maar negeren blijkt tenslotte effectief. Zo meteen door naar de markt die in allerlei brochures aangeprezen staat als de mooiste van Afrika.

Het land is duidelijk communistisch, dat laat niets te raden over. Her en der leuzen, die het marxisme en het leninisme als alleenzalmakend aanprijzen en ook op de kantoortjes kom je de hamer en sikkel regelmatig tegen. De

enige Engelstalige krant die ik gezien heb is de Ethiopian Herald, die zichzelf ook afficheert als leninistisch-marxistisch. Morgenochtend wil ik naar een museum gaan dat erg de moeite waard lijkt.

De cursus is tot nu toe erg leuk; veertien deelnemers, waarvan zes vrouwen en acht mannen, aardig verdeeld. Vaak zien we patiënten in groepjes van drie of vier. Ook gaan we volgende week het veld in om zelf werk te doen. Daar heeft iedereen veel zin in. Naast de overweging dat we zo veel kunnen leren, is het ook de enige manier om iets van het platteland te zien. Je moet namelijk toestemming hebben om de stad uit te gaan en precies opgeven waar je heen gaat. Zeker voor toeristen wordt een dergelijke aanvraag nogal eens geweigerd of eindeloos getraineed. Het ziekenhuiscomplex van Alert is nogal buitenlands; ook veel Nederlandse artsen, fysiotherapeuten werken er. Zodra je daarbuiten bent heb je natuurlijk weer de couleur locale. Ik ga na afloop van de lessen altijd een flinke wandeling maken. Vooral bij de waterputten is het interessant. Tientallen vrouwen met kinderen die hun beurt afwachten met een enorme stenen kruik die als een zware rugzak op de rug wordt gebonden. Hier wordt blijkbaar niet zoals in Tanzania alles op het hoofd gedragen.

Tja, een evaluatie? Ik ben er nog niet zo voor in de stemming. De laatste dagen voor vertrek zijn in een roes voorbij gegaan. Ik ben benieuwd hoe mijn ouders reageerden tijdens je laatste telefoongesprek, of ze toch wel van ons bezoek genoten hebben of het eigenlijk alleen maar teleurstellend vonden. Ik mis je af en toe wel. Ik zou graag aan het eind van de dag steeds iets samen met je willen doen, praten. Ik vind het daarom ook fijn vanmiddag alleen in Addis Abeba te zijn en niet met iemand van de groep. Even tot mezelf komen en de gedachten de vrije loop laten. Al met al was het een fijne vakantie, al hadden we zonder ziektes vast nog veel meer met en van elkaar genoten. Volgende keer beter dan maar. Gelukkig duurt het niet lang dit keer.

Hier gaat het lekker. De cursus is intensief en afwisselend. Soms is het onbevredigend dat zoveel zaken onbekend zijn betreffende lepra, zodat je geen antwoord krijgt op je vragen. Anderzijds ben je heel betrokken bij de lessen, aangezien je je eigen ervaring in kunt brengen. Sommige deelnemers hebben nog weinig met lepra te maken gehad en van hen is de participatie dan iets minder, hoewel ook zij in het algemeen al veel literatuur doorgewerkt hebben.

Nee maar iemand komt jouw brief van 15 januari brengen. In zes dagen over. Dat is erg snel. Erg fijn, die brief. Ik was benieuwd naar je gesprekken in Den Haag en het bezoek aan Groningen. Het stelde enigszins gerust voor wat betreft de toekomst, en je mogelijke toekomstige baan.

Inmiddels ben ik in Addis Abeba geweest. Het lukte niet meer de brief af te krijgen maar ik zal hem nu morgenochtend posten. Er rijdt dan van hier een busje om mensen naar de kerk te brengen. Ik zal dan van de gelegenheid gebruikmaken wat foto's in Addis te maken. De markt is inderdaad prachtig. Veel kleden, erg kleurrijk, peper, kerrie enz. Verder heel rijk geborduurde kleding, kleurige manden. Een erg fotogenieke plaats met alle soorten mensen. Voor de foto's vrees ik want er waren veel licht-schaduw verschillen.

Gisteren was er een zeer kleurrijk religieus feest; het op één na grootste feest van het jaar. De orthodoxe Ethiopische kerk viert op deze dag Driekoningen, het doopfeest van Jezus in de Jordaan. De religieuze hoogwaardigheidsbekleders prachtig uitgedost in kleurige habijten met grote koperen kruizen. Alles gaat zeer officieel met dansen en dergelijke totdat de preek afgelopen is. Dan spoedt opeens iedereen zich naar het doopvont om daar door de patriarch gedoopt te worden. Dat duurt een hele tijd want er zijn werkelijk duizenden mensen op de been. Vervolgens gaat men in processie (vijf kilometer) naar een van de grote kerken aan de andere kant van de stad. Daar kan dan maar een heel klein deel van de mensen naar binnen. Het was heel indrukwekkend om mee te maken, zo kleurrijk en zo massaal. Moeilijk om op papier over te brengen, maar ik hoop dus te zijner tijd wat dia's te kunnen laten zien. Echt heerlijk zo'n dagje er tussen door want anders zit je hier natuurlijk ook wel in een vrij strak regime van lessen, maaltijden en studeren.

Ik leef hier van het nieuws afgesneden, kan geen radio beluisteren en lees alleen sporadisch de Ethiopian Herald. Die berichtte bijvoorbeeld dat er in Utrecht veertien mensen vergiftigd zijn en dat met de dood hebben moeten bekopen, waarschijnlijk tengevolge van het eten van garnalen. Gek dat ze zich hier daarover druk maken. Er sterven hier dagelijks soldaten, bij gevechten zowel aan de grens met Eritrea als bij Somalië.

Ik denk deze dagen met veel warme gevoelens aan je; hoop dat je het naar je zin hebt waar je momenteel ook vertoeft; wens je veel succes en sterkte.

Lepra is een besmettelijke ziekte die door een bacterie wordt overgebracht (familie van de tb-bacil). Echter, van de patiënten die lepra hebben verspreidt maar ongeveer 25 procent de bacteriën. Zij zijn dus gevaarlijk voor anderen. Van alle mensen die besmet worden krijgt maar een heel klein percentage lepra. Eigenlijk is de ziekte dus niet erg besmettelijk. Het begint met een of meerdere plekken in de huid die licht gekleurd raken omdat het pigment er door de bacteriën wordt afgebroken. Vervolgens gaan de bacteriën naar de zenuwen toe en kunnen zenuwfuncties uitschakelen waardoor gevoelloosheid van handen en of voeten ontstaat, en later ook verlamming. Dit is eigenlijk het grootste probleem van leprapatiënten. Als de gezichts-zenuwen uitvallen kunnen ze bijvoorbeeld hun oog niet meer dichtdoen en met alle vliegen in de tropen krijgen ze dan de ene ooginfectie na de andere. Tenslotte worden ze vaak blind. Bij het koken op een open vuur geeft de gevoelloosheid van de handen alle kans op blaren. Tezamen met slechte hygiëne raken de brandwonden ook geïnfecteerd. Dit steeds maar herhaald leidt tenslotte tot verkorting van de vingers. Dit geldt ook voor de tenen; ze voelen scherpe steentjes niet meer etc. Er blijven alleen stompjes over. Dit alles is echter niet nodig als mensen goed behandeld worden. Tot nu toe werd iedereen met het goedkope DDS behandeld, een sulfapreparaat (zwavelachtig). Men moest dit levenslang blijven gebruiken. In de loop der jaren bleek tegen dit preparaat echter steeds meer resistentie op te treden, zodat voor vele mensen de therapie zinloos werd. Een gedeelte van de nieuw ontwikkelde medicijnen voor tuberculose blijkt echter ook voor lepra te helpen. De mensen zijn dan na twee jaar genezen. Dat is natuurlijk een enorme vooruitgang. Probleem is alleen dat die medicijnen meer dan honderd keer zo duur zijn dan de voorheen gangbare. Je behandelt ze ook met vier medicijnen tegelijk, in het Engels aangeduid met 'multiple drug treatment'. Ik ben daar vanaf begin september in Bukumbi mee begonnen. In Tanzania is het om financiële redenen nog maar in drie regio's ingevoerd en ik ben tot nu toe de enige die er in onze regio mee bezig is. Het bleek namelijk dat in Bukumbi veel resistentie voorkwam, met name in het leprakamp. Dit is met eenvoudig huidonderzoek aan te tonen, onder de microscoop. Het moeilijke is dat de incubatietijd zo lang is, namelijk vijf tot tien jaar. Dat betekent dat ook experimenteel onderzoek lastig is, zelfs met dieren, want muizen en ratten halen die leeftijd doorgaans niet. Dientengevolge is veel rond de ziekte nog onbekend. Bijvoorbeeld, waarom krijgt de

een het wel en de ander niet? Het heeft iets met immuniteit te maken, maar waarom ontwikkelt het grootste deel van de mensen er wel een natuurlijke immuniteit tegen en een ander deel niet? Dat is nog onbekend. Erfelijkheid? Hygiëne? Voeding?

De operaties zijn vooral gericht op het vervangen van verlamde spieren door nog gezonde spieren. Elke spier wordt echter aangestuurd door een zenuw die het moet doen. Je kunt dus niet zomaar een spier op een andere plaats leggen. Dit zijn erg ingewikkelde operaties die je in Nederland niet kunt leren omdat deze problematiek daar nauwelijks voorkomt. Vandaar ook dat ik mijn kansen hier wil benutten om me er in te bekwamen.

Een begin aan een volgende brief. Jammer dat ik voorlopig niets meer van jou krijg, maar bij terugkeer in Bukumbi hoop ik het een en ander aan te treffen. Je begrijpt dat ik erg nieuwsgierig ben hoe het allemaal in Nieuw-Guinea gaat. Ik hoop dat je een beetje ontspannen bent, want ik denk soms dat je jezelf teveel opjaagt.

Zondag heb ik de vorige brief in Addis Abeba gepost en het is nu dinsdag. Na een week alleen maar handen en gezicht te kunnen wassen tijdens het veldwerkgedeelte was het heerlijk om hier weer een lekkere warme douche te nemen. Ook was het leuk om de ervaringen van andere groepen te horen. Iedereen had er toch wel van genoten om er eens even uit te zijn en allen kwamen enthousiast en goedgeluimd terug. Elke groep had wel iets speciaals meegemaakt. Een groep was al zaterdag teruggekomen; zij vonden het allemaal wat al te primitief. Gistermiddag hebben we de gegevens verwerkt en we moeten de resultaten vandaag presenteren. In ons onderzoekje hebben we ontdekt dat vrouwen met lepra nooit de uit autobanden vervaardigde sandalen dragen die in het kader van het 'voetbeschermingsprogramma' gratis verstrekt worden. Dat was eerder nooit opgevallen omdat er geen onderscheid gemaakt werd tussen mannen en vrouwen. Tegen dit soort culturele gebruiken kun je met je gezondheidsvoorlichting toch nooit op, en dan kun je maar beter je inspanningen richten op maatregelen die wel geaccepteerd worden.

Hoewel ik nauwelijks meer op de hoogte ben van de ontwikkelingen in de wereld, is me wel ter ore gekomen dat de vicepresident van Tanzania, Jumbe, deze week afgetreden is wegens onenigheid. Het schijnt verder allemaal rustig te zijn maar ik vraag me wel af of dit nog meer gevolgen zal hebben. Naast

Sokoine werd hij wel als de toekomstige opvolger van Nyerere genoemd. Bij de brieven van mijn ouders zaten wat krantenknipsels, maar dat ging meer over de sneeuwstormen, de glorieuze prestaties van Hilbert van der Duim en de veertien aan garnalen overleden oudjes in Utrecht. Mijn moeder schreef trouwens dat ze erg genoten had van onze driedaagse aanwezigheid en dat ze er niet meer van verwacht had dan wat het geworden is, met andere woorden, ik moest niet het idee hebben dat ik eigenlijk teveel tijd ingeruimd had voor al die vrienden en kennissen.

Gezeten voor het open haardvuur om op temperatuur te blijven nog even wat woorden voor jou. Het is zondagavond half 10 en ik heb dit weekend vaak aan je gedacht. Het is gek zolang niets van je te horen, terwijl je waarschijnlijk juist veel meemaakt. Ook is het een gek idee dat je waarschijnlijk tegen de tijd dat je deze brief krijgt alweer op het punt staat naar Tanzania te vertrekken. Met spanning kijk ik dus uit naar de eerste brieven die er zullen liggen als ik in Bukumbi aankom.

Vandaag zijn we met het grootste deel van de groep naar vier vulkaankratermeren geweest, veertig kilometer ten zuiden van Addis Abeba. Heerlijk om er weer een dagje uit te zijn na een hele week in de stad. Vooral het laatste meer lag heel diep in de krater, wat erg mooi was. Bij elk meer een rijkdom aan kleurige vogeltjes en slechts bij één meer hebben we andere toeristen gezien. Ik heb bij elk meer een flinke wandeling gemaakt, soms alleen, soms met anderen. Het gemiddelde activiteitsniveau ligt bij sommige andere deelnemers nu eenmaal enkele trapjes lager.

Ik heb ervan genoten om een lekkere actieve dag in de vrije natuur door te brengen en ik zal vannacht best lekker slapen, zeker nadat ik de afgelopen nacht namelijk geen oog dichtgedaan heb, waarschijnlijk uit ergernis met mezelf. Gisteren ben ik namelijk in een bus gezakkenrold. Balen. Verder gaat het wel goed met me. Zaterdag hebben we de derde test gehad en dat is goed gegaan. Nu aanstaande vrijdag nog de finale test.

Het vechten gaat hier trouwens onverdroten door. De afgelopen week zijn er honderd mensen omgekomen bij de grens met Somalië, zowel Ethiopiërs als Somaliërs. Dat hoorden we via de BBC en van Zwitsers die in het gebied een medische post hadden. Toen bij de schermutselingen een van hun verpleegsters omkwam besloten ze de post te sluiten. Deze Zwitsers werken

hier al twaalf jaar, en gaan ook nu niet vertrekken maar een medische post openen in een minder gevaarlijk gebied. Dan moet je toch wel een bepaalde instelling hebben. Dat soort dingen lees je niet in de Ethiopian Herald, maar wel bijvoorbeeld dat Nederland weer politieke betrekkingen met China gaat aanknopen en dat Shell aan Ethiopië een grote som geld beschikbaar heeft gesteld voor een alfabetiseringscampagne. Censuur van de bovenste plank. Kolonel Mengistu, de president, laat zich als een koning door de stad rondrijden, zo zagen we toen we het hele gevolg met uitgebreide politie-escorte tegenkwamen. Over de politieke situatie in Tanzania weinig nieuws gehoord. Tijdens Nyerere's vakantie in Musoma zouden er geruchten zijn ontstaan over pogingen tot een coup op Zanzibar. Tenslotte had men maar troepen naar het eiland gestuurd, preventief, maar juist daardoor voelden de Zanzibari's zich geïntimideerd.

Wondinspectie

Leprapatiënten treden samen op

Leprapatiënt

Rengat

Terug in Jakarta. Wat had ik al weer een hekel aan dat hotel. Ik miste mijn huis, en Gé nog veel meer. In het eerste weekend had ik geen afspraken voor sociale activiteiten, en bewoog mij zonder overtuiging in het holle vermaak van een discotheek. Daarna dwong ik mezelf om weer wat te gaan sporten. Ik zette op een rijtje wat er het komend jaar moest gebeuren. Dat gaf inspiratie. Boren in Jambi en Mamberamo, meer seismiek op Sumatra, baggeren in het Mamberamogebied, seismiek voor de kust van het nieuwe Podenablok, het verkennen en karteren van de binnenlanden. Deze activiteiten, afgewisseld met een paar reisjes naar Tanzania, vormden een aantrekkelijk menu voor dit Orwelljaar. Vooralsnog zat ik echter nog een tijd op kantoor tussen de massa's stenen, auto's, uitlaatgassen en drommen mensen van een miljoenenstad die in deze eerste maanden van het jaar nog af en toe geteisterd werd door slagregens. Alles was dan donker en grijs, weliswaar plotseling afgewisseld door lichte, stralende luchten.

Het was vrijdag. In mijn ruime kamer op kantoor had ik de kaarten van het noordelijk kustgebied van Nieuw-Guinea op mijn bureau uitgespreid. Ik stond gebogen, trok lijntjes en schaalde afstanden af. Het vooruitzicht van tochten in dit gebied deed me de stedelijke grauwheid even vergeten. De telefoon rinkelde. Ik ging zitten en nam op. Het was de receptioniste. Zij was nog niet zo lang geleden bij ons komen werken. Een mooie Javaanse vrouw, welgevormd en vol, misschien iets te brede heupen, begin dertig waarschijnlijk. Als ik het kantoor binnenkwam lachte zij altijd vriendelijk tegen me. Soms kreeg ik het idee dat zij mij met haar ogen volgde. Maar dat moest ik mij inbeelden, dacht ik dan. Ze vroeg eerst hoe het met me ging. In welk hotel ik verbleef. Dat was goed om te weten in verband met haar functie, meende ze.

‘Sari Pacific.’

‘En je kamernummer?’

‘Hoezo?’ stotterde ik en raakte in verwarring. Ik voelde het bloed naar mijn hoofd stijgen, slikte even en noemde het nummer. Stilte.

‘Wil je soms een keer langs komen?’

‘Misschien.’

‘Wanneer?’

‘Morgenochtend 10 uur is goed.’

De volgende avond zat ik in de lobby van het hotel een krant te lezen, de Jakarta Post. Ik wachtte op Bram, die het weekend ook in Jakarta verbleef. Hij was gedetacheerd door een Nederlands ingenieursbureau en was al enige tijd in Sarmi geweest om de werkzaamheden rond de herbouw van het kamp te leiden, als voorbereiding op de boorfase. Hij logeerde ook in het Sari Pacific. We hadden afgesproken om in de Jaya Pub een biertje drinken, een gelegenheid aan de overkant van het hotel. Hij was nog niet terug van een etentje met zijn baas. Ik bladerde de krant opnieuw door. Diverse brandjes in Jakarta.

In de loop van de ochtend was ze inderdaad gekomen. Het duizelde me nog. Ze zei dat ze het mooi had kunnen combineren met een bezoekje aan het winkelcentrum Sarina, vlakbij het Sari Pacific. Bij het afscheid nemen had ze gezegd dat ze nóg wel eens wilde. Toen ik ’s avonds in het restaurant van het hotel in alle eenzaamheid de maaltijd gebruikte, besepte ik dat een reprise voor mij even ambivalent als onvermijdelijk zou zijn.

Daar kwam Bram. Hij verontschuldigde zich voor zijn wat te laat zijn, we staken de drukke boulevard over en schoven ons op de krukken aan de bar van de Jaya Pub. Ik bestelde twee flesjes Bir Bintang. Bram was een rijzige Tukker, veertiger, baard, bulderende lach. Er speelde een rockband. De zanger was een Papoea. Tal van klassiekers speelden ze, met als hoogtepunt het nummer ‘Kom van het dak af’, dat de voormalige ingezetene van het Koninkrijk der Nederlanden met veel overtuiging ten gehore bracht. Op de rustiger momenten vertelde Bram over de situatie in Sarmi. Er was een kleine bezetting, maar er waren al heel wat constructiewerkzaamheden in gang gezet. Ik vroeg wie er allemaal nog waren, en herkende flink wat namen.

‘Heb je Mirinho gekend?’ vroeg Bram.

‘Jawel, de administrateur. Die was er in de Deltatijd ook. Er was toen een incident. Een boze Javaanse soldaat had in zijn kantoor het geweer op het

plafond geleegd. Aardige man, Mirinho, voor zover ik hem ken.'

'Hij is opgepakt en naar Jayapura afgevoerd.'

'Hoezo!?'

'Hij was bij de OPM.'

Mijn blik rustte even op het strakke gezicht van Bram die aan zijn baardje trok. Ik staarde voor mij uit, en keek vervolgens naar de pauzerende Papoea-rockzanger, die mij van eerdere avonden leek te herkennen en met een brede lach zijn hoofd heftig in mijn richting op en neer knikte alsof hij nog middenin een rocknummer zat.

In het hotel was het die dagen druk met televisiemensen van Tros Aktua. Met hun grote camera's liepen ze gewichtig door de lobby. Bij navraag bleek wat er aan de hand was. Het legendarische KLM-toestel 'De Uiver', althans een replica daarvan, was in Jakarta geland. Het was bezig aan de London-Melbourne Memorial Race ter nagedachtenis aan de originele race in 1934, een halve eeuw daarvoor. Op 18 december 1983 was het toestel vertrokken en zou uiteindelijk op 5 februari 1984 aankomen in Melbourne. Ondertussen werd op elke stopplaats uitgebreid gefeest, en nu was het de beurt aan Jakarta.

Politiek gezien was het op Java onrustig. In januari was er een bomaanslag gepleegd op de Borobudur. Eerder waren er al brandjes geweest in diverse hotels en winkels, vooral in Jakarta. Nu was ook het paleis van de Sultan uit de achttiende eeuw in Solo door de vlammen verteerd. Vermoedelijk zaten de moslimfundamentalisten achter al deze incidenten. De prins was weliswaar moslim, maar hij praktiseerde een versie van het geloof die sterk was gekleurd door het Hindoeïsme en het Boeddhisme, en door Javaanse mystieke tradities.

Met Dick van Delden had ik een uitgebreid gesprek over het nieuwe Podenablok in Irian Jaya, waar seismische projecten zouden gaan plaatsvinden. Het was een fascinerend idee om hier helemaal van het begin af aan bij betrokken te zijn. Alles wat we in Mamberamo geleerd hadden zouden we hier kunnen toepassen. Dick was helemaal te vinden voor mijn ideeën over een eerste verkenning van de kuststreek.

'Maar ik wil me eerst persoonlijk op de hoogte stellen van de veiligheids-situatie. Podena ligt dicht bij de bergen en er is kans dat het een operatie-gebied is van de OPM. Ik denk dat het net als in Mamberamo wel meevalt, maar je weet nooit.'

'Volgens mij hebben we ook OPM'ers tussen onze mensen. Dat is geen

probleem. Zolang er maar geen militairen in de buurt zijn.'

'We zullen zien. Als je terug bent uit Sumatra praten we wel verder.'

Mijn vlucht naar Rengat was zoals gebruikelijk met een Fokker Friendship van de maatschappij Merpati, 's ochtends om 7 uur. Slaperig keek ik uit het raampje en zag het Javaanse landschap gestaag miniaturiseren. Wat zou het voordeel zijn van de vleugel boven de cabine, zoals bij deze F27? We hingen nu letterlijk in de lucht. Misschien gaf het meer stabiliteit. De krachtenkoppels moesten toch anders liggen dan bij een vliegtuig met de vleugel onder de romp. Het voordeel voor de passagiers was in ieder geval dat het uitzicht honderd procent was. We vlogen nu over zee, tussen Java en Sumatra. Tien minuten later klonk er een enorm kabaal. Ik was meteen helemaal wakker. Raadselachtig. Hierna was het vrijwel stil, slechts nog enig gesuis, verder niet. Het duurde even, maar toen werd er omgeroepen dat het toestel vanwege de slechte weersomstandigheden weer terug zou gaan naar het vliegveld Kemayoran. Ik keek naar buiten. Er was geen wolkje aan de lucht. Terug aan de grond vroeg de purser aan de passagiers om uit te stappen. Toen ik via de trap beneden was gekomen, me omdraaide en omhoog keek, werd duidelijk wat er aan de hand was geweest. Enkele huidplaten van het toestel waren verdwenen. Je kon zo onder de nok dwars door het vliegtuig kijken. De gekromde binnenwand van de cabine was goed zichtbaar. Men was bij een onderhoudsbeurt ongetwijfeld vergeten om de bewuste huidplaten er weer op te schroeven. Met grote verbazing bekeken mijn medepassagiers en ik de Friendship en we vroegen ons af aan welk noodlot we ontsnapt waren. We keerden terug naar de aankomsthal, de bagage kwam wat later. De vlucht was afgelast en er zou die dag ook geen toestel meer naar Rengat vertrekken. Merpati, wat 'duif' betekent, liet ons verder aan ons lot over. Grote broer Garuda, genoemd naar de hindoeïstische mythische adelaar, half mens ook nog, die een verblindende gloed zou verspreiden, hielp me uit de brand. Er was nog een vlucht naar Pekanbaru. De volgende ochtend kon ik met een lokaal maatschappijtje naar Rengat.

Oscar was in buurt van Rengat al een eindje op streek met de metingen voor de aanstaande proefboring naar olie. Hij liet me zien wat hij gedaan had. Hij had de seismische lijnen teruggevonden en enkele peilmerken opgezocht,

en vandaar de plek voor de boring uitgezet. In mijn eenvoudige hotelkamer in Rengat liep ik de berekeningen na. Natuurlijk klopte alles. Als Oscar wat gedaan had, dan was het altijd goed.

Na het eten stelde ik voor om nog een stukje door het plaatsje te lopen. Rengat was streng Islamitisch. Er was niets te beleven. Voor ons, althans. Voor de jochies in de straten van het suffige stadje was mijn verschijning wel degelijk een grote belevenis. In een lange sliert liepen ze achter ons aan. ‘Belanda, belanda!’ Oscar was er verlegen mee.

‘In het land van de Bataks zou dit niet gebeuren,’ verzekerde hij me grijnzend. We vluchtten naar het hotel en gingen vroeg naar bed. Ik kon het naargeestige plaatsje de volgende dag weer verlaten.

Terug in Jakarta stortte ik mij op de voorbereiding van de verkenning van de kust van het Podenablok. Er waren diverse gesprekken geweest over de veiligheid in het gebied. Dick van Delden concludeerde dat er geen problemen zouden zijn. Hij vond het echter wel verstandig om soldaten mee te nemen. Daar voelde ik me ongemakkelijk bij. De algemene wijsheid was dat de aanwezigheid van militairen alleen maar moeilijkheden zou uitlokken. Ik wilde liever zonder, maar Dick hield voet bij stuk.

Ondertussen was ik Tri, mijn metgezel tijdens de expeditie op de Apauwar-rivier, weer een keer tegen het lijf gelopen toen ik een kort bezoekje bracht aan zijn firma in Jakarta. Ik herinnerde hem aan de afspraak die we na afloop van onze tocht hadden gemaakt om nog eens samen te gaan stappen. Dezelfde avond nog kwam hij me met zijn auto bij het Sari Pacific ophalen. Hij had zijn zestienjarige zoon meegenomen. Dit had volgens Tri tot doel hem in te wijden in het mondaine leven aangezien hij later in het jaar zou gaan studeren. Zo’n uitje met een buitenlander leek hem hiertoe een geschikte gelegenheid.

We reden naar een wijk waar ik nooit geweest was. Bij een grote, discotheekachtige gelegenheid parkeerde hij zijn auto op een half gevuld terrein met een zanderig oppervlak. Bij de ingang bevonden zich verscheidene satékarretjes en kraampjes waar frisdrank werd verkocht. De gelegenheid had verschillende ruimtes, en we zochten de minst lawaaiige op zodat we nog een beetje konden praten. De zoon verklaarde op advies van zijn moeder een whiskeycola te willen drinken. Tri en ik bepaalden ons tot Bintang. Natuurlijk blikten we terug op onze avontuurlijke reis naar de binnenlanden van het Mamberamogebied.

‘Hoe gaan jullie het allemaal aanpakken?’ vroeg Tri.

‘Nou, Karel wil er naar streven om zoveel mogelijk over water te doen. Er worden dus twee kanalen gegraven. Eentje in het verlengde van de Jobikreek voor de boring vanaf de ponton, en de ander om een verbinding te maken tussen de Taborissi en de Apauwar.’

‘Hm, dat wordt wat!’

‘Ja, maar helikopters zijn duur.’

‘Trouwens, wat ik vragen wou, was je ooit eens eerder in Irian geweest?’

‘Ja, min of meer, maar dat is al lang geleden. Tijdens de oorlog.’

‘Oorlog? Welke oorlog?’

‘Nou, tegen jullie. Ha, ha. Ik was 21 en zat toen bij de marine. We moesten sabotagedaden plegen tegen de Nederlanders die Irian Jaya toen nog bezetten.’

Ik keek hem verbaasd aan. Ik had niet het idee dat er toen, rond de overdracht in 1962, zoveel geknokt was. Ik staarde even tussen vader en zoon naar de muur, waar de paarse en groene lichteffecten elkaar afwisselden. Ingewikkeld. Toentertijd ging het tussen de Nederlanders en de Indonesiërs, en nu moest ik met Indonesische soldaten op pad omdat de Papoea's wel eens toe zouden kunnen slaan.

‘Maar in ieder geval wilde ik daarna geen militaire loopbaan meer.’

Tri liet zich er verder niet over uit. We lieten de kwestie rusten en richtten ons met het oog op de zoon op meer actuele zaken en de dingen die rond ons in de discotheek plaats vonden. Het werd laat.

Inderdaad hadden in het toenmalig Nederlands Nieuw-Guinea in de periode 1960 tot 1962 de nodige schermutselingen plaatsgevonden. Er waren toen tegen de 10.000 Nederlandse militairen, verscheidene marineschepen en een handjevol vliegtuigen. Zelfs het vliegdekschip Karel Doorman verscheen op het strijdtoneel. De Indonesiërs volgden een guerrillatactie. Ze lieten eerst vanuit zee soldaten in het oerwoud infiltreren, later lieten ze her en der parachutisten landen. Voor het merendeel liepen deze infiltraties slecht af. In de eerste plaats vormde het oerwoud een zeer onvriendelijke natuurlijke omgeving. Daarnaast troffen zij een vijandige houding onder de Papoea's, die hen zo niet ombrachten dan toch hun bewegingen doorgaven aan de Nederlanders. Velen werden gevangen genomen of gedood, van honderden is uiteindelijk nooit meer iets vernomen, opgelost in de groene hel. Toch hebben de infiltraties de Neder-

landse militairen zo hier en daar aardig bezig gehouden, zodat de term oorlog van Tri misschien niet eens zo misplaatst was. En dan was ook de vraag wat er was gebeurd als de overdracht niet op vreedzame wijze had plaatsgevonden. De Indonesiërs hadden op papier een groot overwicht aan troepen klaar staan. Het eind van het liedje was echter dat Nederland, net als bij de overdracht van Nederlands-Indië zelf, onder zware diplomatieke druk van de Verenigde Naties was komen te staan en zo gedwongen werd het laatste restje van het koloniale rijk in het Verre Oosten op te geven. Daarbij was nog wel bedongen dat de Papoea's zich via een volksraadpleging mochten uitspreken over hun toekomst. Dat is inderdaad in 1969 gebeurd. De Papoea's hebben toen toch 'ingestemd' met hun inlijving bij het Indonesische eilandenrijk, naar men zegt in een sfeer van grootschalige intimidatie en manipulatie.

Podena

Met mijn blote voeten beroerde ik het hete zwarte zand van het strand voor het kamp. Ik keek uit over de zee. Links van mij, aan het einde van de baai, zag ik het uit slechts een pier bestaande haventje van Sarmi. In dezelfde richting maar veel dichterbij lagen nog steeds de Japanse tanks in de branding te roesten. Voor me was het kleine eiland met het glinsterend witte strandje dat in andere streken vol zou liggen met bruinende lichamen. Veel verder en meer naar rechts waren nog net de contouren van het eiland Wakde te zien, waar in de Tweede Wereldoorlog een vliegveld van de Japanners was geweest. Daar begon ongeveer het Podenablok, dat zich ruim honderd kilometer naar het oosten uitstrekte. En dan nog een heel eind het binnenland in. Het nieuwe concessiegebied was genoemd naar een van de eilanden voor de kust, eilanden waarvan ik hoopte dat die mij goed van pas zouden komen bij de navigatie voor de seismiek. Ik keek de horizon af of ik al een glimp kon ontwaren van de Mutiara, het schip dat Joost voor mij gecharterd had voor de verkenning van het kustgebied. De horizon was leeg, als vrijwel altijd. Ik liep weer terug naar de radiokamer om nog eens te vragen hoe laat het vaartuig uit Jayapura vertrokken was. 'Belum,' was het antwoord, nog niet. Wat nu weer? Vanmorgen waren de papieren in orde en zou het schip dan eindelijk afvaren, zo had men mij verteld. Ongetwijfeld weer een voorbeeld van de praktijk dat men in Indonesië bij voorkeur vertelt wat men denkt dat de zich informerende partij wil horen. Nu kwam er weer een dag bij. Al die administratieve rompslomp. Ik verbeet me. Ik leerde veel in deze jaren in Indonesië, en een van de dingen was ongetwijfeld het oefenen van geduld, al zou ik daar nooit in excelleren. Ik bedankte de radiomannen vriendelijk voor hun informatie en toonde geen glimp van irritatie. Ik liep naar het oude kantoorgebouwtje waar eertijds de landmeetkundige afdeling van Delta was gehuisvest en zocht daar Oscar op.

‘Oscar, kami bicara lagi,’ we praten verder.

We gebruikten de tijd die we moesten wachten op de Mutiara met het doornemen van de activiteiten op zee. Oscar had daar geen ervaring mee. Hij wilde zoveel mogelijk leren over seismiek en navigatie. Het probleem was alleen dat ik ook nog nooit een dergelijk project geleid had en slechts uit weinig ervaring kon putten. Maar dat verhinderde me niet wat ik wist met hem te delen.

Het Podenablok was een gebied ten oosten van de Mamberamoconcessie. Het mat ongeveer honderd bij honderd kilometer. Er was hier nog nooit naar olie gezocht. Het was wat heuvelachtiger dan de delta van de Mamberamoriervier. Dick van Delden had bij de aanvraag bij de autoriteiten bedongen dat in de concessie ook een stuk aangrenzende zee begrepen zou zijn. Dit gaf de mogelijkheid om te beginnen met het schieten van seismiek met een boot. Dat was veel goedkoper dan op land. Daarmee konden we vrij snel een idee krijgen van de structuur van de diepe ondergrond. Op basis hiervan zouden we vervolgens de seismische lijnen in het oerwoud optimaal kunnen plannen. Dit betekende dat de zeeseismiek tot zo dicht mogelijk op de kust zou moeten plaatsvinden om de aansluiting met de toekomstige landseismiek te bewerkstelligen.

Voor seismisch onderzoek op zee had je een schip nodig dat een lange kabel met elektronica achter zich aan sleepte en om de zoveel seconden een luchtkanon onder water af liet gaan. De aldus opgewekte trillingen werden door de aardbodem weerkaatst en weer door de elektronica in de kabel geregistreerd. Om hier wat aan te hebben diende je redelijk precies te weten waar het schip zich bevond, en dus moest er een navigatiesysteem worden opgezet. En daarbij waren er voor het Podenaproject meer dan het gebruikelijke aantal navigatiestations nodig, langs de kust maar ook op de eilanden.

‘Waarom?’ vroeg Oscar.

‘Omdat de snijdingen van de positioneringlijnen anders te scherp worden.’

Ik legde Oscar uit hoe de positie van een schip bepaald werd door afstanden te meten naar navigatiebakens, maar dat deze zich wel onder een minimale hoek moesten snijden omdat anders de positieberekening te onnauwkeurig of vrijwel onmogelijk was. Ik schetste het voor op papier, schreef een paar wiskundige verbanden op en het begon hem te dagen.

‘Okay, daarom wil je naar al die eilanden, Wakde, Podena, Jamna.’

‘Precies.’

Al een week waren we weer in Sarmi, in het vertrouwde kamp waar Bram nu de scepter zwaaide en waar koortsachtig werd gebouwd ter voorbereiding op de boringen. We leefden nu met negen man in het barakkencomplex dat tientallen medewerkers kon huisvesten. Bram had al weer honderd man uit het dorp aan het werk om extra loodsen te bouwen, het vliegveld te verlengen en uit te breiden, meer luchtkoelinstallaties aan te brengen, een nieuwe eetzaal neer te zetten. Ook was een nieuw badmintonveldje aangelegd, waar we elke dag om 5 uur na het werk gebruik van maakten. En belangrijk, het eten was goed, meer Indonesisch georiënteerd, beter dan de treurige hap uit de Australische Deltatijd.

In Jayapura, driehonderd kilometer verderop, was het onrustig. Via de radiokamer kregen we dagelijks meldingen over wat daar aan de hand was. Er waren rellen geweest tussen Buginezen uit Zuid-Sulawesi en Papoea's. Er waren 27 Papoeasoldaten gedeserteerd uit het Indonesische leger. Het leger had er vier gedood, enkele hadden zich overgegeven maar de rest was voortvluchtig. De OPM had in het centrum van Jayapura brutaal de vlag gehesen van een vrij Papoea, de Morgenster. Ze durfden. Onder de expats was dit het gesprek van de dag in het kamp. De Indonesiërs meden het onderwerp. Volgens Bram bevond zich onder de mensen die in en rond het kamp voor hem aan het werk waren een tiental OPM'ers. Ik kende er enkele van. Anderen zoals Lucky Bless, die zich net als tijdens de seismiek een baantje in de bewaking had verworven, waren op zijn minst sympathisant.

Eindelijk, twee dagen later, kwam de Mutiara opdagen. Het bleek een klein vrachtscheepje, tweehonderd ton, dertig meter lang. Mijn expeditie langs de kust kon nu beginnen. Er gingen twee kleine boten met buitenboordmotoren mee, deze werden gesleept. Oscar was er natuurlijk, maar ook Tinus uit Menado, Connie, de bootman, Obet, de assistent-bootman, Constan, de mecaniciën, en Andreas, de kok, ook van de partij. Behalve Oscar en Tinus waren het allen Papoea's. Daarnaast moesten er, ik kon daar niet onderuit, drie Javaanse soldaten mee aan boord. Het Podenablok was tenslotte mogelijk OPM-gebied en gezien de recente onlusten was extra voorzichtigheid geboden. Het stuitte mij echter tegen de borst om met een gewapende escorte

mijn werk te doen. Deze twijfel werd weggedrukt door het vooruitzicht van een fascinerende verkenningstocht langs een ongerept kustgebied met mysterieuze eilanden.

De avond voor ons vertrek hadden we in de voormalige bar, die niet meer in gebruik was, een klein feestje georganiseerd. Bij wijze van afscheid, al zouden we maar een week wegblijven, misschien iets langer. En het brak de sleur van de voorafgaande twee voorbereidingsweken. In de bar bleken de propeller van de Japanse Zero en het samoeraizwaard van de wand verdwenen, vermoedelijk als trofee meegenomen door de Australiërs.

Het eerste doel was Wakde. Op dit eiland hadden de Japanners in de oorlog een vliegveld aangelegd. Daar was stevig om gevochten. De Mutiara ging aan de luwe zijde van het eiland voor anker. Er was daar een baai met diepblauw water, een hagelwit strand en wuivende palmbomen. Met de twee boten gingen we aan land, gewapend met kapmessen, een kaart en wat schetsen. Het was voor Connie en Obet een hele toer om de ondieptes te vermijden en het strand te bereiken. Ik wilde eerst het vliegveld proberen te vinden. Hier had de Australische triangulatiedienst in het kader van de ontwikkelingssamenwerking in de jaren zestig satellietmetingen uitgevoerd. Aan mijn bezoek aan de professor in Bandung had ik een schets met de geografische coördinaten overgehouden. Als we dit peilmerk terug konden vinden dan zou dat een mooi beginpunt zijn voor het netwerk aan punten dat langs de kust moesten komen. Obet was bekend op Wakde en liep met zijn kapmes voorop. We baanden ons een weg door het dichte bos. Na een halfuur kwamen we bij een langgerekt open terrein. De ondergrond was weliswaar begroeid, maar daaronder bevonden zich lange stroken brokkelig beton. Dit moest het vliegveld zijn geweest. Langs de bosrand stond een groepje eenvoudige huizen op palen. Ik haalde mijn mapje met schetsen tevoorschijn, bestudeerde deze en probeerde een relatie te leggen met wat ik om me heen zag. Na een paar keer met een kompas heen en weer gelopen te hebben stelde ik vast waar het peilmerk zich ongeveer zou moeten bevinden. Hier zochten Oscar en ik de omgeving af, maar er was niets dat op een triangulatiepunt leek, een betonnen paaltje. Obet was ondertussen naar de huizen gelopen om met de nieuwsgierige bewoners een praatje te gaan maken. Hij kwam met de Papoea's aangelopen. 'Tuan, datang ke rumah,' zei hij, kom mee naar het huis. We volgden het gezelschap terug naar de woningen. Daar aangekomen doken twee Papoea's een van de huizen

in. Even later kwamen ze samen naar buiten, een langwerpig rond stuk beton meetorsend. De witte verf zat er nog gedeeltelijk op. Trots legden ze dit voor ons neer. Obet vertelde dat het peilmerk de dorpsbewoners in de weg had gestaan. Ze hadden het daarom weggehaald maar wel jarenlang netjes in hun huis bewaard voor het geval de overheid het ooit nog eens nodig mocht hebben. Oscar en ik keken elkaar aan. Beleefd legde Oscar uit dat het merk nu helaas voor ons geen waarde meer had aangezien de precieze plek verloren was gegaan. We bedankten de dorpelingen voor hun zorgzaamheid en overlegden over het vervolg van onze verkenning.

‘Obet, hoe komen we op het hoogste punt van het eiland?’

Wakde was geen groot eiland, misschien een paar kilometer lang. Maar het had wel een heuvel van meer dan honderd meter hoog. Dichtbegroeid, steil hier en daar. We baanden ons op goed geluk een weg naar boven. Er waren vanzelfsprekend geen paden. Mijn T-shirt was nat van het zweet toen we op een plateau kwamen dat de top van de heuvel zou kunnen zijn. Ook hier was het woud nog dicht. Het vereiste een uitgebreide verkenning onder raadpleging van het kompas om zeker te stellen dat, mits er voldoende bomen waren gekapt, je vanuit die plek vrij zicht zou hebben op het oostelijke kustgebied. Dan zou het een prachtige plek zijn voor een navigatiebaken. Om de plek te markeren kaptten we een paar bomen om. Tinus zou hier later teruggaan om er een open plek van te maken met een helipad, eerst voor satellietmetingen en later om het in te richten als navigatiestation. Terug bij de boten namen we een verkoelende duik in het heldere blauwe water.

Op de Mutiara bleek, nadat we ons met onze plakkerige lijven aan boord hadden gehesen, dat de achterblijvers hun tijd goed besteed hadden met de visvangst. Bij het avondmaal was er een overdaad aan verse vis, zonder veel finesse klaargemaakt door Andreas, maar desalniettemin uitstekend te eten. De avond bleven we aan dek. Een uitbundige sterrenhemel, een halve maan, verder was alles inktzwart, geen lichtje ergens te bekennen, monotoon geklots van het water, de volstrekte afwezigheid van muskieten. De Indonesiërs rookten hun kreteksigaretten. Sommigen speelden domino.

‘Sekakmat!’ zei Oscar met een schuine grijns naar mij.

‘Apa?’ antwoordde ik verbaasd.

Hij had zijn dame met een lange zet op mijn achterlijn geplaatst. Het duurde even voordat het tot mij doordrong dat ik dit gevaar weliswaar met

mijn toren kon keren, maar dat daarna Oscar met looper en toren vrij spel had om mij mat te zetten. Er restte mij niets dan mijn koning om te tikken. Batakkers waren goede schakers. Dat had Max Euwe ook ondervonden tijdens een legendarisch bezoek aan Medan, waar hij genoeg moest nemen met remise tegen de plaatselijke schaakkampioen.

De kapitein had mij de brug als slaapplek aangeboden. Toen ik iets over mijn arm voelde lopen, zat ik onmiddellijk rechtop. Het bleek een rat te zijn. Ik bedacht mij niet en sleepte mijn matras naar het dek waar de anderen ook lagen. Ook de rest van de reis zou ik geen gebruik meer maken van mijn voorkeurspositie.

De volgende dag gingen we anker op en wendden de steven oostwaarts. We zouden vervolgens systematisch de kust verkennen. De bedoeling was om geschikte plekken te vinden voor navigatiestations voor de seismiek en andere meetpunten. Omdat het seismische schip zo dicht mogelijk bij de kust zou gaan opereren was er een flink aantal meetpunten nodig. Ik beschikte uitsluitend over een enigszins schetsmatige kaart van de kuststrook, we hadden nog geen luchtfoto's. Op basis hiervan stelde ik vast wat mogelijk interessante plekken zouden kunnen zijn. De Mutiara voer hier zo dicht mogelijk naartoe en ging dan voor anker. Met een of twee boten landden we op het strand van het vasteland of van een eiland. Het nemen van de branding was hierbij meermaals een hachelijke onderneming. Ter plekke waren de belangrijkste vragen of er een helikopter kon landen, of er voldoende zicht was richting zee, of tenminste twee andere punten uit het netwerk te zien waren en of de ondergrond stevig genoeg was voor een betonnen paaltje.

Met de Javaanse soldaten had ik afgesproken dat zij op de Mutiara zouden blijven. Die moest tenslotte ook bewaakt worden. Daarmee kon ik voorkomen dat de plaatselijke bevolking geconfronteerd werd met de aanwezigheid van militairen. Die poetsten ijverig hun wapens en wijdden zich met overgave aan de visvangst.

De kuststrook was zeer dunbevolkt, maar hier en daar waren er kleine kampongs, met name bij de mondingen van rivieren. Toen we als onderdeel van de verkenning bij een dergelijk dorpje landden, namen we de tijd om uitgebreider rond te kijken. Ook wilden we de dorpelingen op de hoogte te brengen wat we kwamen doen. De huizen bestonden uit de vertrouwde paalwoningen omgeven door palmbomen en keurige erfjes, afgescheiden door houten hekken. Het

Eiland voor de Podenakust

lag voor de hand dat visvangst hun belangrijkste middel van bestaan was. De mannen hanteerden hierbij voornamelijk pijl en boog, zoals ik al eerder gezien had. De vrouwen bleken er echter een andere methode op na te houden. Ze stonden met tientallen in de ondiepe rivier en stelden zich in een rij op. Door nu met gesloten gelederen in een halve cirkel langzaam naar de oever én naar elkaar toe te lopen, dreven ze de daar zwemmende vissen steeds meer in het nauw. Uiteindelijk probeerden de vissen te ontsnappen door uit het water en over de haag met Papoeadames heen te springen. Daarbij werden echter de meeste door geoeffende grepen en onder het slaken van uitbundige kreten uit de lucht geplukt. Door vervolgens de vis flink achter de kop te bijten hield het gespartel op waarna de buit op de oever werd gegoid.

Ook de grotere eilanden waar we landden waren bewoond. Het waren kleine paradijsjes met prachtige strandjes, keurig onderhouden tuintjes bij de paalwoningen met palm- en papjabomen op het erf. Het leken volmaakt gelukkige gemeenschappen, ver verwijderd van het vijandige oerwoud, weg van de jachtigheid van de westerse samenleving. Ongerept, idyllisch. Het leven lag er vele tempo's lager. Maar natuurlijk, wie weet hoeveel stress ze hadden om in hun levensonderhoud te voorzien, al leek er wel heel veel vis in deze zee te zitten. En wie weet hoeveel ze leden aan ziekten die elders behandelbaar zouden zijn. Maar deze eiland-Papoea's leken uiterlijk onbezorgd, waren vriendelijk, nodigden ons uit in hun paalwoningen waar we mochten zitten op oude Nederlandse munitiekisten uit Hollandia, zoals Jayapura in de Nederlandse tijd heette. Dat er later in het jaar helikopters zouden gaan overvliegen, en ook

even op hun eiland zouden landen, en dat er een groot schip met een lange staart rondjes kwam varen, ze vonden het allemaal prima.

Eilandbevolking

De laatste plek die we bezochten was het schiereiland Demta, helemaal aan de oostelijke grens van het Podenablok. Hier bevond zich een flinke heuvel die we beklommen om op de top een paar bomen te kappen. Op deze plek zou het laatste navigatiestation komen om in westelijke richting het onderzoeksgebied te bestrijken. Het was aan het eind van de ochtend. Bezweet maar tevreden keek ik de kustlijn langs. In de verte kon ik de eilanden Jamna en Podena zien liggen. Ik had nu in mijn hoofd hoe we het zouden gaan doen. Dat moest goed komen. Als een stel kinderen huppelden Oscar, Tinus en ik uitgelaten de heuvel af naar de baai, waar Connie en Obet met de boot lagen te wachten. Voor de laatste keer duwden we hem door de branding en voeren we terug naar de voor anker liggende Mutiara, het hemd en haar plakkerig van zweet en zout water. Het moederschip voer in één ruk terug naar Sarimi, de kustlijn volgende. Ik bleef de hele tijd aan dek en hing zo nu en dan over de reling om peinzend naar de kust te staren. Daarbij trachtte ik de verschillende plaatsen waar we geland waren te herkennen. Ik keek lang naar het voorbijschuivende beeld van de branding, de donkere streep van het strand en de eentonige en dreigende groene rand van het oerwoud. Zou daarachter de OPM zich schuilhouden? Misschien hadden ze ons de hele reis gevolgd. En misschien waren ze aan boord wel vertegenwoordigd geweest. Wie zou het zeggen.

's Avonds meerden we af aan de pier in Sarimi. Bram stond er met een pick-

uptruck en een busje op ons te wachten, via de radio gewaarschuwd. Waar ik op gehoopt had bleek bewaarheid. Er was post gekomen.

Vanmiddag ben ik met enkele uren vertraging in Dar es Salaam aangekomen, waar ik tot mijn verbazing door iemand werd afgehaald. Dit was geregeld door de directrice van de Tanzanian Leprosy Organisation. Niet gek, hè? Het uitpakken van de bagage op het vliegveld vond ik ditmaal een nog grotere ramp dan op de heenreis. Mijn bagage was namelijk uitgedijd tot meer dan vijftig kilogram ten gevolge van de stapels papier die we bij de cursus kregen. Ook heb ik natuurlijk de nodige spullen gekocht, zoals een paar koperen religieuze kruizen als versiering in een toekomstige villa. Het was irritant om aan te zien hoe de zorgvuldig ingepakte bagage uit elkaar werd getrokken. Dat werd dus flink sjoorren te midden van de menigte, maar het lukte om alles min of meer in de oorspronkelijke toestand terug in de rugzak te krijgen.

De laatste week van de cursus ben ik wat meer mijn eigen gang gegaan. Het was wiken en wegen omdat ik zo weinig mogelijk van het officiële programma wilde missen. Aan de andere kant wilde ik ook zoveel mogelijk meemaken van de operaties van de plastisch chirurg, een Deen, Andersen geheten. Op maandag vertelde hij me tijdens een voetoperatie dat hij van koken hield en zich vooral 's zondags op die kunst uitleefde. Daar had ik al een vermoeden van, want de knoflookgeuren drongen weelderig door mijn mond/neuskapje heen. Woensdag had hij speciaal voor de gelegenheid een thermoskan koffie en door zijn vrouw gebakken somosa's meegenomen. Ook daarmee liet hij blijken dat hij er best schik in had, en dat was motiverend voor mij. Het type operaties dat hij uitvoert kom je in Nederland eigenlijk nooit tegen omdat de aandoening van de zenuwen bij lepra specifieke afwijkingen geeft die zich bij andere ziekten of ongevallen niet voordoen. Een aantal operaties en ook het instrumentarium daarvoor heeft hij zelf ontworpen. Sommige operaties, met name die aan de handen, zijn te moeilijk om er zelf aan te gaan beginnen, maar operaties aan een klapvoet en een niet meer sluitend oog wil ik zeker in Bukumbi gaan uitproberen. Het meelopen met de oogarts was erg nuttig. Wat ik hier echter wel erg vreemd vond was dat voorafgaand aan elke operatie gebeden werd. Dit duurde telkens zeker enkele minuten en dat was relatief een tijdrovende bezigheid. De operatie zelf duurde vervolgens slechts tien minuten. Ik heb dat de nonnen in Bukumbi nooit zien doen.

De eindtest was niet zo moeilijk. De definitieve uitslag was nog niet bekend maar in ieder geval had ik meer dan negentig procent van de vragen goed. En nu heb ik dus een door de WHO gegarandeerd lepracertificaat in mijn bezit waarop staat dat ik de cursus ‘most successfully’ doorlopen heb.

Ja, en nu dus weer in Tanzania. Ik heb nog weinig neiging om Swahili te praten en begin steeds automatisch in het Engels. Morgen ga ik door naar Mwanza en dan ben ik benieuwd of ik opgehaald word. Gek om je te realiseren dat het dan gedaan is met alle rust en vrijheid en dat ik weer 's nachts uit bed gerammeld kan worden. En dat zeker in het begin vele begierige blikken zullen vragen wat ik voor hen heb meegebracht.

Blij de eerste twee brieven ontvangen te hebben uit Indonesië. Ze kwamen op dezelfde dag maar daarna heb ik niets meer gehoord. Natuurlijk zit je al lang en breed in Irian Jaya.

Voor mij is de thuiskomst in een roes verlopen. Een enorm drukke dienst achter de rug met veel nachtelijke operaties en veel werk in de avond- en weekenduren. Tussen de bedrijven door veel mensen uit Bukumbi op bezoek om me te begroeten na de vakantie. Dat doet je toch goed. Voorlopig kan ik nog even vooruit met alle maiskolven en eieren die ik bij die gelegenheden gekregen heb.

In het leprakamp bleek de situatie niet zo rooskleurig. Niet voldoende eten en geen goede watervoorziening waardoor de hygiëne duidelijk te wensen overlaat. Verder hadden alle leprapatiënten helemaal geen medicijnen meer gekregen, een ideale manier om resistentie te introduceren. De daar werkende medisch assistent had geen enkele actie ondernomen. We proberen deze figuur er nu maar uit te krijgen want alle aan hem bestede energie lijkt verspild. Het interesseert hem allemaal geen klap en de door ons verstrekte medicijnen verkoopt hij het liefst door aan derden om er zelf beter van te worden.

Het was al donker toen ik na een lange dag weer terugkwam uit Mwanza. Bij thuiskomst bleek er nog steeds geen elektriciteit te zijn. Dit is al twee dagen achter elkaar. Later op de avond ging het licht gelukkig weer aan maar de geurtjes die naar buiten kwamen bij het openen van de koelkast duiden erop dat het nodige aan bederf onderhevig was. Wat dat betreft is het niet hebben van elektriciteit ingrijpender dan in Nederland. Alles bederft hier onder je handen als de koelkast het niet doet. Lastig is ook dat er al maanden geen

gas meer te koop is en dat ik geen houtskool meer had. Het enige alternatief om een warme maaltijd, of koffie of thee naar binnen te krijgen was dus hout sprokkelen, en op een houtvuurtje koken. Een tijdrovende bezigheid te meer daar Emmanuel vier dagen afwezig was, geveld door een hevige malaria.

Toen ik na het weer aanspringen van de elektriciteit maandagavond even flink huishoudelijk actief werd om tenminste weer gekookt water in voorraad te hebben, kwam ik tot mijn grote ontsteltenis een slang in een van de kamers tegen, vlakbij mijn eigen slaapkamer. Ditmaal was het een grotere dan de vorige keer en hij verborg zich meteen achter een mand met mais. Ik had er niet zoveel zin in om tot de aanval over te gaan. Dit leek me nou een leuke klus voor onze nachtwaker die tot nu toe nog weinig spannends beleefd had mijns inziens. Erg enthousiast toonde hij zich echter niet, ik moest hem bijna van zijn stoel afschieten. Na flink soebatten ging hij echter toch mee, ging over tot actie en voelde zich de held van het Wilde Westen toen het beest dood was. Volgens hem was het een hele giftige en had ik in een minuut dood kunnen zijn. Leuke verrassingen dit soort dingen en als ik geen licht had zou ik hem helemaal niet gezien hebben. Maar gelukkig gaan slangen, ook giftige, eigenlijk alleen maar tot de aanval over als ze zich bedreigd voelen.

We zijn inmiddels de Zungu Zungu een paar keer tegengekomen, een soort militie. Die is ontstaan als antwoord op de toenemende rechteloosheid en het falen van de officiële politie. Het betreft een menigte van meer dan honderd man, ook enkele vrouwen, gewapend met pijl en boog. Ze trekken van dorp tot dorp om daar recht te spreken en misdadigers te straffen. En dat doen ze niet zachtzinnig. Vanwege de massale militaristische aanblik doet het een beetje beangstigend aan, vind ik. Ze zijn al een keer door Bukumbi getrokken en hebben hier en daar wat klappen uitgedeeld, maar verder niets. De mensen die ik er in Bukumbi over gehoord heb vinden het ook niet een groep die hen een gevoel van veiligheid geeft, zoals oorspronkelijk bedoeld, maar juist het tegendeel.

Ik begrijp dat het nu wel zeker april zal worden eer je komt. Ik zal proberen om voor die tijd heel hard te werken aan alle administratieve rompslomp om samen ook wat tijd voor andere dingen over te houden. Ik kan je vertellen dat ik er nu al echt naar uitzie.

Even een laatste schrijfsel voordat we elkaar weer zien. Is alles tot nu toe

goed verlopen? Ik neem maar even aan dat je deze brief op tijd krijgt. Het gekke is dat ik geen idee heb hoeveel tijd je in Bukumbi komt doorbrengen.

Je laatste brieven kreeg ik ruim een week geleden op dezelfde dag. Dat is de afgelopen periode ook steeds zo geweest. Ik kreeg de indruk dat het lekker met je gaat in Nieuw-Guinea. De aanwezigheid van minder blanken en meer Indonesiërs heeft mogelijk een positieve invloed. Het feit dat je gedwongen bent om met een militaire escorte te gaan is een schaduwzijde. Wat dat betreft is het inderdaad belangrijk om bij de politieke effecten stil te staan. Tussen de bedrijven door lees ik op het moment een werkstuk over Nieuw-Guinea van een ontwikkelingsgroep uit Deurne. Bij het lezen daarvan werd me nog weer eens duidelijk hoe weinig rekening er destijds werd gehouden met de wensen van de Papoea's bij de overdracht van Nederland aan Indonesië. Wat dat betreft kan ik alleen maar sympathie en begrip voor de OPM hebben, hoewel hun doel mogelijk niet alle door hen gebruikte middelen heiligt. De etnische afkomst en religie zijn zo verschillend van de hen nu overheersende Javanen dat het wel tot spanningen moet leiden. Ik ben benieuwd wat je verdere indrukken zijn.

De laatste weken heb ik hard gewerkt om zoveel mogelijk administratie af te hebben voor je komst, en voor ik in april mganga mkuu word (chef-arts). Dan hoop ik dat we gedurende de tijd dat jij er bent een beetje samen kunnen genieten en dat ik niet steeds 's avonds bezig hoef te zijn. Het rapport voor de Leprastichting is nu de deur uit; dit is voor een nieuwe subsidieaanvraag. Alle tb- en lepracijfers voor het jaarrapport zijn uitgerekend. Momenteel heb ik het Oxfamrapport onder handen. Het grootste deel van het rekenwerk daarvoor is ook klaar. Daarnaast moet er ook nog de nodige tekst geschreven worden. Marleen heeft al aangeboden te helpen met typen, omdat ze momenteel niet zoveel te doen heeft, maar vannacht had ze al weë'n, dus we moeten nog maar eens zien hoe lang die het uithoudt. Onze vrijetijdsplanning wordt een beetje lastig in de periode dat je er bent als ze nog niet bevallen is. Frans wil namelijk na de bevalling begrijpelijkerwijs ook twee weken zwangerschapsverlof opnemen.

Dar es Salaam

Eind maart vertrok ik voor mijn vierde reis naar Tanzania. Ik was echter het overstappen in Karachi, Jeddah of Dubai zat en had besloten voortaan alleen via Nederland te vliegen. Dat kostte wat meer tijd en geld maar had naast het gemak en de betrouwbaarheid ook allerlei andere voordelen. Familiebezoeken leverde een extra koffer en een tas vol met spullen op om mee te nemen naar Tanzania: een fietspomp en bandenplakspullen, batterijen voor de wereldradio, paaseieren, koffie, een heleboel wc-papier, gist, multimeters, Friese kruidkoek, kaas, twee lange broeken, een trui, ondergoed, foto's en dia's, en een stapel leesboeken.

Gé kwam in haar R4 naar het vliegveld van Mwanza. Het was voor het eerst dat ze me met haar eigen auto kon ophalen; bij eerdere gelegenheden was de auto nog niet aangekomen of waren er problemen mee. Tijdens de hobbelige rit naar Bukumbi waarschuwde ze me dat ze niet alleen geen vrij kon nemen - dat wist ik - maar ook dat ze het erg druk had. Per 1 april had ze de rol van mganga mkuu, chef-arts, overgenomen van Frans. Daarnaast had hij echter geelzucht gekregen en kon daardoor niet werken. Gé had dus een dubbele baan te vervullen.

En dat bleek. De eerste dagen zag ik haar nauwelijks. Ze had dienst en was ook 's avonds en 's nachts in het ziekenhuis in de weer. Pas in het weekend was er tijd om alle meegebrachte spullen uit te pakken. Er was zelfs een gelegenheid om gezamenlijk een wandelingetje te maken door het dorp, de zandweg volgend naar het meer.

Gefrustreerd stak ik van wal.

'Ik trek het even niet meer. Kom ik van de andere kant van de wereld en dan krijg ik je nauwelijks te zien.'

'Dat kan ik ook niet helpen. Denk jij dat ik dit makkelijk volhoud?'

‘Jij hoeft het reizen niet te doen.’

‘En jij hoeft niet voor twee man te werken. En dan nog ’s nachts dienst te doen’.

‘Ja, dat soms ook. Maar niet als jij in Indonesië bent. Houden we dit wel vol, zo?’

‘Wat bedoel je?’

We sloegen een paadje in naar links, in de richting van de uitloper van het meer. Rechts enkele verdroogde shamba's, links struikgewas met verderop enkele granieten blokken.

‘Dat weet je best.’

‘Ik geef dingen niet snel op.’

‘Ja, dat is makkelijk gezegd.’

‘Ik begrijp heus wel dat het voor jou niet leuk is. Maar dit is toch overmacht?’

‘Ja, dat weet ik wel.’

Ongemakkelijk liepen we het smalle paadje helemaal uit tot we bij een klein vissersdorpje kwamen. Bij het water stonden de vissers die juist hun bootjes op het droge hadden getrokken. Ze haalden de gebruikte netten met vereende krachten uit de boten. De zon stond al laag en zorgde voor een gouden lichtval. Er klonk een ritmisch licht gezoem dat uit de grond leek te komen, dan aanzwellende melodieuze uithalen, dan weer een zacht ritmische bas. Ze zongen bij het werk! Wat konden Afrikanen toch prachtig zingen. We bleven een tijdje gebiologeerd staan kijken en luisteren. Gearmd liepen we in de schemer terug naar Bukumbi. We zagen een dikdik die achterna gezeten werd door een hond. Als die zijn prooi bijna te pakken dacht te hebben, hield de dikdik plotseling in waardoor de hond meters doorschoot. De dikdik was dan al weer een eind de andere kant op gerend en verdween in het struikgewas.

We konden door de verse batterijen weer naar de wereldradio luisteren. Gé had een half jaar zonder moeten doen. De kruisrakettenkwestie beheerste het nieuws. Het ging erom spannen, grote demonstraties en debatten. Dit leek het enige te zijn dat men in Nederland nog belangrijk vond. Het grote nieuws in Tanzania was echter dat de gedoodverfde opvolger van Nyerere, Sokoine, om het leven was gekomen. Hij was betrokken bij een auto-ongeluk op de weg van Dodoma naar Dar es Salaam. Sokoine was als Masai onomkoopbaar en leidde

de strijd tegen de corruptie en zwarte handel. Er werd hevig gespeculeerd over een aanslag, aangezien hij vast en zeker tegenstanders had. Het was een grote tegenvaller voor Nyerere en zijn regering. Sokoine zou de ideale man zijn om Tanzania weer uit het slop te trekken.

Het land had nu zo'n beetje het dieptepunt bereikt en ademde overal de sfeer van economische ontbinding. Aanhoudende tekorten in de voedselvoorziening en aan benzine, lege winkels, wrakkig en nauwelijks functionerend openbaar vervoer, stilgevallen fabrieken, roestige machines, kapotte tractoren. Niets was er meer over van de droom die Nyerere in 1967 in gang zette met zijn Verklaring van Arusha. De meeste Tanzanianen hadden hun geloof in de ujamaapolitiek verloren. Nyerere begon de hete adem van het IMF steeds meer in zijn nek te voelen en zinspeelde zelfs op enkele bijstellingen van het beleid in het licht van de 'gewijzigde omstandigheden'. Ook de donorlanden werden steeds kritischer en hadden geen vertrouwen meer in de aanpak van de Tanzaniaanse regering, zoals vorig jaar al was op te tekenen uit de mond van de Nederlandse ambassadeur. Natuurlijk hadden de donorlanden ook boter op het hoofd. Toen Nyerere zijn beleid inzette werd hij enthousiast gesteund door de Westerse ontwikkelingswereld. Hulpfondsen stroomden binnen. Deze maskeerden juist de problemen die met de ingeslagen weg gepaard gingen, anders had de wal het schip al veel eerder gekeerd. Met zoveel bijval van buiten kon je het de Tanzanianen niet kwalijk nemen dat ze dachten dat ze met de ontwikkeling van het land op de juiste weg waren. De vraag was of die bakken met geld en goedbedoelde projecten enig blijvend effect zouden sorteren. In de gezondheidszorg lagen de zaken in ieder geval duidelijk. Pijn en de dood zijn absolute gegevens, economische ontwikkeling is een relatief begrip, extreme armoede en honger daargelaten. Tropengeneeskunde lenigde directe en absolute noden, al was ook het doel om een blijvende verbetering in de gezondheidszorg tot stand te brengen. Maar voorlopig was elke (weer) gezonde Tanzaniaan er één.

'Er is geen suiker meer,' zei ik, toen we op het terras een gehaast kopje koffie dronken tijdens de ochtendpauze van het ziekenhuis. Ik was weer eens begonnen met een nieuw sinaasappelwijnjaar.

'Dan moet je even naar Guus, die heeft afgelopen zaterdag een flinke voorraad op de kop getikt. Dan proberen wij komend weekend in Mwanza wel weer

wat te krijgen.'

Toen Gé in haar witte jas weer in versnelde pas naar het ziekenhuis afgedaald was, pakte ik een pan uit de keuken en liep ermee naar de hoofdstraat van Bukumbi. Ik volgde het zandpad een halve kilometer in de richting van het meer tot ik bij een klein huis kwam. Grijze muren, een blauw geschilderde deur, golfplaten. Hier woonden sinds kort Guus en Esther en hun twee dochters. Guus had een aantal jaren bij het bisdom in Mwanza gewerkt als bedrijfskundig adviseur voor de missieziekenhuizen. Esther was echter zo langzamerhand uitgekeken op het huismoederschap. Zij wilde ook wel eens de kostwinner zijn. Ze besloten tot rolwisseling. Esther ging in het leprakamp van Bukumbi een kleuterschool oprichten en had hiervoor enige geldelijke ondersteuning en een wel zeer bescheiden salaris kunnen regelen. Ze waren in een eenvoudig huis in Bukumbi komen wonen. Hun dochters gingen naar de lokale lagere school met Swahili als voertaal. Guus was nu huisman.

Ik trof hem achter de woning, zittend aan een houten tafel met een gevlochten platte schaal gevuld met een flinke hoeveelheid bruine bonen. Hij was bezig steentjes en pluisjes te verwijderen. Ze waren vegetariërs en de bonen zorgden voor de eiwitten. Ik ging bij hem zitten en bood aan een handje te helpen. Lotgenotencontact, daar leek het een beetje op.

'Is het geen grote overgang, van zo'n mooi huis in Mwanza naar Bukumbi?' vroeg ik, terwijl ik wat bonen in mijn linkerhand nam, deze opende en met mijn rechterduim en wijsvinger alles wat niet aan de definitie van boon voldeed ertussenuit haalde.

'Het is fantastisch om midden tussen de Tanzanianen te wonen. Je leert ze zo veel beter kennen. In Mwanza zaten we te veel in het expatwereldje.'

Guus weidde bevlogen uit over de aantrekkelijke kanten van hun nieuwe leven.

'Hodi!' klonk het, ver weg.

'Karibu!' antwoordde Guus luid.

Even kwamen twee mannen in gescheurde hemden achterom aangelopen. Omstandig deden ze hun verhaal. Guus luisterde aandachtig, plukkend aan zijn baard. In vloeiend Swahili gaf hij antwoord. Tevreden vertrokken beide mannen weer.

'Dat waren twee werkers van het leprakamp. Er is een zending met materialen blijven hangen bij de douane. Ik ga kijken of ik via de bisschop de zaak

vlot kan trekken.’

Toen de bonen uitgezocht waren stapte ik op, het pannetje met suiker onder de arm. Peinzend liep ik terug over de zandweg en langs het ziekenhuis weer naar boven. Ik dacht aan de kinderen van de leprozen in het kamp, de eenvoudige woning, dochters op de lokale school, de bruine bonen. Tegen zoveel idealisme kon ik niet op.

Naast de dubbele diensten en de managementtaken moest Gé het jaarrapport van 1983 nog schrijven, ’s avonds thuis, zodat ik ook dan grotendeels van gezelschap verstoken bleef. Maar het bleek een indrukwekkend verhaal. Met 188

Bij een buitenpost

bedden had het ziekenhuis een gemiddelde grootte. Er werkten ruim tachtig mensen, waaronder twee Nederlandse artsen. Verreweg de belangrijkste ziekte bleek malaria te zijn, op afstand gevolgd door bloedarmoede, longontstekingen, de mazelen en wormen. Mazelen, bloedarmoede en malaria gaven in die volgorde de grootste sterftcijfers, maar die leken me vrij laag vergeleken met het aantal opnamen, nog geen twee procent. Het ziekenhuis liep als een trein. De bezettingsgraad was 88 procent, maar de kinderafdeling had zelfs een bezetting van honderd procent. Er waren in een jaar 319 grote operaties uitgevoerd, wat minder was dan in het jaar daarvoor vanwege alle problemen met elektriciteit en water. Slechts elf geopereerden lieten alsnog het leven. Er werden 839 kinderen geboren waarvan 33 met een keizersnede. Er was een uitgebreid programma van preventieve gezondheidszorg, gericht op moeders en kinderen. Men bereikte dit voor een deel door het benutten van negen buiten-

posten die regelmatig met de landrover bezocht werden door een klein medisch team. Daar verzamelden zich op de aangekondigde dag vele moeders met hun kleine kinderen, voor wie het moeilijk was om zelf helemaal naar het ziekenhuis te komen. Op deze wijze kon een groot aantal kinderen onder de vijf jaar gevaccineerd worden. Tezamen met de aanloop in het ziekenhuis zelf werden in een jaar meer dan 25.000 jonge kinderen gecontroleerd en ingeënt. Dat was natuurlijk een enorme bijdrage aan de preventieve zorg in de regio. Men was er ook in geslaagd om in de buitenpostdorpen mensen te vinden die, daartoe getraind, konden helpen met vaccinaties en het wegen van de kinderen. Ook konden zij ervoor zorgen dat er zoveel mogelijk mensen kwamen opdagen als het team het dorp bezocht. Het ziekenhuis had hier en daar ook kliniekjes ingericht met een permanent aanwezige speciaal opgeleide gezondheidsvoorlichter. Hier konden continu vaccinaties plaatsvinden, medicijnen worden verstrekt en eenvoudige medische ingrepen worden verricht. Ze werden elke drie maanden door ziekenhuispersoneel bezocht. Met de buitenposten en kliniekjes had het ziekenhuis effectieve tentakels door de hele regio en daarmee ontegenzeggelijk een positieve invloed op de gezondheidszorg in een groot gebied. Van heinde en verre kwamen de patiënten naar het ziekenhuis, ook uit Mwanza. Er was zelfs een eersteklasafdeling waar de expats uit die stad op afkwamen.

Bij een buitenpost

De ziekenhuisexploitatie kostte ongeveer twee miljoen shilling per jaar. Omdat

het geen staatsziekenhuis betrof, bleef de bijdrage van de regering beperkt tot ongeveer een kwart van de exploitatiekosten. Daarnaast waren er nog giften van diverse andere instellingen zoals Oxfam, de Nederlandse Leprastichting, de Bukumbivereniging en andere. Het grootste deel van de kosten brachten de patiënten zelf op. Zij moesten gewoon betalen voor hun behandeling. Een volwassene kostte dit 170 shilling, oftewel veertien dollar, ongeacht de duur van de opname. De familie moest dan wel voor het eten zorgen. Een patiënt op de eersteklasafdeling betaalde tweehonderd shilling per dag. Daarmee vormde deze afdeling een belangrijke bron van inkomsten voor het ziekenhuis, al koos slechts zeven procent van de patiënten voor een dergelijke behandeling. De kosten van het ziekenhuis werden vooral gevormd door salarissen, medicijnen en ziekenhuismaterialen.

Die twee miljoen shilling die het ziekenhuis per jaar omzette kwam omgerekend overeen met bijna 170.000 dollar, althans volgens de officiële koers. In Nieuw-Guinea konden we hier hooguit een paar dagen seismiek van schieten of ruim een dag van boren.

‘We gaan toch een weekendje weg,’ kondigde Gé aan bij het avondeten.

‘Je méént het.’

‘We kunnen in het huis van Reindert, in Mwanza. Hij komt dan hier met zijn gezin om een weekenddienst waar te nemen. Mooie ruil nietwaar?’

Het bleek een echt expathuis, ruim, tegen een heuvel opgebouwd. Schitterend uitzicht op het Victoriameer. Hier konden we ons eindelijk weer eens even op elkaar concentreren. En dat was broodnodig. Onze super-latrelatie was nu al bijna twee jaar oud. Het onderhouden daarvan vormde geen geringe inspanning. De reis van Sarumi naar Bukumbi via Nederland kostte vier dagen, en terug vijf. De perioden zonder elkaar waren lang, maar voor beiden enerverend. We beseften dat het ook juist dáárdoor te behappen was. We leefden in volslagen verschillende werelden. Waren we niet uit elkaar aan het groeien? Of waren die contrasten, naast de overeenkomsten, juist zo aardig?

Ik ging zitten op het terras mét uitzicht. Die Reindert had het goed voor elkaar. Gé kwam het trapje af met een thermoskan met heet water, een pot Africafé, twee mokken en, zowaar, een jampotje met suiker. Het blinkende Victoriameer strekte zich voor en beneden ons uit. Zó moest Speke het ruim

een eeuw geleden ongeveer gezien hebben. Groene eilandjes in de verte, enkele wrakke vissersbootjes, een paar jochies die beneden aan de heuvel in hun onderbroek het water in sprongen.

‘Hé, lopen die geen kans op bilharzia?’ vroeg ik.

‘Jazeker, maar ze zijn zich er vaak niet van bewust. Sommigen lopen er ook jaren mee rond zonder dat ze dat in gaten hebben,’ zei Gé, en ging naast me zitten op de wankelende ruwhouten bank die langs de picknicktafel stond. Ze schroefde de dop van de thermoskan los.

‘Ga je nog in Den Haag langs, straks?’

‘Nee, hoezo?’

‘Nou, het zou wel eens goed zijn om te weten waar je volgend jaar heen gaat.’

‘Hm, dat krijg je vaak pas vlak van tevoren te horen. Een paar maanden misschien.’

‘Dan zou het dus kunnen dat er een voor mij onaantrekkelijk land uit de bus komt. Brunei of zo, of een Arabisch land.’

Ik trok haar met gammele bank en al achterover zodat we languit en ruggelings in het kriebelige gras belandden. Alleen het gespat en gejoel van de jochies was op de achtergrond te horen. Met mijn vingers streek ik door haar donkerblonde haar.

‘Ik zal mijn best doen.’

Na drie weken vertrok ik weer. Air Tanzania liet me niet in de steek en twee uur later stond ik in Dar es Salaam. Ik betrok een kamer in het vermaledijde Kilimanjarohotel, waar alleen koud en vies water uit de kraan kwam, de luchtkoeling niet functioneerde en een klein schemerlampje voor licht moest zorgen. De telefoon bleek echter wel te werken want ’s avonds laat werd ik gebeld door een zwoele stem. De dame gaf het niet op want even later werd er op mijn deur gebonsd. Ik draaide me in bed om. Na enige tijd hield het lawaai op.

De volgende dag was er nog veel tijd over eer mijn vlucht naar Amsterdam zou vertrekken. Gelegenheid genoeg om nog enkele bezienswaardigheden van het lijstje te kunnen strepen. Ik nam de stadsbus naar het Village Museum. De bus was stampvol en ik hield mij met moeite staande te midden van het fanatieke geduw en getrek van mijn medepassagiers. Toen ik uiteindelijk ook

een zitplaats bemachtigd had bleken mijn voormalige concurrenten om mij heen de vriendelijkheid zelve.

‘Where you live?’ vroeg mijn buurman belangstellend.

‘Indonesia.’

‘Where Indonesia?’

‘Far away, near China.’

‘Oh, yes, far away.’

In koor waarschuwden mijn medepassagiers dat we de halte van het Village Museum bereikt hadden. Het bleek een openluchtmuseum, met een aantal Afrikaanse hutten en andersoortige woningen, schijnbaar willekeurig rondgestrooid, die een indruk moesten geven van het dorpsleven. Vrijwel verlaten, alleen enkele kunstenaars die ebbenhout bewerkten, het bekende Makonde-houtsnijwerk. Overal grote borden dat men voor het fotograferen honderd shilling zou rekenen.

Met de bus terug, naar de Kariakoomarkt. De walm van afval sloeg mij tegemoet toen ik de bus uitstapte. Er was hier meer te koop dan in Mwanza, zóveel blijktbaar dat etenswaren gewoon op de grond stonden uitgestald. Stapeltjes kolen, wortels, aardappels en tomaten, op smerige zeiltjes met gaten. Vuilnis lag langs de straat, het was vochtig en modderig. Treurnis. Hiervandaan liep ik naar het restaurantje op de hoek, waar ik diverse malen met Gé geweest was. Het ging regenen, ik stapte flink door en sprintte naar binnen. Aan de overkant was de zaak van de barbier die mij op nadrukkelijk verzoek van Gé zo vakkundig geschoren had. Toen ik aan een tafeltje aan het raam was gaan zitten kwam een gezette serveerster onverschillig op mij af gewaggeld. Ik vroeg naar enkele gerechten die op de beduimelde kaart stonden die op tafel lag. Het antwoord was steeds ‘hamna’ (is er niet). Als om de ernst van de situatie in de uitspanning te onderstrepen werd de m in dit woord door de slome dame extra lang aangehouden, ‘hammna’. Duidelijk genoeg. Merkwaardig, eerder hadden we hier toch wel gezellig gezeten. Uiteindelijk bleek er wel brood met een stukje kip te zijn, en een flesje Double Cola, de enige frisdrank die voorhanden was. Ik keek naar buiten, door de regen, naar de gevel van de barbier en dacht aan ons samenzijn hier, bijna een jaar geleden. En aan het afgelopen bezoek aan Bukumbi. Langzaam at ik mijn broodje op.

Het was droog geworden. Ik liep de binnenstad uit en kwam bij mijn volgende door Gé aangeraden programmapunt, nyumba ya sanaa. ‘Nyumba’

was huis. Ik vermoedde dat ‘sanaa’ kunst betekende. Het Indonesische woord hiervoor was immers ‘seni’, dat moest allebei uit het Arabisch komen. En inderdaad bleek dit ‘het huis van de kunst’ te zijn, al was dat aan de buitenkant van het saaie gebouw niet af te zien. Er waren wat kantoren, ateliers en een ruimte waar het een en ander tentoongesteld was. Het was een soort opleidingscentrum gesticht door een Amerikaanse non, zo las ik in een aan de muur geprikt stencil. Jongeren kregen er les in ontwerpen, hout- en steenbewerken, weven, het bedrukken van stoffen. Het idee was dat de volleurde kunstenaars dan weer terug naar hun dorp zouden gaan om daar de kost te verdienen. Een echt ontwikkelingsproject.

Ik ging terug naar de winkelstraat waar ik de International Bookshop binnenstapte. Hier viel mijn oog op een boekje met de titel *How Europe underdeveloped Africa*, van de hand van ene Walter Rodney. Een titel die zowel probleemstelling als vermeende oorzaak tegelijk in zich borg. Ik nam het in mijn handen, bladerde erin, las een stukje in de inleiding en een paar zinnen middenin het boek. Moeizaam proza. Ik legde het werkje terug.

Het was mooi geweest met mijn toeristische omzwervingen. Het ging weer regenen. Ik liep terug naar het hotel, nam ondanks het weer een duik in het zwembad en ging in de lounge zitten lezen. Het was nu tegen de avond. Plotsklaps viel alle elektriciteit uit. Ik wachtte een tijdje maar de duisternis hield aan. Ik was helemaal klaar met Tanzania, sjouwde in het donker mijn koffers de vele trappen af, voldeed de rekening bij kaarslicht, had geen zin meer in gehannes met bussen en nam een taxi naar het vliegveld, waar wel elektriciteit was. Ik moest nog uren wachten voordat de vlucht naar Schiphol vertrok.

Tarangire

Zomer 2009

We wachten in de open lounge van het Impalahotel in Arusha, weggedoken in brede, diepe fauteuils. Op het afgesproken tijdstip verschijnt een jongedame, met de autosleutels nog in de hand. Dat moet Mary zijn. Een oudere Indiër komt er wat achteraan. Dat is Clarence Fatorda, van de safari's, we herkennen elkaar meteen. Hij is donkerder dan in mijn herinnering, en natuurlijk ouder, getekend en breekbaar door zijn gezondheidsproblemen. We begeven ons naar het Indiase restaurant van het hotel. Clarence haalt smakelijk de toevallige ontmoeting aan in het centrum van Arusha, met Gé en Hielke, anderhalve week eerder.

'Ik herkende je meteen, vanaf een afstand nog. Twintig jaar? Vijfentwintig al!'

Hij vervolgt: 'Ik zei tegen mijn metgezel, stop, kijk daar, Gé, de Bukumbidokter. Wat een toeval!'

Mary lacht: 'Bukumbi, daar ben ik vroeger vaak geweest.'

'Ja, als baby kwam je met je moeder mee, dat kan ik me nog goed herinneren,' zegt Gé.

Als we zitten komt de in kaki gestoken ober meteen aangelopen met papadum en drie sausjes. Hielke en Martijn, en wijzelf ook trouwens, zijn gek op de Indiase keuken. Helemaal mooi om met een echte Indiër, oorspronkelijk uit Goa, aan de dis te zitten. We halen herinneringen op. Clarence woont nu al vele jaren in Arusha, en niet meer in Mwanza. Toch is er daar nog steeds een vestiging van zijn safaribedrijf, gerund door zijn broer. De dagelijkse leiding in Arusha is echter in handen van dochter Mary, die in Nederland heeft gestudeerd. We hebben het over hoe Tanzania zich heeft ontwikkeld. En hoe de financiële crisis ook hier heeft toegeslagen. Als we afscheid nemen herinner ik Clarence eraan welke enorme steunpilaar hij en zijn broers indertijd voor Gé zijn geweest. Hij zegt bescheiden

dat dat andersom ook zo was.

De volgende dag heeft Gé een cursusdag. Tezamen met enkele andere Nederlandse artsen, die inmiddels in het hotel zijn neergestreken, luistert ze naar colleges over tropische kinderziekten en groeistoornissen. De jongens gaan hun eigen gang, voetballen later op de dag met Tanzaniaanse leeftijdgenoten op een veld vlak naast het hotel. Ikzelf zwerf wat door de stad, koop een voorraad Tanzaniaanse koffie om mee naar Nederland te nemen en snuffel in winkeltjes. In een boekhandel neem ik de titels door van de boeken die over een paar kasten verdeeld zijn. Mijn oog valt op een boekje dat hoog achter de kassa prominent op een plank staat, met de omslag naar voren. Het is getiteld *How Europe underdeveloped Africa*. Ik herinner mij dat ik datzelfde boekje lang geleden in Dar es Salaam eens in handen heb gehad. Ik vraag aan de mevrouw achter de kassa of ik het in mag kijken. En inderdaad, de eerste druk was in 1972, er was een gereviseerde editie in 1982 en dan zijn er weer enkele drukken in het afgelopen decennium geweest waarvan de laatste in 2009. Voor 29.000 shilling mag ik het werkje mee naar het hotel nemen, waar ik erdoorheen blader en er hier en daar wat in lees tot Gé terug is van haar cursus. Het lijkt alle ellende in Afrika te willen verklaren uit het historisch materialisme. Westerse investeringen, zowel in de koloniale tijd als nu, vormen de oorzaak van de onderontwikkeling. Gezien de vele drukken geniet het blijkbaar nog steeds aftrek bij de Tanzaniaanse intelligentsia en studenten.

Op zondag maken we met het groepje artsen en aanhang een ruime wandeling door het uitgestorven Arusha en bezoeken onder meer de gebouwen van het Rwanda Tribunaal, al is daar op deze rustdag geen activiteit. We kijken rond in de gangen van de instelling en lezen de opgeprikte huiveringwekkende verhalen over enkele aangeklaagde individuele daders. Onwillekeurig denken Gé en ik samen terug aan onze reis door Rwanda, bijna aan het eind van de Tanzaniaanse periode. We konden toen niet bevroeden dat er nog geen tien jaar later vreselijke dingen zouden gebeuren in dat alleraardigste land.

Het hele gezelschap van artsen met aanhang verhuist op de maandag naar het Dutch Doctors Camp in Mto Wa Mbu. Dit complex bestaat uit een groot terrein met verspreid staande bomen en twee stenen barakken, haaks op elkaar met in het midden een eetzaaltje en een keuken. In de vleugels zijn logeerkamers gemaakt, grenzend aan een galerij. Voor de eetzaal bevinden zich luie stoelen en

tafeltjes. Onder de bomen staan tenten. Het is de bedoeling dat we hier een kleine week verblijven en dit als basis gebruiken om uitstapjes te maken. Er kan gewandeld worden, en gefietst. Het dorpje heeft aardige kraampjes met schilderijtjes, houtsnijwerk, kleurige doeken en andere snuisterijen. Elke avond is er kampvuur. We zitten er met zijn allen omheen. Iemand speelt gitaar. Hey Jude. Allemaal nummers uit de jaren zeventig. De aanwezige jeugd antwoordt baldadig met een lied van Guus Meeuwis.

Als de anderen naar de Ngorongorokrater gaan maken wij ons op om een bezoekje te brengen aan het Tarangirepark. Hier zijn we nog nooit geweest, ook 25 jaar geleden niet. Het is niet eens zo ver rijden vanaf Mto wa Mbu, misschien een tachtig kilometer over een goede asfaltweg naar het zuiden, alleen het laatste stuk bestaat uit een zandweg. Niet al te laat in de ochtend komen we al aan bij de ingang en beginnen aan een rondrit door een deel van het park. Het is er magnifiek! De savanne is droog en daardoor geelkleurig, in het glooiende landschap staan vele bomen. Vooral de baobabs zijn indrukwekkend, met hun wild uitwaaiende, kale takkenstelsel boven de brede stam. Het lijkt of de bomen op hun kop staan en dat de wortels de hemel in reiken. Er zijn wel tseetseevliegen, maar we gaan liever de confrontatie aan met deze vervelende steekbeestjes dan dat we het open dak en de ramen van de landrover sluiten. We rijden een heuvel op en krijgen een schitterend uitzicht over een vallei met een kronkelende rivier. Hier blijven we een tijd staan. In de omgeving van het water krioelt het van de dieren: zebra's, Thompsongazelles, Grantgazelles, olifanten, wildebeesten en kudu's. Het is een fascinerend plaatje, iets dat we in de Serengeti zelfs nooit zo gezien hebben, zóveel dieren verzameld rond een drinkplaats. Een zinderend tafereel waarvan je weet dat het zo uit elkaar kan spatten als er een roofdier op het toneel verschijnt. We rijden verder en volgen de rivier, zien nog vele olifanten en later ook leeuwen, meestal lui rustend, maar ook enkele in beweging. Het is na twaalf en de chauffeur oppert dat het tijd wordt om te gaan lunchen. Hij parkeert de auto bij een hiervoor ingerichte locatie voorzien van enkele picknicktafels. Er zijn hier ook andere toeristen. We nemen de doosjes met eten mee naar een van de tafels. De lunchplek wordt belaagd door bavianen die het brutaal en soms succesvol gemunt hebben op de etenswaren, met veel hilariteit tot gevolg. We moeten voortdurend op onze qui vive zijn. We hebben ook hier een prachtig uitzicht op de rivier. Een hele kudde wildebeesten laaft zich aan het water. Op een afstand zien we een leeuwin aankomen. Het wordt spannend. In eerste instantie reageren de wildebeesten nauwelijks en lijken

Tarangire

het drinken rustig te willen afmaken. Op het moment dat de leeuw plots versnelt stuift de kudde uit elkaar, springen de beesten schokkerig heen en weer en rennen, elkaar kruisend, het rivierdal uit. De leeuw draait rondjes, klauwt wat maar slaagt er niet in een prooi te bemachtigen. Mismoedig loopt ze met langzame tred een eindje de rivier af om onder een boom haar kansen verder af te wachten. Ik heb bewondering voor de koelbloedigheid van de wildebeesten, die blijkbaar het laatste moment afwachten voordat ze het op een lopen te zetten zodat ze nog zoveel mogelijk water tot zich kunnen nemen. Als we na deze intrigerende voorstelling verder willen gaan eten gaat het mobieltje van Gé af. Even later voegt ze zich bij ons aan de picknicktafel.

‘Wie was dat? Raar, zo om deze tijd. Iedereen weet dat we op vakantie zijn.’

‘Dat was het NOS-Journaal. Ze wilden commentaar hebben op de situatie rond de Mexicaanse griep. Maar ik heb gezegd dat de laatste ontwikkelingen aan mij voorbij zijn gegaan. Ha, blijkbaar is die heisa nog steeds aan de gang.’

Jobi

Mijn verblijf in Nederland was deze keer kort: een middag, een nacht en een ochtend. Ik overnachtte bij mijn ouders in Harlingen, boekte de volgende reis naar Tanzania voor over een paar maanden, at enkele haringen. In de trein naar Amsterdam las ik de Volkskrant en genoot van het voorbij glijdende landschap. Het was prachtig voorjaarsweer. In de hoofdstad bleek het onrustig. Op het station liepen jongelui rond met rode T-shirts aan van de Jonge Socialisten, sjouwend met borden met daarop leuzen tégen de NAVO en vóór de werkgelegenheid. Hoewel ik mijn best deed om in den vreemde het internationale en Nederlandse nieuws zo goed mogelijk te volgen, had ik er eigenlijk nooit zo bij stilgestaan dat het zo slecht ging met de economie. De werkloosheid had in Nederland een hoge vlucht genomen.

Volgens afspraak trof ik Karel op het vliegveld; we zaten op dezelfde vlucht naar Jakarta. In de boekenzaak in de vertrekhal kocht ik eerst nog De meisjes van de suikerwerkfabriek van Tessa de Loo. Door de cognac van de stewardess sliep ik goed en ik merkte nauwelijks iets van de tussenlandingen in Karachi en Delhi.

In Jakarta bleef ik twee dagen. Toen ik in het Sari Pacific mijn volgende brief aan Gé schreef bedacht ik dat er tijdens mijn terugreis steeds twee dagen zat tussen elk volgende station: Dar es Salaam, Harlingen, Jakarta en tenslotte de eindbestemming Sarmi. Op elke plek schreef ik een brief, en die zouden er, hoewel dus kort na elkaar geschreven, steeds langer over doen om Gé te bereiken: een week vanuit Dar, twee weken vanuit Harlingen, drie weken vanuit Jakarta en vier weken vanuit Sarmi. Een soort relativiteitstheorieachtig effect; vanuit het perspectief van Gé verliepen mijn belevenissen veel langzamer dan in werkelijkheid. Omgekeerd stopte ik steeds een maand voordat ik naar Tanzania vertrok met schrijven, anders zou ik mijn eigen brieven alweer

inhalen.

In het kamp te Sarmi was het al wat drukker geworden dan toen ik daar anderhalve maand eerder vertrok. Het baggerbedrijf had er nu mensen gestationeerd en de graafwerkzaamheden waren al begonnen. Evert en Joost waren er nu ook een deel van de tijd. Karel bleef vooralsnog in Jakarta om leiding te geven aan de voorbereiding van de boringen. Er vloog nu ook weer een helikopter. De piloot heette Chris, een Amerikaan. Het eten was luxer geworden. Er was Nederlandse kaas, en roggebrood.

De plannen die we nog geen jaar eerder tijdens de verkenningssmissie hadden gemaakt werden nu werkelijkheid. Er werd gebaggerd, we groeven kanalen. Bij de Jobirivier was het werk al begonnen. Er was een meetploeg onder leiding van de Australiër Mark bezig om het traject in kaart te brengen en de breedte en diepte van het gegraven kanaal te controleren. Er moest immers een grote duwbak met een complete boortoren doorheen kunnen. De plek van een ander kanaal moest ik nog vaststellen. Chris vloog Tinus en mij met onze kaarten en instrumenten naar een plek langs de Taborissi, waar Bertus een jaar eerder het helipad had gebouwd. Na te zijn geland stopte Chris de rotor, hij had geen andere opdrachten en kon op ons wachten. Maar mijn eerste idee om lopend door het bos of langs het water naar het punt te komen waar het kanaal uit zou moeten komen, moest ik snel laten varen. De begroeiing was veel te dicht. Mangroven, sagobomen, het was niet mogelijk om langs de kreek te lopen, geen denken aan. We zagen langs de kant een kano liggen, een uitgeholde boomstam, vlakbij een hutje die waarschijnlijk als tijdelijk onderkomen dienst deed bij het vissen en de jacht. Tinus liep erheen. Hij kwam terug met een Papoea die bereid was zijn bootje even uit te lenen. We hesen ons in het wankele vaartuigje en peddelden langs de mangroven over het inktzwarte water. Het verre uiteinde van de Taborissi landinwaarts werd steeds smaller. Hier ergens zou het kanaal moeten beginnen; ik had me voordat ik de holle boomstam instapte nog even goed op de luchtfoto en kaart georiënteerd. De begroeiing was dusdanig dicht dat we onmogelijk ergens aan land konden stappen, laat staan dat we een meetinstrument konden installeren. We plasten nog wat heen en weer. Toen gaf ik het op. Dit ging het niet worden. Terug naar het hutje van palmbladeren. Nog even verder en we kwamen weer bij het helipad met de helikopter.

Chris, honkbalpet op, lag in de schaduw van zijn toestel een boek te lezen. ‘Wow, al klaar?’ zei hij met een grijns.

Ik mompelde een verontschuldiging en bestudeerde nogmaals de luchtfoto. We moesten het dan maar van de andere kant proberen. Het was een paar minuten vliegen naar de monding van de Apauwar waar we even rondcirkelden en bij de kampong op het strand konden landen. Ook hier zette Chris de rotor uit. Het was een van de dorpen die we tijdens de verkenningsmissie een jaar eerder hadden bezocht. Tinus praatte met de Papoea’s, die zich ingenomen toonden met het vooruitzicht dat er een kanaal tussen de Apauwar en de Taborissi zou komen. Maar toen hij vroeg naar de mogelijkheid van het lenen van een prauw schudden ze hun hoofd. Dat ging niet zomaar, en ze hadden gelijk. We overlegden even. Een zak rijst, die nog in het laadruim van de helikopter gestouwd lag, bood uitkomst. De eigenaar van de uitgeholde boomstam nam de betaling in ontvangst, stapte in zijn vaartuigje en hielp ons met onze spullen aan boord. We peddelden de Apauwarrivier een stukje op, we moesten bij de tweede bocht zijn. Het regende af en toe flink. Desondanks vond ik het hier veel gemakkelijker om me te oriënteren dan aan de andere kant. Vrij eenvoudig kon ik het geprojecteerde eindpunt van het toekomstige kanaal vinden. We stapten de oever van de rivier op en troffen er wat vaste grond. Nu konden we voortgang boeken. We markeerden de plek door een paar witte doeken rond enkele bomen te binden. Met een eenvoudige meting kon ik vaststellen waar we waren en de kompasrichting voor het te graven kanaal uitrekenen. Tinus zou later terugkomen, om het tracé naar de Taborissi uit te kappen en te markeren. Terug in de kampong bleek Chris de dorpskinderen goed vermaakt te hebben door op de achterkant van zijn vluchtlogpapier grappige gezichtjes te tekenen. Zij zwaaiden enthousiast toen we opstegen om terug te gaan naar het basiskamp te Sarimi.

Ik bracht een aantal dagen bij de Jobirivier door, bij Mark en zijn mannen, om mij te oriënteren op de voortgang van het werk, en hielp ook zelf mee. Op de eerste avond was het nog net niet donker toen Mark en ik op de rand van de uit boomstammetjes en planken vervaardigde vlonder gingen zitten. Het was een intensieve dag geweest. Achter ons bevond zich de slaaptent, een houten geraamte met een blauw zeil; daaronder zes slaapplekken op een rijtje, bestaande uit een rieten matje, een matrasje en een klamboe. In de hoek stond de generator, die de hele nacht aan stond om de accu’s van de elektronische

Het kamp van Mark

afstandsmeters op te laden. Daar moest je bij het slapen tegen kunnen. Onze in spijkerbroeken gehulde benen bungelden boven de moerassige ondergrond. Ik had mijn schoenen uitgedaan, die sopten van de modder. Ze hadden in deze warmte mateloos gekneld. Ik liet mijn blote voeten boven het moeras heen en weer slingeren; niet alleen om ze van wat koelte te voorzien, maar ook om het de muskieten niet te eenvoudig te maken. We hadden net gegeten, rijst met corned beef, en wilden onze nog halfvolle blikjes bier leegdrinken, terwijl Oom Piet - ook hier de kok - zich aan de afwas wijdde.

‘Hoe zie jij je toekomst,’ vroeg ik, ‘ik bedoel, hoe lang wil je dit soort dingen blijven doen, dat reizen en werken in ruige, afgelegen oorden?’

‘O, nog wel een tijdje, ik hoef nog niet naar Australië terug.’

‘Heb je een vriendin?’

‘Nee, nu niet, ik weet hoe vrouwen zijn.’

‘Hoe dan?’

‘Op gegeven moment houden ze je vast, niet zo zeer vooropgezet of bewust, maar zo gaat dat gewoon.’

‘Hm.’

‘Dan is dit er niet meer bij,’ en hij wees losjes om zich heen, ‘en de adrenaline die dat oplevert...’

‘Adrenaline versus hormonen,’ grapte ik.

Mark lachte: ‘Ja zoiets. Nee, inderdaad, precies, dat is het dilemma.’

Oom Piet had de gaslamp ontstoken in zijn keukentje. Daar hadden we nog wat licht van. In de verte hoorden we het grommen van de graafmachines,

dat ging dag en nacht door.

‘Ik wil me nog niet binden,’ vervolgde hij, ‘dat kan altijd nog wel. Als je weg bent heb je altijd die drang om naar dezelfde plek terug te gaan. Voor mij nog even niet.’

‘Ik begrijp goed wat je bedoelt,’ beaamde ik.

‘Hé, heb jij al een PC gekocht, je weet het wel, die nieuwe computer van IBM? De 286 komt eraan.’

‘Nee, wat moet ik er mee? Steeds meeslepen? Lijkt me kwetsbaar, in de jungle.’

‘Dat klopt wel. Toch is dat de toekomst,’ zei Mark enthousiast, ‘open systemen, je zult het zien, iedereen kan erop aansluiten, software maken. Fascinerende ontwikkeling.’

Mark in zijn kantoor

Na een kleine week liet ik Mark weer achter in zijn primitieve, adrenalinevolle omgeving. Mijn werk was toch vooral in het basiskamp. Enerzijds het narekenen van het afgegraven volume, de basis voor de betaling aan het baggerbedrijf, anderzijds het regelen van talloze logistieke kwesties: het evacueren van door malaria gevelde medewerkers uit het bos, het oplossen van problemen rond de brandstofvoorraden, het vervangen van kapotte radio's, het organiseren van transporten. Een flink deel van de dag bracht ik in de radiokamer door. Af en toe ging ik met de helikopter mee om in het bos probleempjes op te lossen. Chris bleek daarbij een ware stuntman. Hij vloog laag over het strand of langs een rivier tussen de bomenrijen, maakte achteloos onverwachte scherpe bochten. Dat soort capriolen zouden ongetwijfeld verleden

tijd zijn als er, later in het jaar, meer toezicht zou komen van de Aviation-afdeling. Maar er gebeurde geen ongelukken. Ik raakte steeds bedreven in de operationele planning en logistiek, het handig beladen van helikopters, het maken van doelmatige vluchtschema's, het snel reageren in onverwachte situaties. De activiteiten volgden elkaar snel op, het was een continue stroom van gecontroleerde dynamiek, het begon op een roes te lijken.

Slaapplekken

Met de Twin Otter was er weer post gekomen. Geen brief van Gé deze keer, wel van mijn ouders. Ook de NRC zat erbij. Op het bed in mijn kamer las ik eerst de brief, daarna bladerde ik door de dunne velletjes van de luchtposteditie van de krant en nam vluchtig het al wat verouderde nieuws tot mij. Mijn ogen bleven rusten op een kort bericht. Ik slikte even, keek door het gaas naar de bomen langs het zwarte strand. Hier wilde ik meer van weten. Ik liep naar buiten en zocht Lucky Bless op. Hij stond bij de hoofdingang van het kamp te praten met de bewaker.

‘Hé, Lucky, heb je even? Ik wilde wat vragen.’

Hij lachte breed, zijn wangen glommen en hij blies de penetrante rook uit van zijn kreteksigaret.

‘Silahkan, Tuan.’

‘Weet jij wie Arnold Ap is?’

Hij schrok, zijn gezicht betrok. Lucky keek even naar links en liep wat weg van de bewaker. Ik volgde hem.

‘Is dood,’ zei hij somber, in het Nederlands nu.

‘Ja, dat heb ik gelezen,’ antwoordde ik, en sloeg het krantje open, ‘hij is bij Jayapura geëxecuteerd, samen met, even kijken, eh, Eddie Mofu en nog een ander.’

‘De Indonesiërs hebben hem doodgeschoten, op het strand,’ zei Lucky, en schudde zijn hoofd. Hij trapte zijn sigaret uit.

‘Wie was hij dan? Waarom is dat gebeurd, denk je?’

‘Waarom? Dat weet ik niet, en Arnold weet zelf ook niet, denk ik. Hij was muzikant, maakte muziek op radio, Papoeamuziek. Wij luisteren altijd. Maar nu niet meer.’

De Indonesische baas van de baggeroperaties was een prettige en slimme jonge vent met een Nederlandse naam, haar tot op zijn schouders dat met een rode band in bedwang gehouden werd. Een novum was de komst van een vrouw, Eva. Een vrouw in het kamp, dat was wat bijzonders! Zij deed de communicatie bij het baggerbedrijf. Onze logistieke medewerker maakte zich onsterfelijk door in een telex aan ‘Jakarta’ te vragen of het wel geoorloofd was dat zij, een vrouw, met een helikopter mee zou vliegen. Eva trok zich weinig aan van de onmiskenbare maar onuitgesproken effecten van haar aanwezigheid op wat tot dan toe altijd een mannengemeenschap was geweest. Tijdens de avondmaaltijden in het kamp kwam de kruisrakettenkwestie een enkele keer ter sprake. Volgens Chris, die naar de Voice of America had geluisterd, was het een gelopen zaak. De Nederlandse regering zou instemmen.

’s Avonds was de bar weer in gebruik. Daar zochten we elkaar na een werkdag regelmatig op. Een paar Nederlanders, een Amerikaan, een Engelsman, een Australiër en enkele Indonesiërs. Mark verscheen een enkele keer ook, als hij uit het bos had kunnen ontsnappen. Veel drukker was het nog niet. We dronken bier, maar niet onmatig, draaiden harde muziek. We sprongen koortsig rond op de klanken van Paradise by the Dashboard Light van Meatloaf.

Op een van die avonden besloot ik een stukje langs het strand te wandelen. Ik wilde af en toe wel even alleen zijn. Langs de boomhut kon ik door het schijnsel van de buitenlichten van het bargebouwtje het korte paadje naar het strand gemakkelijk vinden. Het was pikkedonker, maar helder. Voor Arnold Ap was alles op dit strand, weliswaar een paar honderd kilometer verderop, definitief zwart geworden. Ik luisterde naar het monotone geluid van de bran-

ding. Een uitbundige sterrenhemel opende zich boven mij. Ik keek achterom en trachtte het Zuiderkruis te ontdekken. En precies aan de andere kant was inderdaad de Grote Beer. Ik moest denken aan een gedicht van Slauerhoff, die als scheepsarts in de ban was van de mystiek van het Verre Oosten. Daar zaten allerlei dimensies aan die mij fascineerden: varen, schepen, arts, reizen, het Verre Oosten. Al zijn proza had ik inmiddels wel gelezen, dat waren maar vijf boeken. Hij was echter vooral een dichter. Het gedicht waar ik aan dacht vond ik treffend, al pasten niet álle strofen bij mijn werkelijkheid.

Het begon met:

Wij komen nooit meer saam

Deze eerste zin was niet echt van toepassing, daar deden we meer dan ons best voor.

De wereld drong zich tussenbeide

Dat was wel degelijk het geval.

Soms staan wij beiden 's nachts aan het raam

Min of meer.

Maar andre sterren zien we in andre tijden

Zeker, behalve dat we op andere tijden dezelfde sterren zagen, want we woonden allebei op ongeveer twee graden zuiderbreedte, iets ten zuiden van de evenaar.

Uw land is zoover van mijn land verwijderd:

Absoluut.

Van licht tot verste duisternis, dat ik

U zou begroeten met mijn stervenssnik

Dat hing er natuurlijk van af...

Maar als het waar is dat door groote dromen

Het zwaarst verlangen over wordt gebracht

Ongetwijfeld was dat waar.

Tot op de verste ster: dan zal ik komen

Dan zal ik komen, iedren nacht.

En zo was het.

Ik liep langzaam terug naar mijn kamer om te gaan slapen en me aan een volgende nachtelijke, verre reis te wijden. Op de achtergrond was de branding

nog goed hoorbaar.

Sarawak

Ik stond in mijn hotelkamer in het Sari Pacific mijn tanden te poetsen, na een lange, uit vier achtereenvolgende vluchten bestaande reis van Sarimi naar Jakarta. Ik was moe en het was bedtijd. De telefoon ging en verwonderd nam ik op. Het was Mark. Hij wilde nog wel even langs komen. Een halfuur later trof ik hem in de lobby.

‘Hey, man!’

We gingen zitten in de lobby lounge en ik bestelde twee glazen bier bij een van de twee elegante in sarongs gestoken jongedames die voortdurend vriendelijk lachend met kuis gevouwen handen waakten over hun clientèle, dat vanwege het late uur al aardig geslonken was.

‘Hoe was het?’

Mark was een week in Singapore op verlof geweest.

‘Ik heb goed nieuws,’ antwoordde hij zonder verder op de vraag in te gaan, ‘ik word vertegenwoordiger van Geodetic in Jakarta.’

Geodetic was de naam van zijn bedrijf, met het hoofdkantoor in Zwitserland en een vestiging in Singapore.

‘Ze zijn er nu achter dat je echt hier vertegenwoordigd moet zijn om contracten in de wacht te slepen, alleen wat uit Singapore heen en weer vliegen werkt gewoon niet.’

‘Gefeliciteerd, leuk.’

Ik was echt blij voor hem. Het was een mooie kans om managementervaring op te doen. Daarnaast vond ik hem zo’n aardige vent dat het vooruitzicht om gemakkelijk af en toe met elkaar in Jakarta te kunnen optrekken mij bijzonder aansprak. Hij vertelde vol vuur over zijn plannen om na de baggerklus in Jakarta een kantoortje te gaan opzetten en allerlei oliemaatschappijen en andere bedrijven te gaan bezoeken om de diensten van Geodetic aan te bie-

den. Van mijn kant deed ik verslag van de stand van zaken bij de metingen langs de Jobirivier, waar Mark de volgende dag weer heen zou reizen.

‘En jouw plannen voor de komende tijd?’

‘Een paar dagen Sumatra en dan twee weken naar Sarawak om ervaring op te doen op een seismisch schip, dan terug naar Sarimi. In juli weer naar Tanzania.’

De volgende dag was mijn eerste aandacht op kantoor voor Maria, die de binnengekomen post beheerde.

Het is al bijna weer een week geleden dat we afscheid van elkaar namen op het vliegveld Mwanza. De hele week een opgejaagd gevoel gehad en geen tijd voor mezelf. Je kent het wel, de drukke dienst met talloze nachtelijke beslommeringen, spoedoperaties, bezoekers, en last but not least coassistent Gijs die met zijn ziel onder de arm langskomt en nooit meer opkrast. Ook in het ‘vrije’ weekend de Oxfambezoekers vermaakt en een darmresectie gedaan: twee meter weggehaald, de vrouw is wonder boven wonder nog steeds in leven. Die van het vorige weekend, toen jij er nog was, loopt ook al weer driftig rond.

Vanavond begon ik met matig enthousiasme aan het avondprogramma: het doorlezen van de ziekenhuispost na afloop van een langdurige vergadering en het voorbereiden van een toespraak voor de 1 meiviering die morgen zal plaatsvinden. Vandaag kreeg ik een uitnodiging met het bericht dat ik als ‘mgeni rasmi’ oftewel hoofdgast verwelkomd zou worden. Dit impliceert dat alle toespraken aan mij gericht zullen zijn en dat ik tenslotte de finale rede moet houden, daarbij ingaand op alle voorgaande toespraken. Aangezien alles in het Swahili is, een schier onmogelijke taak voor mij. Ik had er flink de balen van, maar je kunt zoiets niet weigeren. Dan zet je de mensen die je in deze rol gekozen hebben voor schut. Met de moed der wanhoop dus vanavond maar aan de ‘hotuba’ begonnen met alle Swahilistudieboeken ernaast die ik had. Met ook de hulp van Ebenezer Nzota is het nog wel iets geworden. Morgen nog even uittypen. Ik kreeg al puzzelend de smaak te pakken en ben ook aan het lezen geslagen in Alibi voor het onvolkomen hart. En met een kruidenlikeur ernaast voel ik me nu weer prima. Al lezende kwamen mijn gedachten weer bij ons samenzijn en bij jou terecht. De titel van het boek deed me terugdenken aan het tijdgebrek en de overbelasting in de afgelopen weken,

die ons soms emotioneel uiteendreven. Ik vind het jammer, jammer, dat we niet meer van het samenzijn hebben kunnen genieten en dat er zoveel tijd nodig was voor het bespreken van problemen, waar we ook niet uitkwamen. Toch heb ik niet het gevoel dat er iets fundamenteels mis is en dat als er tijd is om de schade in te halen we ons weer helemaal thuis voelen bij elkaar. Het afscheid op het vliegveld was daar toch wel een voorbode van denk ik. Hoe dan ook, in juli gaan we op vakantie.

Het is nu 1 mei. Beneden gaat het feestgedruis door maar het leek mij goed wat vroeger huiswaarts te keren en onder andere deze brief af te maken. De toespraak rolde er beter uit dan ik verwacht had. Thuis hardop oefenen had toch wel zin gehad, al voel je je daarbij heel belachelijk. Tijdens de redevoering werd er enkele malen met instemming geklapt, andere keren volgden er lachsalvo's (wat inderdaad de bedoeling was overigens). Voor dit feest moet altijd de beste werker van het ziekenhuis gekozen worden, die dan ook middelpunt van het feest is. Dit jaar hebben we Damas uitverkoren waar ik zelf ook helemaal achter stond. Met alle elektriciteitsproblemen van het afgelopen jaar heeft hij heel vaak om 11 of 12 uur 's avonds naar de pomp moeten rijden om deze te starten zodra de elektriciteit weer aansprong. Geen eenvoudige klus als overdag het werk ook weer wacht. Je hoort hem nooit klagen. Verder was er het normale feestprogramma met lokale dansen en liederen, een maaltijd, toespraken en disco. Als ik zie hoe soepel zo'n feest verloopt en hoeveel mensen er aan meewerken, dan doet het me toch erg goed dat er zo'n uitstekende sfeer in het ziekenhuis is en dat de samenwerking zich tot velerlei terreinen uitstrekt.

Het had Dick van Delden een goed idee geleken als ik eens een tijdje zou meelopen met een seismisch project op zee. Ik had hier immers geen ervaring mee, en later in het jaar zouden we een dergelijk project voor de kust van Irian Jaya gaan uitvoeren. Ik was hiervoor naar Sarawak, op het eiland Borneo, gegaan, naar het hoofdkantoor van onze Maleisische werkmaatschappij. Ik logeerde een paar dagen in een guesthouse dat gelegen was binnen het kamp waar de medewerkers met hun gezinnen woonden. Dat was wel wat anders dan het kamp in Sarmi. Grote villa's in een lommerrijke omgeving, vlak aan de kust. Sportterreinen, een strand erbij, een clubhuis. Het leek me er zeer

aangenaam, maar Gé had me verzekerd dat ze later onder geen beding in zo'n kamp zou gaan wonen. Er was ook een bescheiden supermarkt met pindakaas, hagelslag, DE koffie en tal van andere huiselijke producten.

Bij het ontbijt las ik in het hotelletje de Sarawak Times. Op de voorpagina stond het bericht dat de Nederlandse regering eindelijk een besluit had genomen over de rakettenkwestie. Foto erbij, namen van de ministers, foutloos gespeld.

Na vijf dagen voer ik uit met een bevoorradingschip dat een productieplatform als bestemming had. Hier in de buurt zouden we trachten een rendez-vous te organiseren met het seismische schip, de Prakla Explora. Toen we het platform naderden was er enige consternatie op de brug, waar ik zo nu en dan ging kijken om mijn licht op te steken over eventuele radiocontacten met de Explora. Er was een druk en opgewonden radioverkeer gaande in het Maleis, ik kon het niet zo snel volgen. Toen de rust was weergekeerd wilde de kapitein mij wel uitleggen wat er aan de hand was. Vietnamese bootvluchtelingen hadden het platform geënterd en probeerden langs de poten naar boven te klauteren. Ze zouden nu wel met een helikopter of een boot naar het vasteland van Sarawak gebracht worden. Van daaruit konden ze door naar Europa of Amerika. Het gebeurde regelmatig dat de platforms bezoek kregen door de exodus van vluchtelingen voor het communisme in de jaren na de beëindiging van de Vietnamese oorlog.

De Explora bleek een fraai gelijnd schip dat uit het niets leek op te doen. De stuurman manoeuvreerde de bevoorradingsboot in een evenwijdige positie en voer dicht tegen het seismische schip aan. Ik wachtte in verband met de forse deining een gunstig moment af en sprong over, en ving daarna mijn tas op die een matroos mij achterna gooide. Het was een grote overgang van zo'n klein bevoorradingschip dat door de deining voortdurend heen en weer werd geslingerd naar zo'n stabiele en statige, met hoogwaardige technologie volgepropte Duitse boot. Ik meldde mij op de brug en begon aan een praktijkcursus die enkele dagen zou duren.

De principes van seismiek op zee ten behoeve van het opsporen van mogelijk oliehoudende gesteenten verschillen niet van die op land, de gebruikte technologie natuurlijk wel. De trillingen van een geluidsbron aan de oppervlakte worden door de overgangsvlakken tussen de verschillende gesteentelagen in de ondergrond weerkaatst. Deze reflecties kunnen door sensors aan de opper-

vlakke geregistreerd worden. Uit de tijd die verstrijkt tussen het veroorzaken van de trilling en de registratie daarvan kan de diepte van de reflecterende laag worden afgeleid. Een seismisch schip als de Explora gebruikte een luchtkanon om de trillingen te veroorzaken. Deze werd kort achter het schip aangesleept en ging ongeveer elke tien seconden af. Dan schudde het hele schip, en dat ging door merg en been. Maar je wende er aan. Ik werd een keer wakker toen midden in de nacht het schieten ophield omdat er problemen waren met de apparatuur. Blijkbaar was de monotone routine van elke tien seconden ‘boem’ zo ingesleten dat juist het ontbreken van de regelmatige schok aanleiding was om met een ongerust gevoel te ontwaken. Behalve het luchtkanon sleepte de Explora ook een drie kilometer lange kabel achter zich aan. Hierin zaten de hydrofoons die de teruggekaatste trillingen uit de ondergrond registreerden. De signalen kwamen via de bedrading uiteindelijk terecht in de instrumentenkamer, het hart van het schip. Dit was een grote ruimte waarin flinke computers stonden opgesteld met verscheidene snel heen en weer spoelende magneetbanden. Hierop werden de elektronische signalen vastgelegd. De wanden stonden vol met beeldschermen en andere apparatuur. Daarmee kon de kwaliteit van de verzamelde gegevens voortdurend beoordeeld worden. De Explora voer een regelmatig patroon van rechte lijnen van tientallen kilometers lang. Het verwerken van de op de magneetbanden opgeslagen gegevens zou na afloop van de opname nog een maanden continu rekenende computer vergen.

Na vijf dagen verliet ik de Explora en werd weer overgezet naar een voorradingschip. Die ging voorlopig echter niet terug naar de haven van Miri. De boot bracht mij daarom naar een productieplatform, dat hoog en indrukwekkend uit zee oprees. De kapitein manoeuvreerde de achtersteven in de richting van het platform. Ik moest van hem op het achterdek klaar staan. Er werd met een kraan aan een lange lijn een mand neergelaten die op het hevig stampende achterdek plofte. Het gevaarte bestond aan de onderkant uit een horizontale ring van ruim een meter doorsnede waarvan de binnenkant bespannen was met zeil. Aan de ring was een kegelvormig en van touw geknoopt net bevestigd. Ik vroeg mij af wat de bedoeling was. Een matroos gebaarde dat ik mijn tas op het zeil binnen in de ring moest leggen, en dat ikzelf aan de buitenkant op de ring moest staan, mij vasthoudend aan het net. Zo verdween ik in vliegende vaart het luchtruim in, als ware het een kermisattractie. Het scheepje onder mij werd steeds kleiner en voordat ik het wist stond ik op

het helikopterdek van het platform. De volgende dag kon ik met een regulier helikoptertransport mee naar Miri.

Terug naar Jakarta. Nu weer aan de gang met mijn eigen projecten! Nog een paar weken naar Sarmi en dan kon ik al weer naar Tanzania. Er was zoveel aan de gang dat die periode van afwezigheid slecht uit zou komen. Ik legde dit aan Dick van Delden voor, maar met een oplossing erbij. Het leek me geen slecht idee als Mark in de periode dat ik afwezig was voor mij waar zou nemen. We zouden hem hiervoor van Geodetic een maand moeten inhuren. Dick fronste eerst zijn wenkbrauwen, maar stemde toe.

Mijn dag was helemaal goed toen Maria lachend enkele blauwe enveloppen in de lucht hield:

‘Post uit Afrika!’

De reis vanaf Nairobi is erg goed verlopen. Een lange reis in een bus vol met Masai in vol ornaat. Onderweg reparaties aan de motor en tweemaal door de politie gecontroleerd, waarbij iedereen de bus uit moest. Een tijdrovende rit, maar wel leuk met al die Masai, die heel verbaasd waren over onze kennis van het Swahili. Ze probeerden ons wat dat betreft uit en moesten dan weer enorm lachen als ik ad rem antwoordde met Swahilispreuken. Het blijft toch een intrigerende stam vind ik, die naar mijn gevoel heel intelligent is.

Bij thuiskomst in Bukumbi was het weer raak. Frans kwam me opgewonden tegemoet toen ik thuis kwam waardoor ik me al in spanning afvroeg wat er gebeurd zou zijn. En wat bleek ... er was weer eens bij mij ingebroken. Ditmaal was de typemachine uit het kantoortje weg. Waarschijnlijk is het gewoon overdag gebeurd toen Emmanuel er nog niet en de nachtwaker al naar huis was. Ze hebben een ruitje ingetrapt, muskietengaas losgemaakt, de typemachine met een hark of stok over het bureau naar het raam getrokken en hem tussen de tralies door weten te wringen. Moeder-overste had meteen de politie erbij gehaald en is op pad gegaan om verdachten te vinden. Ze heeft twee namen doorgegeven aan de politie. Eén daarvan verdenk ik ook, een slungelachtige jongen die vaak om onbekende redenen rond het huis hangt. Volgens de kinderen van Margaret had hij vrijdagmorgen geïnformeerd naar mijn afwezigheid en heeft het nogal professioneel aangepakt. Het kapotte ruitje is naar Mwanza gebracht om het op vingerafdrukken te onderzoeken,

maar daar kwam niets bruikbaars uit. Zelf moest ik dinsdag bij de politie komen. Zij zijn woensdag weer hier geweest om mij uitgebreid te verhoren. Ze willen er een rechtszaak van maken, waarbij ik ook moet verschijnen. Daar zit ik nou ook weer niet om te springen, maar volgens mijn Tanzaniaanse adviseurs moet je het wel zo doen om het stelen niet nog erger te laten worden. Ze hebben dat bij de laatste ziekenhuisinbraak ook gedaan, waarbij de desbetreffende ziekenhuiswerker vier jaar gevangenisstraf gekregen heeft. Niet mis dus. De agent die mij verhoorde heeft me op mijn verzoek hun werkwijze uitgelegd en zou na afloop van het onderzoek een rapport sturen. Hij stuurt op vier achtereenvolgende avonden enkele van zijn metgezellen in burger naar de bars van Bukumbi, omdat je van dronken mensen vaak de waarheid kunt horen. Vervolgens wordt er huiszoeking gedaan als een persoon werkelijk verdacht is. Dat is dan ongeveer een week na het gebeurde en ik neem aan dat de typemachine al wel lang en breed verkocht is en het geld is opgedronken. Deze agent was overigens zelf een van de twee dronken torren die destijds op een avond toen jij er was aan de deur kwamen en die je toen niet binnengelaten hebt. Kun je je dat nog herinneren? Ik heb me nu maar de door de Bukumbivereniging opgestuurde typemachine toegeëigend, zodat je in juli geen nieuwe hoeft mee te nemen. We kunnen zo wel aan de gang blijven met het aanslepen van spullen uit Nederland.

Maar er zijn ook goede berichten, zoals de waterpomp die het nog steeds doet en elektriciteit die tegenwoordig redelijk storingsvrij blijft!

De afgelopen week heb ik een paar dagen hulp gehad van Maarten uit Sumve, wat heel prettig was. Overdag scheelt dat toch heel wat zodat ik een beetje aan administratie toekwam. 's Nachts moest ik er evengoed nog uit. Grote consternatie toen de mensen uit Kalwande midden in de nacht kwamen met het verhaal dat Koos Tonneman een hartinfarct had gekregen en bewusteloos was. Maarten en ik er allebei onmiddellijk heen en toen we aankwamen was pater Jan van der Gun ook al aanwezig om de laatste hulp te geven. We waren hem echter vóór zodat hij aan het bedienen niet is toegekomen. Koos had al een paar weken met koorts rondgelopen zonder naar ons toe te komen, had ook wel wat pillen genomen maar weet Paludrine en Chloroquine niet uit elkaar te houden dus het was volkomen onduidelijk wat hij nou geslikt had. We hebben hem in de eersteklasafdeling opgenomen, aan het infuus gelegd

en met Fansidar en kinine behandeld. Hij heeft nog één dag volledig liggen bazelen, kan zich daar nu niets meer van herinneren maar is inmiddels weer genezen en naar huis. Dat moet dus toch hersenmalaria geweest zijn. Ik heb maar weer nieuwe pogingen ondernomen om de mensen enige voorlichting te geven over verantwoorde malariaprofylaxe.

Voor het ziekenhuis een ernstige zaak is dat de motor van de pomp het weer begeben heeft. Dit keer zouden het alleen de kleppen zijn omdat er een drijvend eilandje in het meer tegenaan gebotst was. Toen dit werkje geklaard was brandde de hele motor door zodat alle vier windingen opnieuw gewonden moesten worden, wat een heidens karwei schijnt te zijn. Ik ben dan ook blij dat ook andere mensen in het ziekenhuis, zoals Damas en Gahigi zich verantwoordelijk voelen voor dit probleem. Ze zijn er de hele zondag mee bezig geweest en 's avonds zijn er nog vier technici van Kalwande heengegaan. Toen we uitgevonden hadden wat de oorzaak was, werd duidelijk dat ons niets restte dan op maandag met de motor op pad te gaan. Het beste leek ons eerst maar de Tanzaniaanse Katoenautoriteit te proberen, aangezien daar wel wat technische mensen rondlopen. Toen we daar de 'rewindingworkshop' binnen kwamen sprong echter een van de Tanzaniaanse hoofdmedewerkers op en riep zeer enthousiast 'Ha, dokter!' Hij begroette mij uitbundig en vroeg hoe het in Addis Abeba geweest was. Hij begon uitgebreid aan iedereen te vertellen over de operatie die ik bij hem verricht had en die zijn leven had gered. Dat kon dus niet meer kapot. We werden onmiddellijk geholpen en ze laten al het andere werk liggen totdat onze motor weer klaar is. Dat is aanstaande vrijdag alweer het geval. Een hele opluchting voor mij en anderen, anders gingen we een duistere periode tegemoet. Hetzelfde grapje heeft vorig jaar namelijk vier weken geduurd. Je snapt dat het zonder water hier niets gedaan is. Voor een grote operatie je handen poedelen in een klein bakje met water in plaats van onder een stromende kraan geeft veel kans op een wondinfectie. De meeste patiënten die deze week geopereerd zouden worden stuurden we dan ook maar naar huis. Ik was bekaf toen we gisteren uit Mwanza terugkwamen. Veel tijd wachtend in de hete zon doorgebracht, dingen regelen en organiseren. Het kost allemaal minstens zoveel energie als het behandelen van patiënten.

De kruisrakettenzaak wordt zo langzamerhand wel spannend. Vooral nu het weer eens uitgesteld is door verdeeldheid in het kabinet. Misschien wordt het

wel een kabinetscrisis. Jouw boekje met betrekking tot dit onderwerp moet ik nog steeds lezen, maar mijn gevoel blijft tegen. Ik weet dat jij meer van ratio houdt.

Tja, het is alweer kwart voor 1 's nachts. Ik moet er toch maar eens een punt aan draaien. Ik denk in ieder geval met veel warme gevoelens aan je, vooral als ik weer een brief van je krijg. Ik zie uit naar je komst in juli en ben er zeker van dat we dan de meeste tijd samen zullen doorbrengen. Zalig lijkt me dat.

Het was me het weekje wel. Maar liefst twee mensen op staande voet moeten ontslaan. Nog even en we kunnen het ziekenhuis wel sluiten. In het tweede geval vond ik het erg aangrijpend. De medische assistent die bij mij op de tb- en lepra-afdeling werkt, heeft voor twee leprapatiënten valse recepten geschreven voor 168 tetracyclinecapsules en deze vervolgens in eigen zak gestoken. Deze capsules brengen op de zwarte markt vijf shilling per stuk op. We ontdekten dit eigenlijk maar heel toevallig. Het zal dan ook wel niet de eerste keer geweest zijn. Na enig doorvragen viel hij al snel door de mand. Als verklaring gaf hij me toen een brief van zijn ouders met het bericht dat de koeien hoestten en met het verzoek om tetracycline op te sturen. Van de 168 pillen wist hij een dag na het gebeurde er nog 108 van terug te brengen, maar de andere zestig waren al foetsie. Aangezien hij een dergelijk nog ernstiger vergrijp al twee keer eerder gepleegd had, steeds met de ernstige belofte zich voortaan netjes te gedragen, zagen we er voor de toekomst niet zoveel heil meer in. Het viel niet mee om driemaal is scheepsrecht in het Swahili te vertalen, maar we hebben die regel wel laten gelden. Naast de nodige vergadertijd en vooronderzoek kost het dan ook nog een halve nacht typewerk, want ontslaan is hier zo mogelijk nog moeilijker dan in Nederland. Je moet je zaakjes goed op papier hebben en het ministerie van gezondheid en andere instanties op de hoogte stellen van de stand van zaken met nauwkeurige beschrijvingen. Voor mijn tb- en leprawerk is het ook erg vervelend. Hij was daar namelijk erg goed in en het zal veel tijd en moeite kosten om weer een nieuwe in te werken. Je krijgt niet zomaar weer een opvolger. Toch wel teleurstellend, dit soort zaken, vooral als het iemand betreft waar je zo nauw mee samenwerkt.

Alweer laat en doodmoe. De vergadering van het managementcomité duurde maar liefst van half 5 tot half 9 vandaag. Net een marathon. Problemen genoeg op het moment. Afgelopen week was ik ook al geen avond voor 8 uur thuis, en dan werd ik 's avonds en 's nachts ook nog weer geroepen. Gelukkig deze week geen dienst zodat de nachten hopelijk ongestoord zullen verlopen.

In een dorp in de buurt van Shinyanga zijn maar liefst 46 Zungu Zungu om het leven gebracht toen ze op een dorp afgingen waar zich veedieven zouden bevinden. Ze werden door de dorpingen omsingeld, overvallen en massaal afgeslacht. Afschuwelijk, en een duidelijke demonstratie van de negatieve kanten van een onervaren burgermilitie. Dit soort dingen waren mijns inziens te verwachten, maar het moet blijkbaar eerst gebeuren eer men tot een andere werkwijze overgaat. Elke dag worden er nog meer nieuwe lijken gevonden.

De rechtszaak tegen de persoon die het ongeluk met de auto waarin Sokoine zat veroorzaakt heeft is ook nog steeds in volle gang. De chauffeur had om te beginnen al geen rijbewijs, maar blijkt ook een Zuid-Afrikaanse vrijheidsstrijder te zijn, zodat het niet onterecht lijkt er enige politieke redenen achter te zoeken.

Afgelopen week ook nog bijna een dag in Mwanza doorgebracht om allerlei dingen voor het ziekenhuis te regelen. Zuster Antonella was ook mee. Zij heeft me aan allerlei mensen voorgesteld. We hebben wel tot Sint Jutemis moeten wachten om graan en maismeel voor de patiënten te krijgen. Rijst was helemaal niet te koop... zogenaamd, want toen ik naar de 'Regional Development Doctor' ging en een zielig verhaal over tb- en leprapatiënten ophing kreeg ik onmiddellijk een brief mee waardoor ik toch met honderd kg rijst thuis kwam en nog voor de officiële prijs van 7,20 shilling per kilo ook. Normaal krijg je het nooit voor die prijs. Op de zwarte markt kost rijst 35 shilling per kilo.

Ik heb zondag euthanasie op Simba toegepast. Hij werd te oud, te mager, stonk als de hel en zat onder het ongedierte. Een overdosis insuline bleek ook hier goed te werken. Er ging echter wel iets mis in de regie. Meteen nadat ik de spuit gegeven had werd ik het ziekenhuis in geroepen. De hond zoals te doen gebruikelijk achter me aan. In het vuur van het werk ben ik hem uit het oog verloren en de volgende morgen kwam het halve ziekenhuis me condoleren met het overlijden van mijn hond, want hij was ergens op de vrouwenafdeling de pijp uitgegaan. Het is moeilijk om je dan een houding te

geven.

Deze week schrokken we ons een hoedje toen een van de nonnen bij het doden van een cobra in de ogen gespoten werd. Gelukkig was ze snel hier om het oog te laten uitspoelen. Ze heeft twee dagen verlamningsverschijnselen aan het oog gehad, maar is nu weer helemaal in orde.

Een andere verrassing de afgelopen week was dat toen ik in het kantoortje in huis zat te werken, ik iets over mijn voeten voelde gaan. De kat zat erachteraan, en ik dacht aan een muis of zo. Na een blik onder de tafel kreeg ik bijna een hartstilstand. Het was een lange groene boomslang die daar in snel-treinvaart door het kantoortje kronkelde, opgejaagd door de kat. Hartstikke giftig. Ik ben toen gauw hulp gaan halen uit het ziekenhuis. Frans kwam ook net thuis uit de stad. De slang bleek echter onvindbaar. Ik stond erop dat we alles overhoop zouden halen, al was Frans ervan overtuigd dat het beest alweer naar buiten gekropen was. En ja hoor, hij was er toch, in de bureaula, tussen de paperassen. Frans heeft hem de genadeklap toegediend. Brr..

Ik heb ook nog weer sinaasappelwijn die gebotteld moet worden. Ondertussen staat er al aardig wat in de kast waarvan het eerste toch zeker drinkbaar moet zijn tegen de tijd dat je komt.

Je raadt het nooit. De Tanzaniaanse shilling is gedevalueerd. Met maar liefst 25%. De salarissen gaan ook met 35% (de laagste) tot 20% (de hogere) omhoog, naar socialistische snit dus. We hebben een spoedvergadering gepland voor morgen. Als we iedereen 20% tot 35% meer moeten betalen dan zullen de prijzen omhoog moeten. Anders gaan we failliet. Zo houden we de spiraal in stand. In ieder geval komt Nyerere zo tegemoet aan de wensen van de Wereldbank en het IMF zodat Tanzania misschien weer wat meer steun kan verwachten.

De voedselsituatie ziet er momenteel beroerd uit omdat het zo droog is overall. Voor een zak zoete aardappelen voor het ziekenhuis moesten we de afgelopen week 1500 shilling oftewel 475 gulden betalen. Niet te geloven. En aangezien mensen toch moeten eten ben je wel gedwongen om je goede geld over de balk te gooien. Dit alles maakt het stelen en de corruptie hier wel een stuk begrijpelijker. Ik heb er ook enorm veel waardering voor dat men, ondanks de armoede, toch nog kan weggeven, zoals een leprapatiënt die me deze week tien eieren cadeau gaf (6,50 shilling per stuk, ofwel f 1,65). Een

andere patiënt bedacht me met twee papaja's, de buurvrouw kwam zelfgeoogste zoete aardappelen brengen. Dan ben je geneigd de typemachinekwesitie en andere perikelen snel te vergeten.

Ndutu

De eerste avond en nacht bij Gé thuis in Bukumbi waren vertrouwd. Het was immers slechts ruim twee maanden nadat ik Tanzania achter me had gelaten. Doordat ik de nacht ervoor in het vliegtuig niet geslapen had, was ik die eerste avond doodmoe. Ik ging vroeg naar bed sliep als een blok. Midden in de nacht werd ik desalniettemin wakker van getier op de gang. Het was Gé. Deels in het Nederlands, deels in het Swahili riep ze krachtige verwensingen, afgewisseld door het kennelijk aan mij gerichte:

‘Een dief! Een dief!’

Het duurde even voordat het, komend vanuit een diepe slaap, tot mij door-drong. Slaperig kwam ik onder het muskietennet uit gekropen en strompelde de gang op. Verbaasd zag ik Gé staan, zonder kleren aan. Ze keek om het hoekje van de deur van de badkamer waarvan ze het licht had aan gedaan. Ze zette haar tirade tegen de voor mij onzichtbare dief voort, maar bleef angst-vallig achter de muur staan om haar naaktheid voor de onverlaat verborgen te houden. Ik ging in mijn onderbroek voorzichtig de badkamer binnen en zag nog juist een arm een stuk gordijn meetrekken door het raam. Bij het raam gekomen hoorde ik iemand zich uit de voeten maken. We namen de schade op. Er waren enkele ruitjes kapot. Een deel van het gordijn en een handdoek waren verdwenen.

‘Ze zijn met een beperkte buit tevreden, blijkbaar.’

‘Waar is die nachtwaker dan nou weer,’ zei Gé boos.

We kleedden ons aan en begaven ons gewapend met een zaklantaarn en een stok enigszins gespannen naar buiten om te zien waar de nachtwaker was. Er was niemand te vinden. We liepen voorzichtig naar het huis van de buren. Ook daar was de askari niet. Er zat weinig anders op dan terug te gaan en te proberen de slaap weer te vatten, wat voor mij geen probleem zou zijn. Gé

bleef mopperen.

‘Loop je je hier de hele tijd voor een habbekrats uit te sloven en dan komen ze je dit flikken.’

De volgende dag riep Gé de nachtwaker ter verantwoording. Hij was de vader van een drieling, betoogde hij, en het was niet eenvoudig om alle verantwoordelijkheden die hij had te combineren. Daar zat wat in, en Gé hield het bij een reprimande.

De avond daarna kwamen Guus en Esther eten. Zij waren enkele maanden eerder van Mwanza naar Bukumbi verhuisd. Esther kwam als eerste aan. ‘Hodi! Hodi!’ riep ze, buiten nog. Ze was zwierig gekleed in een kleurrijke omgeslagen kitenge, een witte blouse vol met borduursels die afstak tegen haar bruingebrande gezicht. Ze had in het lange haar twee vlechten geknoopt. Even later verscheen Guus in de deuropening. Esther zette een aardewerken schaalje op tafel.

‘Alsjeblieft, mayonaise. Voordat de meiden het allemáál opeten. We konden in Mwanza azijn en olie krijgen, zaterdag.’

Tijdens de grotendeels door Emmanuel gekookte vegetarische maaltijd vertelde Esther vol vuur over haar kleuterschooltje in het leprakamp.

‘Het is echt heel leuk om dit samen met Simone te doen. Zij heeft net zoveel inbreng als ik. Ik heb het gevoel dat we samen iets tot stand brengen.’

‘Wie is Simone?’ vroeg ik.

‘Mijn counterpart, een Sukuma, uit Sengerema. Die neemt het helemaal van mij over als ik weg ben. Alle ontwikkelingswerkers proberen zich toch overbodig te maken, bij jullie ook Gé?’

‘Jazeker.’

‘Op gegeven moment komt de ontwikkeling van Tanzania echt wel op gang, dan zijn wij niet meer nodig,’ zei Esther beslist.

Ik vroeg het me af.

Na het eten stapte ik de keuken in om koffie te halen, en knipte het licht aan. Ik schrok toen mijn blik viel op een zwarte hand die het aanrecht aftastte. De bijbehorende arm stak door het raam naar binnen en bewoog zich in de richting van de bestekbak. De geheimzinnige hand griste nog een vork mee en verdween door het raam voordat ik besepte wat er gaande was. Stom, ik had direct moeten proberen de hand vast te grijpen. Maar de vogel was

gevlozen. Gevieren kamden we de directe omgeving van het huis af en vonden de nachtwaker in diepe slaap verzonken. Met veel moeite schudden we hem wakker. In eerste instantie was hij nog niet van zins om in actie te komen, maar na door Gé toegesproken te zijn zette hij zich sloom in beweging om zijn rondjes te gaan maken rond de doktershuizen.

De nachtwaker kreeg de volgende dag een ander baantje in het ziekenhuis. Voor askari was hij niet in de wieg gelegd. Beide doktershuizen kregen nu elk hun eigen waker, er was geen ontkomen aan. Het stelen, altijd al een probleem in Bukumbi, werd steeds erger. Ook de nacht erna was er gerucht, omstreeks 3 uur in de ochtend. Het was nu de nieuwe nachtwaker zelf die kwam melden dat hij twee gemaskerde dieven had betrapt en verjaagd in de buurt van de keuken.

Gé had voor mijn komst al afgesproken dat we eens bij een Nederlandse bioloog langs zouden gaan die onderzoek deed naar vissen in het Victoriameer. We combineerden dit met boodschappen op de markt van Mwanza. Tijdens de terugrit naar Bukumbi sloegen we de weg naar Nyegezi in.

‘Hij woont bovenop een heuvel,’ zei Gé, en parkeerde de R4 half in de berm van de zandweg. We moesten even zoeken voordat we het pad omhoog vonden. Dit slingerde zich door de struiken naar boven, vrij steil af en toe. Het laatste stuk was rotsachtig, maar daar zagen we het huisje staan, inderdaad bovenop de top van de heuvel met een mooi uitzicht. Een blonde, lange jongeman deed open.

‘Welkom, ik verwachtte jullie al even.’

Een spaarzaam gemeubileerde woning, maar op een intrigerende plek. Eenzaam. Water moest steeds naar boven gesjouwd worden. De Leidse bioloog schonk heet water voor de koffie en vertelde over zijn onderzoek naar de vissen in het Victoriameer. Er waren zoveel soorten dat het duizelde. En die veranderden ook steeds, pasten zich aan, precies volgens de evolutieleer van Darwin, maar dan in de hoogste versnelling. Dat maakte het zo interessant in het Victoriameer. Maar nu had de nijlbaars de kop opgestoken. Die was jaren geleden uitgezet in Oeganda, had zich rap vermenigvuldigd en was zo langzamerhand in heel het meer een bedreiging voor de oorspronkelijke soorten geworden. Hij vrat ze allemaal op. Weg ecosysteem. Onze gastheer toonde zich somber. Niet alleen het ecosysteem maar ook zijn onderzoek werd door de nijlbaars bedreigd.

We gingen buiten op een rots zitten, koffiemok in hand. Lekker windje, fraai uitzicht.

‘Weet je,’ zei hij, nadat ik wat verteld had over mijn projecten in Nieuw-Guinea, ‘vorige week kwamen er twee Canadezen bij mij langs, op het instituut. Zij kwamen vragen of ik het nuttig zou vinden dat het meer en de omgeving ervan goed in kaart gebracht zouden worden.’

‘Ha, mijn vak. Altijd leuk, een mooie kaart,’ zei ik geïnteresseerd.

‘Dit zou dan een ontwikkelingsproject zijn, gefinancierd door de Wereldbank. Als ze maar genoeg positieve adviezen zouden verzamelen konden ze het er wel doorkrijgen, dachten ze, of we hier nu wat aan zo’n kaart hebben of niet.’

Het grootste probleem voor onze voorgenomen reis door de Serengeti was de benzineschaarste. We moesten de benodigde brandstof voor de hele reis bij ons hebben. Er waren immers geen benzinestations langs de weg waar je zou kunnen tanken. In de weken voor mijn komst had Gé beetje bij beetje een redelijke hoeveelheid bij elkaar gesprokkeld. We hadden nu vier jerrycans van 20 liter naast een volle tank van 26 liter. Daar moesten we een heel eind mee kunnen komen. De jerrycans zette ik op wat kranten in de achterbak van de Renault 4. Daarnaast een deel van de kampeerspullen. Op de achterbank de rest, inclusief flink wat houdbare etenswaren zoals rijst en door Emmanuel gerookt vlees. We gingen op weg, langs de gebruikelijke route via Mwanza eerst een stuk langs het Victoriameer naar het noordoosten. We kwamen zo bij de westelijke ingang van de Serengeti en reden het park binnen. Het was een geweldig gevoel van vrijheid om met eigen auto op safari te gaan. We kwamen bijna geen andere auto’s tegen.

Eigenlijk was het geen goed idee om met een R4, zonder vierwielaandrijving, een dergelijke tocht te maken. Maar we waren nog ruim in het droge seizoen en dan zouden de zandwegen ook voor onze auto redelijk begaanbaar moeten zijn. En dat bleek ook wel. Het was zelfs zo dat we twee in het mulle zand vastzittende landrovers voorbij reden. De R4 was veel lichter, hier en daar konden we hem uit een lastig stukje vooruit duwen. Aan de andere kant konden we de vastzittende landrovers niet van dienst zijn, daar was het aantal paardenkrachten onvoldoende voor. Het eerste stuk in het westelijke deel van het park bleek nog steeds het domein van de tseetseevliegen. Dat betekende

dat de raampjes dicht moesten blijven, wat ook hielp tegen de stofwolken. Binnen was het daarom een oven zodat we af en toe moesten stoppen om een luchtje te scheppen. Dit konden we soms combineren met het schoonmaken van het benzinefilter, want door vuil in de benzineleiding ging de motor nu en dan haperen. Nog voor het donker werd bereikten we evenwel de kampeerplaats van Seronera. Hier zetten we ons tentje op, maakten een kampvuurtje, kookten rijst en luisterden naar het verre gehuil van hyena's. We trokken dikke kleren aan tegen de muskieten. We waren alleen, er was geen andere tent, en moesten het vuur gaande houden, anders liepen we kans op ongewenst bezoek van roofdieren. We bleven er een tijdje samen bij zitten, maar waren doodmoe na de lange rit.

‘Ga jij eerst maar een tijdje slapen, je hebt ook nog een week dienst achter de rug.’

Gé kroop de tent in en ritste deze met het oog op de muskieten weer snel dicht. Ik gooide extra takken op het vuur en sloeg mijn slaapzak om me heen. Ik staarde in de vlammen. Het duizelde me, in kort bestek Sarmi, Jakarta, Sumatra, Sarawak, weer Sarmi, Harlingen, Dar es Salaam en nu moederziel alleen hier in het hartje van Afrika, met slechts een vuur als bescherming tegen de leeuwen en andere roofdieren. Misschien waren we helemaal gek om dit zo te doen. Zouden we bij onraad eventueel snel genoeg in de auto kunnen kruipen? Na een paar uur maakte ik Gé wakker en nam zij het van mij over. Later in de nacht wisselden we nogmaals stuivertje, maar bleven 's ochtends langer liggen om nog enigszins wat slaap te krijgen.

Na een verlaat ontbijt reden we enkele zijwegen af in de omgeving van Seronera, op zoek naar olifanten, giraffen, leeuwen, luipaarden. We hadden nu geen gids en moesten zelf de mooie plekjes daarvoor ontdekken. Dat we hier in het verleden al een paar keer waren geweest hielp natuurlijk wel. Maar met name de vrijheid die we hierbij nu hadden maakte euforisch.

‘Stop, oh, een kill!’ riep Gé.

Ik stond op de rem en keek in de richting die Gé met een armgebaar aanwees. Enkele tientallen meters verderop zag ik in het gele hoge gras een leeuwin die met de kop naar beneden, rukkend aan wat vermoedelijk de hals was van een zebra, die met de achterpoten half omhoog op de zij lag.

‘Oh, gatver, die is er geweest.’

‘Ja, zo gaat dat hier, Darwin, hè? De natuur is wreed.’

We bleven een tijdje staan. De leeuw probeerde de zebra te verslepen, maar dat bleek lastig. Ze bleef er bij staan en keek waakzaam om zich heen. Ik schakelde en gaf weer gas.

Er volgde weer een flinke rit naar het Ngorongoro National Park. Met enige moeite klom de R4 naar de rand van de krater. Het werd steeds kouder. We besloten de puffende en grommende auto wat rust te gunnen toen we bij een grasveldje langs de weg kwamen met een prachtig uitzicht. We spreidden een kleed uit voor een picknick, een bezigheid waar Gé altijd zo van kon genieten. We hadden brood, Nederlandse kaas en sinaasappels. Even later kwamen vanuit het pad dat naar de open plek voerde vijf Masai aanlopen, drie vrouwen, een kind en een man. Fraai uitgedost in hun roodbruine mantels, kleurige kralen kettingen; de man droeg een speer. Nieuwsgierig kwamen ze om ons heen staan. Gé noodde hen te gaan zitten, wat ze deden. We deelden de sinaasappels uit maar hadden zelf geen trek in het mengsel van melk en runderbloed dat in de traditionele kalebasflessen van de Masai zat. Twee van hen spraken enig Swahili. Een levendig onderhoud ontstond waarbij in twee richtingen uit vertaald werd. Ze vertelden alles wat we weten wilden over hun gewoonten en gebruiken. Tenslotte vroegen ze of we medicijnen bij ons hadden. De man en het kind hadden malaria. Gé onderzocht ze vluchtig en gaf hen een doosje Chloroquine. Masai zijn mooie mensen en dat willen ze weten ook. Voordat we weg wilden rijden kamde de man hurkend op de knieën zijn haren in het buitenspiegeltje van de R4.

We reden door naar de kraterrand en kwamen in een dichte mist terecht. Het was koud en vochtig. Plotsklaps stonden we in een bocht oog in oog met een buffel. Hij of zij stond roerloos dwars op de zandweg, de grote kop naar ons toegekeerd. Minutenlang stonden we elkaar aan te kijken. Wie had het meeste geduld? Buffels zijn door hun onvoorspelbaarheid de gevaarlijkste dieren van de Serengeti. Ik was bang dat er een auto van de andere kant zou komen die het beest in onze richting zou drijven en uiteindelijk gaf ik voorzichtig gas. Na enkele seconden kwam het beest schokkerig in beweging en verdween in het struikgewas. Opgelucht kwamen we tenslotte bij de Ngorongoro Crater Lodge waar de portier en de receptionist zich uiterst verbaasd toonden dat we met een Renault 4 de tocht door de Serengeti hadden gemaakt. Ze bezwoeren ons om in geen geval met deze auto de krater in te gaan. Dat waren we zeker niet

IJdele Masai

van plan en boekten in plaats daarvan twee plekken in de landrover van de lodge voor de volgende dag. Mogelijk vanwege ons bijzondere vervoermiddel kregen we van de aardige receptionist een ruime suite toegewezen met een schitterend uitzicht op de krater.

Die avond aten we gebakken zebra in het verder vrijwel lege restaurant van de lodge. Het was rustig. De eerste fles Dodomawijn hadden we teruggestuurd maar de tweede, die net zo zuur smaakte, accepteerden we. Het was lang geleden dat we samen in een restaurant uit eten waren geweest. Het moest een feestje worden. En dat werd het ook. Toch hadden we een probleem te bespreken.

‘We redden het echt niet. We hebben al de helft van de benzine op.’

‘Hoe kan dat nou, hij hoort 1 op 12 te rijden, minstens.’

‘Blijkbaar niet op dit soort wegen, met al dat stijgen en dalen!’

‘Goed, ik zal kijken wat ik kan doen.’

De vriendelijke receptionist was ons ten tweede male ter wille. Hij zou de volgende dag nagaan of de lodge wat benzine zou kunnen afstaan.

Teruggekeerd van het tochtje met de landrover door de krater nam de receptionist me mee naar een bij de lodge horende schuur waar ik tegen betaling maximaal één jerrycan mocht vullen met benzine.

‘You also go to Ndutu? Yes? You try there as well.’

We reden door naar Manyara, nog wat verder ten oosten van de Ngorongoro. We hadden er vertrouwen in dat we er met de benzine wel uit zouden komen. Van Manyara reden we terug langs de krater en door naar Ndutu, maar kregen onderweg een lekke band. Gelukkig hadden we twee reservebanden bij ons. De pleisterplek Ndutu was gelegen aan het Ndutumeer, dat wit en roze gekleurd was door de veelheid aan flamingo's die zich er ophielden. Er was een kamp waar je een luxe tent als hotelkamer kon huren. Wij zetten ons eigen tentje op. Dit was ook de plek waar de bekende fotograaf en cineast Hugo van Lawick jarenlang had gebivakkeerd om te filmen en te fotograferen. De aanwezigheid van een grote plas water had vanzelfsprekend een grote aantrekkingskracht op de olifanten, giraffen, een verdwaalde neushoorn, dikdik's, impala's en gazelles, en die laatste op hun beurt op de roofdieren, en die tenslotte weer op safarigangers en fotografen. Tijdens de jaarlijkse migratie kwamen hier ook de zebra's en wildebeesten in grote getale langs, waarbij de moeders hun kalveren mee naar de drinkplaats troonden die daar soms in de enorme drukte verdronken. Hier in Ndutu kwamen we echt tot rust, we genoten van het kamperen, en van elkaar. Een mooie plek om brieven naar huis te schrijven. Helaas moesten we ons ook weer op het benzineprobleem richten. Het lukte Gé echter om ook hier een jerrycan los te peuteren. Nu zouden we Bukumbi toch moeten kunnen halen.

Toen we uit Ndutu vertrokken maakten we ons enigszins zorgen. We hadden de dag ervoor donkere wolken voorbij zien schuiven. Hoewel het in Ndutu niet geregend had, waren er berichten dat dit in het westelijk deel van de Serengeti wel het geval was geweest. Dat kon eigenlijk niet, we zaten midden in het droge seizoen! Het rijden ging echter voorspoedig. Toen we Seronera achter ons gelaten hadden merkten we echter dat het inderdaad geregend had in dit deel van het park. Maar het was blijkbaar niet al te veel geweest want de weg was voor ons goed begaanbaar. Het reed zelfs veel prettiger dan op de heenweg want het was nu niet zo stoffig. Opgelucht gingen we er nu vanuit dat we geen problemen meer zouden tegenkomen.

Enkele tientallen kilometers voor de westelijke uitgang veranderde de conditie van de zandweg echter. In plaats van enigszins nat maar stevig veranderde het weg oppervlak in een blubberpartij. We slipten steeds weg maar konden de auto duwend wel weer in het rechte spoor krijgen.

‘Er is geen denken aan dat we zo door kunnen rijden. We moeten iets verzinnen.’

‘Teruggaan naar Seronera soms?’

‘En dan? We hebben dan zéker geen benzine genoeg meer om thuis te komen.’

‘En ik móet morgen terug zijn in het ziekenhuis!’

Ik stapte de auto uit en nam de omgeving goed in mij op. Tot hoever zou het wegdek zo beroerd zijn? Ik liep een klein stukje de savanne in en voelde dat de bodem stevig was. Het terrein was redelijk open, hier en daar een boom en struikgewas.

‘Ik weet dat het link is maar we zouden kunnen proberen om parallel aan de weg door het gras te rijden, tot de weg weer beter wordt.’

‘Het moet maar.’

We duwden de auto de weg af en zetten de rijtocht voort door de savanne. Ik probeerde min of meer evenwijdig aan de weg te blijven. Hortend en stotend vermeden we het struikgewas en reden om groepjes bomen heen. Maar de zandweg hielden we op afstand in het vizier. Na ongeveer een kwartier stuitten we op een droge greppel die dwars lag op de richting die we wilden volgen. Dat was een tegenvaller. Ik vloekte luid en hartgrondig, dat was een teken dat ik echt nerveus begon te worden. Als er nu iets mis ging zouden we in grote problemen komen. Het was al in de namiddag. Er zouden geen of heel weinig auto's meer langs rijden, en die konden ons vanaf de weg niet zien. Ik stapte uit en liep de greppel een eindje af, voor zover dat nog enigszins verantwoord was in verband met de mogelijke aanwezigheid van roofdieren. Ik zag dat de greppel verderop vervaagde en liep vervolgens terug om met de auto de verkenning voort te zetten. Inderdaad werd de greppel nauwer, tot hij helemaal verdwenen was. We konden er dus omheen rijden. De zandweg zagen we echter niet meer. Het was nu alles of niets. Ik reed in de richting waar ik vermoedde dat de weg zich bevond. De begroeiing werd dichter, we moesten diverse keren om geboomte en struikgewas heen laveren. Als uit het niets dook de weg plots op. Ik bezigde wederom een krachtterm die een zucht van verlichting moest camoufleren. Onze vreugde werd helemaal groot toen bleek dat de zandweg hier weer redelijk begaanbaar was. Ik manoeuvreerde de R4 de weg op en uitgelaten hobbelden we verder in westelijke richting, naar de uitgang van het wildpark. Alhoewel we nog een heel eind in het donker

moesten rijden, bereikten we die avond Bukumbi.

De gebruikelijke tussendag op weg naar Nederland in Dar es Salaam - Air Tanzania bleef een onzekere factor dus ik wilde die buffer erin blijven houden om de vlucht naar Nederland niet te missen - bracht ik door in een hotel aan het strand. In de lounge was er 's avonds een filmprogramma. Mijn aandacht werd getrokken door Birdmen of the Kilimanjaro van een Australische cineast. De film ging over de vlucht van een zweeftoestel vanaf de top van de betreffende berg. Eerst de tests en voorbereidingen van de vlucht rond de Ngorongoro-krater, de beklimming van de berg en dan de vlucht zelf. De beelden riepen heftige herinneringen op aan het samenzijn bij eerdere gelegenheden met Gé. Het uitzicht op de krater, de Masai lopend over de kraterrand, de flamingo's in het meer, de leeuwen en neushoorns, ons picknickplekje in Manyara, de klimtocht de Kilimanjaro op, de tweede en derde hut, het koken van de dragers, de zonsopgang, Gillman's Peak. Alles, inclusief de details, zo herkenbaar. Ik zoog het in mij op, liet alle herinneringen weer eens voorbij trekken en dacht met gemengde gevoelens aan ons laatste afscheid op het vliegveld van Mwanza. We hadden de laatste dagen in Bukumbi ongemakkelijke discussies gehad over de toekomst. Dit onderwerp hadden we een tijd voor ons uitgeschoven, maar het vraagstuk kwam nu wel dichterbij. Nog een jaar misschien en dan zou ik overgeplaatst worden. Dat kon overal zijn. Ik wilde graag méér buitenland maar dan wel met een eigen huis en een meer normaal bestaan, zonder al dat gereis. En dan samen met Gé uiteraard. Mijn ultieme wensdroom sublimeerde zich in een beeld waarbij we ergens in een tropisch land inkopen zouden doen op een kleurrijke markt voor een gezamenlijk huishouden. Dat leek me geweldig. Maar Gé wilde natuurlijk niet in een situatie terecht komen waarin ze niet kon werken. Dat begreep ik best. De grote vraag was of en hoe dat binnen 'het systeem' te realiseren zou zijn. Ik kon me de uitspraak van de man van personeelszaken bij mijn sollicitatiegesprek nog goed herinneren: 'een baan bij ons heeft consequenties voor de partnerkeuze,' zei hij. Indertijd nam ik dat voor kennisgeving aan.

Mijn ouders haalden me op van Schiphol. Die middag ging ik meteen langs bij een Renaultgarage in Franeker voor diverse onderdelen voor de R4. De volgende dag bezocht ik 's ochtends de ouders van Gé in Overijssel. We maak-

ten plannen voor een volgend bezoek aan Bukumbi. Zij wilden graag bij Gé op bezoek en het leek het beste dit te organiseren als ik ook weer zou gaan, al was nog niet duidelijk wanneer dit zou zijn. Alhoewel ik een treinkaartje had naar Amsterdam, brachten ze me met de auto naar Schiphol. Ze bleven zwaaien totdat ik voorbij de paspoortcontrole niet meer zichtbaar was.

Plymouth

Mark stond me bij het vliegveldje van Sarmi op te wachten. Hij had tijdens mijn afwezigheid mijn werk overgenomen. Er was nu van alles tegelijk gaande. Mark had een project voor mij in Sumatra afgerond en was net begonnen met de metingen langs de kust van het Podenablok. Het baggeren was bijna klaar. Het was drukker geworden in het kamp. De eerste van de drie Pumahelikopters was ook al gearriveerd. Mark en ik hadden twee dagen overlap voordat hij terug zou gaan naar Jakarta om vandaar nieuwe klussen te gaan doen in Brunei en Thailand.

De Puma's

Ik nam het Podenaproject van hem over en had hiervoor een schip tot mijn beschikking, de Sarwaguna, die als basis fungeerde voor de metingen. Hiermee borduurden we voort op de verkenning die ik eerder in het jaar had gedaan. Het doel van dit project was om de geografische posities vast te leggen van een aantal punten die als navigatiestations voor de zeeseismiek zouden gaan

dienen. We hadden gebrek aan brandstof voor de buitenboordmotoren van de bijboten en daardoor kwam het werk moeizaam op gang. Dat had te maken met de situatie rond het inklaan van goederen door de douane in de haven van Sarmi. De Indonesische douanebeambten zagen de grote toename van de aanvoer van materieel en goederen via het haventje als een buitenkansje om hun inkomen aan te vullen. Onze transportcoördinator Joost speelde het spel niet mee. Wekenlang bleven schepen voor de rede liggen wachten. Uiteindelijk had Joost de langste adem. De schepen konden worden gelost. Ik had nu ook genoeg brandstof voor de buitenboordmotoren.

Er was een belangrijke ontwikkeling in het denken over de veiligheid. Dick van Delden was in Irian Jaya geweest om zich goed te informeren over de situatie rond de OPM. De slotsom was dat er geen militairen meer meegingen met de operaties. Dick had mijn suggestie overgenomen om in plaats daarvan Lucky Bless mee te laten gaan. Die zou dan steeds vooruit varen om contact te zoeken met de bevolking en hen te informeren. Daarmee kon hij ook beoordelen of de kust ‘veilig’ was. Lucky was blij met deze rol.

Eindelijk ging het project echt van start. Ik vloog met de Bolkow heen en weer langs de kust om aanwijzingen te geven, de mannen van het meetbedrijf begonnen met het werk op Wakde en vorderde langzaam oostwaarts, daarbij bivakkerend op de Sarwaguna. Er kwamen satellietontvangers, we deden metingen naar sterren en naar de zon. Een hele serie punten langs de kust en op de eilanden werden in fraaie geometrische verbanden aan elkaar geregen, en dit geheel rekenkundig opgehangen aan satellietbanen en nauwkeurig georiënteerd ten opzichte van het geografische noorden via de hemellichamen. Een project om technisch en operationeel je vingers bij af te likken.

Ik stond in de schaduw geleund tegen een horizontale houten balk die de afscheiding vormde van het erf waarop een uit stro en gevlochten bladeren geconstrueerde huisje stond, dicht bij het hagelwitte strand. Erachter bevonden zich nog enkele dergelijke woninkjes. De erven waren netjes van elkaar gescheiden door hekjes. Voor mij stond een wankel houten constructie van een paar paaltjes met een dek van palmladeren. Er lagen vissen op te drogen. Het waaide, dat was prettig. Ik moest volgens het schema nog wel anderhalf uur wachten op de helikopter, die me met mijn apparatuur zou oppikken van

dit idyllische zuidelijke stukje van het eiland Jamna. Verderop, aan de rand van het witte strand, zou het navigatiepunt komen.

Uit het huisje kwam een Papoeavrouw. Om haar nek hing een rode doek met daarin een baby. Wat verlegen kwam ze op mij af.

Papoeamoeder met kind

‘Mau kopi?’ vroeg ze met een lachje, of ik koffie wilde. Verbaasd stemde ik toe en liep achter haar aan het huisje in. We moesten een klein laddertje op om in de huiskamer te komen. Ze boog zich over het vuur op een steen in het midden van de huiskamer om heet water te maken. Tegen de gevlochten wand aan zat een oudere baas die naar mij knikte. Nadat ik op de grond was gaan zitten begon hij te praten. Hij deed dit in een mengsel van Indonesisch en Nederlands; het duurde even voordat ik dat door had. Uit zijn verhaal kon ik uiteindelijk opmaken dat hij de chauffeur was geweest van de laatste gouverneur van Nederlands Nieuw-Guinea, meer dan twintig jaar geleden. Hij stond op en liep naar achteren. Hij maakte een koffer open en haalde er wat uit. Het bleek een pakje brieven te zijn. Hij legde uit dat hij deze brieven kort na de overdracht aan Indonesië naar adressen in Nederland had gestuurd, maar dat ze als onbestelbaar terug waren gekomen. Hij wilde graag dat ik ze alsnog in Nederland op het juiste adres zou bezorgen. Ik beloofde dat ik dat zou proberen, maar zei ook dat de kans niet groot was dat ze goed terecht zouden komen, omdat de adressen al van zo lang geleden waren.

Het werd 17 augustus, Onafhankelijkheidsdag, de derde keer alweer tijdens mijn verblijf in Indonesië. Feest dus. We kregen een dag vrij. Die benutten we gedeeltelijk met het bijwonen van de plechtigheden op het voetbalveld van

Eilandbevolking

Sarmi. We waren de eregasten. Een militaire parade, een toespraak van de Javaanse camat (burgemeester), het hijsen van de vlag en het zingen van het volkslied. Het was goed om dit eens mee te maken en onze aanwezigheid werd duidelijk gewaardeerd. Bij wijze van uitje reden we die middag met een paar man de enige weg langs de kust over tien kilometer helemaal uit, tot de plek waar het oerwoud het heft weer in handen nam.

De volgende avond kwamen de hoogwaardigheidsbekleders uit Sarmi bij ons eten. Dit was bedoeld om de relaties, die geleden hadden onder de affaire rond het inklaren van de schepen, te verbeteren. De drie-eenheid van het bestuur was geheel aanwezig, dat wil zeggen de camat, het hoofd van de politie en de militaire commandant. Dit waren alle drie Javanen. Maar er waren ook enkele vooraanstaande Papoea's, waaronder het hoofd van de Papoeastam van de streek. Het stamhoofd had wel aanzien onder de bevolking, maar geen bestuurlijke macht. Hij bleek ook de arts in het dorp te zijn, een vak dat hij nog in de Nederlandse tijd had geleerd. Het was bij een dergelijke gelegenheid de gewoonte dat gasten na het eten vrij snel vertrokken maar de Javanen bleven nog meer dan een uur hangen. Dat was een goed teken. Vermoedelijk stelden ze het zeer op prijs dat we Indonesisch probeerden te praten. De Papoeagasten bleven echter nog langer zitten. Bram bleef hen regelmatig bijschenken. Ze schakelden over op het Nederlands en werden fel toen de gesprekken gingen over de bestuurlijke organisatie en de steeds groter wordende invloed van de Javanen in hun provincie. Ze maanden elkaar hun stemmen te dempen, keken om zich heen en knikten veelbetekend in de richting van de drie lege stoelen.

Allerlei frustraties kwamen naar boven, ze waren niet blij met de situatie in hun provincie. Ik vroeg plompverloren wat ze er dan van vonden dat we in dit gebied naar olie zochten. Het stamhoofd antwoordde, bijna emotioneel:

‘Mijn hoop is dat jullie olie vinden, dat is goed voor ons land.’

Het feesten was nog niet voorbij. Een paar dagen later sleepte Bram mij mee naar een klein Papoeadorpje langs de weg, zeven kilometer naar het oosten. Hier was een feestje dat voor de vorm ook verband hield met de onafhankelijkheidsviering, maar dat daar weinig mee van doen leek te hebben. We waren de enige niet-Papoea's. Op de een of andere manier was het vanzelfsprekend dat Bram en ik hier samen heen gingen. Kwam je met een groter ‘wit’ gezelschap dan werd het bij een dergelijke gelegenheid moeilijk om echt te integreren. We kregen eten en voelden ons aanvankelijk nog eregasten. Er was een toespraakje. Vervolgens kregen wij allebei een verlegen Papoeavrouw toegewezen waarmee we het dansen moesten openen. Het vereiste enige uitleg voordat we door hadden wat er van ons verwacht werd. We moesten met onze dame in een grote cirkel om enkele muzikanten heen bewegen. Een dansleider gaf het patroon aan, waarbij ook af en toe van partner gewisseld werd. Zo leerde hij ons de Lemonipis, een traditionele dans die kenmerkend is voor de regio rond Sarmi. Aanvankelijk trokken we veel bekijks en applaus, maar gaandeweg losten we in het feestgedruis op. Er waren veel mensen die we kenden uit het kamp. Ze spraken ons aan, lachten, maakten grappen. Tenslotte kregen we, in een kring op de grond gezeten, ‘bobo’ te drinken, een obscuur alcoholhoudend drankje dat getapt werd uit nipapalmbomen. We waren nu volledig geassimileerd.

Hoewel je nog maar een paar dagen geleden vertrokken bent, even de behoefte om wat aan je te schrijven. Vooral zo vlak na het afscheid zou je even in elkaars gedachtenwereld willen kunnen kijken. Je bent dan nog zoveel bezig met de afgelopen periode van samenzijn. Zeker nu we tot op het laatste moment moeilijke discussies aangaande de toekomst hadden. Een lastig afscheid was dat toch wel. Een beetje een raar gevoel, zoals gewoonlijk na een vaarwel, maar nu extra onbevredigend omdat de discussies aangaande de toekomst voor mijn gevoel afstand schiepen die op dat allerlaatste moment niet meer te overbruggen was. Desalniettemin hoop ik dat jouw gevoelens ten aanzien

van mij snel weer naar het positieve zullen doorslaan en dat je de toekomst met vertrouwen tegemoet ziet. Wat mij betreft is dat zeker het geval. Ik ben benieuwd hoe je reis verder verlopen is, of het toch allemaal nogal meeviel, of dat je enorm baalde van al het gedoe.

De auto wilde natuurlijk niet starten zodat ik me van het vliegveld heb laten duwen. Ik besloot toen maar regelrecht naar Fatorda te rijden. Je houdt het niet voor mogelijk hoe die mensen je steeds weer weten te helpen. Ditmaal bleken ze nog twee oude startmotoren te hebben die allebei nog gedeeltelijk functioneerden en waarvan ze één nieuwe gemaakt hebben waarna de auto weer prima startte. De bestelling van de starterbendix kan dus geannuleerd worden. Ik ben er enorm blij mee want je bent het snel zat om steeds aangeduwd te moeten worden.

Even twee cakes uit de oven halen. Eén om weg te geven aan Ebenezer Nzota, die me al een paar keer met mijn Swahilitoespraken geholpen heeft. Hij is de assistent van de moeder-overste en geeft de anesthesie bij operaties. Iemand die ik kan vertrouwen. Het is heerlijk om met hem samen te werken.

In de NRC vandaag de geschiedenis van Willem van Oranje gelezen en de herdenking naar aanleiding van de moord op hem vierhonderd jaar geleden. Ik moest daarbij denken aan ons mooie weekend in Delft, toen we daar die kogelgaten zagen.

Ook denk ik natuurlijk met veel genoegen terug aan onze recente tocht door de Serengeti. Misschien lukt het nooit meer om dat met de eigen auto te doen. Het was toch onvergetelijk wat we allemaal meemaakten, en welke problemen we samen hebben opgelost.

Ongelooflijk. Het is inmiddels kwart over elf en het licht springt weer aan. Ik ben benieuwd hoe lang het duurt. Er gaan namelijk geruchten dat we in ieder geval twee maanden overdag geen elektriciteit meer zullen hebben vanwege gebrek aan brandstof. Ik kan het niet zo goed geloven maar je weet maar nooit in dit gekke land. We hebben door het gebrek aan stroom ook gebrek aan water (pomp die niet werkt), zodat het aardig behelpen is. Donderdag heb ik van 8 tot 2 uur zonder licht geopereerd, poedelen in een teiltje water, geen water uit de kraan. Tot nu toe nog geen wondinfecties. Frans ziet het op deze manier niet meer zitten en praat over sluiten van de tent. Afgezien hiervan gaat het heel aardig. Het is leuk als af en toe toch een idee uitvoerbaar blijkt

te zijn en je iets nieuws van de grond kunt krijgen. Het belangrijkste van ontwikkelingshulp is voorlichting. Hoe doe je dat, als je het zelf erg druk hebt en je de taal niet als je moedertaal beheerst? Andere mensen enthousiast maken. Frans en ik waren het snel eens. Moeder-overste mee, hoofdonderwijzer Komba van de school mee, en je hebt het zo van de grond. Komba heeft een heel rooster gemaakt voor de leerlingverpleegsters en er worden nu elke dag op alle afdelingen van het ziekenhuis zgn. 'health talks' gegeven. Over malaria, diarree, braken, goede en slechte voeding, handen wassen en wat al niet meer. De voorlichtingsactiviteiten worden begeleid door de verpleegsters van het ziekenhuis. Het zal een kunst zijn om de mensen enthousiast te blijven houden, maar het begin is er in ieder geval, en veel sneller dan ik gedacht had. Zoiets geeft je weer een heleboel werkmotivatie en energie om de dingen die tegenvallen te lijf te gaan.

De elektriciteit doet het nu niet, een goede gelegenheid om te schrijven want zo kan ik toch het typewerk voor het ziekenhuis niet doen wat ik eigenlijk van plan was. Inmiddels heb ik je brieven uit Dar es Salaam, Nederland en Jakarta ontvangen; die uit Nederland en Jakarta op dezelfde dag. Ik was wel verbaasd moet ik zeggen om zo snel bericht te hebben uit Indonesië. Ik begrijp dat er geen grote veranderingen op korte termijn zullen zijn. Dat geeft wellicht de mogelijkheid om de gang van zaken te beïnvloeden in een richting die ons beiden het beste uitkomt.

De leider van de dievenbende in Bukumbi is verdronken in het Victoria-meer. Aanvankelijk vonden ze alleen het bootje waarin hij vertrokken was. Toen hij al vijf dagen vermist werd ging men 's avonds het dorp rond om iedereen op te roepen te helpen zoeken. Vervolgens het water op en men heeft het lijk inderdaad drijvend op het meer ergens gevonden. Het was niet zo goed meer aan te vatten. Men heeft met de bootjes wat golfjes gemaakt en op die manier het zaakje naar de kant toe gedreven. Ter plekke een gat gegraven en klaar is Kees. Er is drie dagen gerouwd in Bukumbi, waaraan ik, zoals je zult begrijpen, niet zo hard heb deelgenomen. Er gaan geruchten dat de man kopje ondergedompeld is; volgens anderen ging hij stomdronken het meer op en zou het wel een ongelukje zijn geweest.

Vandaag ben ik met het mobiele team mee geweest naar een buitenpost. Zo'n twintig km hiervandaan, dus niet zo ver. Terwijl het hier lekker groen

is en we redelijk wat regen hebben gehad, is het daar compleet een woestijn. Er waren maar liefst 237 kinderen en vijftig zwangere vrouwen die allemaal onderzocht moesten worden. Van de kinderen heb ik ongeveer de helft bekeken, buiten in de zon. Dan ben je aan het eind van de dag aardig gaar en tot niet al te veel meer in staat. Ongelooflijk veel kinderen met ondervoeding, bloedarmoede en schurft. Dit omdat ze echt helemaal niets te eten hebben en er ook gebrek aan water is. Daarnaast hebben ze geen zeep en is het met de hygiëne slecht gesteld. Je voelt je erg machteloos. Vaccinaties zijn natuurlijk altijd goed voor deze voor ziekten toch al erg vatbare kinderen. Voedsel en water kunnen we ze niet geven. Alle ondervoede kinderen kunnen ook onmogelijk in het ziekenhuis opgenomen worden. We geven medicijnen tegen schurft en malaria in de hoop dat ze dan iets meer pit krijgen. Ondertussen maar hopen op regen voor ze, en dat er niet te veel dood mogen gaan.

Margaret woont hier nu een tijdje met haar drie koters in het gastenverblijf. Haar huisje wordt helemaal opgeknapt door de mensen van Kalwande. Dat is altijd een grote wens geweest van haar zoals je weet. Soms eten we met zijn allen ugali en vis op de veranda, maar verder gaat ze grotendeels haar eigen gang. Ze kookt buiten haar potjes op drie stenen en eet op de veranda van het gastenverblijf. Zo zitten we elkaar niet in de weg en houden we het makkelijk vol zolang als dat nodig is.

Vanmorgen maakte de nieuwe nachtwaker mij om half 6 wakker met de mededeling dat hij een paar dieven met stenen bekogeld had. Er was dus weer een inbraakpoging. De man, die normaliter het grootste deel van de nacht slapend op de veranda doorbrengt, was gewaarschuwd door Margaret, die dus in de gastenkamer sliep. Gisteravond schijnt er ook al verdacht gespuis om het huis te zijn geweest. Hij was er dus op tijd bij. Frans heeft een soort misthoorn in huis, die we hem nu als extra wapen geven in de hoop dat de dieven daar flink van schrikken. Zo langzamerhand zou ik het hele huis wel met prikkeldraad moeten beveiligen, maar ook dat is niet te koop. Jouw geïmproviseerde alarmsysteem is inmiddels opgeblazen omdat Marleen het stekkertje in het stopcontact heeft gestopt, wat geloof ik niet de bedoeling was.

De katoen wordt nu overal geoogst en naar de magazijnen gebracht. Het is

een prachtig gezicht om al die mensen te zien lopen met die enorme witte wolken op het hoofd. Of om die enorme balen katoen te zien op een kar getrokken door een os. In een van de dorpen die we bezochten belandden we midden in een dorpsvergadering. Dat was een interessant gebeuren. Honderden mensen onder de mangoboom die gezamenlijk toch proberen besluiten te nemen en problemen op te lossen. Dat zagen we onderweg wel een paar keer. Dan heb ik het gevoel dat er toch nog wel wat goeds van Nyerere's ujamaapolitiek overgebleven is. Ik las pas in een verslag van de vergadering van het centraal ontwikkelingswerkersoverleg de cynische opmerking dat men Tanzania eigenlijk geen ontwikkelingsland kon noemen, want het ontwikkelt zich niet meer, het gaat alleen maar achteruit. Ja, ja. Er zijn echter nog heel wat natuurlijke bronnen waar in de toekomst mogelijk meer mee gedaan kan worden dan op dit moment (koper, diamant, goud, olie?). Wie weet wordt het ooit nog eens wat, dit land.

Dick van Delden had succesvolle en tijdige afronding van het meetproject langs de kust van Podena als voorwaarde gesteld voor mijn reis naar Plymouth. Hier wilde ik een conferentie van de Hydrographic Society bijwonen. Het was dus zaak om het tempo erin te houden. Ondanks een keur aan logistieke problemen - het initiële brandstofgebrek, kapotte buitenboordmotoren, lekke boten, niet-functionerende satellietontvangers - vorderde het project gestaag. De Sarwaguna opereerde nu meer dan honderd kilometer ten oosten van Sarmi. Aangezien het belang van mijn aanwezigheid in Sarmi was afgenomen besloot ik het laatste kritische deel van het project vanaf het moederschip mee te maken. Hiertoe vloog ik samen met collega Melvin langs de kust naar de andere kant van het Podenablok. Melvin, een Engelsman, was in een eerder leven piloot geweest en sinds kort de baas van alle luchtvaartactiviteiten voor zowel de booroperaties als de seismiek. Een fijne vent met een typisch Engels gevoel voor humor. Hij wilde een idee krijgen van het gebied in verband met de toekomstige vliegroutes van de helikopters. We vlogen laag langs de kustlijn en ik wees de verschillende relevante locaties aan. Uiteindelijk zagen we de Sarwaguna in een pastelblauwe baai voor anker liggen. We landden op het voetbalveld van de nabijgelegen kampong. Bij het naderen van de helikopter had de Sarwaguna volgens afspraak een bootje uitgezet om mij op te halen.

Die nacht zouden er de metingen naar een aantal sterren op het schiereiland

Demta plaatsvinden. Daar wilde ik graag bij zijn. De voorbereidingen waren al begonnen. Het werd nu snel donker.

‘Hoe zit het eigenlijk met de lamp op het laatste punt op het strand?’ vroeg ik aan de ploegleider. Om de metingen ’s nachts te kunnen doen was een verlicht baken nodig dat deel uitmaakte van het meetnet.

‘Arnold en Tahir gaan zo.’

‘Maar het is zo pikkedonker, dat is bijna vijftien kilometer varen, in een kleine boot.’

‘Tidah ada susah,’ geen probleem, was het lachende antwoord.

Ik baalde. Hoe zou het de afgelopen weken steeds gegaan zijn? Niet in het donker varen, met twee man in een boot, zwemvesten aan, ze hadden al die richtlijnen vast in de wind geslagen. Ik blies de geplande metingen voor die nacht af, al zou dat een dag vertraging opleveren. De volgende morgen ging er alsnog een boot op weg om de lamp te plaatsen. Aan het eind van de middag landden we met een flink gezelschap op het strandje van de baai en beklommen met het instrumentarium de heuvel. De theodoliet werd opgesteld en we wachtten tot het donker werd. Inderdaad was er nu een lichtje ver weg in westelijke richting. Het was het enige licht dat te zien was, het kon niet missen. Ook hadden we radiocontact met Arnold en Tahir. Sterwaarnemingen vormden geen alledaagse kost voor de Indonesische landmeters, maar we kwamen er gezamenlijk wel uit. Kijker naar de juiste plek in het heelal richten, ster volgen met de kruisdraden, als de bewegende ster precies op het kruisdraad staat ‘fix’ roepen, tijdwaarneming doen, hoeken aflezen, kijker draaien naar het licht op het strand, hoeken aflezen, en zo vele keren herhalen.

Na afloop daalden we met lantaarns in een spookachtige sfeer de heuvel af en gingen weer aan boord. De Sarwaguna haalde meteen de ankers op en voer alvast terug naar het westen, terwijl wij op het winderige dek wat probeerden te slapen. De volgende ochtend kwamen we net op tijd bij het eiland Jamna waar ik nog zonswaarnemingen wilde laten doen. Daarvoor mocht de zon nog niet te hoog geklommen zijn. Hier voegden Arnold en Tahir zich ook weer bij ons. Daarmee waren alle metingen gedaan.

Ik had mijn van Mark overgenomen snorkelspullen meegenomen in de hoop dat ik nog een duik kon nemen. Het hemelsblauwe water en het hagelwitte strand van Bounty-eiland Jamna zagen er aanlokkelijk uit, maar de tijd drong. We moesten terug naar Sarmi. De hele reis zat ik koortsachtig te rekenen op

het achterdek. Toen Lucky Bless zich daar liet zien vroeg ik hem:

‘En Lucky, heb je de OPM nog gezien?’

‘Nee, nee, geen problemen, mijnheer,’ grijnsde hij in het Nederlands.

Pas ’s avonds laat kwamen we aan in de baai van Sarmi. De Sarwaguna kon niet meer in de haven aanmeren en ging voor anker. Ik liet me door een bootje op het strand voor het kamp afzetten want ik had wel zin om weer in mijn eigen bed te slapen. Het kamp was al in volledige rust. Als een dief in de nacht sloop ik naar mijn kamer en sliep als een blok.

Nog een dag rekenen om te zien of alles klopte en daarmee was het project maar net op tijd af. Opgelucht ging ik meteen naar de eetzaal om te eten. Daarna kon ik mijn spullen gaan pakken. Halverwege de maaltijd kwam Arnold de kantine in, en kwam naast mij staan.

‘Tuan, we hebben nu een feest in Sarmi. Ik kom u halen.’

‘Feest? Hoezo?’

‘We hebben op de Sarwaguna mooi werk gedaan. Het is nu klaar. Dan moeten we feesten. Tuan moet daar ook bij zijn.’

Ik keek even verbaasd, maar zei snel:

‘Natuurlijk. Ik ga mee.’

Ik werkte de rest van de maaltijd weg en reed achterop de brommer van Arnold mee naar Sarmi, twee kilometer van het kamp, waar hij bij een open terreintje halt hield. Hier waren de mannen die de afgelopen vier weken mee waren al verzameld, maar ik zag ook anderen, en een flink aantal vrouwen. Onder een boom stonden een paar kratten Bintang opgestapeld en daarnaast bevond zich een eenvoudige muziekinstallatie en een trommel. Het feest kon beginnen.

Ik zat in de kring van Sarwagunamannen en nam zo goed en zo kwaad als dat ging deel aan de gesprekken en grappen in het Indonesisch. Op de achtergrond klonk uit de installatie de gitaarmuziek en het soms wat eentonige melodieuze gezang. Een aantal mensen dansten in een kring, begeleid door een trommelaar. Opeens maakte een Papoeavrouw zich los uit de menigte en kwam op mij afgezweefd. Zij was gekleed in een witte jurk. Ze lachte me uitdagend toe en strekte haar hand uit om me omhoog te trekken. Vervolgens moest ik mee de kring in en gaf mij gewillig over aan het aanstekelijke ritueel van de mij inmiddels bekende Lemonipisdans, onder strikt toezicht van mijn witte dame. Dat ging de volgende dag als een lopend vuurtje door het hele

dorp, maar ik was toen al naar Jakarta vertrokken om daarna meteen door te vliegen naar Schiphol.

Het afscheid van Frans was een groot succes. Ze werden door de kinderen van het dorp al zingend en dansen opgehaald van huis. Erg leuk. Verder was er een gevuld programma met veel dansen, gedichten, liederen en toespraken. Men was echt heel enthousiast aan het voorbereiden geweest, de zaal was prachtig versierd en er werd een prima maaltijd in elkaar geflanst van rijst met koeienvlees. De koe hebben we op het laatste moment nog weten te bemachtigen en is voor de ziekenhuiskeuken in mootjes gehakt. Vooral de dansen van de de Zungu Zungu imiterende kinderen, getooid met veren en opgeleid door Margaret, waren steengoed. Mijn eigen toespraak rolde er ook goed uit. Uit een boekje heb ik wat Swahilispreekwoorden gehaald en dit bleek weer een groot succes. De juiste antwoorden werden me uit de zaal toegeschreeuwd en die had ik vervolgens dan weer in de rest van mijn toespraak verwerkt. Ik voelde me net een dominee die stond te preken. Frans had een goede doch erg serieuze toespraak. Het afscheid viel toch wel zwaar, denk ik. Ook gisteren toen Gahigi, zuster Antonella en ik hen uitgeleide deden naar Fatorda, vanwaar ze met hun landrover door de Serengeti vertrokken zijn, verliep het afscheid toch weer emotioneler dan ik had verwacht. In de vele toespraken en gedichten bleef overigens niet onvermeld dat men hem de kali (= strenge, harde) dokter vond. Toch vind ik dat we het er wat de samenwerking betreft aardig vanaf gebracht hebben, met twee zo verschillende karakters. Frans heeft mij persoonlijk in zijn toespraak ook nog eens uitgebreid bedankt en vond het gisteren duidelijk moeilijk om vaarwel te zeggen. Ook Gahigi zei gisteren nog dat hij het knap vond dat we weliswaar af en toe botsten maar meteen daarna ook weer goed samenwerkten, en het werk er in ieder geval niet onder lieten lijden.

Afgelopen zondag ben ik met Guus en Esther uit fietsen geweest. Daarbij hebben we ook de medicijnman in Mwasonge bezocht. Hij heeft vorig jaar heel lang in het ziekenhuis gelegen met ontstoken ballen. Uiteindelijk hebben we er één operatief verwijderd. Dientengevolge een prima contact met hem opgebouwd. We werden dan ook hartelijk ontvangen. Het is een wijze, oude

man die vijftig studenten in dienst heeft die vaak wel acht jaar bij hem studeren. Hij behandelt ongeveer vijf patiënten per dag, maar soms blijven ze wel vier jaar bij hem onder behandeling. Hij zegt zelf dat hij er meer tijd voor nodig heeft dan wij en verwijst dan ook regelmatig mensen door naar het ziekenhuis. Heel leerzaam wat hij zoal vertelde over zijn praktijken. Hij doet niet aan hekserij, wat door veel van zijn collega's wel beoefend wordt.

Medicijnman

Het reisschema, van Jakarta via Schiphol naar Plymouth, was zo krap dat ik geen tijd had om in Harlingen langs te gaan. Daarom had ik mijn ouders gevraagd of ze naar het vliegveld wilden komen, ook om een colbertje en een paar stropdassen mee te nemen. We hadden twee uur de tijd om koffie te drinken en bij te praten.

Vanuit een afgelegen en ruige werkomgeving stapte ik onwennig de formele en bedaagde sfeer van de keurige Hydrographic Society binnen, in een conferentieoord in Plymouth. Maar gelukkig had ik nu wat passende kledij in mijn koffer. Er waren marinemensen, mensen van allerlei bedrijven en ook een flink aantal collega's van werkmaatschappijen uit alle delen van de wereld. De voorzitter van de Society was merkwaardigerwijs een Nederlandse admiraal, die Engels sprak met een zwaar en welhaast overdreven Oxfordaccent. Daar moest hij flink op geoefend hebben. Ene David Owen trad op als gastspreker. Het was wennen om vervolgens hele dagen stil te zitten in een zaal en de aandacht bij de lezingen te houden. Vanzelfsprekend was Jan Beltman er ook. Hij liep als een veldheer rond en leek een behoorlijke dosis gezag in het wereldje te

hebben. Enkele collega's uit andere landen probeerden hem te strikken voor een ontbijtafspraak om een volgende gunstige post te bekokstoven. Voor mij was dat nog te vroeg, ik zou nog meer dan een jaar in Indonesië blijven.

Lobo

Zomer 2009

Het is nog zonnig als we de rand bereiken van de Ngorongorokrater. Bij een aangekondigd uitzichtpunt langs de onverharde weg parkeert Tobias de landrover. We stappen uit. Het is fris. De krater toont zich onder ons, op grote afstand en in een geel-groen-blauwe kleurschakering. Veel detail is niet te ontwaren behoudens het Magadimeer in het westen. Schaduwpartijen veroorzaakt door de bewolking snellen voort over het oppervlak van de kraterbodem. Rillend nemen we weer plaats in de landrover. Het is nog een eind rijden naar onze bestemming, de Ngorongoro Sopa Lodge, die zich op de oostelijke rand van de krater bevindt.

Waren 25 jaar geleden de overnachtingsmogelijkheden bij de krater beperkt, nu kan men kiezen uit vijf uiterst luxueuze - en dus prijzige - hotels naast enkele meer eenvoudige onderkomens en kampeerplaatsen. De Sopa Lodge heeft een enorme, lichte lobby met een glazen koepel. Het hotelpersoneel is gekleed in traditionele kledij. De mannen dragen kofia's en kleurige hemden. Men is voortdurend bezig om het zand dat is ingelopen door de toeristen op een hoopje te vegen. Ook wij zijn stoffig van de rit over de onverharde wegen. Grote glazen deuren verschaffen toegang tot het terras met een schitterend uitzicht op de krater. Er is ook een zwembad, waar niemand in zwemt.

Bij het avondeten blijkt dat het restaurant afgeladen is, een grote zaal vol. En dat ondanks de financieel-economische crisis. De gasten zijn vooral Amerikanen. We gaan zitten aan de voor ons gereserveerde tafel. Alles is nauwkeurig georganiseerd. Er is een vast menu, maar op tafel staat een wijnkaart. Hielke kijkt hem door.

‘Moet je eens naar Dodoma zoeken,’ suggereer ik.

Die prijkt niet op de kaart. De kelner legt desgevraagd uit dat deze wijn niet

meer bestaat.

'Weet je nog, dat was de enige wijn die we hier toen konden krijgen,' zegt Gé.

'Wijn? Dat is optimistisch gezegd,' vind ik.

We nemen genoeg met een Californische cabernet sauvignon. Wat van ver komt is goed, denken ze ook hier. Aan het eind van de maaltijd komen de mannen en vrouwen van het hotel in hun kleurige uitdossing in een lange rij de eetzaal binnen. Sommigen dragen trommels. Het gezelschap geeft een voorstelling van Afrikaanse gezangen begeleid door tromgeroffel.

De volgende dag gaan we vroeg met de landrover op pad, de krater in. We nemen nu de oostelijke weg naar beneden, waar je in de savanne uitkomt. Het is dan nog een eindje naar het meer, het deel van de krater waar ook meer geboomte is. Natuurlijk is de omgeving net zo intrigerend als vroeger. Het genoeg moeten we nu alleen delen met veel meer mensen in andere auto's. En dan schijnt het nu door de crisis nog relatief rustig te zijn. Wildebeesten, zebra's, gazellen, struisvogels, leeuwen, hyena's, maar ook langs de kraterwand lopende Masai, alle bekende bezienswaardigheden krijgen we wel in het oog. Alleen geen neushoorns, er zijn ook maar weinig flamingo's; het meer is door de droogte ondiep en niet erg uitgestrekt. We blijven enige tijd stilstaan met het zicht op een zebra die wordt omsingeld door een troep hyena's. Het beest blijft roerloos staan, de hyena's naderen tot op tien meter en lijken besluiteloos af te wachten. Tobias parkeert de landrover en zet de motor uit. We zijn benieuwd wat er gebeuren gaat. Het blijft echter een patstelling en na twintig minuten rijden we weer door, we krijgen zelf tenslotte ook honger.

Als we de krater achter ons laten en de weg naar de vlakten van de Serengeti afdalen, wordt het steeds warmer. Ik moet mijn trui uit doen. Het waait wel flink, een droge bries. Tobias heeft ons zover gekregen dat we wel een Masaidorpje willen bekijken onderweg. Ik vrees een toeristisch circus en inderdaad, er staat al een bus. Maar we bekijken goedgehumtst de mandatta's van de Masai, kruipen er in, stellen vragen over hun leefwijze, maken foto's, kopen wat kralen. We rijden door over de zandweg die door de eindeloze vlakten voert. Hier en daar is er nog een Masainederzetting.

We slaan af richting Olduvai, een spectaculaire kloof en vindplaats van een enorme rijkdom aan fossielen uit diverse tijdsperioden tot meer dan twee miljoen jaar geleden. Er is een museumpje dat een overzicht biedt. De vondsten hebben

bijgedragen tot inzichten in het ontstaan van de mens, al is daarover nog veel onduidelijk. Een van meest aangehangen theorieën is dat de oorsprong van de mensheid hier ligt, in Oost-Afrika, van waaruit de rest van de wereld bevolkt zou zijn: de uit-Afrikatheorie. Een van de trajecten was de kust van de Indische Oceaan, waarlangs zo'n 80.000 jaar geleden mensen tot in Nieuw-Guinea en Australië zijn gemigreerd. Dat was ook een periode dat de eilanden van de Indonesische archipel nog aan elkaar vast zaten. Vervolgens zijn de eilanden door water gescheiden en kon de bevolking van Nieuw-Guinea zich in betrekkelijke isolatie ontwikkelen. Veel later is vanuit China een mongoloïde migratie door de Indonesische archipel op gang gekomen, van west naar oost. Daarbij is de oorspronkelijke australoïde bevolking verdreven of geassimileerd. Dat zou ook moeten verklaren waarom de huidskleur van de Indonesiërs oostwaarts steeds donkerder wordt, tot Nieuw-Guinea, waar helemaal geen mongoloïde vermenging heeft plaatsgevonden. De Papoea's als verre neefjes van de Oost-Afrikanen. Zo bestaat er dus mogelijk een verband tussen dit stukje Tanzania en Nieuw-Guinea, een van de laatste authentieke bolwerken van de oorspronkelijk geëmigreerde Afrikanen, enkele duizenden generaties geleden. Een mooie synthese.

We rijden de Serengeti in. De vlakten zijn vrij leeg. De wildebeesten en zebra's zitten vooral in het westen en zijn op weg naar het noorden. Wel een leeuw met jong. Veel gazellen, ook wat struisvogels. De 'kopjes' komen in zicht. Als we in de buurt van Seronera komen nemen we enkele zijwegen op zoek naar luipaarden. We vinden er een in een boom. Dan nemen we de doorgaande weg naar het noorden. Hier komen we nu de migrerende kudden wildebeesten tegen. In enorm lange slierten lopen ze rustig achter elkaar aan. Soms staan ze in groepjes in de schaduw van de bomen. Met mijn GPS-ontvangertje weet ik tot verbazing van Tobias steeds vrij precies waar we zijn en hoelang het nog rijden is naar een volgende bestemming. Als ik indertijd in Nieuw-Guinea de beschikking had gehad over een dergelijk handzaam apparaatje, dan zou het werk daar duizend keer eenvoudiger zijn geweest. Dan waren er geen stations langs de kust nodig, of al die dagenlange series metingen in het oerwoud met de voorloper van het GPS-systeem, dan hoefden we niet zoveel helipads te bouwen.

Aan het eind van de middag komen we bij Lobo Lodge. In dit deel van de Serengeti zijn we indertijd nooit geweest, dus dit is ook voor Gé en mij nieuw. Net als Sopa is dit een prijzig onderkomen. Het hotel is gebouwd op een indruk-

wekkende rotspartij, ermee geïntegreerd eigenlijk. Er is een terras, hoog op de rotsen, met een fascinerend uitzicht op de savanne. Het voornaamste ongemak betreft het stof in onze kleren, haren en rugzakken. Het wordt hoog tijd dat men de wegen door het wildpark gaat asfalteren.

Ook hier is het restaurant stampvol, 's avonds. Weer veel Amerikanen. Het buffet is uitgebreid. De manager van de lodge komt naar ons toe en schenkt ons 'complementary' glazen wijn in. Waar we dat aan verdiend hebben is me een raadsel.

'Nou, wat een luxe allemaal,' merk ik op.

'Ja, dit zouden we 25 jaar geleden niet gedaan hebben,' zegt Gé, terwijl ze de wijn goedkeurend in haar mond heen en weer laat lopen.

'Jij zeker niet. Je wilde zo'n beetje één worden met de Afrikanen.'

'Ach, jij in je Sari Pacific, de hele tijd.'

Bij het ontbijt de volgende ochtend is er ook champagne. In een land dat nog zoveel armoede kent is het een merkwaardige gewaarwording om een dergelijke product te zien op een plek diep, heel diep in de binnenlanden. Het moet een vermogen kosten om het spul hier te krijgen. Al wagen we ons niet aan de champagne, we maken zonder veel schuldgevoel een keuze uit de rest van het aanbod.

We rijden nu terug naar het zuiden en nemen bij Seronera de weg naar het westen. Tobias weet nog een mooie plek om nijlpaarden te zien. De begroeiing wordt iets dichter, er komen wat meer heuvels. Nog steeds zien we kudden wildebeesten. We blijven in westelijke richting rijden. Het is nu een stuk rustiger, we zien weinig andere auto's. Waar was het stuk waar we met de R4 niet meer verder konden en we dwars door de savanne moesten gaan rijden? Het moet hier ergens geweest zijn. We rijden niet helemaal door tot de westelijke ingang, maar slaan bij Kirawira af naar het zuiden, naar de Handajega Gate. Dit is weer tseetseegebied. De raampjes gaan dicht. Onze bestemming is Kijereshi, een klein bungalowcomplex annex kampeerterrein, net iets buiten de Serengeti. We krijgen een aardig huisje met een ruime woonkamer en twee slaapkamers. We blijven er twee nachten en maken ons op voor wat het hoogtepunt van onze reis moet worden: het weerzien met Bukumbi.

Biak

Vanuit Londen rechtstreeks naar Jakarta, 's avonds in het Sari Pacific, koffers uit de berging naar boven laten komen, alles uit- en weer inpakken, als een blok in slaap vallen, om kwart voor 5 op, koffers weer terug naar de berging, naar het Kemayoranvliegveld, twee uur vliegen, om acht uur in Jambi op Sumatra, met een gereedstaande Toyotajeep naar de haven, zes uur lang in een speedboot over de rivier, 's middags aangekomen in het basiskamp Geragai van het seismische project aldaar. Dit project was in handen van een Engels geofysisch bedrijf. Aardige kerels, maar anders dan de Australiërs en de Fransen deden zij geen moeite om Indonesisch te praten en vertrouwden op het gebrekkige Engels van hun staf. Na een paar dagen met hevige maagkrampen weer de speedboot in en na een lange reis vol met vertragingen terug naar Jakarta, op het eind van de middag nog naar kantoor enkel en alleen om te kijken of er post was (was er niet) en van 6 uur 's middags tot de volgende ochtend 8 uur aan één stuk geslapen. Hierna waren de maagkrampen verdwenen.

Wat later dan de gebruikelijke tijd kwam ik op kantoor. Het was rustig. Dick van Delden was er niet. Maria zag ik ook nergens, maar ze zou toch nog niets voor me hebben. Ik bladerde vluchtig door het stapeltje telexen in mijn inbak en ging vervolgens snel Bart opzoeken. Hij zat met gebogen rug op zijn kruk, verdiept in een rapportje.

‘En?’

Hij keek mij somber aan.

‘Basement. Klote.’

‘Dus niks.’

‘Zo droog als de Sahara.’

De put Belilas-A in Jambi, in de buurt van Rengat op Sumatra, had tij-

dens mijn trip naar Engeland de einddiepte bereikt. Maar geen olie. Droog. Geen champagne. Al die seismiek, die maanden in dat vermaledijde Franse seismische kamp, de proefboring, al die moeite en kosten, voor niets en niemand. Maar er was nog hoop. De belangrijkste troeven, de putten in het Mamberamogebied, moesten nog uitgespeeld worden.

's Middags onderschepte ik Maria. Als troost viste zij alsnog een blauwe envelop uit haar laatje.

Je brieven van 19 augustus en 31 augustus kreeg ik afgelopen vrijdag en zaterdag. Dat was wel een feest. Net als jij was ik ook weer aan een levensteken toe en ik had dus nog niets over de belevenissen in Irian Jaya gehoord. Snelle bezorging dus, relatief.

Het is 10 uur 's avonds. Het licht springt juist aan. Ik heb meteen een pan water opgezet om honingbier te gaan maken. Geweldig, hoe dat je activiteit stimuleert. Omgekeerd, als er geen licht is, moet ik me er echt toe zetten om te gaan schrijven of te lezen bij een kaars of een olielampje. Dat is op den duur toch vermoeiend. Dit weekend heb ik trouwens ook tamarindewijn gemaakt. Dat kun je tijdens een volgende verblijf hier eens proeven. Bij Guus vind ik het altijd lekker, maar net als citroenwijn kan het ook gemakkelijk te zuur uitvallen. Verder probeer ik ook eens koffiewijn te maken. Van Koos een paar zakken Afrikacafé gekocht, een uitkomst.

Woensdag kregen we het bericht dat minister Chiduo, de minister van volksgezondheid, het voornemen had het ziekenhuis te bezoeken. Iedereen is in allerijl het ziekenhuis gaan schoonmaken. Ik heb 's nachts nog kokoscake en kruidkoek gebakken, en ons programma voor eerstelijnsgezondheidszorg in kaart gebracht, knelpunten op papier gezet, etc. Hij kwam vrijwel precies op tijd, dat is zeer uitzonderlijk. Een vadsig mannetje met echter een zeer kordaat optreden. Met zo'n hoogwaardigheidsbekleder komt altijd een hele delegatie van minstens twintig man mee, zodat ik met hem aan het hoofd een hele stoet door het ziekenhuis troonde. Koffie, koek, cake en cola toe, hij liet het zich goed smaken. Daarbij heb ik niet nagelaten hem onze grootste problemen voor te leggen, ten aanzien van de financiën, personeelsbezetting. Geheel boven verwachting deed hij hierna enkele beloften waar ik hem graag aan zal herinneren, mocht hij ze vergeten. Een minister heeft hier toch wel veel macht. Als hij zegt dat iets zus of zo zal gebeuren kan niemand anders

daar meer aan tornen. Zo mag onze medisch assistent Jully, die door het Ministerie van Financiën naar een ander ziekenhuis was ontboden, nu toch blijven en krijgen we ook meer geld toegeschoven, wat met de enorm gestegen prijzen en salarissen geen overbodige luxe is. Hij heeft ruim twee uur bij ons doorgebracht. We hebben daarna als managementcomité de bijeenkomst nog eens gezellig geëvalueerd. Op dit moment ben ik toch heel tevreden om in dit ziekenhuis te werken waar zo veel onderlinge solidariteit is.

De hele bijeenkomst ging trouwens in het Swahili. Ik voel me, omdat ik de vergadering moest voorzitten, toch nog wel kwetsbaar onder dergelijke omstandigheden. Het dan gebruikte Swahili is moeilijker dan gemiddeld en je hebt weinig tijd om na te denken. Door alle toespraken die ik de laatste tijd in het Swahili heb gehouden is mijn vocabulaire overigens wel heel wat officiële termen rijker.

Ondertussen is het regenseizoen begonnen en zijn er een paar flinke buien gevallen. Daardoor is de natuur weer onherkenbaar veranderd. Alles is lekker groen en sinds deze week zie je iedereen weer vanaf 's ochtends 6 uur met de 'jembe' op pad gaan naar de akkers. Wat zalig nu als het ware een golf van activiteit iedereen in het dorp overspoelt. Emmanuel heeft een flinke opslag gekregen en is hier in de tuin ook weer wat meer gaan doen. Er is een stukje tuin omgespit en vandaag kwam hij met drie nieuwe bananenbomen aanzetten. Ik wil ook proberen nu wat meer eigen groenten te gaan kweken.

Ik heb een drukke nachtdienst gehad deze week, vooral de eerste nachten herhaaldelijk geroepen, zodat ik in het weekend al aardig aan het eind van mijn Latijn was. Ook zondag ben ik de hele dag bezig geweest. Het akele is soms dat mensen door de enorme vervoersperikelen veel te laat komen. Maar dat gebeurt ook door het niet onderkennen van problemen door de traditionele vroedvrouwen en medicijnmannen. Zo kwam er zondag een vrouw die al acht dagen thuis in barensnood gezeten had. Haar hele onderste zat vol met grassen en modder en wat al niet meer, dat als lokale medicijn het kind tevoorschijn moest laten komen. Toen ze in het ziekenhuis kwam was het kind natuurlijk dood en de vrouw in een abominabele conditie. Met een vacuümextractie heb ik het kind eruit weten te krijgen, gevolgd door een twee liter stinkende etter. Meteen met infuus en antibiotica begonnen maar twee uur later overleed de vrouw, en resuscitatie mocht niet meer baten. Dat soort dingen grijpt me, hoewel ik inmiddels gehard ben, nog erg aan,

met name ook omdat je weet dat er dan nog een stel kinderen thuis zijn die waarschijnlijk ondervoed zullen raken. Gelukkig kon ik alle andere patiënten dit weekend wel zinnig helpen. De meeste tijd besteed ik toch wel aan verloskundige problemen.

Aangezien ik veel 's nachts in touw was kon ik ook goed het gedrag van onze nachtwaker bestuderen, die denk ik verslaafd is aan 'bangi', de hier lokaal verbouwde marihuana. Hij was bij herhaling met geen kanonschot wakker te krijgen zodat ik uiteindelijk maar zijn zwaard hebt afgepakt om hem voor een voldongen feit te stellen. Uiteraard hing hij de volgende dag een groots leugenverhaal op om uit te leggen hoe hij van zijn wapentuig bestolen was, niet door hebbend dat ik de dader was. En ik heb dat nog steeds niet verteld omdat hij niet wil erkennen dat hij heeft zitten slapen als een os. Ondertussen heeft hij geloof ik wel een vermoeden dat ik hem te pakken heb. Hij is sindsdien wel weer zeer actief en ligt nooit meer te slapen.

Gisteren trok er een paar honderd man Zungu Zungu zingend en dansend door Bukumbi. Het blijft een vreemd maar indrukwekkend fenomeen. Alle buurdorpen hebben al zo'n club. In Bukumbi moet het er ook van komen maar de 'katibu' heeft het tot nu toe steeds tegen weten te houden. Hij zou dan ook de eerste kandidaat zijn die men waarschijnlijk aan zou pakken.

Anderhalve week in Sarmi, dan weer een paar weken in Jakarta, in het onvermijdelijke Sari Pacific. Het werd tijd om weer eens naar Tanzania te gaan, vond ik, het was al bijna oktober. Dat had ik ook afgesproken met de ouders van Gé. Maar het was nog niet duidelijk wanneer de boot voor de seismiek bij het Podenablok zou komen. Toen ik dit bij Dick ter sprake bracht zei hij slechts, zijn bril poetsend:

'Jouw aanwezigheid bij de seismiek is essentieel.'

Hij had gelijk. Alleen ik had het volledige plaatje van de logistiek, de navigatie, de veiligheid en operationele planning goed op het netvlies.

'Ik zal mijn reis gaan regelen voor december, als het project zeker voorbij is, maar dan blijf ik wel zes weken weg.'

'Prima.'

Een van de problemen was dat in het najaar de moesson kwam. Er zou dan veel branding zijn. Ik zag niet hoe we de kwetsbare en kostbare navigatiebakens, en

niet te vergeten het personeel, met kleine boten veilig aan land konden krijgen en voorzag heel wat verplaatsingen van bakens in de loop van het project. Om alle transport met een helikopter te doen was duur. De enige hiervoor geschikte helikopter zou ook veel bij de boringen nodig zijn. Ik kaartte de kwestie aan bij Joost.

Hij dacht even na en suggereerde: 'Wat dacht je van een landingsvaartuig?'

'Hm, een prima idee. Is zoiets voorhanden?'

'Ik ga kijken of ik dat voor je kan regelen. We hebben wat tijd.'

Oscar had ik al tijden niet meer gezien. Hij zat continu bij de boorlocaties waar ik weinig directe bemoeienis meer mee had. We hielden daarom per brief contact. Ik had hem een mooie, grote Masaikam gestuurd. Dat leek me handig voor zijn weelderige haardos. Hij op zijn beurt deed mij twee sets pijl en bogen toekomen die hij in het oerwoud had bemachtigd. Hij schreef ook dat hij erg graag met mij in de Podenaconcessie aan de slag wilde. Ik was er zeker van dat dat zou gebeuren.

Veel van Nieuw-Guinea was nog niet goed in kaart gebracht. Voor de planning van de seismiek in het heuvelachtige Podenagebied hadden we wel behoorlijke kaarten nodig, met name om ook de hoogteverschillen en de loop van de rivieren te weten. Dat was niet zo eenvoudig. Ervaring met een dergelijk project had ik niet. Ik haalde het handboek *Manual of Photogrammetry* uit mijn hutkoffer om de theorie hierover na te lezen. Ik maakte plannen om de kartering het volgende jaar uit te voeren. Er waren ooit luchtfoto's gemaakt. Die zouden we via het staatsoliebedrijf wel kunnen krijgen. Om van die luchtfoto's kaarten op schaal te kunnen maken waren er echter ook positie- en hoogtegegevens nodig van markante punten 'in het echt', de zogeheten paspunten. Dat sprak nog eens tot de verbeelding, het in kaart brengen van een ruw en woest gebied waar dit nog niet eerder gedaan was!

De 'mwenge' oftewel de fakkel van de vrijheid is weer eens in Bukumbi geweest. Deze komt dan met groots vertoon aan in een stoet van tien landrovers. De CCM-jeugdleden die de fakkel begeleiden zwepen de meute op om CCM-leuzen en liederen te zingen. Dit keer moest ik ook van de partij zijn om de fakkel te dragen, evenals Gahigi, de moeder-overste en ook Guus. En je mag hem niet laten vallen want dan word je voor het gerecht gedaagd wegens schending van de eer van de Partij. Het is een soort estafette waarbij je hem

van de een aan de ander geeft. De partijleiders van Bukumbi hebben trouwens ongenadig op hun lazer gehad omdat de ferry niet klaar lag in Kigongo toen ze kwamen. De fakkel gaat voor alles.

Bezoek van de Partij

Bij twee verpleegsters is op gruwelijke wijze ingebroken. Met een enorme keien hebben ze de deur opengebroken, de verpleegsters met een mes bewerkt en vervolgens de radio en een horloge weggeratst. Beide verpleegsters zijn hevig gedeprimeerd. Een had al eerder om overplaatsing gevraagd. De tweede werkt hier nog maar een maand en wil terug naar huis, maar we hebben dat met wat praten nog tegen kunnen houden. We hebben nu ook maar een nachtwaker speciaal voor de verpleegsterkamers aangesteld. Uiteraard is het geval ook weer aan de politie gerapporteerd, maar dat maakt toch niets uit.

Het loopt echt de spuigaten uit met de criminaliteit. Misschien is dat allemaal nu voorbij. Gisteren en vandaag heeft dan eindelijk de oprichting van de Zungu Zungu in Bukumbi plaatsgevonden. Daartoe waren twaalf groepen van omliggende dorpen uitgenodigd voor de inwijding. Je kunt je er geen voorstelling van maken! Gisteren kwam de ene na de andere groep dansend Bukumbi binnen met hun veren tooien, ontbloot bovenlijf, lendendoek, geitenvel en pijl en boog. Elke groep werd zeer enthousiast onthaald bij het voetbalveld. Guus en Esther wonen daar onmiddellijk naast en konden het dus allemaal meemaken. Uiteindelijk waren er 2000 man verzameld. Alle inwoners van Bukumbi moesten voor deze meute eten koken. Iedereen heeft vijftig shilling gedoneerd voor de aankoop van de voor deze gelegenheid te

slachten zes koeien. Vanochtend waren we als ziekenhuisleiding al vanaf 7 uur uitgenodigd om de zitting bij te wonen. Als ‘mgeni rasmi’, dus weer eens in de voorste gelederen. Ik kon mijn ogen niet geloven. Tweeduizend man zo vervaarlijk en bont uitgedost en alles zeer gedisciplineerd. Ze stonden opgesteld in een carré met in het midden de genodigden. De diverse sprekers gingen op een tafel staan. Er waren geen luidsprekers dus moesten ze met flinke stemverheffing spreken.

Het licht gaat voor de zoveelste keer uit. Net nadat je alles hebt opgescharreld en aan iets wilt beginnen floept het weer uit. Het is klote tegenwoordig. De hele dag ook al geen elektriciteit, geen water in het ziekenhuis, maar gelukkig zijn de regentanks wel weer vol.

Verder weer over de Zungu Zungu. Na de inleidende toespraken werden een voor een de diverse verdachten afgeroepen en voor het front gehaald. Eerst een paar meppen op het gezicht om de waarheid te horen. Bij de eerste was het al meteen raak. Abdallah, de dief die bij Christiaan gestolen heeft destijds. Hij gaf wel toe dat hij zijn fototoestel en piki piki (motorfiets) gestolen had met drie maten van hem, waarvan de namen er vlot uitrolden. Eén daarvan was ook in Bukumbi woonachtig en kon dus meteen aangepakt worden.

De boosdoeners moesten plat op de grond liggen en kregen vier, zes of acht stokslagen. Degene die zich hierbij verroerde kreeg alsnog het dubbele of het drievoudige aantal. Ook de ouders werden ter verantwoording geroepen en op het gezicht geslagen en met stokslagen bestraft, oude mensen, vrouwen met kinderen op de rug, het maakte allemaal niet uit. Als echtgenote of ouders ben je, in hetzelfde huis wonend, medeverantwoordelijk voor diefstal. Het was vrij gruwelijk en indrukwekkend om het een en ander zo voor je neus te zien gebeuren. Ik zat op de voorste rij en dan voel je de klappen haast zelf.

Er waren zo’n twintig mensen op deze wijze berecht toen ik het tijd vond om koffie te gaan drinken met Guus. Men ging nog rustig door. De stokslagen en klappen in het gezicht liegen er niet om, maar de mensen hebben er een enorme lol in. En het is nog maar het begin. Er volgt nu elke week een zitting waarbij de zaken nader onderzocht worden en uiteindelijk de verdachte zijn eigen straf moet noemen. Men gaat net zolang door met slaan totdat het juiste aantal als boete te leveren koeien opgegeven wordt. Dat het waar-

schijnlijk nodig is om te stelen om de boete te kunnen betalen, dat doet er blijkbaar niet toe. In de tijd tussen nu en de volgende rechtszitting worden de verdachten volledig sociaal geïsoleerd. Geen enkele dorpeling mag met hen praten. Ze mogen niet in de winkeltjes of het café komen. Degene die deze regel niet respecteert loopt de kans zelf geslagen te worden. Kortom, over het algemeen een rare aangelegenheid, maar het positieve is dat het dorp niet meer gelaten alle criminaliteit over zijn kant laat gaan en eindelijk initiatieven neemt. Het lijkt momenteel inderdaad de enige manier om een bepaalde mate van veiligheid te waarborgen. De politie was ook aanwezig en heeft vlijtig alle namen van de dieven genoteerd. Er zijn uiteindelijk 150 jongens uit Bukumbi tot Zungu Zungu gekozen, die van nu af aan ook 's nachts gaan posten bij de diverse huizen behalve bij het ziekenhuis omdat daar toch al nachtwakers zijn. Kortom grote veranderingen in Bukumbi.

De laatste brief voorlopig? Ik weet nog steeds niet wanneer je komt maar ik hoop dat de komende week nog wel te horen. Vannacht gedroomd dat we een ontmoeting hadden gearrangeerd in een van de strandhotels bij Dar es Salaam, en dat we daar een soort honeymoon doorbrachten, wel nauwkeurig gadegeslagen echter door meneer en mevrouw Komba, de onderwijzer van de verpleegsterschool, waarmee we op een gegeven moment zelfs de kamer moesten delen. Zodra ik weer over je ga dromen wordt het tijd dat je komt. Stel het dus niet te lang meer uit. Ik ben erg benieuwd hoe de ontmoeting zal zijn en ben heel hard bezig alle administratie voor die tijd af te hebben

Jammer dat ik niet de kans heb waargenomen om te bellen uit Dar es Salaam, maar ik wist bij God niet dat jij op dat moment in Jakarta zat. Anders had ik wat graag een woordje met je gewisseld. Hoewel ik me in Dar best heb vermaakt had ik toch veel liever een aantal activiteiten samen ondernomen.

Wat is er al gebeurd sinds vorige week? De katibu is te pakken genomen door een van de dieven die door de Zungu Zungu is afgeranseld. En die zijn er ook weer aan te pas gekomen om de katibu te bevrijden. De desbetreffende figuur krijgt het nu nog zwaar te verduren uiteraard. Het was een wraakneming op de katibu omdat hij toegestaan had dat de Zungu Zungu was opgericht.

Over het geheel is het veiligheidsgevoel toegenomen. Ik heb het idee dat ik nu best iets buiten kan laten staan zonder dat het onmiddellijk verdwijnt en dat er zeker 's nachts geen gekke dingen meer zullen gebeuren de komende tijd. Ik probeer het niet te veel uit maar ga wel nieuwe gordijnen voor de badkamer naaien.

Er is een cholera-epidemie in de regio en we hadden ook al een bewezen geval in het ziekenhuis. Die is inmiddels weer gezond en wel naar huis. Verder nog drie verdachte gevallen waarvan we er één niet hebben kunnen bewijzen. Eén is er overleden. Uiteraard geeft het enige paniek want de laatste epidemie is al vier jaar geleden. Men heeft de verkoop van alle voedsel van de markten in Kigongo en Busisi laten stopzetten, want de ziekte komt uit Busisi en omliggende dorpen, net als vier jaar geleden.

Voor ons medisch kennen en kunnen is het natuurlijk ook wel eens goed om dit bij de hand gehad te hebben. Ik hoop echter niet dat er nog veel gevallen bij komen, want het is een bewerkelijke toestand. We hebben de mannen die geen cholera hebben naar de kraamafdeling gebracht om zo de mannenafdeling te kunnen isoleren. De behandeling komt er op neer dat je infuusvloeistoffen er aan de ene kant in giet, maar alles komt er van onderen in sneltreinvaart weer uit. Het handigst zou zijn om bedden met gaten te hebben en emmers eronder. Maar die zijn dan verder niet te gebruiken. Ik hoop dat het met een sisser afloopt.

Met uiteindelijk twee weken vertraging kwam de seismische boot, de Tasman Seal, eind oktober aan in Biak, een flink eiland voor de noordkust van Nieuw-Guinea. Hier ging ik aan boord. Ik had een vliegtuig moeten charteren om alle navigatiespullen en ander materieel vanuit Biak naar Sarmi te krijgen. Een dure oplossing, maar de beschikbare schepen waren brandstof aan het halen voor de booroperaties. We hadden het navigatiesysteem netjes gekalibreerd, op het strand bij het basiskamp. De eerste installatie van de zes navigatiebakens was door tijdgebrek niet per boot gedaan maar met helikopters. De grote Puma bracht het totaal aan materieel naar een open voetbalveldje bij een kampong, van daaruit distribueerde de Bolkow de spullen naar de individuele stations. Bij elk station installeerden we een technicus, met kampeerspullen, eten, extra accu's, een generator, brandstof. Alle dorpelingen waren uitgelopen om het spektakel te aanschouwen. Bij deze logistieke operatie werd ik geholpen

door Eddy, de Nieuw-Zeelandse laadmeester voor de Puma's. Hij zag er uit als een hippie, flink gebruind en compleet met oorbellen en lange haren, hij sprak goed Indonesisch maar was vooral een joviale kerel die van wanten wist. De door Joost geregelde landingsboot zou vervolgens de technici met hun bakens van station naar station brengen naarmate het project vorderde. Lucky Bless ging mee met de landingsboot om de schaarse bevolking in te lichten over de aanstaande activiteiten.

De Tasman Seal

De Tasman Seal was niet zo'n groot schip. De opbouw was meer naar voren, zodat er een flink achterdek was waar aan de kabel gewerkt kon worden. De technici en bemanning waren voornamelijk Amerikanen. Het seismische project kon nu echt van start, na een voorbereiding die al negen maanden eerder begonnen was. Ik voelde een zekere spanning maar ging er vanuit dat het niet mis zou gaan. En het ging vrijwel probleemloos. Zonder haperen sleepte de Tasman Seal een 2400 meter lange kabel achter zich aan in een patroon van 67 lijnen, in totaal 1360 kilometer. Elke tien seconden daverde en schudde het schip door het luchtkanon. De meeste lijnen loodrecht op de kust, andere evenwijdig daaraan. Ik verdeelde mijn tijd tussen de instrumentenkamer en de brug, en dirigeerde de landingsboot om de navigatiebakens op het juiste moment van het ene punt naar het andere punt te brengen, haasje over, van west naar oost. Alleen de twee hoge stations op Wakde en Demta bleven de hele tijd op dezelfde plek. Steeds ging dat goed en had de Tasman Seal voldoende navigatiesignaal om door te kunnen schieten. De goede voorbereiding wierp vruchten af. Het was een perfect uitgevoerd project. De kettingrokende kapitein was verbaasd over de soepele gang van zaken, keek zijn ogen uit naar de prachtige eilandjes waar we langs voeren maar prees zich niettemin in knauwend Amerikaans meermalen gelukkig dat hij in dit verre en ruige oord

Achterdek Tasman Seal met kabel

geen voet aan wal hoefde te zetten. In ruim twee weken was het beslecht, een tijd die niemand voor mogelijk had gehouden. Dick van Delden zou glimmen van tevredenheid.

Ngorongoro

Samen met mijn schoonouders worstelde ik me langs de immigratie en douane van het Kilimanjarovliegveld bij Arusha. Buiten stond Gé te wachten. Ze was vanuit Mwanza met een landrover van Fatorda gekomen, in een dag dwars door de Serengeti.

‘We gaan op safari!’ kondigde Gé aan.

De eerste nacht logeerden we in het Arushahotel. Gé had haar ouders een jaar niet gezien, en mij vier maanden eerder voor het laatst. Er was veel te bespreken en uit te wisselen.

‘Hoe is het eigenlijk met die cholera-epidemie verder gegaan?’

‘Dat was verschrikkelijk. De ziekte heeft zich toch uitgebreid, we hadden op het laatst meer dan twintig patiënten die er aan leden. Die lagen gewoon op de bedspiralen zonder matrassen, want alles liep er continu uit. Dag en nacht waren we ermee in de weer. Je moest daar met laarzen en een plastic schort naar binnen. Steeds maar alles met lisol en water opvegen en schoonmaken. En infuus toedienen, vocht, veel vocht. We hebben Machumu, je weet wel, de baas van de buitenposten, er de leiding over gegeven. Echt een kei van een kerel.’

‘Is dat nog steeds aan de gang?’

‘Nee, na drie weken was het wel uitgewoed. Het is bij één dode gebleven.’

Na een nacht Arusha bezochten we het Manyarapark en reden daarna door naar Gibb's Farm. Dit was ooit een Duitse koffieplantage, gelegen aan de weg naar de Ngorongorokrater. Nu was het een schilderachtige herberg met luxe huisjes waar je kon logeren. Koffievelden waren er nog steeds, maar er was ook een uitgebreide kruiden- en groentetuin. Het eten smaakte dan ook uitermate verantwoord en voldeed volledig aan de verwachtingen van de op organische authenticiteit beluste toerist.

We vertrokken voor een wandeling, na een ontbijt dat mijn schoonouders een verkeerde indruk gaf van wat je zoal in dit land kon verwachten. Het was nog kil. We liepen de roodbruine zandweg af naar beneden, waarbij we een goed uitzicht hadden op de groene vallei met theestruiken. Het weggetje slingerde zich weer omhoog en we passeerden enkele kleine huisjes met golfplaten. Er stonden een paar bananenbomen. Daarachter was een open plek waar een op het eerste gezicht merkwaardig gevaarte stond.

‘Wat is dat nou?’ vroeg mijn schoonvader.

‘Dat wordt een huis,’ vermoedde Gé.

‘Een huis?’

Boven op een ladder die tegen het stelsel van de kriskras aan elkaar gebonden takken en twijgen was geplaatst, zat een man met een pet op. Gé sprak hem aan en stelde een vraag. Verguld met zoveel belangstelling kwam hij zijn trapje af, terwijl kinderen om ons heen kwamen staan. Hij bleek te horen tot de met de Somaliërs verwante Iraqwstam en legde trots uit hoe hij van plan was van het onoverzichtelijke geraamte een leefbare woning te maken.

De volgende bestemming was de Ngorongorokrater. Het was inmiddels 5 december. In de Crater Lodge vonden we voor even weer een gezamenlijk sociaal-cultureel houvast: Sinterklaas. We pakten pakjes uit en lazen gedichten voor. Dit alles in het zicht van de mistlierten die de spectaculaire krater langzaam ontstegen.

Na enkele dagen in de Serengeti bracht de landrover van Fatorda ons naar het door groen omgeven huis van Gé in Bukumbi. Weer thuis. Emmanuel was zichtbaar opgetogen en trots. De ouders van de daktari op bezoek, dat was een hele gebeurtenis. Hij had voor deze bijzondere gelegenheid een geit op de kop getikt, vertelde hij enthousiast.

Aan het einde van de middag zaten we op het terras. We dronken koffie met door Emmanuel gebakken cake erbij. Gé’s ouders verwerkten de eerste indrukken, gedomineerd door de idyllische omgeving van het huis, de rotspar-tijen erachter, zo ver weg in hartje Afrika, waar hun dochter al die brieven had geschreven waarmee ze zich maar een voorstelling hadden moeten maken. En nu waren ze er zelf. Achter het huis klonk een dof geluid. Het kwam langzaam dichterbij. Het was tromgeroffel dat steeds luider werd. Vanachter de struiken langs het zandweggetje kwam een lange stoet kinderen tevoorschijn. Er zaten

ook een paar tieners tussen. Drie jongens hadden een trommel en sloegen erop met een stok, het was een aanjagend en pulserend geroffel met een afwisselend volume. Als laatste kwam Margaret tevoorschijn, de achterbuurvrouw van Gé. Zij bleek de animator van dit alles.

Dansgroepje

‘Wat is dat nu?’ vroeg mijn schoonmoeder zich verbaasd af.

Als een slang die ritmisch heen en weer bewoog, van links naar rechts en tegelijkertijd naar voren en weer een klein stukje naar achteren, kwam de sliert jongelui het erf op voor het terras. We gingen staan. Margaret lachte breed. Het groepje voerde diverse dansen op, weer als een slang, of individuele hoogstandjes met verbazingwekkend soepele bewegingen. Welkom in Bukumbi.

De volgende dag had Emmanuel als beloofd een geit meegenomen. Met zijn zoontje slachtte hij het beest op een plank op de grond achter de keuken. Mijn schoonmoeder gruwde bij het horen van het verstommende geblaas. Het feestmaal van geitenvlees vormde het begin van een reeks evenementen en bezoeken in het dorp en het ziekenhuis; eten bij Emmanuel, bij de nonnen, rondleidingen, nog meer dansuitvoeringen.

Met de R4 reden we met zijn vieren de asfaltweg vol gaten af naar Mwanza. Het was stil in de auto. Zou er vandaag dan wel een vliegtuig naar Arusha gaan? Vanavond zou het KLM-toestel vandaar vertrekken. Gisteren was de vlucht van Air Tanzania geannuleerd, tot ontsteltenis van mijn schoonouders die hun twee weken Bukumbi erop hadden zitten. Ze wilden graag voor de

feestdagen weer in Nederland zijn. Misschien zou het vandaag lukken, had de man bij het loket gezegd. Dat was twijfelachtig, maar we hadden de moed er in gehouden. Het kaarten gisteravond ging redelijk ongedwongen. Maar nu was de gespannenheid terug. Aangekomen bij het vliegveld werd onze vrees bewaarheid. Er ging weer geen vlucht. We wisten niet veel beter te doen dan terug naar Mwanza te rijden en bij Fatorda, het safaribedrijf, langs te gaan. We gingen bij Sacha en Clarence aan de grote tafel zitten en deden ons verhaal. Er was geen tijd meer om met een landrover de tocht naar Arusha te maken, dat wisten we eigenlijk van tevoren. Er leek ook geen andere oplossing te zijn. Gelaten dronken we de koffie die door Sacha weer zo gastvrij was geschonken.

Ik zag het telefoonboek van Tanzania liggen en nam het in handen. Het was niet dik, toch bevatte het alle telefoonaansluitingen in het hele land. Ik keek bij Arusha, onder de kop 'Aeronautical'. Inderdaad, er waren twee vliegclubs vermeld. Daar was ik naar op zoek. Op goed geluk koos ik er een en belde het nummer. Een man nam op.

'Hello,' klonk het.

'Ik bel uit Mwanza. Er zijn hier twee mensen die transport naar het Kilimanjarovliegveld nodig hebben. Is het misschien mogelijk om een vliegtuig te huren?'

Ik legde uit wat de situatie was.

'Vanmiddag? Hoe laat gaat hun vliegtuig vanaf Kilimanjaro? Okay. Dat moet wel lukken.'

Ik was met stomheid geslagen, haalde diep adem, hield mijn hand op het spreekgedeelte van de hoorn en maakte melding van deze mogelijkheid aan de anderen. Het goede nieuws drong niet onmiddellijk door. Ik vroeg naar de kosten. Dertigduizend shilling.

'Clarence, zouden we dollars bij je kunnen wisselen?' Dat kon. Er was geen sprake van dat we deze som op basis van officiële wisselkoers konden betalen. Via de zwarte markt werd het een overzichtelijk bedrag. Het arrangement was beklonken.

Sceptisch reden we die middag opnieuw naar het vrijwel verlaten vliegveld en wachtten af. Niemand had er veel fiducie in. Niet veel later dan het bij het telefoongesprek aangekondigde tijdstip landde er echter een kleine Cessna. Dit bleek inderdaad het voor ons bedoelde vliegtuig te zijn. Behalve de piloot

stapten er nog enkele andere mensen uit. Aha, óf men had in de tussentijd snel wat andere klandizie voor de heenreis opgetrommeld, óf er was heel toevallig sowieso een vlucht naar Mwanza gepland. Het deed er niet toe. We hadden vervoer. Angstig klommen de ouders van Gé aan boord van het toestel, hadden de vlucht van hun leven over de eindeloze vlakten van de Serengeti met een schitterend uitzicht op enorme kuddes migrerende wildebeesten en waren voor de feestdagen weer thuis.

Het was half januari 1985. Mijn tijd in Bukumbi zat er op, na wel zes weken dit keer. We reden naar het vliegveld. De steentjes schoten weg onder de banden van de R4 toen ik hem de vrijwel lege parkeerplaats opreed.

‘Het zal toch niet waar zijn,’ bromde ik.

Niettemin haalde ik mijn koffer van de achterbank en rolde die knarsend achter me aan toen we naar het luchthavengebouwje liepen. Binnen gekomen werd mijn vrees bevestigd. Er waren maar weinig mensen. Een westers echtpaar was druk in gesprek met een luchthavenfunctionaris. Op een zwart schoolbord aan de wand, waarop nog slechts enkele vage belijningen zichtbaar waren, stond het in krijt: Flt TC103 MWZ-KIA canc.

‘Zie je wel, als ik het niet dacht.’

‘Nou ja, het is de laatste maanden best vaak goed gegaan, behalve met mijn ouders dan,’ suste Gé.

‘Daar heb ik nu niet veel aan.’

‘Wat wil je doen, Fatorda proberen?’

‘Ja, we gaan maar weer naar Fatorda.’

Ik moest lachen en sloeg mijn rechterarm om een schouder van Gé.

‘Denk je dat je mee kunt?’

‘Ja, dat kan ik wel regelen denk ik.’

De volgende ochtend heel vroeg kwam Alphons, een van de chauffeurs van het safaribedrijf, ons met zijn landrover halen in Bukumbi. Hij had goed begrepen waar het om ging. Zonder te stoppen voor leeuwen, olifanten of luipaarden scheurden we met een permanente stofwolk achter ons aan door de Serengeti en waren we nog op tijd op het Kilimanjarovliegveld voor mijn vlucht naar Amsterdam.

In Nederland vroor het matig tot streng, er lag sneeuw. Met mijn huurauto

moest ik op de Afsluitdijk voorzichtig rijden. Het IJsselmeer was één grote ijsvlakte. Zou er een Elfstedentocht op komst zijn? Ik schatte dat Gé op dat moment met de landrover over de rand van de Ngorongorokrater zou rijden, terug naar Bukumbi.

Vanuit mijn ouderlijk huis belde ik met Beltman in Den Haag. Hij had een telex gestuurd naar Jakarta dat ik per 1 april beschikbaar moest zijn voor een andere baan. Welke dat was kreeg ik niet te horen. Verstoord lichtte hij toe dat het onmiddellijke antwoord terug was geweest dat ik zeker niet weg mocht voor 1 september. Getouwtrek. Het leek erop dat Dick van Delden voorlopig aan het langste eind trok.

Batavia

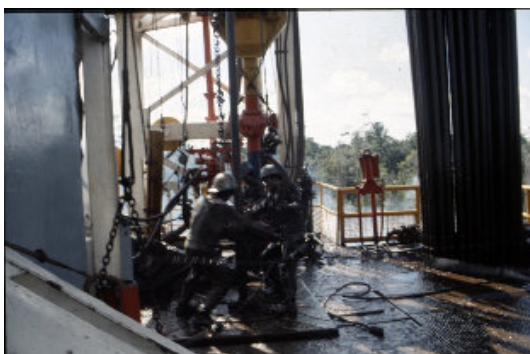
De toren die de Apauwarput boorde was eind oktober op de beoogde locatie gekomen. Hij stond op een ponton die door de Matabori, Taborissi, de Jobirivier en tenslotte door het stukje kanaal naar de geplande plek was geduwd. Dit ging niet zonder problemen. Hier en daar was het gevaarte vast komen te zitten, met meer dan een week vertraging als gevolg. Begin november was het boren begonnen. Toen ik na mijn lange verblijf in Tanzania terug kwam in Jakarta, hoorde ik dat dit niet goed ging. De boorkop was twee keer muurvast komen te zitten. Dit kon beide keren wel verholpen worden door een nieuw gat vanuit het bestaande boorgat te beginnen, maar beneden de drie kilometer werd de druk in de geologische lagen erg hoog. Het betekende dat men de geplande totale diepte van vijfduizend meter waarschijnlijk niet zou halen. De vertragingen waren aanzienlijk. Niet alleen het oerwoud maar ook de diepe ondergrond van het Mamberamogebied zorgde blijkbaar voor grote, en dit geval vrijwel onoverkomelijke, problemen. Maar er waren nog twee boringen te gaan later in het jaar: Muwar en Iroan.

Voorlopig zat ik zelf tot mijn spijt echter op kantoor in Jakarta. De seismiek op zee was achter de rug. Ik stortte mij nu op de voorbereidingen voor de fotogrammetrische kartering, de landseismiek en een project om vanuit een vliegtuig het magnetische veld in kaart te brengen. Dat was ook nuttig voor het opsporen van olie. Het leven in een hotel was ik meer dan zat. En voorlopig zou ik niet naar Tanzania kunnen. Dick had gezegd dat men van plan was om mij naar Den Haag over te plaatsen maar dat hij mij in Indonesië wilde houden. Ik stuurde een telex naar Gé, via een kennis van haar bij een katoenproject te Mwanza, met mededelingen over de onzekerheid rond een volgende reis naar Tanzania en de mogelijke overplaatsing. Ik realiseerde me niet dat een dergelijk kort bericht zonder context bij Gé meer vragen opriep dan dat het

De Apauwarboring

helderheid verschaftte.

Boorvloer

Er kwam een onrustbarend bericht uit Sarmit. Er was een Indonesische soldaat vermoord in Samanente, bij de Torrivier, in het grensgebied tussen het Mamberamo- en Podenablok. In de afdelingsvergadering kwam het incident aan de orde. Dick las de telex uit Jayapura voor. Het zou een gevolg zijn geweest van een ruzie met de plaatselijke bevolking. Het incident had geen politieke achtergrond. Dick concludeerde echter:

‘Dat zeggen ze altijd. Tidah ada susah, er zijn geen problemen. Ik wil hier meer van weten.’

‘Was dat in Samanente? Volgens mij is dat niet zo heel ver van de plek

waar toen die Australische geologen zijn overvallen,' zei Bart. Hij stond op en zette zijn twee wijsvingers indicatief op de kaart die aan de muur hing.

'Maar het is weer een soldaat. Militairen trekken juist rebellen aan. In Sarmi zeggen ze altijd dat het geen probleem is om in het bos te werken als je maar niet probeert en er geen soldaten bij zijn,' bracht ik voorzichtig te berde.

Dick keek me even peinzend aan.

'We moeten het op een akkoordje gooien met de rebellen. Dat is elders ook weleens gedaan, geloof ik. Waarom doen we dat hier ook niet?' opperde Kevin.

'Belachelijk. Dat gaan we dus niet doen,' zei Dick van Delden geïrriteerd, 'als we geïnteresseerd zijn in een voortgezette relatie met de autoriteiten tenminste. We gaan voorlopig gewoon door maar zoeken dit nog verder uit natuurlijk. Misschien moeten we het hele Podenaproject maar afblazen.'

Dat was vervelend. Weer onzekerheid of er wel projecten door zouden gaan. Wat zou dat betekenen voor mij? Misschien werd ik dan gauw overgeplaatst naar Den Haag. Daar had ik weinig zin in. Onze Timorese veiligheidsofficier kreeg het druk. Bezoeken aan autoriteiten, het leger, de staatsoliemaatschappij. Wat was er aan de hand geweest? Waren er toch weer rebellen?

Een week later wenkte Dick van Delden me om mee te gaan naar zijn kamer. Daar zat de Timorees al in een van de twee stoelen voor het houten bureau, met een mapje met telexen en papieren op zijn schoot. Ik ging in de stoel naast hem zitten. Dick leunde achterover en poetste zijn bril.

'Het lijkt er toch op dat het een incident is geweest,' begon hij, 'we kunnen wel verder met Podena.'

'Er zijn geen rebellen,' voegde de Timorees toe, 'zo die nog bestaan zijn ze de grens met Papua New Guinea overgejaagd.' Hij grijnsde en wees naar een van de kaarten aan de muur. 'Ik heb met heel veel mensen gesproken. Ze zeggen allemaal hetzelfde, 'vervolgde hij, 'maar we kunnen voor de zekerheid soldaten of politie meesturen als we dat willen.'

'Nee, nee, liever geen soldaten,' vond ik, 'dat is niet praktisch met die helikopters. En het lokt alleen maar moeilijkheden uit.'

Het was mooi dat de projecten door konden gaan. Daar had ik zin in. En ook: daardoor zou ik over een paar maanden naar Tanzania kunnen afreizen

omdat ik dan weer in een ander verlofschema zou komen. Maar toch knaagde de onzekerheid. Was dit wel zuivere koffie? De autoriteiten konden niet anders dan zeggen dat er geen rebellen waren, dat de OPM eigenlijk niet bestond, dat de Papoea's heel blij waren met het Indonesische bestuur. Men kon om politieke en culturele redenen niet toegeven dat er serieuze oppositie was. Toen ik een vier dagen durend bezoek aan Sarimi bracht om het Podenaproject voor te bereiden zocht ik Lucky Bless op.

'Lucky, wat vind jij, ik maak me nog steeds wel zorgen over de veiligheid in Podena, je weet wel, met de OPM.'

'Ik denk niet een probleem. Mensen in kampong langs de kust waren okay. Zij waren niet vijandig, helemaal niet.'

'Is het misschien een idee als je een reis maakt naar de binnenlanden, om daar te kijken? Ook om nog eens in Samanente te praten, waar die soldaat vermoord is? Ik zou toch meer zekerheid willen hebben.'

Dat leek hem prima. Ik overlegde met Karel, die vond het ook een goed idee. Lucky zou binnenkort per helikopter in Samanente worden afgezet en van daaruit een verkenning uitvoeren.

Voor het eerst sinds lange tijd zag ik Oscar weer. Voor hem had ik een belangrijke rol in het seismische project op het oog. Samen vlogen we ter verkenning urenlang in de Bolkowhelikopter over het Podenagebied. De natuur was overweldigend. Wilde rivieren, ruige heuvelruggen en natuurlijk overal dicht, ondoordringbaar oerwoud. Hoe breed waren de rivieren, waar waren open plekken in de junglewoestenij, hoe liepen de heuvelruggen? Waar konden de paspunten komen, dat wil zeggen de op de luchtfoto herkenbare punten waarvan we geografische coördinaten moesten bepalen?

Terug naar Jakarta. Het voordeel daarvan was de relatief snelle beschikbaarheid van de post.

De eerste krabbels sinds je vertrek. Is je reis goed verlopen? Ik kijk uiteraard uit naar de eerste brief en ben benieuwd hoe je dagen in Nederland zijn geweest, en ook natuurlijk wat je eventueel van Beltman te horen hebt gekregen.

Mijn terugreis is goed gegaan. We kwamen 12 uur 's nachts in Manyara aan. Ik was ontzettend moe. Ik vond dat ik de chauffeur ook heel wat aandeed. We hadden allebei honger maar toen we in Manyara aankwamen was het

overal donker. Vanaf 11 uur is de hele lodge uitgestorven, alsook het dorp met het hotelletje waar Alphons, de chauffeur, zou slapen. Er was dus geen eten te krijgen, al was er gelukkig wel iemand om me de kamersleutel te geven. Onze kampeergeest kwam weer goed van pas. Alphons had flink wat brood bij zich en een blik tomatensap. Zelf heb ik daar ook wat van gegeten. De volgende morgen ben ik bij zonsopgang gaan zwemmen. Dat was heerlijk, even. Een warm bad zat er toch niet in en daarna was het weer de hele dag in de auto zitten. Om half 8 zijn we uit Manyara vertrokken. We hebben drie lifters meegenomen naar de Ngorongoro en vandaar een vrouw met een kind die er al drie dagen had zitten wachten op transport naar Mwanza. Het was nog wel steeds gortdroog in de Serengeti zodat ik uiteindelijk verschrikkelijk onder het stof in Mwanza aankwam, om half 6 's middags.

Onderweg in de Serengeti hebben we twee keer gepicknickt en zijn we af en toe gestopt om een foto te maken. Een paar leeuwen draafden een heel eind mee, net aan mijn kant. Toen we stopten gingen ze er eens lekker bij liggen, een mooie gelegenheid voor een aardig plaatje. Ook hebben we enkele krokodillen gezien en een wildebeest met jong vereeuwigd.

Je telex heb ik afgelopen zaterdag ontvangen. Ik was uiteraard nogal verbaasd dat je pas eind juli weer komt. Dat is natuurlijk wel erg lang. En dat terwijl ik eigenlijk nu al aan vakantie toe ben. Ik moet nog wel wennen aan het idee van standplaats Den Haag. Ik had mij al op iets exotischers ingesteld. Hoe zeker is dit nu en hoe lang wordt het? Ik hoop binnenkort wat meer details te horen. Wanneer denk je dat je dan klaar bent in Indonesië? Voor of nadat ik hier wegga? Anders kom ik nog wel een tijdje in Jakarta zitten.

Hoe gaat het hier verder? Zaterdag zijn we naar een bruiloft geweest. Anthony, de ziekenhuischauffeur, ging het huwelijksbootje in. Dat is weliswaar na enkele jaren samenwonen en met een kind van krap een jaar, maar dat mocht de pret niet drukken. De moeder-overste vindt al dat hokken maar niets en roept af en toe eens iemand haar kantoor in om te vertellen dat het nu de hoogste tijd wordt. Volgens Ebenezer ben ik de volgende die geroepen zal worden. Toch was het een bruiloft met alles erop en eraan, beginnend in de kerk, al om 9 uur 's ochtends. De bruid in het wit met een sluier, kleurige plastic kralen en slingers van piepschuim. Anthony in een stemmig donkerblauw pak met eveneens slingers van piepschuim. De bruid keek uiteraard

de hele dag zedig naar beneden, daarbij tonend dat ze niet blij is om het ouderlijk huis te verlaten. De normaliter altijd breed lachende Anthony had enige moeite met de serieuze kant van de rol van bruidegom en barstte af en toe in lachen uit. Het programma na de kerkdienst begon met dansen voor het huis van de zusters waarna we naar binnen werden genood voor thee en mandazi. De trouwringen bleken afkomstig van de Hema. Ze waren van plastic en goudkleurig, ter beschikking gesteld door pater Jan die een forse voorraad heeft ten behoeve van de diverse kerkelijke trouwpartijen die kunnen plaatsvinden. Vervolgens verlieten we het huis van de nonnen en gingen te voet naar Anthony's ouderlijk huis, een eindje buiten Bukumbi, zo'n drie kilometer lopen. Dat ging al dansend en zingend. Het laatste eindje kwam Damas tevoorschijn met mijn met bloemen versierde R4 om het bruidspaar en de naaste familie naar het huis te vervoeren. Wij gingen lopend verder. Ook bij het ouderlijk huis werd er veel gedanst en gezongen, maar ook de cassetterecorder stond voor het bruidspaar op tafel en de bandjes werden voortdurend gewisseld zodat je gezellig van alles door elkaar heen kon horen. Toen de kleine begon te blèren dacht ik dat de bruid er niet aan zou ont-komen om de borst te geven, maar het kind was met Double Cola ook stil te krijgen. Dat bespaarde moeders heel wat ongerief. Uiteraard ontbrak de pombe niet, waarvan ik alleen maar een piepklein beetje genomen heb om de volgende dag niet aan de diarree te zijn. Bovendien ben ik er nog steeds niet dol op. Om een uur of 3 's middags kwamen eindelijk de schalen met rijst en rundvlees. Ongeveer 10 personen per schaal. Na de maaltijd weer veel dansen (wat kunnen ze dat toch goed) en het onvermijdelijke in de rij staan om de cadeautjes af te geven. Al met al bleven we toch tot half 6 bezig, waarna de bruiloft werd voortgezet bij de ouders van de bruid in Mwanza.

Ik heb met Zuster Antonella over de rotsen hier achter het huis gewandeld en genoten van de prachtige vergezichten en zonsondergang op het Victoriameer. Ze is altijd meteen enthousiast als ik dat voorstel. Wel uitkijken natuurlijk met haar kraakwitte habijt en nonnenkap. Je sluipt tussen allerlei struiken met stekels en onder laaghangende takken door. We kwamen dikdiks tegen en zagen zelfs een hele lange python. Brrr. Het is voor ons allebei de kunst om op tijd weg te komen, zodat we voordat de schemering invalt nog een redelijke tippel kunnen maken. We vervelen ons nooit, maar ze beweegt zich dan ook iets vrijer dan de meeste andere nonnen. Letterlijk en figuurlijk.

R4 als trouwauto

Steevast komt ze om half 6 boven op de rotsen gezeten tot de ontdekking dat ze de avondmis niet haalt. Als ik vraag of God het een bezwaar vindt als je een uur later bidt, antwoordt ze dat het natuurlijk prima kan, maar dat het dan wel gezelliger is als ik met haar mee ga, zodat ze hier op aarde tenminste ook nog een getuige heeft. En zo geschiedde. Een soort ‘Sound of Music’-non, waarmee ik een hechte vriendschap ontwikkel. Zij is inmiddels opgeleid tot verpleegkundig anesthesiste en ook tijdens de soms langdurige operaties hebben we veel plezier op de momenten dat het kan. Ook met de mannelijke verpleegkundig anesthesisten Ebenezer Nzota en Joshua ontstaat een extra band, omdat je zoveel tijd met elkaar in de operatiekamer doorbrengt en spannende momenten meemaakt. Je moet elkaar goed kunnen vertrouwen.

In Jakarta pakte ik het sociale leven zo goed en zo kwaad als het ging weer op. Dick van Delden nam afscheid. Hij ging met pensioen. Dit werd passend met diverse feesten en partijen gevierd. Ik ging weer hockeyen. Er was een nieuwe geoloog gekomen, Bernhard, een Duitser. Met hem en zijn vrouw Hannelore trok ik af en toe op. Mark was ook regelmatig in Jakarta, we aten dan samen en sloten de avond vervolgens af in de Jayapub om naar steeds weer dezelfde deuntjes van de Papoease rockband te luisteren. Bernhard vroeg of ik mee wilde spelen in een Indonesische film, als figurant. Er waren mensen nodig die kolonialen wilden zijn. De opnamen vonden plaats in het restaurant Bodega in het oude deel van Jakarta, het vroegere Batavia. De film, getiteld Dua Tanda

Mata (twee impressies) speelde in de jaren dertig van de twintigste eeuw.

Het restaurant bevond zich in een stille straat. Binnen was het schemerig, het meubilair was bruin, er hingen Jugendstillampen aan de muur, naast grote spiegels. Enkele andere figuranten-in-spé zaten al te wachten aan de ronde tafels. Een Javaanse jongedame dirigeerde ons naar een zijkamertje waar een bonte verzameling muffe kleren op een hoop lag. Hier moesten we iets uitzoeken. Ik koos een stijf, grauwwit overhemd en een te groot bruin colbertje. Bernhard had een mooie zwarte hoed gevonden. Hannelore hulde zich giechelend in een lange witte jurk en deed een onbescheiden ketting om. Een strooien hoedje completeerde haar toilet. In een proviandkamer nam de assistente mij met schmink en haarpommade onder handen. Ze kamde mijn vette haren naar achteren en de slierten plakten onaangenaam in mijn nek. Geduldig wachtten we vervolgens grappen makend aan een van de ronde tafels. Bernhard en ik staken desgevraagd een sigaar op om het interieur in de juiste sfeer voor de binnenopnamen te brengen. We bespraken quasi-serieus de stand van zaken in het koloniale rijk, terwijl de warmte van de felle lampen ons tijdens de opnamen in onze wollen colbertjes parten speelde. Steeds maar opnieuw, dat zoemen van de camera, het duurde eeuwen. Het was al na middernacht toen de buitenopnamen begonnen. Frisse lucht, eindelijk. Maar ook hier was het niet snel gedaan. Ontelbare malen stak ik gearmd met Hannelore de straat over terwijl Bernhard, met zijn hoge hoed op, achter het stuur van een zwarte vooroorlogse auto achter ons voorbij tufte, een paard en wagen passerend. Tenslotte moesten we van de regisseur opnieuw nog even naar binnen waar we aan een ronde tafel gingen zitten.

‘Hoe was dat, in zo’n oude auto te rijden,’ vroeg ik geeuwend aan Bernhard. Wat was het al laat.

‘Vreemd, er zijn maar drie versnellingen, maar daarvan gebruikte ik eerst alleen de eerste. Wil je eens proberen?’

‘Zou dat kunnen?’

‘Vast nog wel even.’

We gingen weer naar buiten. Hannelore kwam mee en klom op de plek van de bijrijder. Bernhard liet zien hoe de auto gestart werd.

‘Let op: de eerste versnelling is naar links en naar achteren.’

We tuften weg. Dat was leuk!

‘Waar zullen we heengaan?’

‘Hotel des Indes, natuurlijk. Vanavond is toch de receptie van het vijftigjarig bestaan van de Maatschappij? Daar moet je gezien worden. Het is altijd mijn droom geweest om er eens met een automobiel aan te komen rijden. En dan nu vanavond, als iedereen ons ziet!’ riep Hannelore uit.

Ik reed de straat uit en kwam op de Kali Besar terecht. We hadden de raampjes open en de stank van de gracht kwam ons autootje binnen. We sloegen af naar rechts en passeerden de gevangenis alvorens op het Molenvliet te komen. Hier was het druk. Verderop reed de elektrische tram voor ons uit. Fietzers, tweewielige door kleine paarden voortgetrokken rijtuigen, voetgangers in het schijnsel van de straatverlichting, Javanen op een sukkeldrafje met hun pikulans. In de vaart lagen de bamboevlotten die de vrouwen overdag gebruikten om de was te doen.

‘Kijk, we zijn er!’ riep Hannelore enthousiast.

Daar verscheen Hotel des Indes inderdaad aan de rechterkant. Ik reed het parkeerterrein op en we stapten uit. De vlaggen van de Maatschappij hingen uit, het hele hotel was blijkbaar afgehuurd. De terrassen voor het hotel baadden in het licht, het was er stampvol. Blanke mannen met witte hemden, jasjes en strikken, zaten er aan het bier, luchtig geklede dames met wijnglazen in de hand leken ietsje teut, het wemelde van het Indische personeel. Hannelore snelde erheen, ongetwijfeld om te zien of Elisabeth, de vrouw van Dick van Delden, er ook zou zijn. Vreemd, haar zwierige jurk had nu plaats gemaakt voor een witte doktersjas. Ongemakkelijk volgde ik haar. Daar stond Dick, het Hoofd Opsporing, met een glas in de hand. Hij rookte een sigaar. Toen ik naderbij kwam keek hij vluchtig naar me. Hij vervolgde zijn gesprek met een man met grijs krullerig haar en een hoge boord en een vlinderstrik met spikkeltjes. Die was vast van het hoofdkantoor uit Den Haag. Ik ving een flard van het gesprek op. Waarom was die laatste put in Sumatra droog, vroeg de vlinderstrik. Hij keek Dick van Delden scherp aan. Die keek naar mij. Ik kreeg het warm en begon te zweten.

Bernhard stootte me aan. Ik schrok wakker en keek in het licht van een Jugendstillamp. Bernhard zat naast me te lachen, Hannelore ook, aan de andere kant van de ronde tafel.

‘We zijn klaar. We kunnen naar huis.’

Slaperig gooide ik mijn colbertje en overhemd op de hoop en reed mee met

Bernhard en Hannelore die me bij het Sari Pacific afzetten. Daar nam ik een douche, graaide mijn spullen bij elkaar, ging naar beneden en wenkte een gele taxi om naar kantoor te gaan. Het was immers al half 7 in de ochtend.

Het overplaatsingsfront bleef onrustig. Toen ik Peter, een van de secondanten van Beltman in Den Haag, aan de lijn had wist deze mij te vertellen dat ik in juni in Egypte zou gaan beginnen. Dit strookte niet met de ideeën in Jakarta. Weer meer onzekerheid. Ik meende er goed aan te doen opnieuw een telex met het laatste nieuws omtrent een eventuele nieuwe bestemming naar Gé te sturen, weer via het katoenproject bij Mwanza. Naar aanleiding hiervan belde Gé vanuit het Bukumbi ziekenhuis naar het Sari Pacific en kreeg mij zowaar aan de lijn. Dat was de eerste keer dat het gelukt was om vanuit het ziekenhuis te bellen! Het was mooi om alle onzekerheden omtrent de toekomst te kunnen delen en wat nieuwtjes uit te wisselen. Dat was nog eens wat anders dan een vraag en antwoord via een briefwisseling, met een tijdspanne van twee maanden daartussen. Van mijn moeder ontving ik een heel pakket krantenknipsels van de Leeuwarder Courant. Over de Elfstedentocht.

Foja

Het korte verblijf in Jakarta bood me de kans om de stand van zaken rond mijn overplaatsing na te gaan. Ik belde maar weer met Peter in Den Haag, die alles leek te weten. Egypte bleek nu van de baan, hier was al iemand anders voor gevonden. Zo was men toch tegemoet gekomen aan de wensen van Jakarta. Het idee was nu dat ik nog tot eind 1985 in Indonesië zou blijven en dus een uitgebreide rol kon spelen bij het opstarten van de landseismiek. Daarna zou het waarschijnlijk een baan in Den Haag worden, niet per se mijn eerste voorkeur. Maar dat was van later zorg. In ieder geval kon ik wel nog een keer naar Tanzania, in juli. Mijn jaarlijkse beoordeling was goed. Ik scoorde met name hoog op ‘achievement results’.

Met mij kwamen er ook apparatuur en enkele mensen van een meetbedrijf uit Jakarta mee naar Sarmi. We konden nu met de metingen bij de paspunten beginnen. De techniek was hetzelfde als eerder toegepast in de Mamberamoconcessie. Een satellietontvanger op een gemarkeerd station registreerde gedurende enkele dagen metingen naar de navigatiesatellieten van de Amerikaanse marine. Daarnaast was er continu een ontvanger aanwezig op het vaste basispunt bij het vliegveld in Sarmi. De geografische posities van de meetpunten ten opzichte van het basisstation konden we dan berekenen. Daarnaast moesten we die meetpunten verbinden met herkenbare natuurlijke elementen op de luchtfoto, meestal rivierbochten, de paspunten.

Hoogtemetingen vormden een ander onderdeel. Van een flink aantal markante, op de luchtfoto's herkenbare punten moesten we de hoogte ten opzichte van gemiddeld zeeniveau weten. Het was immers de bedoeling dat ook de dalen en de heuvels in kaart werden gebracht. Voor het goed kunnen plannen van de seismische lijnen was dit belangrijk. Bij het uitwerken van de kaarten zouden

later de hoogtecontouren getekend kunnen worden met complexe apparaten waarmee overlappende foto's in stereo te bekijken waren. De hoogtegegevens hoefden ook weer niet heel nauwkeurig te zijn. Immers, op luchtfoto's waren alleen de toppen van de bomen zichtbaar, niet de ondergrond. We moesten een aanname doen over de gemiddelde hoogte van de bomen. Daarom was een meetnauwkeurigheid van enkele meters voldoende. En dat zou goed moeten lukken met zogenaamde barometrische hoogtemeters. De luchtdruk varieert met de hoogte. Door met een speciale barometer luchtdrukverschillen te meten was het dus ook mogelijk om hoogteverschillen vast te stellen.

Samen met Oscar testte ik dit principe uit rond het basiskamp. De volgende stap was om dit met een helikopter te proberen. Ook dit werkte bevredigend. Nu konden we de techniek in de praktijk brengen. Er bleef één barometer op het basiskamp. Deze zou om de tien minuten afgelezen worden door de luchtverkeersleider bij de hangar op het vliegveldje. We plaatsten de tweede barometer op de vloer van de helikopter waarmee François ons rondvloog in het Podenagebied. Ik zat voorin naast François, identificeerde markante punten op luchtfoto's en trachtte die vanuit de cockpit te herkennen. Had ik een geschikt punt ontdekt, dan probeerde François te landen, meestal was dat in een droog gedeelte van de rivierbedding. Oscar, die op de achterbank zat, las de barometer af en noteerde dit tezamen met het tijdstip. We stegen weer op en gingen door naar een volgend punt. Op de terugweg herhaalden we de metingen bij wijze van controle. Binnen een paar dagen hadden we alle benodigde hoogtegegevens verzameld.

Ook Oscar kon fouten maken. We hadden Benny en twee helpers een heel eind de Mamberamorivier af laten varen, ongeveer waar de rivier zich langs de zuidgrens van het Podenablok kronkelde. Oscar was er per helikopter heengegaan om aan te geven waar ze een helipad moesten bouwen. Toen ik hier een tijdje later een satellietontvanger met technicus wilde afleveren, bleek dat de opstelling helemaal op de verkeerde plek geconstrueerd was. Ik laadde de apparatuur evengoed maar uit, liet de technicus er een nachtje kamperen en zei dat ik de volgende dag terug zou komen om nadere instructies te geven.

In het basiskamp zocht ik Oscar meteen op in ons gezamenlijk kantoortje, waar hij met de handcalculator verdiept was in berekeningen. Ik liep naar de kaart die aan de muur geprikt was, en hield de luchtfoto ernaast.

‘Oscar, kom eens, hoe zit het nu met het punt langs de Mamberamo?’

Oscar kwam naast me staan.

‘Kijk, volgens mij is het helipad hier,’ en ik wees op de luchtfoto, ‘en op de kaart was die hier gepland.’

Ik hield een pen bij het bewuste punt op de papieren kaart. Oscar pakte de luchtfoto, keek naar de kaart, dan weer naar de luchtfoto. Hij trok zijn wenkbrauwen op. Dan draaide hij de luchtfoto op zijn kop en hield hem naast de kaart.

‘Nee, helipad is hier,’ en hij wees naar een andere bocht van de Mamberomorivier.

‘Geen sprake van, ik kom er net vandaan. Je houdt de luchtfoto verkeerd, het noorden is hier.’

Ik tikte tegen de onderkant van de foto. We keken elkaar aan en barsten in lachen uit. De volgende dag vloog ik met François terug om een alternatieve plek te vinden waar we zonder helipad in een rivierbedding zouden kunnen landen. Daar installeerde ik uiteindelijk de technicus met zijn ontvanger.

Een ander punt diep in het zuiden hadden we Foja genoemd, naar het gebergte dat daar begon. Hier hadden we een week eerder Benny en zijn mannen gedropt. Ze zaten er nog steeds. Het helipad was allang af en ze moesten een keer weg uit Foja. Het lag echter voor de hand om dit te combineren met het afleveren van de technicus met satellietontvanger. Oscar had dagelijks contact met Benny, en hield hem op de hoogte wanneer hij hen daar dacht weg te halen. Toen de tijd gekomen was besloten we dat niet Oscar, die de volgende dag met verlof zou vertrekken, maar ik zou gaan. François zat inmiddels in Frankrijk voor een paar weken verlof. De piloot die de Bolkow nu vloog was Gert, die bij de Nederlandse Luchtmacht was geweest. Met zijn tweeën vlogen we naar Bora Bora waar we de Javaanse technicus Waluyo met zijn satellietontvanger ophaalden. Hierna door naar Foja. Dat was nog een heel eind. Daar was inderdaad een open plek gekapt. De helikopter landde op het helipad. We stonden een minuut met draaiende rotor maar zagen niets. Ik had verwacht dat Benny wel klaar zou staan om te helpen bij het uitladen. Wat raar. Ik stapte uit, keek rond maar zag alleen omgezaagde bomen. Er stond geen zuchtje wind, het traag stromende water in de rivier was het enige dat bewoog. Plotseling kwamen in een ruime cirkel rond de helikopter twintig tot

dertig wild springende Papoea's tevoorschijn, uit het niets. Ze schreeuwden. Sommigen waren fel beschilderd en zwaaiden met hun pijl en boog. Anderen hadden delen van groene uniformen aan en richtten hun geweer. Dus toch! Ze kwamen nader, enorm geagiteerd. Er klonk een gekraak en ik voelde iets langs mijn linker bovenarm, alsof iemand blazend door een rietje erlangs bewoog. Het bleek een kogel te zijn die mij op een haar na gemist had en zich door de cockpit van de helikopter had geboord. Twee decimeter naar rechts en de kogel had mij in het hart getroffen. Ik wist niet beter te doen dan weer in de helikopter te gaan zitten, maar Gert was al met het onvermijdelijke bezig. Hij zette de rotor uit. We verlieten de helikopter en stonden nu oog in oog met onze belagers die nog steeds in een grote staat van opwinding verkeerden. Ze duwden ons ruw heen en weer, maar kalmeerden toen enigszins. Een van hen, met een groen jasje en een zwarte pet, trad naar voren. Hij was kennelijk de leider. Hij beval dat we onze schoenen uit moesten trekken. Ook moest ik mijn horloge inleveren. Ik keek naar Waluyo, onze Javaanse medepassagier. Zijn gezicht was van angst vertrokken en ik begreep waarom. Dit was dus de OPM. Alle voorzorgen, discussies, verkenningen en onderzoeken ten spijt. Ik keek de groep rond. Een bont gezelschap. Er waren jonge jongens bij, daarnaast traditioneel uitgedoste lieden, wild beschilderd, en enkele Papoeaversies van het type Che Guevara.

De hoofdmannam nam het woord. Hij sprak Indonesisch, maar ik kon niet alles meteen verstaan. Hij sommeerde ons om van het helipad af te komen. We moesten voor een van de omgezaagde bomen gaan staan. Daartegenover posteerde hij vijf van zijn mannen die allen een geweer hadden. Hij nam zelf een positie in tussen ons en zijn mannen, als een kapitein van een executiepeloton. Zouden ze ons gaan fusilleren? De hoofdmannam riep enkele bevelen en de vijf presenteerden hun geweer, bewogen dit uitgebreid heen en weer, dan naar ons toe maar richtten tenslotte niet op ons. Nog een bevel, de vijf draaiden een kwart slag en marcheerden af. De kapitein zei vervolgens iets plechtig over Genève en gebaarde ons om naar het simpele kampement te gaan dat tegen de rand van het oerwoud gebouwd was. Het was snel gegaan. Allerlei verwarde beelden flitsten door mijn hoofd. Van Gé, van thuis, van de mannen in Sarimi. Van Hannie Schaft. De blauwe lucht en schapenwolken in die film, de duinen, de onverschillige Duitse soldaten, de knal, dat rode haar in het zand. Ik moest denken aan mijn vader die als jochie in de oorlog een schijnexecutie

had moeten ondergaan omdat hij in de hongerwinter een brood gestolen had. Gibt acht! Richt euch! Feuer! Klik. Tussen hem en de Duitsers was het ook nooit meer goed gekomen. Ik dacht ook aan het scenario zoals beschreven in de Paris Match van François. Ik keek naar de pijlen in de kokers. Maar Waluyo lieten ze vooralsnog ongemoeid, gelukkig.

In het bivak aan de rand van het woud overlegden we. Zowel Gert als ik beheersten voldoende Indonesisch om het gesprek aan te gaan. De commandant verklaarde dat hij ons wel weer vrij wilde laten, maar dat hij een losgeld zou eisen in de vorm van wapens. Daar moest onze Maatschappij dan maar voor zorgen. Ik zei verontrust dat dit moeilijk zou zijn, er waren geen wapens in het kamp. De commandant raakte geïrriteerd, hij overlegde met enkele van zijn collega's. Gert suggereerde op rustige toon om met de boordradio van de helikopter contact te zoeken met het basiskamp. Dan zou er gepraat kunnen worden. De commandant stemde hiermee in. Op zijn blote voeten zocht Gert zijn weg over de omgevallen boomstammen terug naar de helikopter met de commandant en een gewapende rebel in zijn kielzog.

Dit zou als een bom inslaan in het kamp. Hoe zouden ze daar reageren? Karel zou wel als eerste ingelicht en naar de verkeerstoren gehaald worden. Na verloop van tijd kwamen de commandant en Gert terug. Het eerste contact was gelegd.

‘Inderdaad, ze willen wapens. Dat wordt moeilijk. Het ziet er somber uit,’ zei de piloot bij terugkeer. Ook de hoofdman keek stuurs. Weer overlegde hij met zijn collega's, geagiteerd soms.

‘Wij hebben opdracht van het oppercommando!’ zei hij nog eens ten overvloede tegen ons en ging zitten op een omgevallen boomstam. Na enige tijd gingen de OPM-commandant en Gert weer terug naar de helikopter om op de afgesproken tijd het overleg te vervolgen. Karel zou dan naar de verkeerstoren gekomen zijn. Ze bleven nu heel lang weg. Er werd duidelijk uitgebreid onderhandeld. Ik had alle tijd om mij zorgen te maken. Naarmate de tijd verstreek ging ik er steeds meer vanuit dat we een barre tocht door het oerwoud in het verschiet hadden. En wie weet wat nog meer. Ik keek weer naar Waluyo, die nog steeds angstig in elkaar gedoken op een boomstronk zat. Ik vroeg me af hoe het nu kon dat we tot vanmorgen gewoon radiocontact hadden met Benny. Oscar had hem verteld hoe laat we ongeveer zouden komen. Benny en zijn maats waren nu verdwenen en in plaats daarvan werden we hartelijk

ontvangen door deze groep wilde rebellen. Raadselachtig.

Eindelijk kwamen de commandant en Gert terug. De piloot was zo stoïcijns dat ik van zijn gezicht niets af kon lezen. Toen was er gelegenheid dat hij me kon inlichten. En het nieuws was wonderbaarlijk goed. De eis om wapens had de commandant uiteindelijk laten vallen. In plaats daarvan had hij zich tevreden gesteld met geld en medicijnen. In de loop van de beraadslagingen was ook duidelijk geworden dat de rebellen snel tot zaken wilden komen. Ze hadden geen behoefte aan gesleep door het oerwoud, mogelijk continu achterna gezeten door het leger. Daarom was het geldbedrag beperkt tot wat er in het kamp en in Sarimi beschikbaar was. Ook voor wat betreft de medicijnen was het akkoord dat min of meer de apotheek van het kamp ter beschikking werd gesteld. De volgende ochtend vroeg zouden het losgeld en de medicijnen door een Pumahelikopter gebracht worden en waren we waarschijnlijk vrij. Maar er zou nog veel mis kunnen gaan. Met name als het leger er onverhoopt aan te pas zou komen. Dit bevestigde een van de rebellen nog eens tegen mij. Als er soldaten zouden komen, dan werden we alsnog doodgeschoten, zei hij, en maakte een gebaar met zijn geweer.

Ik vroeg waar Benny en zijn mannen waren. Die waren nog in het kamp, zeiden ze, maar we zagen hen niet. Gert en ik konden slechts heel beperkt met elkaar praten, anders zou dat de argwaan van de rebellen opwekken. Hij had ook het radiocontact met het basiskamp in het Indonesisch moeten voeren. Wel kon hij nog kwijt:

‘Verdomme, ik dacht dat ze ons zouden executeren, daar bij die boom.’

Het werd schemerig. We zaten op enkele boomstammen. Waluyo hield zich steeds afzijdig en keek alleen maar somber voor zich uit. Een rebel kwam met een schaal stomende rijst en een pan met een spinazieachtige groente. Hij lachte. Wij mochten als eersten eten. Ik at wel wat, maar veel honger had ik niet, ondanks de aanmoedigende knikjes van de kok. Het was nu donker. Enkele olielampen en het kampvuur van de kok, even verderop, zorgden voor een spookachtig licht en schaduwen tegen het geboomte. De commandant kwam erbij zitten, samen met enkele van zijn mannen. Zij aten van wat wij van de rijst en de spinazie hadden overgelaten. We dronken samen thee uit metalen bekers. De hoofdman begon te praten, hij leek een stuk minder zenuwachtig dan in de middag. Ze streden voor een vrij Papoea, legde hij uit. De Javanen

moesten terug naar Java. Dit was hun land niet. Waar we vandaan kwamen? Uit Nederland. Hij wist dat daar enkele vooraanstaande Papoea's in ballingschap leefden, zoals Nicolaas Jouwe. De uniformen die zij hadden kwamen uit Nederland, daar werden ze genaaid. Hij vroeg naar onze activiteiten. En ik legde uit waarom we in dit gebied actief waren. Om kaarten te maken, en om naar minyak, olie te zoeken. Tidak baik, niet goed, zei de hoofdmann. We konden daar beter mee stoppen. Dat was een ander geluid dan van de Papoea's in Sarmit. Ik vroeg me af waarom ze dan nooit bij de Mamberamo-operaties toegeslagen hadden. Dat zou voor hen kinderspel zijn geweest. Dat kwam vast door de afstand naar het voor hen meer veilige gebergte. Of door de moerassigheid in de delta.

Tussen de regels door begreep ik dat de rebellen Waluyo voor Oscar hielden, de man waar Benny steeds radiocontact mee had gehad. Dat zou kunnen verklaren waarom ze Waluyo ongemoeid lieten. Volgens de Paris Match van François moesten de Indonesiërs onder de overvallen gezelschappen het meteen bezuren. Oscar was een vertegenwoordiger van een ander volk, de Bataks, dat af en toe ook wat opstandig was tegen het Javaanse gezag. Vandaar wellicht.

We hadden genoeg gepraat en gingen slapen. Het was doodvermoeiend geweest, in het Indonesisch, moeizame argumentaties, maar soms ook wel grappen en persoonlijke vragen. Waren er geen gemeenschappelijke belangen? Nee, die waren er simpelweg niet, ik kon het niet mooier maken. Wij waren hun vijanden, hoezeer ik dat ook betreurde.

We konden gaan liggen op de gevlochten matjes op een harde ondergrond van een plateau van boomstammetjes. Geen matrassjes of kussens. Ik trok mijn broek uit en gebruikte dat als kussen. Toen mij duidelijk werd hoeveel muskieten er waren trok ik mijn spijkerbroek weer aan. We hadden geen klamboes. Ik ging op mijn rug liggen, op mijn zij lukte dat niet, de ondergrond was te hard. Aan mijn voeteneind zat een rebel met een geweer.

Gevangen. Zo voelde dat dus. Geen controle over je situatie. Ook al zou de bewaker er niet zijn en kon je zo het bos inlopen, dan nog was dat geen optie. We zaten heel ver van de kust, hier op stap gaan zou een gewisse dood betekenen. Gert lag naast mij, in zijn witte pilotenoverhemd. De muskieten bleven steken, voortdurend probeerde ik ze met mijn hand te verjagen. Uit de onrustige bewegingen naast mij kon ik afleiden dat Gert en Waluyo dezelfde

strijd voerden. Nooit eerder was ik zo nieuwsgierig geweest naar waar ik mij de volgende avond zou bevinden. Ik betastte mijn linkerarm. Het leek of ik het gekriebel dat de luchtverplaatsing die de kogel teweer had gebracht nog steeds voelde. Moest ik het mijzelf aanrekenen dat ik ook Waluyo en Gert in deze situatie had gebracht? Een beetje verantwoordelijkheid voelde ik zeker, al was het volgens de autoriteiten en mijn bazen allemaal veilig en had ik Lucky Bless op een extra onderzoek uitgestuurd. Maar die had vooral de dorpen bezocht, en niet deze afgelegen streek aan de voet van het Fojagebergte. In ieder geval was ik blij dat Oscar niet voor dit klusje was meegegaan.

Ik moest plassen en stommelde overeind. Mau pipis, zei ik tegen de bewaker. Die kwam achter mij aan en onder toezicht sprong ik in het schijnsel van een olielamp die de hele nacht bleef branden de vlonder af om de bosrand te bewateren. Het maakte niet uit. In slaap kwam ik niet. Na een doorwaakte nacht kwam de jungle tot leven, de vogels kwetterden ons overeind, gebroken als we waren.

De bewaker bracht ons een bord vol met gekookte witte rijst, dat was het ontbijt. Hij had ook thee gezet, met een grote ketel die boven een houtvuur hing. We aten zwijgend met de handen, maar het bord kregen we niet leeg. Ik voelde de spanning in mijn maag. Even later kwamen drie rebellen ons halen. We moesten een stukje mee het bos in. Waar was dat goed voor? Het bleek dat ze niet wilden dat we bij het kampje waren als de Pumahelikopter zou komen. De grond was te oneffen en te begroeid om ergens te gaan zitten. We moesten gewoon maar blijven staan. Wachten, wachten. Maar we konden iets vrijer praten. Hoe lang kan een uur duren? Hoe lang kan twee uur duren? We begonnen wat grapjes te maken onderling. Gert vertelde dat hij bij de Luchtmacht getraind was in het ondergaan van ondervragingen, inclusief de daarbij gepaard gaande mishandeling. Ik vond dat hij dan verder de vragen maar moest beantwoorden, die training had ik nooit gehad.

De rebellen werden steeds zenuwachtiger. Ze liepen om de beurt naar de open plek en weer terug. Er konden tenslotte net zo goed enkele legerhelikopters verschijnen. Met voor ons heldere consequenties. Zou de Puma het wel kunnen vinden? De Pumapiloten hadden nooit in deze streek gevlogen. Toen we langzaam de hoop begonnen op te geven hoorden we in de verte wat geronk. De Puma! Het geluid stierf weer weg. We hoorden niets meer. Hij kon ons niet vinden! De moed zonk me in de schoenen. Maar toen kwam het geronk terug,

het zwol aan om te verworden tot de bekende orkaan van geluid. Nu klonk het als een symfonie van de vrijheid; nooit had dat mooier geklonken. We zagen nog niets. Het duurde een tijdje, een rebel wenkte dat we mochten komen. Daar zagen we de Puma staan, met draaiende rotor. Eddy was uitgestapt, leek grapjes te maken met de rebellen. Hij had een doorzichtige plastic tas in zijn hand. Daar zaten bankbiljetten in. Samen met enkele rebellen laadde hij kisten uit de Puma. Deze waren wit geschilderd met een rood kruis erop. Daar moesten de medicijnen in zitten. In de cockpit van de Puma zag ik Heinz, de Oostenrijker. Hij zwaaide. Naast hem zat Bob, ook ex-Luchtmacht. Die was nota bene foto's aan het maken, alsof het een toeristisch uitstapje betrof. Wat een kerels.

De rebellen waren tevreden. Eddy nam vrolijk afscheid van ze en ging terug naar zijn helikopter. Wij mochten met de Bolkow vertrekken. Ik vroeg naar Benny en zijn maats. Die waren die nacht gevlucht, zeiden ze. Zij konden dus niet mee. Raar. Het bos in, met alle gevolgen van dien? Het was ook duidelijk dat de rebellen er onmiddellijk vandoor zouden gaan. Ze hadden al hun spullen gepakt.

We kregen onze schoenen terug. Deze deed ik graag aan, ik klom als laatste over de omgezaagde bomen naar het helipad. Gert was al bezig zijn instrumenten te controleren. Bij de helikopter gearriveerd zag ik dat een van de rebellen mij achterna gekomen was, een ongeveer vijftienjarige Papoeajongen. Hij had een boog over zijn schouder hangen, in zijn hand hield hij iets vast. Hij keek mij met trouwhartige ogen aan en hield mij mijn horloge voor. Ik slikte even, en maakte vervolgens een gebaar dat hij het mocht houden. Hij lachte breed en keerde terug naar de bosrand. De rebellen zwaaiden toen we opstegen en de Puma achterna vlogen.

Hangend in de lucht onder een strakblauwe hemel, met zicht op de op enige afstand vliegende Puma, maakte een ongekend gevoel van vrijheid en euforie zich van mij meester. Dit had echt veel slechter kunnen aflopen. Wat hadden we een geluk gehad. De twee kogelgaten, een links en een rechts in de cockpit, spraken boekdelen.

In Sarmit stonden velen bij het vliegveldje te wachten. Oscar, die zijn vertrek naar huis had uitgesteld, omarmde me. Karel, normaal de zakelijkheid zelve, had tranen in de ogen. Arme Lucky Bless durfde mij niet aan te kijken, als

een geslagen hond zat hij voor zich uit te staren. Melvin uitte zijn blijdschap met zijn typisch Engelse onderkoelde humor.

In de uren daarna werd duidelijk wat het incident in het kamp teweeg had gebracht. Velen hadden, net als wij, niet kunnen slapen. Melvin was rond gegaan om zoveel mogelijk geld en medicijnen in te zamelen, ook van mensen persoonlijk. Er was immers geen tijd om spullen uit Jayapura of Jakarta te laten komen. Tasmil, de timmerman, was de hele nacht bezig geweest om de kistjes te timmeren en te schilderen waar de medicijnen in konden. Karel had betrokkenheid van de plaatselijke autoriteiten afgehouden om er zeker van te zijn dat er geen militairen op af gingen. Onder de Pumapiloten waren vrijwilligers gevraagd. De meesten durfden niet. Heinz en Bob wel. Eddy was een klasse apart. Koel, effectief en toch ontspannen. Hij begaf zich in een kwetsbare positie maar wist bij de rebellen de juiste snaar te raken.

We maakten ons zorgen over Benny en zijn mannen. Die waren spoorloos verdwenen. Ik overlegde met Melvin, we zouden een Bolkow uitsturen om naar Benny te zoeken. Met Paul de piloot en Herman de laadmeester bogen we ons gevieren over de kaarten en probeerden te gissen welke route ze mogelijk zouden hebben genomen als ze inderdaad gevlucht waren en naar de kust probeerden te lopen. Paul en Herman kwamen aan het eind van de middag onverrichter zake terug.

Die avond werd de goede afloop gevierd met een feestje. Gezamenlijk eten, een taart, gezelligheid. Op een gegeven moment stond Melvin op om een toespraak te houden waarin hij iedereen feliciteerde met de goede afloop en al diegenen die hadden bijgedragen bedankte. Toen hij was uitgesproken improviseerde ik een antwoord. Ik ging staan en beschreef kort hoezeer we geschrokken waren toen de rebellen uit het woud tevoorschijn kwamen maar dat ze ons goed behandeld hadden. Ik uitte mijn dankbaarheid voor het adequate optreden van de mensen in het kamp en memoreerde dat Benny en zijn maten nog niet gevonden waren. Ik zag dat Karel weer vochtige ogen kreeg. Toen ik uitgesproken was stond Eddy op. Hij hief zijn glas en vertolkte een breed gedeeld maar ook gemengd gevoel door te roepen:

‘Hurray for the OPM!’

Siantar

Ik bleef nog een week in Sarmi. Er moest een verslag geschreven worden over het incident. Natuurlijk waren we onmiddellijk met al het Podenawerk gestopt. Ik maakte diverse zaken echter netjes af en archiveerde alle kaarten, berekeningen en notities, zij het op halve kracht en met een dubbel gevoel. Ik ging zelfs nog per helikopter naar de Iroran boorlocatie voor metingen naar de zon ten behoeve van de gyroscoopcalibratie in het boorgat. Toen de boormeester begon te sputteren over de tijd die ik daarvoor nodig zou hebben, viel ik even tegen hem uit. Soms liep ik in gedachten verzonken langs het strand, steeds met een weë druk op de maag, alsof er iets niet goed zat, alsof ik iets verkeerd had gedaan. Voelde ik me bezwaard dat we naar olie zochten terwijl er tegelijkertijd een vrijheidsstrijd aan de gang was? Of was het alleen maar de schrik? Oscar ging alsnog op verlof, sloeg zijn armen om mij heen bij het afscheid. We spraken af dat ik hem in Noord-Sumatra zou proberen op te zoeken. Dagelijks maakte Paul die week nog vluchten over het Podenablok, op zoek naar Benny en zijn maten. Geen spoor. Ze leken opgelost in de groene hel.

Met gemengde gevoelens nam ik afscheid van Sarmi. Ik was van de Papoea's gaan houden, en van het ongerepte natuurschoon van Nieuw-Guinea. Het waren fascinerende projecten geweest. Toch vertrok ik met een akelig gevoel. Ik was weggejaagd. Ik had het werk niet af mogen maken. Joost, die nietsvermoedend van verlof terug kwam en mij verbijsterd aangehoord had, staarde de verte in en mompelde: 'Je vraagt je af waar we mee bezig zijn.'

Terug in Jakarta. Hoe zouden de reacties daar zijn? Toen ik binnenkwam lachte Maria verlegen, maar zei niets. Ze had ook geen brieven voor me. Ik liep het kantoor binnen van Alex Bennink, sinds een paar maanden mijn baas,

de opvolger van Dick. Voor hem moest het rauw op zijn dak zijn gevallen. Hij had de aanloop niet meegemaakt, met al die discussies en onderzoekjes. Gezien de kleur van het papier was hij een telex aan het schrijven, met een brede, sierlijke vulpen. Hij keek op, staarde mij even aan, ging energiek staan en liep om zijn bureau heen.

‘Kom, vertellen,’ zei hij en gebaarde mij plaats te nemen in zijn zithoek. Zelf kwam hij daar ook zitten, schuin tegenover mij. Nadat ik mijn verhaal gedaan had, zei hij: ‘Er is een hoop gedonder van. Met de autoriteiten, met het hoofdkantoor. Ze willen allemaal dat we gewoon doorgaan. Voel ik niets voor.’

‘Dat kan echt niet. Dit was heel serieus. Denken ze dat we een paar padvindders zijn tegengekomen?’

‘Ik ga mijn best doen. Lees dit maar.’

Hij pakte een plastic hoesje met wat bij elkaar geniete documenten van zijn bureau. Ik beloofde dezelfde dag nog commentaar te geven en stak met het mapje onder mijn arm de open kantoorruimte door, naar de kamer van Bart. Hij zat op zijn kruk naast zijn hoge tafel en draaide aan het hengsel van een potloodslijper waar een blauw potlood in zat, enigszins voorovergebogen met één voet op het dwarsbalkje tussen de poten van zijn kruk. Overal lagen opgerolde vellen papier, als gebruikelijk. Hij keek me aan en kneep zijn ogen half dicht.

‘Dus toch.’

‘Ja, pech,’ zei ik luchtig.

‘Ongelooflijk. Hoe zat het nou met die Lucky Bless van jou?’

‘Hij heeft er niets mee te maken.’

‘En hoe is het nu met die drie kerels die op de vlucht geslagen zijn?’

‘Je bedoelt Benny en zijn maten? Dat weten we niet. Er is nog elke dag naar gezocht. Spoorloos. Je weet veel details, overigens.’

‘Ja, wat denk je, we zijn hier van dag tot dag op de hoogte gehouden. Het is echt ingeslagen als een bom. Maar nu jouw verhaal!’

Ik vond het niet erg om weer te vertellen, integendeel, ik wilde niets liever. Vervolgens deed Bart uit de doeken hoe men het in Jakarta ervaren had, dat Alex Bennink alle exploranten bij elkaar geroepen had die ochtend, dat hij was begonnen te zeggen dat het goed afgelopen was, en vervolgens in grote lijnen de toedracht had toegelicht voor zover hij dat had kunnen reconstrueren op basis

van de telexen. De rest van de week hadden ze tijdens de ochtendvergaderingen beetje bij beetje meer informatie gekregen.

‘Goed, ik moet weer verder,’ besloot ik.

‘Kom gauw een keer eten.’

Kevin vond dat hij gelijk had gehad, dat we het van tevoren op een akkoordje hadden moeten gooien met de OPM. Maar hij had het wel vervelend voor mij gevonden. Bert, de nieuwe petrofysicus, moest er vooral om lachen. Na een dag alweer vrij, dat kon toch niet veel voorstellen, dacht hij.

Het Sari Pacific voelde als een vertrouwde thuishaven in deze beklemmende periode. Alle operationele mensen zaten nu in Sarmit, dus veel direct gezelschap had ik er niet meer. Er waren momenten dat ik mij even op mezelf teruggeworpen voelde. In het winkeltje van het hotel kocht ik een exemplaar van het weekblad Elsevier. Zoals gebruikelijk was er wel een artikel in te vinden dat waarschijnlijk over Indonesië ging, aangezien het met zwarte inkt onleesbaar was gemaakt. Ik las een verhaal over de bloedige strijd in Nicaragua tussen de Sandinisten en de Contra's. Er was ook een passage over wat er gebeurde met gevangen genomen Sandinisten. Deze moesten hun eigen graf graven, erin gaan liggen, vervolgens werd hun keel doorgesneden en het graf dichtgegooid. Was dit normaal gesproken al schokkend genoeg, nu kwamen alle muren op mij af. Dat weë gevoel in mijn maag kwam heftig terug. Ik sliep slecht die nacht.

Er kwamen ook nietsvermoedende brieven van Gé.

In eerste instantie vond ik het wel jammer dat Egypte niet doorging, maar nu vind ik het wel een rustig idee dat ik niet overal achteraan hoeft te bellen. Je schrijft trouwens enthousiast over je werk. Boeiend, maar ook beangstigend misschien dat je zelf zoveel moet beslissen. Jammer dat de eerste twee putten droog waren. Dat zal voor de derde ook niet veel hoop geven. Van het stukje van Lucky Bless (Moord in Samanente metterdaad buiten gissing gebeuren) heb ik trouwens erg genoten.

Een drukke week achter de rug in verband met de opfriscursus voor de gezondheidsvoorlichters. Het voorbereiden van mijn les, het uitzoeken van de dia's (die ook nog ingeraamd moesten worden), het bedenken van vragen, het kostte me meer tijd dan ik verwacht had. Het was voor het eerst dat ik

deze groep les gaf, en ook nog in het Swahili. Dan is het van tevoren moeilijk in te schatten hoe het zal gaan. Mijn les, gepland voor één tot anderhalf uur, liep zodoende uit tot tweeënhalfuur. Op aandringen van de cursisten zelf trouwens, die niet wilden dat ik onderdelen liet vallen. Ze waren erg enthousiast, hadden veel vragen en wisten meer dan ik verwacht had. Dia's zien ze ook niet elke dag, dus dat sloeg aan, evenals het maken van rehydratievloei-stof (gekookt water, suiker, zout en sinaasappelsap in vaste verhoudingen). Enorm vermoeiend maar ook interessant, zo'n paar uur lesgeven in het Swahili. Bij de eindtest bleek dat ze heel wat geleerd hadden. Ook de evaluatie was positief.

‘Nooit meer slapen’ van Hermans heb ik bijna uit. Een schitterend boek. Het zwerven van een aantal geologen in Lapland moet jou toch ook aanspreken. Zalig om weer eens een boek te hebben waar je niet van af kunt blijven.

‘Onze Wereld’ drukte de rede af van Nyerere die hij in Nederland hield. Best goed eigenlijk. Zelf begin ik ook meer twijfels over de edele doelstellingen van het IMF te krijgen. Het is natuurlijk niet meer dan een soort bank om de schulden te vereffenen en niet een superspecialistisch orgaan om derdewereldlanden echt te helpen.

Spanje en Portugal nu ook bij de EEG. Ik ben benieuwd wat daar nog uit gaat komen. Ik heb het idee dat het grotere geheel toch wel kostenverhogend moet gaan werken en dat de kosten-batenbalans de andere kant op kan gaan slaan.

Emmanuel heeft er een zoon bijgekregen op eerste Paasdag. Afke's tiental is nu compleet. Hij heet, Pasen indachtig, Pascal. Gisteren ben ik even op bezoek geweest want Gaudencia, de vrouw van Emmanuel, was op tweede Paasdag alweer naar huis gegaan. Ik kreeg het idee dat ze de zegeningen van het moederschap niet zo erg meer zag. Ze vindt zichzelf veel te oud en ze had liever een dochter gehad. Er moet nu echt maar iets gebeuren om de verdere voortplanting te stoppen. Daar speelt natuurlijk ook de zwangerschap van Beatrice in mee. Zodra de dochters gaan baren mag moe niet meer zwanger worden, zo wil het volksgebruik. Ze waren in elk geval erg blij met de cadeautjes die ik meebracht.

Op vrijdag hebben we het jaarlijkse examenfeest gehad, met het diploma uitreiken aan de verpleegsters en vroedvrouwen die de opleiding verlaten.

Emmanuel en Gaudencia

Het was een grandioos feest waarvoor ook de bisschop gekomen is en het partijhoofd van het District. Ook was de vroegere minister van landbouw en buitenlandse zaken er, die nu gepensioneerd is en in de omgeving woont. Ik heb ontzettend veel plezier met al die mensen gehad. Ze waren zeer te spreken over de organisatie en bleven tot 's avonds 11 uur bij de disco, die overigens tot 3 uur door ging. Voor de leerlingen van de school was dit hét feest van het jaar natuurlijk. Zij hadden zich dan ook erg uitgesloofd met allerlei dansen, liederen en als klapstuk een stukje dat zich afspeelde in het ziekenhuis. Een eerstejaars leerling speelde de vrouwelijke blanke dokter en iedereen lag hierbij dubbel van het lachen vanwege het schitterende accent bij het spreken van Swahili. De volgende dag heb ik haar weer geïmiteerd tijdens de ronde langs patiënten, wat ook de nodige lachsalvo's opleverde.

Ik kreeg een fotokopie van een standaard in het Engels gestelde bedankbrief die aan alle mensen gericht was die iets met het incident te maken hadden gehad. Achter het 'Dear puntje puntje' had een secretaresse mijn naam met een zwarte balpen ingevuld. De goede afloop werd gevierd met een etentje in het Hilton met de piloten en de directie van het helikopterbedrijf. Vrouwen erbij, gezellig. De tafelgesprekken gingen over golf, tennis, vakanties en andere trivialiteiten. Ik vroeg me af wat ik daar deed, in dat Hilton. Die flarden van bizarre gesprekken klonken ver weg. Daar hoorde ik niet bij. Het was of ik

onzichtbaar onder tafel zat, en af en toe wat opving, stemmen die praatten over niets, gelach, vrouwen die aan mannen zaten, giechelend. Misschien had Alex het door. Na afloop zei hij, kom we gaan nog een borrel drinken in de bar. De piloten kwamen ook mee. Eddy was helemaal niet gekomen. Die had gelijk gehad. Maar aan de bar was het goed. Heinz, Bob, Gert. We praatten er weer over, blikten terug. Zij hadden mij gered.

Bernhard, mijn Duitse collega en geoloog, en zijn vrouw Hannelore nodigden mij uit om het weekend mee te gaan naar de Puncak. Met Bernhard maakte ik na aankomst een lange wandeling door de prachtige velden van de theeplantages op de vochtige heuvels waarboven goudgerande nevels hingen. Toen het ging regenen schoten we een tentje van steendragers in. Zij gunden ons graag een schuilplek. Tenslotte trachtten we wat warm te worden in een schemerige warung met een brandend houtskoolvuurtje. We probeerden daar dichtbij te gaan zitten. Door de gloed glinsterden de druppels op de zwarte krullen van Bernhard die met duim en middelvinger voorzichtig een lichtbruin getint glas met gloeiend hete koffie toebroek aan zijn mond bracht.

‘Hoe is het nou?’ vroeg hij, blazend.

‘Je bedoelt...’

‘Ja.’

‘Gemengd gevoel. Het is zó enerzijds, anderzijds. Maar per saldo voel ik mij bezwaard. We moeten daar stoppen, met dat exploreren.’

’s Avonds kookten we met zijn drieën. Wat een huiselijkheid! Dat had ik lang gemist. Hannelore kwam uit Aken en kon goed Nederlands verstaan maar niet spreken, ik sprak Nederlands tegen haar, zij Duits tegen mij, Bernhard beheerste beide talen goed, dat ging perfect. Hannelore was fotografe en vertelde over haar pogingen om in Jakarta opdrachten in de wacht te slepen. Ze leek in niets op de dames die zich laafden aan het expatleven en hun echtgenoten over de hele wereld met overtuiging volgden. Zelfs meende ik in haar een wat linksige jaren-zeventig-attitude te bespeuren waar ik mijzelf inmiddels aan ontworsteld had. Gelukkig vonden ze het niet erg dat ik weer over de gijzeling praatte. Natuurlijk legden we verbanden, met het koloniale verleden, met terrorisme, met oorlog. En dat bleken voor Bernhard en Hannelore weer beladen onderwerpen. Ik was niet de enige die ergens mee zat.

‘Wij kunnen daar niet met onze ouders over praten, helemaal niet,’ zei Hannelore fel, ‘het is alsof dat niet geweest is.’

Bernhard staarde haar een tijdje aan.

‘Jij hebt wel érg vaak moeite met je afkomst en verleden.’

‘Ja, maar het gaat maar door,’ en ze richtte zich tot mij: ‘weet jij van de Baader-Meinhof tijd in Duitsland?’

‘Zeker wel, sommigen van die lui zijn ook wel eens opgedoken in Nederland. Schietpartijen, geloof ik.’

‘Wel, het was erg. Ik woonde in een huis samen met enkele anderen. Op een nacht werd er op de deur gebonsd..,’ en ze maakte overeenkomstige gebaren met haar vuist.

‘AUFMACHEN!’ deed ze na, hard. Ik schrok ervan.

‘Huiszoeking. Het was weer een politiestaat.’

‘Goed, maar er was wel sprake van terrorisme.’

‘Net als de OPM?’

‘Nee, dat is anders.’

Alex, onze exploratiemanager, werd in alle hevigheid geconfronteerd met de nasleep en had vooral te maken met de vraag: wat nu? De autoriteiten hadden altijd beweerd dat er in het Podenablok geen problemen waren, en onderschreven die stelling nog steeds. Er kon dus best doorgegaan worden met de exploratieactiviteiten. Desnoods moesten er dan maar soldaten mee.

In het Mamberamogebied was de laatste boring in Iroran nog bezig. Apauwar en Muwar waren definitief ‘droog’, geen olie gevonden. Als er iemand uit Sarmi op doorreis was vroeg ik naar de vorderingen, maar vooral ook: was er nog nieuws van Benny? Van hem en zijn maten was niets meer vernomen, de vluchten om hen te zoeken waren gestaakt.

Op kantoor documenteerde ik vlijtig alles wat ik aan projecten had ondernomen in de drie jaar dat ik in Indonesië was geweest, tezamen met allerlei nuttige tips voor een eventuele opvolger. In die paar weken kwam de beklemmende band om mijn maag langzaam wat losser te zitten. Mijn afscheid georganiseerd door Alex was alleraardigst, etentje bij hem thuis, borrel, toespraakjes, als gebruikelijk. Mijn vertrek naar Nederland was nabij, maar eerst ging ik Oscar nog opzoeken!

Rugzak, spijkerbroek, ik had weer snel de gedaante van een jonge toerist aangenomen. Met Garuda naar Medan, de hoofdstad van het land van de Bataks. Ik deelde een busje met anderen naar Pematang Siantar, de stad waar Oscar woonde, zo'n 130 kilometer ten zuiden van Medan. De vriendelijke chauffeur was bereid me, na lang zoeken, voor de deur af te zetten. Het was tegen zessen en Oscar was thuis. Al hadden we dat niet afgesproken, hij was die dag zelf naar Medan geweest om me op te halen, had twee vluchten afgewacht en was onverrichter zake teruggekeerd. Ik was met de derde vlucht gekomen.

Voor Oscar sprak het vanzelf dat ik bij hem zou slapen. Hij woonde tezamen met zijn vrouw, kind en vier andere jonge neefjes en nichtjes in een klein, eenvoudig huis met muren van ruwe houten planken, slecht in de verf. Er was geen toilet of badkamer. Achter het huis was een kookplaats met een houtvuur. Hier kon je je ook wassen. In een hokje in de kleine tuin kon de behoefte gedaan worden. De enige luxe was een tv-toestel, dat dan ook de hele dag aanstond. Ik was er verbaasd over hoe eenvoudig Oscar leefde. Hij had tenslotte een voor Indonesische begrippen behoorlijk inkomen, meer dan duizend gulden netto per maand exclusief toeslagen. Het werd echter duidelijk hoe dit kwam. Behalve voor zijn huidige eigen gezin verdiende hij ook de kost voor de kinderen die hij nog bij zijn eerste vrouw had, zijn zusjes die in Jakarta een opleiding volgden en zijn ouders die nog in hun oorspronkelijke dorp woonden. Voor hem was dit vanzelfsprekend en het deerde hem totaal niet dat hij daardoor met een beperkte levensstandaard genoegen moest nemen.

Het eten was klaar. Oscar's vrouw nodigde mij bedeesd uit om plaats te nemen aan de lange ruwhouten tafel met twee wankelende banken en enkele klapstoeltjes eromheen. De jonge kinderen zaten er al. In het midden stond een grote pan met stomende witte rijst. Daarnaast stonden drie schalen met hetzelfde vleesgerecht. Toen we zaten grijnsde Oscar:

‘Ik denk dat jij het leuk vindt als we gewoon eten zoals we dat altijd doen, met de handen dus.’

‘Ja natuurlijk.’

Met een grote lepel schepte Oscar de kleverige witte rijst en een beetje van het vlees in kommetjes en deelde deze uit. Het deed me denken aan de eetpartijen bij Emmanuel. Toen we verzadigd waren en de handen in een kom water hadden verschoond, verdween Oscar even en kwam terug met een plastic zak die hij voor mij neerlegde.

‘Voor jou.’

Ik bevoelde verbaasd de zak en haalde er een doek uit. Langwerpig, ongeveer anderhalve meter, antracietkleurig met sierlijke stiksels in lange banen en franjes langs de korte einden.

‘Dat is een ulos. In de Bataktraditie krijgen mannen die uit een oorlog terugkeren er zo een. Mijn ouders vonden dat jij er daarom ook een moest krijgen. Hij is denk ik tachtig jaar oud.’

Natuurlijk gingen we de volgende dag naar de ouders van Oscar, in zijn geboortedorp. Samen reisden we per bus van Siantar naar Balige, dat vlakbij het Tobameer ligt. Op het laatste traject reden maar weinig bussen. De bus waarin we tenslotte mee konden was afgeladen vol en voorzien van kleurrijke versieringen. Een jongen hing half naar buiten op de plek van de niet aanwezige deur en verkondigde luidkeels de bestemmingen aan de passerende voetgangers. Om de haverklap kwam de bus echter stil te staan vanwege motorpech. Zo kwamen we geen steek verder. Onze lijdzaamheid had zijn grenzen en toen we de kans kregen namen we een andere bus terug naar Balige. Hier zochten we naar een onderkomen en vonden een losmen, klein hotel, op de hoek van een rij houten gebouwtjes in een stoffige straat. Er was nog een kamer vrij met twee bedden, heet, muf, een roestige ventilator, vervelozе houten wanden. Slechts drieduizend rupiah, een paar gulden.

We gingen op pad om wat te eten en kwamen terecht in een deels met olielampen verlicht eettentje. Uit de open keuken kwam de geur van houtskoolvuur en geroosterd vlees. Tezamen met twee halve liters ijskoude Bintang kregen we een getypt velletje papier. Dat was het menu. Oscar pakte het op en keek het door.

‘Ik wil wel wat Bataks,’ kondigde ik aan. Oscar moest lachen, en liet zijn vinger rusten op een regel op het blaadje. Hij keek me scheef aan.

‘Dan wil je gebakken hond?’

‘Ai, nou nee. Doe maar rendang of zo, als dat er is.’

Een hernieuwde poging de volgende dag lukte wel, ondanks een lekke band onderweg. Nadat we waren uitgestapt moesten we nog vijf kilometer lopen voordat we aankwamen bij het dorp. Dit lag te midden van groene rijstvelden en tuinen met bananen- en papajabomen. Het was een echt Batakdoorp, met

een aantal traditionele huizen in de Batakstijl: op palen, met puntige voor- en achterkant en een gebogen dakvorm. Oscar wees een van die huizen aan: daar was hij geboren. Het huidige huisje van zijn ouders stond ernaast, ook op palen en van hout. Hier werden we verwacht. De ouders van Oscar en ook de andere inwoners van het dorp spraken geen Indonesisch. Oscar moest vertalen en ik leerde zo een paar woorden Batak. We zaten in kleermakerszit op de vloer van de eenvoudige kamer en ik moest vertellen, over de oorlog in Irian Jaya en over mijn thuisland waar het zo koud was. Orang Belanda, ja die waren vroeger de baas op Sumatra, ook in het land van de Bataks, lang geleden.

Gaandeweg kwamen er steeds meer dorpingen het trapje van de paalwoning op, de kamer in, nieuwsgierig, kwetterend. Het werd stampvol. Behalve enkele ouderen onder hen hadden ze nooit een blanke gezien. Maar het voelde niet alsof ik een bezienswaardigheid was. Deze mensen waren werkelijk geïnteresseerd in die man die Oscar vergezelde en waarover hij ongetwijfeld eerder al verteld had. Het werd steeds rumoeriger. Oscar boog zich lacherig naar mij toe:

‘Ze vragen of je hier niet wilt blijven. Dan geven ze je een stukje land om een huis op te bouwen. En je krijgt een vrouw.’

Er werd een kip geslacht. Gewoonlijk aten ze rijst met zoute vis. Wij moesten eerst eten, daarna aten de anderen. Tenslotte nam Oscar me in het donker mee naar een beekje waar we ons konden wassen. We sliepen op de vloer in de huiskamer, op een dun matrasje.

Met de ouders van Oscar

De volgende dag kreeg ik een rondleiding door het dorp. We bezochten de lagere school. Er hing een wereldkaart aan de muur. De onderwijzer, die het Indonesisch natuurlijk wel machtig was, vroeg mij de kinderen aan te wijzen waar ik vandaan kwam, en waar mijn vrouw woonde. Twee heel verschillende plekken op de kaart, dat was raar. De kinderen giechelden, of zij dan een ‘orang hitam’ was, zwart. Nee, nee, gewoon net als ik.

Bij het afscheid van de ouders van Oscar moest ik beloven om nog een keer terug te komen, maar dan samen met mijn vrouw. Oscar en ik gingen lopend weer op pad en bemachtigden na enige tijd een lift. In Prapat bij het Tobameer werden we bij het busstation afgezet. Samen liepen we naar het meer. Oscar wees waar ik een kaartje voor de veerdienst naar Samosir kon kopen.

‘Okay, ik ga nu weer naar Siantar, naar mijn vrouw,’ zei hij zachtjes. We keken elkaar een tijdje aan. Ik legde mijn hand op zijn schouder.

‘Ik kom terug.’

Oscar voor zijn geboortehuis

Op Samosir, het magische eiland van de Bataks in het Tobameer, verbleef ik een nacht alleen. Ik maakte een lange wandeling langs een deel van de kustlijn van het meer. Hier en daar zag ik de intrigerende Batakhuisen, soms met in de buurt de graven met de hoekige stenen zetels of beelden in een kringetje geplaatst. Weidse vergezichten over het meer werden afgewisseld door schilderachtige markttafereeltjes.

De band om mijn maag was nog niet weg. De gijzeling ijde in alle hevigheid na. Het was niet zo zeer de kogel die voorbij floot, de bijna-executie, de

angst voor de dood, het wachten, de onzekerheid, de oncomfortabele slaapplek, de muskieten. Nee, het was het feit dat de in mijn beleving goedwillende Papoeamannen, sommige jongens nog, niet accepteerden dat ik daar was, dat ik daar werkte, dat we daar aan exploratie deden. Ik voelde me weggejaagd. Het waren geen godsdienstige fanatici of radicaal-politieke zeloten. Ze wilden alleen een vrij Papoea, ze wilden baas zijn in eigen huis. En Benny. Die was spoorloos verdwenen. Waar zou hij in godsnaam gebleven zijn? Hij was vast omgekomen in het woud. Als ik hem geen bomen had laten zagen in Foja zat hij nu gewoon bij zijn vrouw in Sarimi.

Ik beseftte echter dat dit gedenkwaardige bezoek aan de Bataks, bij Oscar thuis en bij zijn ouders, een onschatbare compensatie bood. Die drie dagen bij Oscar vormden als het ware, alsnog, de zingeving van drie jaar Indonesië.

Op 10 mei 1985, ruim een maand na de gijzeling, vertrok ik naar Nederland. Het weekend bracht ik door bij mijn natuurlijk hevig geschrokken ouders. Vertellen, vertellen, dat was nu weer belangrijk. De volgende maandag ging ik naar het hoofdkantoor in Den Haag. Ik kwam eerst Peter tegen, in de gang. Hij informeerde naar mijn wel en wee. Het verhaal was natuurlijk overal doorgedrongen. Toen vroeg hij:

‘Weet je al waar je heen gaat?’

‘Nee.’

‘Echt niet?’

‘Daar heb ik nog niets over gehoord.’

‘Thailand.’

Bukumbi

Zomer 2009

Het Tilapiahotel is gelegen aan het Victoriameer, net buiten Mwanza, op loopafstand van het centrum. Het laatste stukje van de weg is onverhard. Het hotel ziet er goed uit. Er zijn frisse grasveldjes, wat bomen en begroeiing, een zwembad. In verschillende in redelijke staat verkerende gebouwtjes zijn de kamers gevestigd. Wij krijgen echter een kamer in een omgebouwde gedateerde stoomboot, de African Queen, die met stevige kettingen permanent verankerd is aan de oever van het meer. De jongens hebben een kamer in een galerij daar tegenover.

Tobias wil graag de cilinder van de landrover laten vervangen. We spreken met hem af dat hij ons de volgende dag na het middagmaal komt halen.

Aan het eind van de middag lopen we naar de stad en proberen de structuur van de straten te herkennen, maar dat lukt niet meteen. Dat komt meer doordat het al een kwart eeuw geleden is dat we hier voor het laatst waren dan dat er veel is veranderd. Natuurlijk zijn er wel wat gebouwen bijgekomen, een paar moderne kantoren zelfs. Ook ons hotel was er vroeger niet, de ernaast gelegen bootclub wel. Toch zijn er wel wat herkenningspunten. Op weg naar het centrum herkennen we de garage van Fatorda, in de stad zien we snel de typische klok op een kruispunt, het rommelige station, het New Mwanzahotel, het postkantoor. Gé wil de galerij zien waar ze altijd de post ophaalde. Die vinden we snel terug. Het postvakje van het ziekenhuis is er ook nog, P.O. Box 963; hoe vaak heb ik dat vroeger niet op de voorkant van een envelop geschreven?

De volgende ochtend vermaken de jongens zich met zeilen met twee verfromfaaide lasers, geleend bij de naastgelegen bootclub, Amerikaanse meisjes die mee gaan imponerend. Twee kleurige zeiltjes op het verder lege meer, dat twee keer zo groot

is als Nederland.

Om 1 uur gaan we naar de ingang van het hotel. Daar staat Tobias met de landrover te wachten. We rijden het korte stukje naar Mwanza en moeten hem de weg wijzen naar Bukumbi. Het lukt niet om meteen de goede uitvalsweg vanuit Mwanza te vinden, maar na een kleine omweg weten we het weer. De asfaltweg naar Usagara lijkt niet veel veranderd. Minder gaten in de weg, dat is wel een vooruitgang. Bij Usagara slaan we rechtsaf, de weg in naar Bukumbi. Dit is dezelfde stoffige zandweg van weleer. De stukken omhoog en omlaag zijn nog steeds geribbelde wasborden, veroorzaakt door de overbeladen vrachtwagens die van en naar de pont bij Busisi rijden.

We komen bij het ziekenhuis. We lopen door de poort het terrein van het ziekenhuis op, over een brede onverharde laan met aan weerszijden bomen en struiken en voor het merendeel witgepleisterde gebouwen, met hier en daar blauwe accenten. Het geheel maakt een redelijk onderhouden indruk. Er is lome bedrijvigheid, enkele mensen lopen heen en weer. Anderen wachten schijnbaar ergens op, in de schaduw van een boom. Gé gaat ons voor, zoekend naar wat herkenbaars. We komen bij een gebouwtje waar voor de ingang een lange man in een witte jas met enkele vrouwen staat te praten. Ze groeten ons, 'Jambo'. De man kijkt even naar ons, dan rust zijn blik een tijdje op Gé.

'Dokter Gé!'

'Are you Machumu?'

'Yes, yes, ndio, ahh.'

Verbazing. Om zich een houding te geven giert Machumu het uit van het lachen. Dat was al heel lang geleden. Hoe lang wel niet? Vijfentwintig jaar? Precies. Hij wil ons graag een stukje rondleiden door het ziekenhuis. Gé legt ons uit dat Machumu een doorslaggevende rol heeft gespeeld bij de cholera-epidemie. Dat was in 1984.

'Zonder hem hadden we het niet gered.'

Onder het lopen haalt Machumu herinneringen op. Namen van andere artsen die er na Gé geweest zijn passeren de revue. We bezoeken de afdelingen van de mannen, vrouwen en kinderen. Het is niet zo druk in het ziekenhuis. Veel van de bedden zijn leeg, en ze zijn ook niet opgemaakt. Machumu verontschuldigt zich. Nee, het ziekenhuis krijgt niet meer zoveel patiënten als vroeger. Dat was toen wel anders. In de kinderafdeling blijven we even. Een groepje jonge verpleegsters, gestoken in frisse rose tenues met witte schorten, komt bij ons staan. Ze willen

van alles weten, met name over Hielke en Martijn.

Machumu moet weer aan het werk.

‘Weet je nog waar je huis was?’ vraagt hij. Voor de zekerheid legt hij het nog even uit. Hij zal ook onze aanwezigheid doorgeven aan zijn superieuren.

We moeten nog even zoeken voordat we het poortje in de richting van de doktershuizen vinden, en vervolgens het juiste paadje nemen, een klein stukje naar boven, naar het voormalige ‘Paleis Soestdijk’. Natuurlijk is dat een teleurstelling. Het huis zit wel goed in de verf, maar de tuin is minder lommerrijk dan in onze herinnering. Bovendien staat er nu een enorm hek om het huis, je kunt er niet zo maar meer bij komen.

‘Zo, dat is rigoureuus. Dat stelen is blijkbaar altijd een geliefde bezigheid gebleven. De bewoners van het huis waren er vast klaar mee.’

Het is er verder stil. We weten niet wie er nu in woont. We lopen om het hek heen dat overal op een flinke afstand van de woning is geplaatst.

‘Laten we dan maar naar Margaret gaan.’

We lopen een vijftig meter verder langs een iets oplopend pad. Dan zien we een lemen rechthoekig huisje met een golfplaten dak met veel roestplekken. Dat moet het huis van Margaret zijn. Ervoor lopen enkele kippen rond in het zand, er is een vuurplaats en er staan wat kleine houten stoeltjes.

‘Hodi, Margaret, are you there!!?’

Een kleine, oude vrouw komt tevoorschijn. Ze kijkt ons argwanend aan.

‘Ken je me niet meer?’ vraagt Gé lachend.

Margaret schudt van nee. Ze kijkt naar mij, dan nog eens goed naar Gé, die in de richting wijst van het doktershuis. Dan begint Margaret plots op en neer te springen, ze lijkt hysterisch te worden.

‘Dokter Gé, Dokter Gé!!’

Ze valt Gé om de hals en maakt gierende geluiden, met lange uithalen. Dan volgt er een stortvloed aan woorden. Dat ze nooit gedacht zou hebben dat Gé ooit weer in Bukumbi zou komen, hoe dom het was om haar niet meteen te herkennen. Ze vraagt ons ook van alles en legt haar situatie uit. Dat haar zoon Peter is overleden, dat zij nu de zorg heeft over haar kleinzoon, die door zijn moeder te vondeling is gelegd waarna die er met een andere man vandoor is gegaan. Margaret heeft nog twee andere zonen die allebei timmerman zijn geworden. Hiervan getuigen de stoeltjes op het erf en de houten panelen die hier en daar opgeslagen liggen.

Het gesprek wordt onderbroken als er een man het erf betreedt.

‘Dokter Gé , ik ben Joshua, kent u me nog?’

Joshua blijkt nog steeds anesthesist in het ziekenhuis te zijn, dat was hij 25 jaar geleden ook. Hij staat er op dat we onmiddellijk meekomen naar zijn huis, een paar honderd meter verderop. Margaret gaat ook mee.

‘Eindelijk bent u gekomen. God is goed. God is goed,’ stamelt hij herhaaldelijk.

Zijn huis, van steen met wit pleisterwerk, is een stuk luxer dan dat van Margaret. Het dak bestaat ook uit golfplaten, maar deze zijn recht en in goede staat. Ook hier zijn blauwe accenten aangebracht in het schilderwerk. Er is een veranda, afgeschermd met een hek. Het huis kent diverse vertrekken, waaronder een lichte huiskamer, krap dat wel, met een bankstel en zelfs een tv. Een dergelijke woning was 25 jaar geleden vrijwel ondenkbaar in Bukumbi. Joshua zet een paar flesjes ‘soda’, frisdrank, op tafel. We maken kennis met zijn vrouw, die mandazi's komt brengen. Joshua vertelt ook over zijn reis naar Nederland die hij ooit heeft gemaakt. De jongens vermaken zich over de verbazing die hij uitspreekt over de technische snufjes die hij tegenkwam, deuren die zomaar open gingen, trappen die bewogen. Dan verschijnt zijn dochter die een meisje van een jaar of twee bij zich heeft. Joshua is blijkbaar al grootvader. Hij stelt zijn dochter voor, die zwanger is.

‘Dit is Gay.’

Hij richt zich nu tot Gé.

‘Weet je nog? Jij hebt haar met een keizersnede ter wereld gebracht. Omdat we daar zo blij mee waren hebben we haar naar jou vernoemd.’

Gé staat perplex.

‘Oh, dat heb ik nooit geweten. Wel dat we een keizersnede moesten doen. Maar van die naam, nee..’. Ze is even stil en wendt zich even tot de jongens en mij om uitleg te geven.

‘Ze hebben ook een kind bij de geboorte verloren. Dat zij met een keizersnede levend ter wereld is gekomen is daarom des te belangrijker.’

We maken foto's.

We gaan terug naar Margaret die inmiddels ook al een voorraadje ‘soda’ heeft laten aanrukken. Dat moet voor haar toch een kostbare grap zijn. We moeten gaan zitten op de stoeltjes op het erf. We luisteren naar haar verhalen over haar zonen en kleinzoon, ontwikkelingen in het dorp en de indrukken die de diverse Nederlandse artsen in Bukumbi op haar hebben achtergelaten. Soms giert ze van

Met Gay

de lach en zwaait met haar armen.

Margaret wijst ons hoe we moeten lopen om bij Emmanuel te komen, een paar honderd meter verderop. Het blijkt dezelfde eenvoudige woning als indertijd, maar er zijn enkele gebouwtjes bijgekomen. Er is nu ook iets van een erfafscheiding aangebracht. We lopen zijn erf op. Emmanuel zit met een hoed op voor zijn woning te dagdromen. Hij komt vast net van zijn akkertje af. Hij kijkt ons aan en herkent ons onmiddellijk. Hij staat op en neemt zijn hoed in de hand.

‘Kumbe, kumbe,’ (tjonge, tjonge) stamelt hij, en schudt voortdurend zijn hoofd. Hij lacht, zegt weer ‘kumbe, kumbe’, slaat zich met zijn hoed op het dijbeen. Hij roept iets naar de deur van zijn huis. In de opening verschijnt zijn vrouw. Zij klapt in haar handen, rent op Gé af en pakt haar vast. Nog meer kreten van verbazing en opwindning. Een jongeman komt erbij, die zoon Pascal blijkt te zijn, geboren in het laatste jaar van Gé in Bukumbi indertijd. Dochter Kashinge, van de stuitligging, is non geworden, Beatrice blijkt al oma, en daarmee heeft Emmanuel het inmiddels geschopt tot overgrootvader.

De volgende ochtend bij het ontbijt in het Tilapiahotel kunnen we heerlijk buiten zitten, met zicht op het Victoriameer. Als Hielke met een volgeladen bordje gaat zitten, zegt hij:

‘Die twee daar, dat zijn piloten.’

‘Hoe weet je dat?’

‘Nou, weet je nog, die film.’

Met de familie Emmanuel

Een tafeltje verder zitten twee stevige heren. Ze hebben witte overhemden aan. Als ze praten klinkt het Oost-Europees, Slavisch. Twee jaar eerder zijn we met zijn vieren in Groningen naar de film *De nachtmerrie van Darwin* geweest, van een Oostenrijkse cineast. Het bleek een sombere, VPRO-achtige documentaire over Mwanza. Het onderwerp van de film is de nijlbaarsvisserij in het Victoriameer en de neveneffecten daarvan op de bevolking en de omgeving. Donkere, trage en suggestieve beelden van armoede, prostitutie en andere ellende. De in het meer gevangen vis wordt vooral geëxporteerd naar Europa. Transport vindt plaats met grote vrachtvliegtuigen die, volgens de film, worden bestuurd door Oekraïners. Vandaar de associatie.

‘Hm, ja, dat zou best kunnen. Ook toevallig dat we het daar nu juist in het Tilapiahotel daarover hebben.’

‘Hoezo?’ vraagt Martijn.

‘Nou, de tilapia was een van de vele oorspronkelijk vissoorten in het Victoriameer.’

‘Ja, Emmanuel rookte die af en toe in een ton achter de keuken. Was lekker, weet je nog?’

‘Ze zijn grotendeels verdreven door de nijlbaars, die lang geleden geloof ik ergens bij Oeganda door een Engelsman uitgezet is, en zich daarna vermenigvuldigd heeft. Dat heeft enorme gevolgen gehad voor de ecologie van het meer. Dat staat allemaal beschreven in het boek *Darwin's Hofvijver*.’

‘Daar kom ik ook in voor!’ voegt Gé snel toe, haar bekertje yoghurt uitlepelend.
‘Ja, als een dokter in een soepjurk.’
‘Er klopt niets van wat daar staat over mij!’

De volgende middag gaan we nogmaals naar Bukumbi. We hebben nog lang niet alles gezien. Weer staan we op de laan voor het hoofdgebouw en overleggen over de te volgen route. Achter Gé duikt een kleine gestalte op, een non in een smetteloos wit habijt. Gé ziet haar niet. Van achteren grijpt ze Gé vast alsof ze blindemannetje wil spelen. Gé moet raden, maar faalt. Ze blijkt de huidige moeder-overste te zijn. Gé herkent haar niet meteen maar na enig heen en weer gepraat wordt duidelijk dat de non in jonger jaren op de zusterschool in Bukumbi had gezeten en het nu geschopt heeft tot moeder-overste. Er gaat Gé nu wel een lichtje op.

‘Ja, zij was vroeger altijd al kien en assertief,’ vertelt ze aan mij tussendoor als verklaring.

Moeder-overste nodigt ons in woord en gebaar uit om mee te komen naar het hoofdgebouw van het ziekenhuis en betreden haar kantoor. Ze neemt plaats achter haar metalen bureau. We moeten er stoelen bij pakken en tegenover haar gaan zitten. Aan de muur hangt een vel papier met daarop in onhandige letters de organisatiestructuur van het ziekenhuis getekend. De non pakt enkele flesjes cola uit de koelkast die tegen de muur staat, floept de doppen er af en deelt ze rond. Ze zucht.

‘Ik ben zo blij dat je gekomen bent. Het is een geschenk van God,’ verklaart ze, ‘Waarom heb je niet geschreven, dan hadden we je beter kunnen ontvangen.’

‘Ik had geen emailadres, maar ik had wel een brief geschreven. Die is zeker niet aangekomen.’ verontschuldigt Gé zich.

Moeder-overste steekt nu van wal. Ze vertelt dat er veel problemen zijn in het ziekenhuis. Er komen minder patiënten. Er is weinig geld, het ziekenhuis krijgt onvoldoende financiële ondersteuning van de regering. Er zijn onvoldoende medicijnen. Er zijn wel een tijdje Italiaanse artsen geweest, maar die zijn weer weg. Die hadden goed werk gedaan maar de laatste, die tegelijk ook pater was, is niet zonder heibel vertrokken. Hij is het ook geweest die dat hek om het huis heeft laten plaatsen. Echt goede artsen zijn er nu niet. Er zijn niet eens voldoende lakens voor de bedden.

‘Het is erg, erg, moeilijk,’ herhaalt ze, ‘we hebben veel, veel problemen.’

Dan kijkt ze Gé een tijdje streng aan, en is even stil. Het is een beklemmende stilte.

‘Je MOET terug komen,’ zegt ze op een dwingende toon, ‘we hebben je heel, heel hard nodig. Er is geen andere oplossing.’

Gé lacht wat ongemakkelijk, ze weet niet meteen wat ze moet zeggen. Het beroep op haar is met dusdanige klem uitgebracht dat het lijkt of weigeren niet zou kunnen. Het is een onverbiddelijke logica, Gé moet weer naar Bukumbi.

‘En je krijgt je huis weer terug, daar kun je natuurlijk wonen.’

‘Maar dan moet ik mijn patiënten in Nederland in de steek laten. En mijn jongens zitten nog op school.’ Gé wijst naar Hielke en Martijn, die gebiologeerd van de een naar de ander kijken.

De non zucht.

‘Okay, ja, dat begrijp ik. Maar je moet weten dat je altijd welkom bent, ik hoop dat je weer een keer terug komt. Je wilt nu het ziekenhuis zien, en je huis! Ik ga de sleutels halen.’

We volgen moeder-overste door het poortje in het hek aan de achterkant van het ziekenhuisterrein. We lopen het korte paadje af en komen weer bij het voormalige huis van Ge, nu zo sinister verscholen achter het hek. We lopen om en treden door de keukendeur naar binnen. Er blijken twee Amerikaanse dames te logeren. Maar die vinden het best dat de non ons het huis laat zien. De vorm is nog hetzelfde, maar er is in de loop der jaren flink verbouwd en geschilderd. Tralies voor de ramen hebben, naast het hek, de woning vrijwel braakvrij gemaakt. Maar daardoor is het niet meer zo gezellig als in mijn herinnering.

De volgende bestemming is het verblijf van de nonnen, waar we sinaasappels eten. Hier voegt zich ook de huidige mganga mkuu, de dokter van het ziekenhuis, bij het gezelschap. Hij blijkt de kleinzoon van de koning van de Sukuma's te zijn, de stam die het gebied van Bukumbi en Mwanza bevolkt. Hij bevestigt de mening van de moeder-overste over de toestand van het ziekenhuis en herhaalt de suggestie dat Gé er maar weer eens een tijdje zou moeten komen werken.

Op de terugweg besluiten we dat we dan in ieder geval maar ‘iets’ moeten doen voor het ziekenhuis, als we Gé dan niet vrij willen maken om er nog eens een poosje aan de slag te gaan. In Mwanza vinden we een winkeltje waar een Indiër lakens verkoopt. Ze moeten nog wel genaaid worden. We bestellen een set van 48 stuks.

Martijn en ik gaan de volgende ochtend na het ontbijt op pad. We willen de heuvel op, achter het hotel. Het is al best warm. De zandweg slingert zich geleidelijk naar boven. Hier en daar is er een zijstraat die dood blijkt te lopen. Aan weerszijden staan kapitale huizen met muren er omheen. Daar bovenop rollen prikkeldraad. Fraai aangelegde tuinen met palmbomen en bougainvilles. Askari's houden ons nauwlettend in het oog. Sommige woningen hebben een fantastisch uitzicht op het Victoriameer. Op meerdere huizen zie ik bordjes die duidelijk maken dat ze eigendom zijn van diamantfirma's.

Boven op de heuvel is het rotsachtiger met minder begroeiing. We zoeken het hoogste punt op en hebben een onbelemmerd uitzicht op het Victoriameer over meer dan driekwart van de horizon. Beneden zien we Mwanza liggen, vlak onder ons de villa's van de mijnbouwers, pal ten zuiden ligt het eiland Sanane, in vroeger tijden een bestemming voor een uitje in het weekend. Roofvogels scheren dreigend vlak over ons heen, we schrikken en maken ons weer uit de voeten, naar beneden, langs de tuinen met de zwembaden.

Tanzania is rijk aan bodemschatten, vooral mineralen, ook wat aardgas. Dit levert een vooralsnog klein maar stijgend aandeel in de economie. De belangrijkste pijlers zijn nog steeds de landbouw en het toerisme. Er worden nu ook agrarische producten geëxporteerd. In de tachtiger jaren van de vorige eeuw moest Tanzania zelfs voedsel importeren. Macro-economisch gaat het een stuk beter dan 25 jaar geleden. We kunnen dit ook concluderen uit eigen waarnemingen. Er zijn meer auto's en heel veel meer fietsen in het straatbeeld, de wegen zijn beter onderhouden, de scholen lijken beter uitgerust, meer en vollere winkels, overal kun je benzine en medicijnen krijgen. Of Emmanuel en Margaret daar veel aan hebben is de vraag. Juist bij sterke economische vooruitgang worden de verdelingsvraagstukken pregnanter. Vijfentwintig jaar geleden was er echter niets te verdelen.

In hoeverre heeft de ontwikkelingshulp aan dit alles bijgedragen? Hier zijn de meningen sterk over verdeeld. Er zijn er zelfs die beweren dat ontwikkelingshulp desastreus is geweest voor Afrika. Het zou verslavend werken en een averechts effect hebben gehad. Hoe dit zij, men is het er min of meer wel over eens dat de veelal sterk versnipperde projecthulp uit de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw weinig heeft bijgedragen aan de economische vooruitgang. Hulp zet geen zoden aan de dijk als een land slecht bestuurd wordt. In de tijd van Nyerere steeg de steun jaarlijks, maar tegelijkertijd daalde het inkomen per hoofd van de bevolking. In plaats van projecthulp is in de loop der tijd de nadruk meer komen

te liggen op begrotingssteun, zodat de versnippering wordt tegengegaan en de hulp per definitie past in het regeringsbeleid. In 2009 wordt echter nog steeds 40% van de Tanzaniaanse overheidsuitgaven gefinancierd met steungelden.

Toch hoeft hulp op micro-niveau geen onzin te zijn. Vooral in de gezondheidszorg kunnen bijdragen heel direct nut hebben. Een individu, een kleine gemeenschap heeft er iets aan, kan er even mee vooruit. En als daar ook nog iets van bekijft is dat meegenomen. Zolang de pretenties maar beperkt blijven. Het land opstuwten in de vaart der volkeren, dat moeten de Tanzanianen toch echt zelf doen.

Gedurende de derde en laatste middag in Bukumbi bezoeken we het leprakamp dat iets buiten Bukumbi ligt. Het bestaat uit een aantal barakken in een groene omgeving. Leprapatiënten blijven soms jarenlang in het kamp wonen. Hier en daar zitten groepjes vrouwen manden te maken. Het blijkt dat een dochter van Gahigi, de ziekenhuisadministrator van 25 jaar geleden, de scepter in het kamp zwaait. Een lange jongedame, die van wanten lijkt te weten. Ze leidt ons graag rond. Als laatste onderdeel gaan we nog even het kleuterschooltje van het kamp bekijken. Het is een klein stukje lopen over een smal pad in het struikgewas. Slierten kinderen lopen springend en joelend achter ons aan. De dochter van Gahigi opent met een sleutel een van de lokalen. Hier mogen we naar binnen. De kleuters laten ons uitgelaten allerlei zaken zien waar ze kennelijk mee bezig zijn geweest.

‘Jeetje, moet je kijken, die school functioneert nog steeds, zelfs die puzzels zijn er nog,’ zegt Gé. Ze wijst naar gefiguurzaagde, kleurige vormen die in een houten plankje passen.

‘Is dit allemaal van Esther, van toen?’

‘Jazeker, dit heeft zij opgezet. Ik kan me nog herinneren dat ze avonden lang achter haar huisje zat te figuurzagen.’

‘Dat heeft de tand des tijds wel doorstaan!’

We lopen over het slingerpaadje terug naar het hoofdpaviljoen van het leprakamp, de kinderen huppelen weer achter ons aan. Tja, het schooltje. De keurig ingerichte lokaaltjes, de enthousiaste kleuters, de kleurige puzzels. Ik denk aan de gesprekken met Esther destijds, toen ik me afvroeg hoe lang dit soort projecten stand zouden houden. Ik had het mis. Soms is er wel degelijk succes. Een hele generatie kinderen van leprapatiënten heeft ondertussen al baat gehad bij het

schooltje.

Na het leprakamp maken we een lange wandeling door de nog altijd intrigerende omgeving van Bukumbi, waar we indertijd zo vaak gezworven hebben. We lopen langs kleine shamba's met wat katoen, hier en daar zien we magere runderen met een bel, in de verte de uitloper van het Victoriameer. We kruisen achter de enorme afgeronde granieten rotspartijen langs, af en toe stil houdend in de schaduw van een acaciaboom om een slokje te drinken. Puur op een sterk gedateerd richtingsgevoel zoeken we onze weg over de smalle nauwelijks zichtbare paadjes, een stuk omhoog, dan een droge vlakte, langs weer meer rotspartijen om tenslotte - presto! - precies achter het voormalige huis van Gé uit te komen. Daarmee is de cirkel rond en hebben we gedaan wat ons met deze reis naar Tanzania voor ogen stond. En meer dan dat, dit terugzien van Bukumbi is indrukwekkender geweest dan ik voor mogelijk had gehouden.

We gaan voor een laatste keer bij Emmanuel en Margaret langs om afscheid te nemen. Margaret vertelt opgewonden dat ze de dag ervoor uitgebreid gekookt had in de hoop dat we nog een keer langs zouden komen. Ach, wat pijnlijk. Dat hadden we helemaal niet afgesproken. Toch ging ze ervan uit dat het zo zou gaan. Tot slot halen we de lakens uit de landrover en leveren die af in het kantoor van de dokter, die er zelf niet is. Een verrassing dan maar. Margaret is met ons meegelopen, blijft opgewonden praten over dit onverwachte weerzien en spreekt de hoop uit dat we gauw terugkomen. We moeten dan echt weg, terug naar Mwanza. Door het raampje van de landrover zie ik de tranen op haar wangen als ze zwaait terwijl we weggrijden.

Margareth

Kigali

Een van de bezoeken die ik aflegde in de weken na mijn definitieve terugkeer uit Indonesië was aan mijn grootouders in Driehuis, op een fraaie, warme lentedag.

‘Zo, was je daar? Kom verder jongen.’

Het was vriendelijk en hartelijk, als vanouds. Koffie, schuimpjes. Gesprekken over gezondheidsproblemen, familie, vroeger.

‘En hoe is het nu met jou? Ik bedoel, die aanslag...’

Het gezicht van mijn grootmoeder stond donker, ze had iets ijzigs, er was een had-ik-het-niet-gezegd-ondertoon. Drie jaar eerder had ze zich tijdens mijn afscheidsbezoekje allesbehalve enthousiast getoond over mijn vertrek naar ‘de Oost’.

‘Het gaat redelijk. Ik ben wel erg geschrokken, maar ik heb er niet zo veel last meer van.’

En ik vertelde sober en in grote lijnen hoe het was gegaan. Oma keek me met gefronste wenkbrauwen aan, ze kon niet lachen om de luchtige grapjes die ik erover maakte. Gelukkig verlegde mijn grootvader de aandacht door een verhaal op te dissen over een penibele situatie waarin hij ooit eens had verkeerd tijdens een van zijn verre zeereizen.

‘En nu, blijf je nu in Holland?’

‘Nee, in augustus ga ik voor een paar jaar naar Bangkok in Thailand.’

Ze zuchtte, maar leek zich bij het onvermijdelijke neer te leggen.

Wantrouwend: ‘En jouw vriendin, Gé, wat gaat zij dan doen?’

‘Zij komt een paar maanden later ook naar Bangkok.’

Haar bozige gezicht klaarde op.

Mijn zevende en laatste reis naar Tanzania. Eind juni kwam ik aan op het

Kilimanjarovliegveld. Routinematig zocht ik voor de immigratiebeambte de juiste stempel op in mijn dikke paspoort en plukte mijn twee koffers uit de verzameling in de bagagehal. In gedachten verzonken liep ik naar buiten. Toen ik op zoek wilde naar een taxi om de nacht in Arusha door te brengen wachtte mij een verrassing.

‘Hé, zie je me niet?’

Het was Gé. Dat was het laatste waar ik op rekende; ik wist niet beter dan dat ze in Bukumbi was. Het bleek dat zij toevallig ook in Arusha moest zijn, maar ze had het als verrassing bewaard. Er volgde een caleidoscoop van surrealistische beelden, aanrakingen en gevoelens. Het was zes maanden geleden dat we op dit vliegveld afscheid hadden genomen en in die tijd was er veel, heel veel gebeurd.

We aten die avond in het Arushahotel en bestelden weer een fles ‘heerlijke’ Dodomawijn. Het was nu tweeënhalve maand na de gijzeling, dus het nieuwtje was er wel af. Ik kon er redelijk onbevangen over vertellen, de band om mijn maag was een stuk minder. De aandacht ging dan ook al meer uit naar verhalen over familie en vrienden, naar gebeurtenissen op het werk en, natuurlijk, Thailand.

‘Ik moet nog wel aan het idee wennen,’ zei Gé.

‘Begrijp ik. Maar wat ik gelezen heb..., het lijkt me een prachtig land.’

‘Ik ga gauw eens uitzoeken of ik daar als arts aan de slag kan.’

‘Dat kan vast wel.’

Het vervelende was dat ik voor de vlucht naar Mwanza een plaatsbewijs had voor maandag, en Gé voor dinsdag. Het was druk bij de balie, het was duidelijk dat de vlucht weer overboekt was. Er waren nogal wat mensen die een dag eerder niet mee hadden gekund. Zij gingen nu voor. Toch kwamen we aan de beurt. We gaven de twee tickets samen af, met die van mij bovenop. De beambte bekeek inderdaad alleen het bovenste plaatsbewijs en lette niet meer op de datum van het onderliggende ticket. Samen konden we naar Mwanza vliegen, wel helaas ten koste van een anonieme passagier die net als enkele anderen achter moest blijven. Later hoorden we dat de rest van de week alle vluchten tussen Arusha en Mwanza geannuleerd waren.

Een week later. We stonden op de kade van de haven van Mwanza aan het Victoriameer, en keken toe. Onze R4 liet zich optakelen en bleef enige tijd

in de lucht bungelen. Vervolgens plofte hij redelijk geruisloos op het dek van de veerboot. Ik had het ergste gevreesd, maar de takeloperatie was zonder beschadiging aan de auto verlopen. We begonnen aan onze laatste Afrikaanse vakantiereis. Dit keer in westelijke richting, naar Rwanda en Burundi, maar eerst een stuk per veerboot het Victoriameer over. De volgende ochtend stond ik vroeg op het dek en zag langzaam de westelijke kust van het uitgestrekte en lege meer naderbij komen. We hadden gescheiden moeten slapen, ik in de mannesslaapzaal, Gé bij de dames. Ze had zich nog niet vertoond. Ik vroeg me af of ze wel genoeg haar best had gedaan om een eersteklashut te bemachtigen. Dat gedoe van zo simpel mogelijk, zo fijn onder de Afrikanen, dat had voor mij zijn grenzen.

Vanuit Bukoba, gelegen aan de westelijke kant van het meer, reden we via de ziekenhuizen te Rubia en Biharamulo, waar we achtereenvolgens een nachtje te gast waren, door naar de grens met Rwanda. Even voorbij de grensovergang maande een blanke man ons tot stoppen. Hij bleek een Duitse pater die ons erop wees dat we in Rwanda aan de rechterkant van de weg moesten rijden. Ai, dat was dom. In Rwanda waren de wegen aanmerkelijk beter. Was het in Tanzania altijd nodig om voorzichtig te rijden vanwege de vele gaten in de weg, in Rwanda was het mogelijk om met een behoorlijke snelheid door te rijden over keurige tweebaansasfaltwegen door een landschap van groene hellingen met tuinen en akkertjes, velden met theestruiken, bananenbomen. Veel bedrijvigheid. Vrouwen die op het land werkten rookten pijp. In de kleinste gehuchten waren benzinepompen waar je gewoon kon tanken. We hoefden niet meer steeds de jerrycans in de achterbak aan te spreken; die konden we zelfs zomaar helemaal vullen.

De weg slingerde door de heuvels en voerde ons vervolgens door een woud. Er reden weinig auto's. Hier wilde Gé graag ergens stoppen, om koffie te drinken met kruidkoek erbij. Bij een open plek reed ik de berm in en parkeerde de R4. Er was wat laag struikgewas, maar ook een ruw, grassig veldje. Hier spreidde Gé de kanga uit en zette de thermoskan met heet water en de pot oploskoffie neer. Ik had de koek uit de auto meegenomen, en twee sinaasappels. We gingen zitten. Gé schroefde de dop van de kan los en begon de bekers met heet water te vullen. Ik keek rond, naar het struikgewas en naar de bosrand die een ruime halve cirkel om ons heen trok. Hoge bomen, een paar varens, palmen, het was een donker, dicht bos. Het was stil, er kwam geen andere auto

langs. Mijn ogen bleven bij enkele hoge stammen rusten. Zag ik daarachter niet iets bewegen? Keek daar iemand naar mij? Een zuchtje wind deed wat palmladeren heen en weer gaan. Een tak kraakte. Een vogel of een aap? Of was het degene die naar mij keek? Ik schrok ervan en voelde een wee gevoel in mijn maag. Ik moest hier weg, en gauw.

‘Ik wil weer verder, Gé.’

‘Waarom? We zitten hier net,’ en ze deed nu de koffiapoeder in haar beker.

‘Ik weet het, maar ik wil hier gewoon vandaan.’

Ik begon de koek en de sinaasappels weer in te pakken. Het hete water in mijn kop gooide ik weg.

‘Wat een onzin’ probeerde Gé nog, die er niets van begreep. Maar ik liep al naar de R4 en nam mijn deel van de spullen mee. Gé kwam er uiteindelijk achteraan. Ik sloeg de deur dicht, startte en trok zo snel mogelijk op.

In Kigali, de hoofdstad van Rwanda, bleven we een paar dagen. Door de slechte wegen waren veel moeren van de R4 los getrild en lag het motorblok vrijwel ongeborgd. We zochten een garage op om hier wat aan te doen en om een aantal onderdelen te laten vervangen. We bezochten een supermarkt. Deze was ruim gesorteerd met allerhande geïmporteerde spullen. Voor Gé was dit ongekend. Sinds haar bezoek aan Indonesië had ze geen luxe artikelen meer gezien, behalve dan wat bezoekers uit Nederland zoal mee konden brengen. Haar oog viel op een pakje met ham, en ze kon zich niet bedwingen. Ze nam het uit het winkelwagentje, scheurde het zakje open en stak een paar plakken ham in haar mond. De kassajuffrouw keek wat bevreemd toen we naast diverse andere verpakte lekkernijen een aangebroken plastic zakje afrekenden. De Frans-Belgische invloed was in Kigali nog overduidelijk merkbaar. Rwandenzen spraken veel meer Frans dan Tanzanianen Engels. In de cafetaria van ons hotel kon je fantastische Vlaamse frieten krijgen. ’s Avonds vermaakten we ons in de disco, waar een band heerlijke Zaïrese muziek speelde. Daar kregen ze ons wel mee de dansvloer op! Net als in veel andere Afrikaanse steden was de kleurrijke markt misschien nog de aardigste bezienswaardigheid.

Er volgden een kampeertocht, een wandeltocht door het Parc National des Vulcans om gorilla’s te bekijken en een rustgevend verblijf bij Belgische nonnen aan het Kivumeer. Daarna reden we richting Bujumbura, de hoofdstad van Burundi. Een groen, glooiend landschap trok aan ons voorbij. Wat een

vruchtbare landen! Waren in Rwanda de Hutu's de baas, Burundi werd geregeerd door de Tutsi's, hoewel zij net als in Rwanda een minderheid vormden. De Tutsi's kon je vaak wel herkennen omdat ze langer waren. Bujumbura, gelegen aan het Tanganyikameer, leek me een leuke stad om te wonen. We slenterden er eindeloos rond. We maakten ritten in de omgeving, zwommen in het grote meer en bezochten het monumentje bij Ujiji, waar de Amerikaanse journalist Stanley in 1871 de ontdekkingsreiziger Livingstone had opgespoord.

Tenslotte de lange rit terug naar Bukumbi, waar ik nog slechts kort verbleef. We maakten nog één keer een flinke wandeling op de vroege avond langs de rotsen achter het dorp, tot aan het meer en terug. Nog één keer klom ik op het granieten plateau met uitzicht op de rookpluimpjes, de oranjegele zon die op weg was naar een duik in het Victoriameer, de welhaast mystieke uitstraling van een Afrikaans landschap. Nu verliet ik Bukumbi voor het laatst. Ik was er in drie turbulente jaren zeven keer geweest. Al die jaren had deze plek als thuishaven gefungeerd waar ik tussen alle hectiek door tot mijn positieven kon komen, al was het heen en weer reizen vanuit Nieuw-Guinea steeds een formidabele uitdaging geweest.

Op zaterdag 27 juli 1985 vloog ik met Air Tanzania naar Arusha. Maandag vertrok mijn KLM-vlucht terug naar Nederland. Weer was het verstandig geweest om voor de zekerheid een dag te vroeg naar Arusha te reizen. Op die zondag was de vlucht van Mwanza naar Arusha geannuleerd omdat president Nyerere het toestel nodig had om samen met president Moi van Kenia de opening van een kerk bij te wonen. In Arusha hoorde ik ook dat de Tanzanische regering ter bestrijding van de zwarte markt alle briefjes van honderd en twintig shilling uit de handel zou nemen.

Terug in Nederland. Eind augustus kwamen op kantoor in Den Haag de berichten door over de boring Iroran. Men had bijna de einddiepte bereikt. Ook hier zag het er slecht uit voor wat betreft het vinden van olie. Van Melvin kreeg ik een brief. Hij schreef dat er tijden gezocht was naar de drie mannen van de ploeg die in Foja het helipad had gebouwd maar dat twee van hen nooit meer boven water waren gekomen, onder wie Benny. Lucky Bless zat al maanden gevangen in Jayapura. Hij werd door de Indonesische autoriteiten verdacht van medeplichtigheid. Karel had er tevergeefs van alles aan gedaan om hem vrij te krijgen.

Melvin vroeg in zijn brief of ik al wel gehoord had over de dood van Mark. Nee, dat had ik nog niet. Hij was omgekomen bij een helikopterongeluk in Australië. Het was géén dubbelmotorig toestel geweest, voegde hij er aan toe. Het was begrijpelijk dat hij een verband legde met het belangrijkste aandachtsgebied in zijn werk, de vliegveiligheid. Maar mij duizelde het. Mark was dood. Ik dacht aan onze dagen bij de Jobirivier, de gezellige avondjes in Jakarta, de snorkelspullen die hij me gegeven had. Hoe oud was hij geworden, 28? Ik lééfde tenminste nog, al had dat niet veel gescheeld. Mark was er niet meer, hij had minder geluk gehad.

Op een zondagmiddag reisde ik met de trein van Leeuwarden naar Den Haag en liet het Hollandse landschap aan me voorbij glijden. Het was regenachtig, winderig en fris, zoals het die hele augustusmaand was geweest. Onwillekeurig liet ik in gedachten de afgelopen jaren nog eens voorbij komen. Tegenstrijdige gevoelens vochten om voorrang. De fascinatie voor Indonesië en met name het ruige Nieuw-Guinea en haar inwoners, de bijzondere vriendschap met Oscar, het vrolijke samenzijn met anderen. Het nog altijd beklemmende gevoel over de onvrijwillige exit uit Podena, over de dood van Mark, over het onzekere en onduidelijke lot van Lucky Bless en Benny. De conclusie dat ondanks al die spectaculaire operaties en enorme investeringen we in Mamberamo geen druppel olie gevonden hadden. Exploratie bleef een gokspel. Alles voor niets. Tegelijk was ik dankbaar dat de band met Gé in deze razend interessante jaren was gebleven, en versterkt, hoeveel inspanning dat ook had gekost.

Nog een week, en ik zou in Bangkok zijn.

Epiloog

Inderdaad is Gé enkele maanden later ook naar Bangkok gekomen. Hier kon ze een Master of Science doen in 'Public Health'. Daarna heeft ze als arts in vluchtelingenkampen gewerkt aan de grens met Cambodja. Beiden vonden we het wonen en werken in Thailand geweldig. Ik heb me aan mijn belofte gehouden en we bezochten samen in 1987 Oscar en zijn ouders. Toen we een weekje in Hong Kong waren zagen we toevallig de aankondiging van een film, op diverse plekken groot opgeplakt. Het bleek Dua Tanda Mata te zijn, en natuurlijk zijn we hem gaan zien.

Nyerere trad eind 1985 af, maar niet zonder in het najaar nog een bezoekje aan het Bukumbiziekenhuis af te leggen. Sinds zijn vertrek is heel geleidelijk de economische structuur van het land verbeterd. Toch was Nyerere een van de meest integere en bevlogen leiders die Afrika heeft gehad. Hij heeft van Tanzania een natie gemaakt met weinig onderlinge stammentwisten. Het is tragisch dat juist hij moest toezien dat zijn beleid, hoe goed bedoeld ook, het land naar de rand van de economische afgrond voerde.

Van de ontwikkelingen in Indonesië en Sarimi bleef ik enigszins op de hoogte door brieven van Melvin en Oscar. Het bleek dat Lucky Bless in Jayapura na enkele maanden weer was vrijgelaten. De landseismiek ging door. In 1986 kreeg ik de laatste brief van Melvin uit Nieuw-Guinea.

Sarimi, 12 april 1986

Beste Henk,

Veel dank voor je brief die op me lag te wachten na mijn terugkeer van verlof

eind februari. Karel had tijdens mijn afwezigheid voor me waargenomen.

Je vroeg je af wat het volgende incident in Podena zou zijn. Wel, het gebeurde allemaal op 11 maart. De OPM, of hoe we ze ook willen noemen, viel de positie L aan op lijn 8, die loodrecht loopt ten opzichte van de kust, ter hoogte van het dorp Podena. Helipad L was ongeveer 20 km van de kust het binnenland in. Twee politieagenten werden gedood en een ernstig verwond. Het vervolg was ingewikkeld en ik heb er al erg veel over moeten schrijven. Natuurlijk heb ik alles afgeblazen. Ik evacueerde de 1000 mannen uit het bos met een operatie in militaire stijl. Gelukkig hadden we toen nog communicatie met Jakarta, maar die is inmiddels verbroken.

Op 17 maart overviel de groep rebellen, ongeveer 40 man, het dorp Betaf. Ze werden geleid door een voormalige politie-instructeur. Onder hen was ook Benny, inderdaad jouw man uit Foja, de man waaraan we zoveel helikopters besteed hebben om hem te vinden. Ze hebben het huis en het kantoor van de camat opgeblazen, gebruikmakend van de explosieven die ze bij de seismiek buit hadden gemaakt. Alle overheidsgebouwen werden in brand gestoken. Ze doodden een politiemann en twee soldaten, en hebben er een ontvoerd. Vervolgens trokken ze op naar het dorp bij Wakde. Op 3 april waren ze op weg naar Sarimi, wat tot gevolg had dat de bewoners van Sarwan, Bagai Sarwan en Mararena op de vlucht sloegen en zich in Sarimi in veiligheid brachten. Ik neem aan dat hiermee het kamp in de vuurlinie is gekomen, al zijn er soldaten in het dorp. Ik heb besloten de gok te nemen en toch hier te blijven om de nasleep te regelen. Ik ben nu de enige expat in het kamp, waar we nu maar met zijn zessen zijn. De Fransen van het seismische bedrijf Geoco zijn er als hazen vandoor gegaan, wat alleen maar mijn mening over die Gallische lui aan de overkant van het kanaal bevestigd heeft.

Zoals je kunt begrijpen was het een enorm stressvolle periode van allerlei beslissingen nemen, en ik ben behoorlijk af. In principe vertrek ik op maandag 14 april, en na twee nachten Jakarta of zo ga ik naar huis. Voor mij is het een ontstellende constatering dat deze bandieten, voor wie ik in het verleden misschien enige sympathie heb gehad, de kans op een beter leven voor duizenden mensen hebben geruïneerd. Men vlucht nu ook uit Sarimi weg en schepen zijn volgepakt met mensen die teruggaan naar Sorong, Ambon, Menado enz. Voorzover ik nu kan nagaan zijn we nu klaar met dit gebied, ofschoon het kamp gedurende nog een paar maanden op een laag pitje wordt onderhou-

den om enige goede wil te tonen ten opzichte van de staatsoliemaatschappij en overheid, die altijd een forse mate van apathie ten aanzien van de veiligheidssituatie in het gebied hebben tentoongespreid. Misschien wilden ze het probleem altijd ontkennen, maar nu kunnen ze daar niet meer omheen. Tot nu toe werd elk incident weggewimpeld en teruggevoerd op onze verkeerde aanpak. Ik weet dat dat niet zo is. Ik heb elk dorps hoofd zelf meerdere keren bezocht, heb er in smerige hutjes geslapen en heb alle belangrijke mensen in Jayapura op de hoogte gehouden van onze activiteiten. Bij de aanval op Betaf was er niemand van ons in de buurt, dus dan hebben ze dat excuus niet meer.

Het is nu allemaal voorbij. Ik weet nu dat we de waarschuwing die ze aan jou die nacht een jaar geleden hebben gegeven serieus hadden moeten nemen. Maar ik had het idee dat we het risico tot een minimum beperkt hadden en dat we misschien nog de grootste problemen zouden hebben met de gewone dorpelingen. Ik had 85 politiemannen op verzoek van het hoofd van de politie, maar je kan je niet voorstellen hoe moeilijk die waren. Ze weigerden waar dan ook heen te lopen en onze werkmannen moesten hun spullen dragen, ook al hadden die een dag lijnen gekapt. Om de feestvreugde nog te verhogen hadden we ook een aardbeving van een paar minuten. Dat was genoeg om mijn bed naar de andere kant van de kamer te doen bewegen. Maar ook zijn de generatoren beschadigd, en zijn de diesel - en watertanks verschoven. Het is hier nooit saai.

Je nieuwe baan geeft je gelukkig wat meer stabiliteit en is voor iemand op jouw leeftijd een aardige post. Ik hoop echt dat Gé iets interessants heeft gevonden. Het is belangrijk om actief te blijven.

Doe de groeten aan Trevor en Sue en de kinderen, die van dezelfde leeftijd zijn als de onze. Voor wat betreft Ron, geef hem een schop onder zijn achterste van mij, maar doe ook de groeten aan hem en Jean. Als hij nog een man van actie nodig heeft met kennis van vliegtuigen, helikopters, scheepvaart, aanvallen door rebellen, aardbevingen, het ruige leven en goede whiskey, vraag hem dan bij de juiste mensen een goed woordje voor me te doen.

Het beste,

Melvin